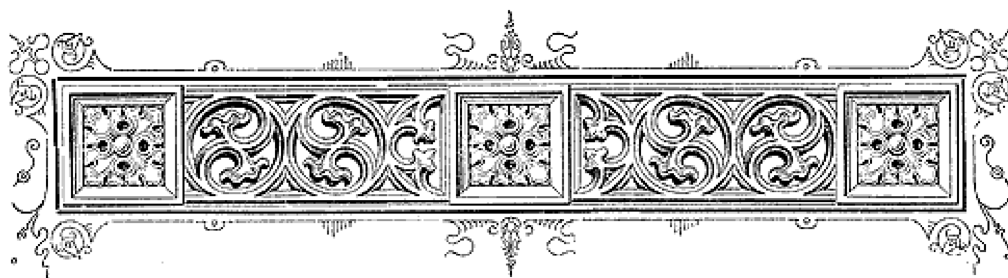

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

I.

Ondu, kjer se lena voda zelene Krke druži z bodrimi valovi bistre Save, sedita v ozkem lahkem čolnu dva gospoda. Na krmi sedeči, ki veslá varno in spretno, to je mož velike rastí in krepkega života. Opravljen je ukusno in lično. Na obrazu se mu bere priletnost, toda brez tistih črt, ki značijo strastí ali pešanje telesnih močíj. Rjave očí so mu duhovite in prijazne, vender ne kažejo in ne pridobivajo sočutja. —

Sredi čolna na préčni deski sedeči gospod pa je lepa podoba zdrave mladosti, visok, vitek, črnolàs. Na okroglem, bledem, prikupnem obličji mu je sicer razlita nekova bolestna rdečica, vender kaže vse, da se je mladeniču, ki ima blizu petindvajset let, življenje dosedaj snovalo in sanjalo brez duševnih težav in brez gmotnih skrbij. Zaupne modre očí mu zvedavo in nestanovito gledajo izpod gladkega čela. Opis naj zadošča, ako še pristavim, kar se tiče mladeničeve obleke, da ni imel druge oprave nego plavne hlačice. Blagovoljni bralec se pa ne spotikaj ob tem nedostatku Na drugi ali tretji stráni te povesti bode moj junak oblečen že prav spodobno in sijajno.

Stari gospod izpregovorí:

— Prav kakor kaplja na bilki je viselo vaše življenje, ko sem prihitel s čolničem in vas otél iz vrtinca. Izvolite torej priznati, da imam nekaj pravice do vaše osebe. —

— Oprostite, da vas v svoji osuplosti in razburici nisem še zahvalil, kakor mi je sveta dolžnost. —

— Nič ne dé, saj ste se jedva odsopli. —

— Vender prva dolžnost mi je izreči vam zahvalo, neznani rešitelj; in druga dolžnost mi bode, povrniti vam veliko dobroto, kolikor mi je možno. Kakó se bode razveselila ljuba moja mati, ako ji smem predstaviti vas, ki ste ji oteli življenje jedinega otroka? —

— Kàj ne, gospodič, voda ima svojo moč? Istinito, ne samó ohladila, temvèč tudi obnovila vas je. Prav pozabili ste, kakó ste pred pol ure drugače mislili o življenji in da se niste kàr nič spominjali ljube svoje matere. —

— Oprostite, gospod, toda vašega očitanja ne umejem. —

— Nikar praznih besed, gospodič! Brez šale in varanja govoriva iz óčij v očí! Videl sem, kje ste se slačili; opazoval sem, da vrlo plavate in da dobro poznate sovodje Krke in Save; tajiti ne morete, da ste plavali, premagujoč valove, naravnost v najsilnejši vrtinec, iz katerega se človek ne more oteti. Po pravilih rednih možgán morava torej soditi, da vašega utopa v tem vrtinci ni učinil slučaj nego premišljen namen. In še to: obleko ste pustili na očitem prostoru blizu hojenega pota, da bi mislili ljudje in posebe mati vaša: Ponesrečil se je pri kopanji! Oj, vi pristni vzornik svojega veka: celó umirajoč varate! —

— Res je, gospod, brezupnost mi je omamila glavo, in v slepi strasti sem se hotel končati. —

— Bodisi, za vzroke se ne bodem prepiral. Nekova doslednost je bila v vaši omami; sicer pa tisti, ki se z ognjem šali, ne smé tožiti, če se mu hiša zapali nad glavo. —

— Ne zamerite, neznani gospod, pri mêni ni bilo šale. Oh, ko bi védeli . . . —

— Nagibe, sevéda! seže stari gospod mladeniču v besedo. Dobro jih vém in poznam, stari so kolikor človeški rod. Tisto prekletje, ki je vžgano v človeški zárod kakor nekovo Kajnovo znamenje. Ljubezen! Tista pošast, ki pod krinko divne lepote náse vabi in priklepa mladost in starost, ki vzbuja neizkušencem najnežnejša čustva, ki v duhobolnih pesnikih poraja čarobne, večnosti vredne poezije! In ta nakazen, kakó nesrečno deluje? Mladeniča zavaja v pogubo, mami možá, osmešuje starčka, izpreminja pridnega obrtnika varčnost in poštenost v potratnost in hudodelstvo, tihega učenjaka modrost v bedastočo, samujočega pobožnika molitev in trdno vero v pohujšanje in krivoverstvo; ona, nikjer vidna, povsod pridna, razdira zakonski mir, ugonablja blaginjo srečnih družin in se vzpenja celó do prestolov, zatirajoč pravico, slepèč državnike in kakor požar vnemajoč vojne

in krviprelivanje bednih národov. Ta velesila, ki posameznika neusmiljeno premaga, ako neprestano ne beží pred njo, omamila je tudi tebe, ker si ji nepremišljeno pogledal v vabeči obraz. Vender ne žaluj — taka usoda je pred teboj in bode za teboj zadela milijone zemljanov, ki vsi kakor véšče letate v plamen, da vas vpepelí! Vsak, kdor ne beží, kdor vedno ne zatajuje svojega telesa, mora biti suženj tej ljubezni, in to vse samó zató, da ta človeški zárod ne izmrè in da ne prestanete prelepe zemlje, vredne boljših gospodarjev, teptati in polniti s slavnimi svojimi bedastočami in še slavnejšimi grozodejstvi! Oj, bede človeške! Kakó pa tudi prevzetujete v svoji zaslepljenosti? Kakó že pôje psalmist o človeku:

»Le malo njega si ponižal pod Seboj,
Ovenčal s slavo si ga in češčenjem,
Da gospoduje človek Tvoj
Nad Tvojih rok stvarjenjem« [1])

In kaj je vaše gospodovanje? Zgolj meteor ste, v katerem gomazé brezštevilne strastí in bede: kaos, v katerem brodita eros in anteros — ljubezen in črt. »Ljubèč roditi, črtèč moriti«, to sta tečaja, ob katera se suče delo in nedelo zemljanov! Izjeme so, toda teh je le malo. Vi mladenič pa niste izjema, nego samó atomček iz tega kaosa, ne najslabši, vender tolikanj vreden, da sem iztegnil roko v vašo rešitev. — Stari gospod umolkne, kakor bi si hotel odpočiti, zakaj govoril je s prestanki in strastno. Mladi gospod pa komaj premaguje veliko muko. Srce se mu krči zaradi tega preklinjanja ljubezni in človeštva; zdrobil bi bil vodníka, ali v njega oblasti je kakor uklenjen in ne more se braniti, ako se mu óni takó roga v obraz. Ohrabrí se in reče:

— Nimam častí, da bi vas poznal, gospod. Samó to vém, da ste me oteli. Dvojim pa, da imate pravico do takšnih besed. Pripetí se časih takó, da človek ne more več živeti. Jaz bi moral skočiti nazaj v vrtinec, ako še delj takó žalite osebno moje razmerje. Druge brambe nimam. —

— Počasi, gospod, odgovorí starec mirno in hladno. Jaz vas poznam že dolgo, tudi vi bi mene lahko poznali, pa niste pazili náme. Kar sem govoril, govoril sem po svojem prepričanji. Zahtevam pa, da spoštujete moje prepričanje, katero je pridobljeno po opazovanji mojih prostih očíj. Vaše neizkušene zaljubljene očí pač vidijo drugače; toda slobodno imejte drugačno svojo sodbo. Slobodno vam je tudi poskusiti, ali je iz Save ali iz Krke krajši pot do dnà peklà, in drugič

[1]) Psalm VIII. v Veselovem prevodu.

ne iztegnem roke za vami. Toda čemú prazne besede! Vsakdanja izkušnja učí, da tisti, kogar otmó, kadar hoče baš uničiti življenje svoje, ne poskusi drugič potovanja v deželo, iz katere se ne vrne noben potnik; mariveč goreče se oklene življenja in sladke navade člověkovanja. Torej zagrinjalo čez to, kar je bilo, in rajši odgrniva bodočnost, kateri se itak ne morete umekniti. Omenil sem že, da sem pridobil nekaj pravic do vaše osebe. Ali mi to še priznavate? —

— Gotovo, gospod! Zagotavljam vas iz nova neomejene svoje hvaležnosti. —

— Zopet prazne besede! Malopriden dobrotnik, ki izkazuje dobrote zató, da bi ga osrečenci hvalili; slab poznatelj ljudij, ki pričakuje iskrene hvaležnosti za storjene dobrote! Odklanjam in odpuščam vsako hvaležnost, mladi človek. —

— V vaši oblasti sem, gospod, in vam na razpolago. —

— Res ste v moji oblasti, vender slobodni ste bolj, nego si mislite. Ali nisva ravnokar poudarjala, da se lahko celó zopet utopite, ako vas je volja? Torej trdno, moško pogodbo dogovoriva, kakó mi — dovôli, da te tičem — pošteno odslužiš to življenje, za katero moraš zahvaliti mene. —

— Pripravljen sem, gospod. —

— Ne, nisi pripravljen! Ko bi bil čoln bliže brega, skočil bi na zemljo, predno izrečem prvo besedo najine pogodbe. Umevno je, da ti je tesno pri srci: nekoliko te zebe, obleke nimaš, solnce gré za góro, in čoln plava v krajino, tebi menj znano. Res, da se me nekamo bojiš; vender vse to ni takó mučno, kakor bi ti bilo sedaj neznosno, ako bi bil tam, kamor si bil namenjen, ko sem te potegnil iz vrtinca.

— Prosim, gospod, usmiljenja; saj vidite, da se kàr tresem. —

— Mene sicer nikoli ne zebe, vender izpijem požirek iz te tebi znane steklenice. Potegni tudi ti krepek požirek, da te mine mrazota. —

Gospod vzame čútarico iz žepa in jo ponudi mladeniču, kateri jo slastno nastavi na usta.

— To greje, gospod! Lepa hvala za izvrstno okrepilo. —

— Taka tvoja gorečnost mi je po godi. Treba dalje, da se seznaniva. Ti si stari moj znanec Samorad Veselin. Meni pa je ime Abadon, in jaz nisem človek. —

Stari gospod se pri zadnjih zateglo izgovorjenih besedah skloni proti mladeniču, in temu se zazdí, kakor bi ga óni kàr prebodel z žarečim svojim pogledom. Nezavesten pade v čoln. Omotil ga je nekaj požirek neznane, otrovne pijače, nekaj pa gospodova izpóved. Zdajci

priplava sedem velikih sômov pred čoln in vsi se uvrsté prédenj. Abadon jim vrže dolg motvoz, tega sômi primejo in potlej vlečejo ladjico gladko in hitro po Savi navzgor proti Bréžicam in krškemu mestu. Zajedno prifofotata dve vjeri in prineseta Samoradovo obleko na čoln, in ta obleka se précej sáma ob sebi obleče na teló omedlelega mladeniča.

Abadon položí roko Samoradu na čelo; ta se précej zavé ter osuplo vpraša:

— Od kod ta izpremememba? Oblečen sem, in čoln se sam pelje. —

— Majhna reč, odgovorí Abadon. Po obleko sem se peljal in te opravil, ko si bil nezavesten. Čoln mi vlečejo sômi, katere sem naučil vožnje, kakor vi vole in konje. Toda nadaljujva svojo reč. Gotovo so vas v srednjih šolah nadlegovali s Klopstockovo Mesijado, in nemara ti je v spominu ostal skesani peklenščák Abbadóna? —

— Še se ga spominjam, res. Prav sočuten značaj mi je bil Abbadóna. V devetnajstem spevu Mesijade, če se ne motim, preslavlja se, kakó je bil zopet vzprejet med nebeške krilatce. Mirí in greje se mi srce, ako ste vi tisto blágo nadzemeljsko bitje. —

— Bodisi. Vender, ako bi bil Sveto pismo bral takó pazno, kakor si dolgočasnega Klopstocka, našel bi bil ondu tudi mojo malenkost. V devetem poglavji Janeza blagovéstnika apokalipse bereš, da sem krilatec iz brezdna in kralj kobilic, morečih človeški rod. V nebesih Klopstocka ne čitajo; zató je ostalo vse pri stari apokalipsi, in Klopstockov Abbadóna ostane še dolgo zgolj licentia poetica. —

— Torej ne vém, kakó naj vas zovem. —

— Gotovo svojega rešitelja! Sedaj zopet dihaš zrak izpod néba, mlad si in zdrav, imovit in izobražen. Odprta so ti vrata v veselo, slobodno življenje. To je dôkaj. Nemara pa tudi tvoja Cvetána tebi ni izgubljena. —

— Oh, gospod, izgubljena je, prav sedaj poročena z drugim. —

— Res je poročena, ali to je tudi vse. Pred dobro uro nisi mislil, da bodeš sedaj še živ. Predno poteče druga ura, utegne se zopet kàj pripetiti, česar tudi nisi pričakoval. —

— Je li možno, gospod, da si otmem Cvetáno?

— Zakaj bi bilo nemožno? Toda o tem ne govorim, dokler ni sklenjena pogodba med nama. —

— Kàr narekujte, gospod! Vse storim, kar ukažete, da si le zopet pridobim Cvetáno. —

— To ne gré tako, Samorade moj! Ukaz ni pogodba. Sicer pa védi, da se tudi zèl duh lahko prilagodí šegam in potrebščinam sedanje dôbe in da jaz nisem toliko hudobec, kakor morda sumnjaš. —

— Lepa hvala, gospod, osrečujete me. —

— Duše tvoje ne zahtevam, saj bi jo bil ravnokar dobil zastonj. Tudi so človeške duše sedanji čas prav po ceni. Takó silijo v pekel, da bi jih tam dôli odvračali, ako bi smeli. Celó tvoje sence ne iščem, dasi bi nje nedostatek tebi delal menj sitnostij nego Petru Schlemihlu v znani Chamissovi bajki. Toda oslepariti se tudi ne dam, kakor je mojega tovariša prevaril poljski pan Twardowski in še marsikdo drug. Ti daš nekaj mêni, jaz nekaj tebi. Nečem pa, da bi dal ti več, nego dam jaz. U s t o p i l m i b o d e š n e k a j v s a k d a n j e g a s p a n j a. —

— Spanja? Kakó se bode to vršilo?

— Prav lahko. Vi ljudje toliko jadikujete o kratkosti svojega življenja; vender še od tega prespite skoro polovico. Koliko več bi živeli, koliko si prihranili dnij in let; koliko več bi si v sedanji dôbi urnega delovanja brez počitka, v dôbi brezozirnega tekmovanja brez prestanka, nakopičili bogastva in zaslug, ako bi menj spali! Ti spiš na dan po debelih devet ur. Zadošča ti pet ur, štiri pa prepustiš mêni. —

— Malo spanja bode, gospod. —

— Dosti ga bode, samó da se navadiš. Ako ne moreš, pa pozneje predrugačiva. Tvoj oče je v tvojih in poznejših letih tudi potreboval samó po pet ur spanja na dan, in to je sedaj tebi v veliko korist. Tudi tvoj dobiček je očividen. Vsak dan živiš štiri ure delj; in karkoli počenjaš pametnega v teh štirih urah, vse je bolje nego spanje — začasna smrt med življenjem. —

— Če smem vprašati, čemú vam bode spanje? —

— Odpústi mi odgovor na to vprašanje. Čas poznaš. Da bi poznal večnost, nedostaje ti duševnih zmožnostij. Torej tudi ne moreš preceniti, koliko je záme vredno spanje, bodisi kratko: pretrgljaj večnosti, pozaba samega sebe, prestanek neprestanega trpljenja. —

— In kaj mi izvolite podeliti za spanje? —

— V odplačilo za spanje te hočem obsipati z dobrotami. Neviden in neslišen bodeš, kadar in dokler hočeš. Stopal bodeš, kamor te je volja, na zemljo in nad zemljo. Videl bodeš vso sedanjost, videl nekdanjost in bodočnost. Da ima hudič neizmerno denarja in da čuva vse zaklade, to je znana reč. Povrhu ti bodem služil vseh dvajset ur na dan, kar jih ne bodem prespaval. —

— To bode preveč, gospod. —

— Nič preveč. Saj si bodeš sam izbiral in rabil mene in mojih dobrot le toliko, kolikor bodeš sam želel. Moja služba pa ne bode šala. Z mojo pomočjo lahko tekmuješ z najbogatejšim židom, in kmalu dosežeš plemstvo in odlične rede v mnogih državah; prikupiš sijajne palače, plodovita velika posestva in neusahne rudokope. Slavljen podpornik bodeš pesnikom in umetnikom, veljavno ime si pridobiš med učenjaki, dobrotnik bodeš národu in državi ter vrednim in nevrednim bližnjikom. Sploh, kadarkoli se bodo imenovali prvaki tega planéta, bode takisto imenovano tvoje ime. —

— Take slave, gospod, ne želim. Vsega imam dovòlj za življenje; želim si samó srečne, večne zveze z ljubljeno Cvetáno. —

— No, bodemo videli. Slast pride med jedjó. In Cvetána! Morebiti dobiš to, morebiti drugo. Sedaj ti jedna bega glavo, potlej jih bodeš hladnosrčno izbiral lepe, bogate in omikane, pametne in neumne. Toda pustiva to. Torej veljá štiri ure spanja na dan? —

— Veljá, gospod. —

— Prav. Vsaka pogodba pa ima, kakor morda véš, postranske zaveze. Tudi najina ni brez njih. Vodé se bodeš moral ogibati; ne sméš je piti, ne umivati se v nji. Če prideš z vodo v dotiko, najina pogodba opeša ali celó izgubí svojo moč. Z vodo dojdeš v veliko nevarnost ali nesrečo, in jaz bi te več ne mogel oteti iz nje. Zatorej ti vodo ostro prepovedujem. —

— Milo prosim, gospod, dovolite mi vodo, brez katere človek skoraj ne more biti! Rad se odrečem mnogi drugi vaši blagosti, da mi vsaj privolite nekoliko vodé. —

— Biti mora takó in ne drugače. Voda ima nekaj posebnega, česar ti ne umeješ. Jakši sem nego vse zemeljske sile in mogočnejši nego vse, kar je rojeno in smrti podložno; vender nisem sloboden: vezan sem na večne svoje zakone, in prav zaradi teh ti ne pripuščam vode. Pil bodeš pivo, vino in sok od zelišč in sadov, katerim sedaj še imena ne véš, umival pa se bodeš kakor sloveče krasotice v mleku in vinu. Sčasoma bodeš vode prav lahko pogrešal. —

— Bodisi, gospod. Tudi ta pogoj je vzprejet. Izvolite mi še povedati, do kdaj naj bi veljala najina pogodba? —

— Pametno vprašanje, kateremu se spodobi iskren odgovor. Naj veljá prvič samó za štirinajst dnij. Če se privadiš, če ti bode moja pomoč delj ugajala, če me bodeš delj potreboval, pa pozneje pogodbo podaljšava na gotov ali nedoločen čas. Samó tega te opominjam, da tvoje življenje ni v moji oblasti, da ne vém meje tvojemu nazemelj-

skemu bivanju in da višja oblast, katera je nad nama, lahko prekriža in uniči najino pogodbo. —

Po teh besedah stopi Abadon pred mladeniča in seže z drobno lično roko v mladeničevo desnico, katero prikupno strese in stisne.

Abadonova roka je bila nenavadno gorka, in njega nohtje so pustili na mladeničevi desnici viden sled, kakor bi se bili vžgali v kožo. Abadon pa osuplega mladeniča potolaži, da to znamenje njijine zveze vidita samó onadva in duhovi, kateri jima morajo streči. Nató potegne iz žepa tanek, kovan obroč in ga pomolí Samoradu, rekoč: S tem obročem si neviden, neslišen in netehten, kadar hočeš in dokler hočeš; slušal bode tvoje ukaze in te nosil, kamor porečeš; odpiral bode goré in zaklade, pa tudi misli in usta ljudij, da bodo vpričo tebe govorili čisto resnico; z njega pomočjo bodeš videl v vsako daljo skozi temò in zid; kadar pa pokličeš mene, précej pritečem, najsi mi je priti od druge zvezde. To ti je menda dovòlj za nocoj. Druga čudna svojstva tega obroča ti povem pozneje. —

Nató Abadon obroč raztegne kakor gumielastiko in ga dene strmečemu mladeniču okolo vratú. Obroč séde na vrat, kakor bi bil vlit, in se ne premakne in ne odtegne od kože. Mladeničevo zadrego pomirí Abadon, rekši, da je ta obroč vsakemu tretjemu človeku neviden; kože pa se zató drží takó trdno, da se ne izgubí in da Samoradu ne bode nadloga temveč dragocen čaroben pomočnik. V tem pripluje čoln h kraju in obtičí na bregu. Gospoda stopita na breg. Abadon potegne čoln za seboj, preobrazi ga v veliko volneno ogrinjačo in ko se ž njo ogrne, podá Samoradu desnico ter prijazno reče:

— Sedaj ležem spat — prvič v večnosti. Te štiri ure naj mi bodo spanje — brez sanj; tebi pa naj pokažejo spretnost in urnost mojih služnih duhov, ki bodo vestno slušali povelja tvoja. Svarim te, ravnaj premišljeno in varuj se vsakega strastnega ali po zakonih prepovedanega dejanja. Baš sedaj, ko so ti podeljene tolike kreposti, ko se ti lahko izpolni malone vsaka želja, bodi oprezen in preudaren ter krôti svojo voljo, sicer zabredeš v nadloge, v katerih se bodeš brezupno kesal in zaman žaloval po zaigrani sreči, ki se ne vrne nikoli. —

Abadon izgovorí in izgine, nevidno kam. Samorad Veselin ostane takó sam na savskem produ med Bréžicami in Krškim in se počasi predramlja in predrami iz vtiskov omotnega sestanka. Zdí se mu vse kakor môrna sanja; vender da je bilo vse resnica, pričajo vžgana znamenja na desnici in h koži prirasli lanec na vrátu. Naglo je osnovan

ukrep, napotiti se proti dômu, vrniti se k ljubi materi, odreči se vsi zvezi z Abadonom in s peklenskimi sužnji, pozabiti Cvetáno in začeti novo koristno življenje.

Proti izvedbi tega sklepa pa se dvigujejo neprelazne zapreke: Sava narasta v povodnji, za ozkim prodom se razprostira nepredorna vrbina, grmovje mladih vrb in topolij, gosto pomešano s češminjem in glogom, in to vse je zvezano in prepreženo z dolgo krepko srobótino in viniko. Samorad je kakor priden lovec poznal vrbino in védel, da bi bil brezuspešen vsak poskus predreti skozi táko pragrmovje. In kam se obrniti? Poznal je precèj savske bregove, toda kraj, kjer je stal, bil mu je popolnoma neznan. Videl je samó široko, očito rastočo Savo, breg pod nogami, ki se je ožil čim dalje bolj, gosto zapleteno vrbino za seboj in zgoraj in spodaj ob Save véliki strugi postranske struge, ki so bile tudi ograjene s takšno vrbino. Spoznal je, da iz tega prostorčka uiti ni mogoče, in lotila se ga je brezupna slutnja, da ga je Abadon namenoma zavêdel v to zágato.

V tem obupu mu nasprotne misli zmedeno rojé po glavi. Morda bode slučajno otet, če je blizu človeška naselbina ali če se pripelje čoln ali plav dôli po Savi. Na ves glas kliče na pomoč, toda njegov glas se utaplja v šumečih valovih. Morda umrè od gladú, do omaganja čakajoč pomoči na bregu ali na vejah krepke topoli; morebiti ga odnesó in utopé valovi rastoče povodnji. Zgolj smrtni strah brez rešilne misli! —

Ko mu takó brezupnost in kesanje pretresata dušo, mraz pa utrujeno, lačno teló, ozrè se na zvezdo večernico in na visoko, nemo nebó in zaželí si, da bi po dolgem času zopet molil zaupno in goreče, kakor nekdaj v detinskih letih ob večernem zvonjenji v máterinem naróčaji in da bi od Bogá izprosil pomoči, katere mu ne more prinesti zemeljska sila.

Solzèč in ihtèč sklene roke, kakor ga je naučila pobožna mati. V tem hipu zadene ob čútarico v naprsnem žepu gorenje suknje; potegne jo iz žepa, odmaší jo in nastavi na usta. Notranji glas mu pravi: Ne pij, to je dar peklenski, tista čútara, iz katere požirek te je nedavno omamil do omedlevice. Ne uđaj se Abadonu! Rešitev že morda dohaja. — In prav takrat ugleda Samorad v megleni dalji čoln, v katerem veslata dva ribiča proti njemu dôli po Savi. Odgovarja pa drug notranji glas: Čútara je moja, ne Abadonova; če me zebe po vsem životu, zakaj bi se ne ogrel s požirkom; prej me je ta pijača ogrela, zakaj bi mi sedaj škodovala? —

Premagala sta sla in hladni um opomin vestí, in Samorad, ribiča na ves glas prizvavši, krepkó potegne iz steklenice. Zazdí se mu, kakor bi bil živ ogenj vlil v vse ude. Ribiča se odzoveta glasno in dobrovoljno ter naravnata čoln proti bregu. Samorad pa vzklikne: Blaga, rešna kapljica, zopet si mi oživila srčnost! Obroč, izkaži svojo moč! Služni duhovi, služite! Nesite me na Cvetánin dom! Prej pa podajte tema čolnarjema vsakemu kilogram cekinov! —

Toliko da izgovorí, že se dvigne v zrak. Ribiča pa uzreta vsak na svojem sedeži skledico polno svetlih zlatov. Ko naglo odrineta od brega, začuje Samorad, počasi se dvigajoč, nastopni pogovor iz bežečega čolna:

— Najubožnejši ljudje so ribiči, in jaz sem vseh ribičev največji siromak; vender se ne dotaknem tega bogastva. To je hudičev dar. Ali si videl, kakó je zažarelo okolo tiste pošasti, ko sem jo krščanski pozdravil: Hvaljen bodi Jezus Kristus? Kakó naju je gledal mož s krvavimi očmí iz zabuhlega rdečega obraza? —

In prvi ribič dvigne veslo iz vode in pomete skledico z zlatom raz svoj sedež v globoko Savo.

— Ako ti ne maraš tega zaklada — odgovorí drugi ribič, jaz tudi prebijem brez njega. To je povodnji mož, ki nikdar ne prinese sreče. Glej, kakó rase in se vzpenja v zrak! Beživa, hitiva! —

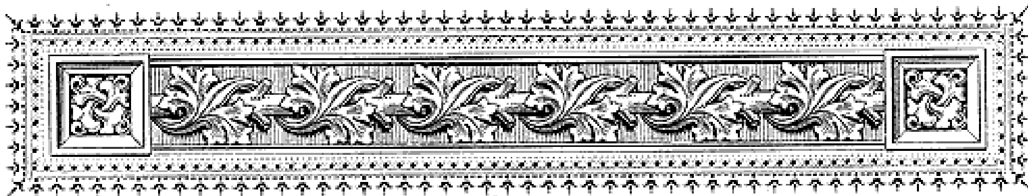
Drugi ribič potegne veslo iz vode in brsne bogato skledico daleč od sebe. Cekine požrè savsko dnò, lesena skledica pa se ziblje na pluskajočih valovih.

— Škoda skledice, ki je takó lepó ostružena, pristavi drugi ribič.

Ribiča molčé veslata dalje, Samorada pa nesó nevidne roke lahno in varno proti vzhodu. —

(Dalje prihodnjič.)

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

II. [1])

Blizu tiste rečice Sotle, katera že tisoč let politiško loči Slovence od Hrvatov, na nizkem obréžji, polagoma rastočem iz ravnine, stojí prostoren, čveterokoten, visokozidan ógrad s stolpiči na vsakem oglu. Sredi južne stene je tik ceste širok vhod, katerega zapirajo stara železna vrata; pri vratih znotraj sloní vratarjeva hišica z oknom na cesto. V spredni polovici rečenega ógrada se razprostira belo posuto dvorišče; na obeh straněh te polovice se vrsté gospodarska poslopja, hlevi, skednji, kleti in žitnice ter stanovanja za družinčad. Na sredi, na vse straní prosto, pa stojí gospôdsko poslopje s plemenitaškim grbom nad vežnimi vrati, stara vender ukusna stavba z visokimi okni in z nadstropjem. V ozadji obzidanega čveterokotnika pa je skrbno obdelan sadovnják z novim cvetličnjákom.

To je Cvetánin dvorec.

Spredi in zadi se razgrinja ravno polje s plodnimi njivami in travniki. To polje obrobljajo na levi in desni stráni zložna brda, obsajena s plemenito vinsko trto. Pod temi griči so majhne vasí z večinoma lesenimi hišami, ki imajo rdeče pobarvane stene in slamnate strehe. Po brdih so vsejani vinski hrami in bele zídanice brez števila in reda; ondu se častí Vinko Lozič, katerega so stari pagani imenovali bogá Bakha. Menj številne se nam pa zdé cerkve, katerih med tem maloimovitim prebivalstvom ni toliko in takó očitih, kakor so ob górenji Savi in ob Savinji. Gôri ob Sotli in dôli ob Savi vidimo ponosne gradove z velikimi pristavami, v širi dalji pa gleda z zelenih gorâ kranjskih, štajerskih in hrvaških iz hrastove in bukove šúme tù

---

[1]) V poslednji številki čitaj na stráni 5., v 16. vrsti od zgoraj, namesto „meteor" pravilno „metež".

bela cerkvica, katero je nekdaj sezidal pobožni kmet, ondu siva razvalina gradú, katerega je dal postaviti srednjeveški vitez kmetom za strahovanje. Po sredi te ravní se vije motna, ribovita rečica Sotla v globoki, brezskalni strugi proti Savi.

Veselo, blagosrčno in kakor po vseh vinskih krajih lahkoživo in srednjeimovito ljudstvo prebiva na obeh bregovih rečice Sotle. Tista nošnja in šega, tista govorica, tiste pravljice in pesmi domujejo tù in tam; možé in ženijo, bratijo in botrinijo se z desne na levo in z leve na desno stran; vender koliko razliko, koliko prégrado je med obema bregovoma ustanovila tisočletna zgodovina, toli sovražna jednemu in tistemu národu, stanujočemu na obeh bregovih, národu, kateri bi bil po svojih vrlinah vreden večje sreče in slave! Dà, če gledaš deželico ob dolenji Sotli ali od severnih bizeljskih ali od južnih zagorskih goric, od veselja ti utriplje srce, da je tudi ta rajska zemlja »liepa naša domovina«; zajedno pa ti zaigrá solza v očesi, ko se spomniš iz zgodovine, da prav ta blagi, a premehki národ ni bil samó »stare slave djedovina«, nego tolikrat to, kar imenujejo Nemci »Völkerdünger«; da je drugim národom mladil kri in mózeg, da je hodil za stranskimi mogotci, verno in potrpežljivo jim služèč, in da se je mnog sin, ki bi bil med nami »naša dika«, ujel v zlato mrežo, da je prodal tujcem um in srce ter potlej pozabil matere svoje in preganjal rodne brate.

Toda nazaj k naši povesti!

Abadonovi služni duhovi so Samorada Veselina hipoma prenesli od savske brežine v Cvetánin dom in ga tam rahlo postavili na cesto pred vratarjevo hišico. Samorad je skozi gosto zamreženo okno spoznal svojega znanca, starega vratarja Miška, ki je v medlorazsvetljeni, nizki sobi sam samcat sedèl za debelotesano hrastovo mizo. Pred sabo je imel stare mere bokal starega vina, krožnik z obilimi kosovi tolstega kopuna in skledo rmenih krapov, kakeršnim pravijo okolo Kranja »bob«. Vratar Miško je baš pri delu, ki krepí teló: steklenico je izpraznil do polovice, jeden krop cmoká med zobmí, drugega drží v roki, tretjega meri z očmí.

V tem potrka Samorad na okno. Miško se oblastno odzôve, ne da bi obrnil očíj od sklede:

— Pozvôni, kdor hoče v hišo! —

Samorad se skloni pod okno in zakliče:

— Čujte Miško! Jaz sem, Veselin! —

Potlej je bilo pa takoj vse drugače, in Samorad je v malo trenutkih sedèl za mizo pri vratarji, ki je znanemu gospodu celó ponudil kupico vina. Takó ga je razveselila Samoradova priljudnost.

— Prišlo je, česar se nismo nádejali, povzame Miško besedo. Kolikrat sem vam šel odpirat na táko trkanje, danes pa sem vas pozabil hitreje nego prodano psè. —

— Prav žalostno, res, odgovorí Samorad. Vender, kakor sedaj vse kaže, pozabiti me bodete morali še bolj. Je li bila poroka vsa v redu? —

— Vse je bilo v najlepšem redu, gospod. Nevesta se je nekoliko solzila, če dovolite. Pravijo pa, da je sedaj taka navada pri gospôdi. —

— Dosti povoda se je imela solziti! vzdihne Samorad. Kaj pa ženin? Kakó se je nosil? —

— Veselega žarečega obraza je bil, če dovolite, kakor ga še nikdar nisem videl. Ko smo se vozili od poroke, splašili so se mu konji od streljanja in skočili v stran. Gospod je padel z vozá in si pohabil nogo; vender ne hudó. Posadili so ga zopet v kočijo in ga potlej prenesli iz kočije v naslanjáč k obedni mizi. Tam, če dovolite, že dve uri jé in pije, kričí in pôje. To pa, če dovolite, vender pomeni nekaj hudega, ako se ženin zvrne na vožnji od poroke. Bog nas váruj nesreče! —

— Ubila ga strela! zamrmrá Samorad.

— Némojte, gospod, takó govoriti! Želim vam vso srečo. Zelel sem vam, in želeli so vam vsi, ki vas poznajo, gospodičino Cvetáno za nevesto. Toda Bog je drugače odločil. Bog váruj, da bi želel nesrečo novemu svojemu gospodarju. —

— Pošteni ste, Miško, in vedno vas čislam! Ali me še kdàj izpustite skozi železna vrata, če potrkam kakor nekdaj? —

— Morebiti vas bodem, če dovolite, morebiti ne; kakor bode božja volja in povelje novega gospodarja. Dà, gospod, starih časov ne bode več, če dovolite. Veliko se še izpremení, zlasti za nas siromake. —

— Vsaj kako pisemce moje bodete stisnili gospé v róko? Ali tudi ne? —

— Kaj bi gospé dražili rahlo srce; kaj bi je spominjali tega, kar mora pozabiti! Če dovolite, gospod Veselin, pojdite v širi svet; mladí ste, bogati ste in lep gospod, da nimate vrstnika v vsem Zagorji; vam cvetè še mnogo gospodičin! Težko se poslavljam od vas, če dovolite; toda videli ne bodete veselejšega človeka od mene, kadar se vrnete v naše kraje z ljubo ženko pod pázduho. Mêni se vse takó zdí, če dovolite, da to skoro učakamo. —

Stari Miško je to povedal prav goreče in potrdil z globokim požirkom iz kozarca.

— Ljubi Miško, pravi Samorad, ravnaje se na odhod, prav rad sem vas imel, in tudi vi, mislim, mene niste nikoli črnili in tožili pri Cvetáni. Zató vam sezam prijateljski v roko. V spomin pa vzemite to-le urico, katero sem ravnokar dobil nalašč za vas. —

— Nikar, gospod! Ta ura je záme predragocena! Če dovolite, mêni se spodobi samó kaka malenkost. —

— Ne, Miško, dragó vas cenim. Zatorej, le obdržite jo. —

Napósled je Samorad Mišku vender usilil uro, ki je bila res dragocena. Prinesli so mu jo bili nevidoma služni duhovi.

Samorad stopi iz vratarjeve sobe na temno dvorišče. Nikogar ni ondu. Samó domači pes veselo zalaja in skoči k znanemu gospodu; toda žalostno cvili in išče potlej sledú, ko se dá Samorad neviden in netehten prenesti v svetlo svatovsko dvorano.

Ondu nepovabljeni svat sevéda précej zapazi, da zánj niso pogrnili mize, niti mu pripravili sedeža. Séde torej na peč in prav hvaležen je pečarju za ta prijetni sedež, s katerega ga pač ne spodí nihče. Ondu je tudi najugodnejši prostor za opazovanje vsega pirujočega omizja. Tega opazovanja se Samorad précej loti, skrbno pazèč, da nikakor ne izdá nevidne svoje navzočnosti.

Samoradu nasproti sedí Cvetána, v nevestini opravi še bolj cvetoča. To je res krasna ženska v cvetji jedenindvajsetega leta. Opazovalcu svetá zadošča, če povém, da je bil Cvetánin oče plemenit Hrvat iz Zagorja, mati pa Slovenka z ljubljanskega polja. Bralcem bolj teoretiškega značaja bi bilo pa treba sliko lepe neveste izobraziti z navdušenimi besedami, in kakor zemljemerec zemljó na parcéle, jednotno krasoto razkosati v posamezne podrobnosti. Tega pa ne morem, ker se mi ta obrazek preveč smili.

Spominjam se, da sem nekdaj bral Anakreontovo osemindvajseto odo, kjer pesnik obrazniku narekuje, kakó naj mu vpodobi lépo déklico. Tudi ne morem pozabiti, kakó je sloveči Ariosto v desetem spevu svoje epopeje »Orlando Furioso« sesnoval lepoto nesrečne Olimpije; takisto se domišljam vseh lepot, katerih so realisti srednjega veka pri lepi ženski našteli trikrat sedem in pozneje celó trideset. Bral sem veliko takih opisov, čudil se mnogim takovim slikam — ako bi pa sedaj vse te opise in slike predočil Samoradu, tedaj bi on izvestno trdil, da so vse dosedanje lepote jedino senca proti lepoti Cvetánini. Bil je ves zamaknjen v obličje ljubljene device; želel si je kàr stotero očíj, da bi stotero užival nje stotere krasote, in rekel je sam

v sebi: Ni mi žàl, da sem nádejo, še kdàj to krasotico imenovati svojo, kupil od peklenskega vraga! —

Takó mladina! Mi stari možjé pa sodimo hladneje. Čim lepše je cvetje, tem prej se ospè. Pridejo skrbí in težave zakonskega življenja, prevare in strastí in naglo izpodjedó cvetje ženskega lica. Kolikokrat se nam je pripetilo, da smo v spominu ohranili podobo lepega ženskega obraza iz davnih let; toda žalostno smo bili presenečeni, ko smo v poznih letih zopet srečali znanko mladih dnij in na nji zapazili ne ostankov nego razvaline nekdaj obožavane lepote. O takih prilikah modrujemo potlej izkušeni starci, da je prave vrednosti jedino le duševna lepota. Kar se tiče Cvetáne, moramo pa za sedaj še samó domnevati, da se pri nji uresniči stari rek, da v lepem telesi biva tudi lepa duša. Res sije z njenega zornega obličja prav prikupno žar ljubeznivosti in deviške čistosti, in smili se nam ta obrazek, ko beremo z njega tožno udanost v sedanjo usodo, kateri bi se ne bi bila podala, da je imela več krepke volje in je bolje poznala priliznjeni zvijačni svet.

Kolikor sem se preveč pečal z nevesto, toliko menj naj se bavim z ženinom; sósebno, ker celó mlade bralke ne zahtevajo, da bi govoril tudi o moški lepoti.

Zraven neveste je torej sedèl ali pravše, zaradi noge, pohabljene na vožnji od poroke, posajen bil ženin Peter Pavlič, Cvetánin bivši váruh. Mož ima petinpetdeset let; marsikdo bi mu jih prisodil menj. Rastí je srednje in je rejen malone predobro. Na kratkem vrátu mu tičí okrogla glava rdeče poltí. Tolste ustnice mu pokrivajo gosti résasti brki, ki so danes lepó črni. Okrogli nos nad njimi se žarí kakor puranov podbradek in je iz vseh pogledov preobil. Očí so črne, majhne in lokave. Široko, gladko čelo pokriva lasulja, ki je danes izjemoma črna namesto vsakdanje rjave. Odeva ga nov frak po najnovejšem kroji in šivu, ki je nemara zató preozek, da se lože na telovniku izkazuje debela zlata verižica njega ure. Roke so krepke, kakor da so vajene težkega dela, in na debelih zarjavelih prstih se baha premnogo dragocenih prstanov — neolikana razstavica moževih dragotin. Gospod ni povsem napačen in bi prijal nepreostremu poznavalcu ljudij ne baš za prijatelja, vender za soseda pri tisti mizi v kavarni, kjer imajo dôkaj časnikov. Prav prikladen bi bil za očeta dorasle jedinice ali še bolj za strijca brez žene in otrók. Izvestno pa se je zmotil o dôbi in svojih krepostih ter izgrešil svoj poziv, ko je stopil med ženine, in to pred mlado nevesto.

Preveč nasprotja je med novoporočeno dvójico: ona kakor nežna roža, ki jo je oživilo majnikovo solnce; on kakor bohôtna georgina, ki jo je opalila listopadova slana!

Sploh je v veliki, bogato opravljeni dvorani opazovati stari in novi čas, stari in novi ukus ali neukus. Ob stenah visé starinske slike in nove preproge. Izpod stropa se leskečejo bliskovne svetilke; na mizi brlé voščene sveče, nemara samó zató, da se zopet kdàj razstavljajo in postavljajo starodavni srebrni svéčniki. Stare gospé in gospodičine, tete in ujne, bratranke in sestranke, zalve in svasti imajo težka, svilena krila, prikrojena po novi šegi, v katerih se sučejo po stari svoji navadi. Razobesile in razpele so náse staro zlatnino in stare bisere, da bi si mladile stara lica, ali vsaj koga opominjale, da so bile nekdaj mlade in zale. Dve cvetoči mladi gospodičini sta tudi zašli v to družbo, morda samó zaradi različja; tam stare tete, druga drugo zavistno opazujé in pušíce svojih jezikov mazaje z medom, tukaj živahna, iskrena šaljivost, izvirajoča iz zavesti zlate mladosti in iz kipečega srca. Ti mladi samíci sta imeli za zabavo odločenega jedinega mladega moškega iz vse družbe, in ta je bil selski kapelan: dober govornik sicer na leci in med moškimi, ali tukaj mu je delalo dôkaj preglavice, da je moral na desno in na levo odgovarjati bistrima gospodičinama, kateri sta v gospodovem neznanji tiste umetnosti, kakó se je láskati mladim gospodičinam, ne toliko iskali kolikor nahajali največ zabave. Ostala moška gospôda so bili, ker se plemenita rodbina nevestinega očetnega kolena ni udeležila svatovanja, ženinovi sorodniki in znanci iz bližnje okolice, sáme šetajoče denarne vreče, možjé, ki so si nekaj s trgovino in bolj še s posojevanjem na neznosne obresti, in sploh s tem, da so záse izkoriščali stiske in nadloge rojaka-kmeta, nagrabili lep imetek. Omike in olike niso imeli in so jo sploh mrzili ter se ogibali občevanja z ljudmi, ki imajo menj v blagajni, tem več pa v glavi in v dostojanstvu nego oní. Njih vzori so se sukali okolo zlatega teleta, vsa njih politika pa okolo načela, da se mora slepó služiti in poslušno glasovati za gospode, ki lahko kàj dovolijo ali kàj prepovedó in kateri utegnejo kàj spregledati in prizanesti, ako si se včeraj ali danes preočito drgnil ob paragrafe kazenskega zakonika. Ugleda in veljave jim ni bilo med národom. V lice se jim je kmet klanjal in hvalil njih dobrotnost; za hrbtom pa jih je grozovito črtil in klel ter se rad spominjal óne pravljice, da je dobro umreti tisti dan, kadar umrè takov volčji bratoderec. —

Izjema je bil domači župnik, ki najodličnejšim svojim župljanom ni mogel odreči prisotnosti svoje. Sedèl je med nevesto in nje prekosavsko

zalvo in bil kos težavni svoji nalogi. Znal je zanimati malobesedno, nekaj zamišljeno, nekaj razmišljeno nevesto, pa tudi zamerljivo, zbadljivo póstarno gospó, ki je priljudno-ošabno gledala na menj imovite vrstnice. Te pa so si za vračilo šepetale, da ima ta gospá dve srci, od katerih bije jedno za nje zakonskega možá.

Da je bil gospod župnik stoloravnatelj, umeje se samó po sebi. To naporno opravilo je vršil ljubeznivo in preudarno; rekel marsikatero primerno napitnico, imenoval vsakemu svatu pravo drugarico in je povsem čuval društveni red z modrimi prigovori in blagovoljnimi opazkami, kar pri tem društvu, kjer je bilo toliko razlike med zunanjim in notranjim človekom, ni bil lehak pôsel.

Morda pa je bilo vse svatovanje zanimljivejše in zbrana gospôda vredna večjega spoštovanja! Popisujem namreč samó opazovanja in vtiske, kakor si jih je po svojih nazorih in v svojem srdu uredil in zapomnil svat, nevidno sedèč na pêči. Srd pa sodi vse pristransko, kakor vidimo to tudi pri ljubezni.

Samorad je pač spoznal, da je med povabljenci že minilo največje delo, tlačiti si namreč želodec s preobilimi jedili, da dela prebavljanje marsikomu težko glavo, kateri ne ohladí vročine nobeno vino, da vlada nekova zágata v dvoraninem vzduhu in v večini možgán in da se sploh vzbuja želja po slobodnem gibanji in po razvedritvi. Sósebno slastno pa je opazoval, da si gospod ženin gasí žejo čez mero in da svoje bizeljske starine proti drugim vinom ne hvali samó do nebes nego jo tudi dejanski preveč obožava.

Prišel je trenutek, ko so bili vsi jednako utrujeni in so vsi hkrati umolknili, razven dveh mater. Ženin hoče pogledati na uro, toda malone omedlí, vidèč, da mu na zlati verižici visí pristna rdeča — čebula.

Samorad, ki se ni nádejal take zamene, zadržal je iz težka glasen smeh. Prijala mu je ženinova zmeda, in da se med gospôdo vzbudí živahnejša zabava, ukaže služnim svojim duhovom, naj naredé, da bodo svatje govorili, kar mislijo. Zdajci so vsi obrazi izpremenjeni. Ženin ves togoten poskuša vstati, toda posreči se mu samó na pol. S tresočim glasom zakričí svatom:

— Ta šala je predebela. Kdor mi je uro izmeknil, dàj jo nazaj! Saj niste samí tatje? —

Vsem šine kri v glavo. Svoji jezi pa dá najprej duška visok, suh gospod iz soseske, ki sedí ženinu nasproti. Bil je imovit trgovec, prvak v oderuštvu in svetohlinstvu. Ta burno vstane in zarohní na ženina: Kaj, mi tatje? Ti si največji lopov v treh deželah! Dokler si bil váruh, kradel si svoji várovanki vino iz kléti in les iz šume.

Od nje dolžnikov si prejemal obresti po deset od sto in še dobrote povrhu; zaračunjal pa si jih samó po pet od sto. Sedaj pa jo hočeš ukaniti za vse, kar ima. Zrasli bi ti rogovi na čepinji, višji nego največji hrast, ki si ga ukradel iz nje gozdov! —

Toliko da izrohní ta, zavrne ga ženinov bratranec, krepak, tršat mož, o katerem se je govorilo, da je bila podlaga njega blaginji kriva prisega: Mólči ti! Moj kumek Peter Pavlič je svetník proti tebi, čeprav si takó bogomolen. Véš, zakaj moliš sedaj takó licemersko? Od svojih pomagačev, od razbojnikov, iztržil si sveto monštranico, katero so ukradli v cerkvi Svete Marije Bistriške! In sedaj bi si pred ljudmi, ki to vedó, rad opral črno dušo svojo! —

Gospod župnik je klical, miril, toda zaman, zakaj bilo je takó, kakor v nekaterem novodôbnem parlamentu. Zatorej je pobegnil iz družbe pobeljenih grobov. Ž njim je odšla tudi nevesta v stransko sobo.

V boj so se glasno vikaje in kričé mešale tudi ženske, ne oziraje se na nedolžni gospodičini, kateri nista védeli, kam bi utekli. Ubožici sta morali čuti nove besede, katerim še pojma nista znali, in mnogo spoštovana gospá je drugi spoštovani gospé in obratno pripovedovala resnice, katerih gospodičini nista smeli verjeti, ako naj spoštujeta očeta in mater po četrti zapóvedi božji. V tej sóblazni, ko so nekateri že prijemali za stole in je marsikatera pripeta ženska kita zdrknila pod noge, bil je ženin še dôkaj puščen pri miru, takó da ga je ob tej obči očiti izpóvedi obhajala samoljubna zavest, do katere se prej ni vzpel v svoji oskromnosti: da je on, Peter Pavlič, prav za prav med vsemi še najpoštenejša duša, sicer pa med ljudmi, proti katerim je treba biti opreznemu. Zatorej migne strežniku, naj mu podá ročno blagajnico, ležečo na mizici pri nasprotni steni. Ženin pritisne blagajnico k sebi, popije, da se bolj umirí, čašo kave, katero mu je bila prej priredila nevesta sáma, in potlej, ko mu vest le ne dá mirú, skrinjico skrbno odklene, ker se mora uveriti, da vsaj tukaj ni nič prišlo dolgim prstom v oblast.

Blagajničica se odprè, a ženin zakliče bolestno: Tukaj notri sta bila dva kilograma zlatih cekinov, nevesti za jutrino namenjenih; sedaj so pa sáme svinčene kroglice! —

Obupno prevrne skrinjico, da se kroglice takalé po mizi med krožniki, skledami in steklenicami in padajo na vseh straneh na tlà.

Kàr se zablisne, in kroglice se izpreobrazijo v svetle rmene cekine. Zdajci utihne ves prepir, in stari in mladi upró očí na zlatnino, pozabivši vse obreke in ogrde. Zamaknejo se v ta pogled, kakor bi

gledal svetník v odprto nebó; toda njih očí niso pobožne, nego očí gladnega volká, ki ugleda jagnje pred seboj.

Pustimo jih nekoliko takó začarane in stopimo v stransko sobo. Tam se je Cvetána, ko je ušla kletvi, kleveti in ropotu svojih svatov, zgrudila v naslanjáč in se glasno razjokala. Slaba tolažba so solze; vender za ta nesrečni dan, za to usodno uro ni našla boljšega tolažila. Ali tudi ta kratka uteha se ji je zagrenila. Ko namreč Samorad vidi, da Cvetána odhaja iz dvorane, zleze tudi on s sedeža. Izpremení se zunaj dvorane v navadnega človeka, stopi v Cvètánino sobo, kakor mu je bila to prej navada in pravica več mesecev, in se prikloni, da bi Cvetáni poljubil roko. Ona pa se ga ustraši, umakne se in zašepetá polglasno: Béži in teci! Ako te tukaj najdejo, ubijejo tebe in mene! —

— Ne boj se, ljuba Cvetána! odgovorí Samorad zaupno. Take pomočnike imam s seboj, da se mi ni bati nikogar in da tudi tebe zdajci odvêdem, ako hočeš! —

— Za Bóga svetega! odgovorí Cvetána boječe, ali ne véš, kaj je bilo danes? Ali me hočeš pehniti v nesrečo in sramoto? Béži, nesrečnik, béži! —

Rekši stopa naglo proti dvorani. Samorad se strastno postavi proti nji in jo zaman poskuša udržati za róko, prosèč samo še trenutka in velèč svojim duhovom, naj njega in njo odnesó na dom njega matere.

Ali duhovi se ne ganejo, in ko Cvetána vsa objokana in preplašena odpira vrata iz sobe v dvorano, prisopiha hlevnik Jaka, ki nosi danes navzlic pohlevni vonjavi črno suknjo in bele rokavice ter zakliče, da se razlega po vsi dvorani:

— Gospod Veselin je v Savi utonil! —

Učinek teh besed na ženina, ki je bil doslej zamaknjen v zlató in še bolj naudan strahú, da bi kdo iz poštene družbe ne popravil števila cekinov na svojo korist, bila sta žalost in veselje zajedno. Vest se je oglasila: Jaz sem kriv njega smrti, sebičnost je rekla: Ljubovnik je izginil, in nazaj ga več ne bode begat moj zakon. Od toliko genitev, ki so podile druga drugo, skoraj omočen, nagne glavo nazaj v naslanjáč. Zdajci ugleda Cvetáno, ki stojí med durimi njemu nasproti razvneta in plaha; tikoma za njo pa stojí Samoradova podoba, ki ga meri s togotnimi očmí. Ta prizor je staremu móžu strela iz jasnega néba. Zgrudi se in pade težko na tlà.

Samorad opazuje z vražjo slastjó grozno zmédo, ki zdajci zavlada po dvorani. Cvetána hipoma priskoči k ženinu, kjer je že preveč rók, ki na vse načine poskušajo zopet vzbuditi ugaslo življenje. Ne-

kateri tekajo in begajo na vse strani; drugi kličejo zdravnika, katerega ni blizu; tretji glasno žalujejo; četrti trdijo resnega obraza, da je prezgodaj preminil ta vzgledni poštenjak, in drugi zopet skrivàj pobirajo cekine s tal. Ko ni več upa in je splošna sodba, da je možá zadela srčna kap, stopi Samorad izmed durij, zakliče Cetáni: Zdravo, vdova! Da se vidiva jutri! in svatom: Radost mi je, ostaviti vas, prepoštena gospôda! ter se rogaje poklanja do izhoda, kjer izgine izpred očíj, ne da bi ga zadeli kozarci in krožniki, katere lučajo razjarjeni svatje za njim.

Ko zopet diha čisti zrak pod milim nebom, zazdí se mu, da mu samemu v glavi vrví večja zmešnjava nego óna v svatovski dvorani, in želí si mirú, da se odpočijejo živci in da se more zavédeti tega, kar se je dogodilo v malo urah. Toda obide ga skrb za staro bolehavo mater, ki bi se opasno prestrašila, ako zvé neresnično novico o njega smrti v Savi. Ukaže se torej prenesti v máterino hišo. Tam bi ga morali duhovi spustiti skozi dimnik v hišo, toda posadé ga na cesto kakih trideset korakov od hiše, in na uhó mu zašepeče glas nevidne osebe:

— Dalje ne moremo, ker vidimo ondu cerkev; stopiti pa ne smemo na prostor, ki je od cerkve pod sto metrov. —

Togotno odgovorí Samorad: Ali ste malovredni hudiči! Tudi pri Cetáni mi niste mogli pomagati. —

— Tudi tam nismo smeli pomagati, gospod — reče glas iz zraka. Cetána je bila danes blagoslovljena, in dokler ostane brez greha, ne dotaknemo se je. —

Samorad se torej péš napoti k domači hiši. Gré mu prva in druga stopinja, ne pa tretja. Nekaj ga prime za obroč na vrátu, in ga drží takó tesno, da bi se zadušil, ako se ne umakne nazaj.

Obstane torej v nočni temini na cesti. Nestrpno opazuje, kaj se vidi in čuje iz máterinega gradiča, ki je neobično razsvetljen pri tleh in v nadstropji. Dobro čuje glasen jok stare hišne dékle, ki mu je bila nekdaj pestunja, in tožbe drugih znanih ženskih glasov. Iz posameznih govoric posname, da so pri materi že zvédeli novico o njega smrti v Savi; toda iz občegaierednega beganja, iz odpiranja in zapiranja vrat in shramb sluti, da se je pripetila velika nesreča. Dvigne se toliko v zrak, da vidi naravnost skozi odprta okna v nadstropje in v navadne máterine sobe. Verjeti ne more, kar vidi, toda očí ga ne varajo. Ugleda bledo mater na neodgrnjeni postelji negibno in vdrtih, zatisnjenih očíj; hišne ženske pa pripravljajo posobje, krila in odeje, da položé mrtvo gospó dostojno na mrtvaški oder.

Samorad se spustí nazaj na cesto. Brezupno kliče domače ljudi po imeni na vse grlo, in vpije proti gradiču, da še živí, in da pridi kdo do ceste. Toda nihče se ne zmeni za njegov klic, dasi bi se moral v gradiči slišati prav dobro. Kàr pripelje nekdo od hiše na cesto voziček, natlačen z gnjatmí, slanino in hlebi: izvestno v obči zmedi ukradeno blagó. Voznik zapazi Samorada in uteče glasnó kričé v gradič. Tam zdajci nastane velik hrup. Domači hlapci se zbirajo in pomenkujejo, da mladi gospod Veselin nazaj hodi, da je videl, kakó je materi od žalosti počilo srce, ker je umrl take smrti da se je izpremenil v volkodlaka; da je takisto usmrtil gospoda Pavliča in da gré sedaj na svoje domače služabnike, pit človeško kri. Zdajci se vežina vrata odpró, in tolpa hlapcev, oboroženih s puškami, sekirami in dolgimi poostrenimi kôli, zakorači proti Samoradovemu stališču. Ta je pač poznal národno vražo, da se volkodlàk umirí le tedaj, ako mu srce prebodejo s kolom; védel pa ni, da je pri preprostih ljudeh vraža močnejša od vere in da je vraža slepa za sléharno prepričanje. Ostane torej na cesti in vabi ljudi k sebi, trdèč, da je živ in zdrav. Hlapci prikoračijo na cesto in obstopijo Samorada, ki milo prosi, naj mirujejo, naj ga potipljejo, naj se prepričajo, da je živ človek. Toda drhal, pijana od vina in od tiste besne hrabrosti, katera izvira iz strahú, slepa in gluha je za vsako pametno besedo. Vsi vidijo volkodlaka, nihče živega človeka. Vržejo ga vznak in ga pritisnejo k tlom, da se ne more geniti. Stari korenjaški hišnik pa dvigne oster kol, da bi ga na vso moč zasadil volkodlaku v srce. Samorad zamiží v tej prepasti, toda ko zopet izpregleda, ležé okolo njega hlapci némi in omamljeni. Prédenj pa stopi Abadon, ki ga krepko postavi na noge in nagovorí:

— No, človeče, dobro delaš! Moj denašnji trud s teboj se mi je izplačal za danes. Mater — pardon — »ljubo mater«, kakor si rekel pred štirimi urami, spravil si na óni svet za nekaj let prezgodaj, ker se ti ni zdelo vredno darovati ji nekaj minut in ji poročiti svojo rešitev, predno se je tvoja kočija brez tebe vrnila od brežiškega broda Usmrtil si topega ženina, kateri bi bil itak kaki dve uri pozneje umrl v postelji za nenavadnim vender nesumnjivim slučajem. Svoji nedolžni Cvetáni si vzel pošteno ime in ji prizadel madež, katerega pri tvojih znancih in sosedih, katere si povrhu vsega osramotil, ne opere potok solzâ in ne ogladí pokora vsega življenja! In napósled bi sedaj ležal na cesti s prebodenim srcem, da sem se vzbudil trenutek pozneje in da ni hlapec, ki je nosil blagoslovljeno vodó, iz bojaznosti zaostal za svojimi tovariši. —

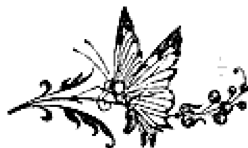
— Oprostite, rešitelj moj, seže mu Samorad v besedo.

— Tiho sedaj! nadaljuje Abadon trdó. Takó si slušal moja svarila, da si sam sebi zaigral celó prostorček v domovini, na katerega bi bil nocoj položil trudno glavo k potrebnemu počitku. —

Zdajci se približa zemlji velikanski zrakoplovni balon. Abadon migne Samoradu, in oba stopita v ladjico, ki je s konôpci pripeta pod zrakoplov. Ta ladjica je prostorna soba z vsemi ugodnostimi sijajne spalnice. Zrakoplov se lahno dvigne v daljno višavo. Spodaj se razprostira črna tema, zgoraj pa se leskečejo zvezde v čudoviti, Samoradu dosedaj neznani svetlobi.

Abadon velí Samoradu, naj razpolaga s spalnico, naj bode njegovih pet ur spanja brez spominov na denašnji dan in brez težkih sánj. Ko prisveti jutranje solnce, vzbudil se bode Samorad v zračnih višavah nad Sredozemeljskim morjem.

(Dalje prihodnjič.)

Prešlim upom.

Oj, z Bogom, upi mili mêni,
Oj, z Bogom, upi moji!
Vi skrbno v duši mi vzgojêni,
Nezvesti matki svoji,
Kaj žêne vas na tuje z dóma?

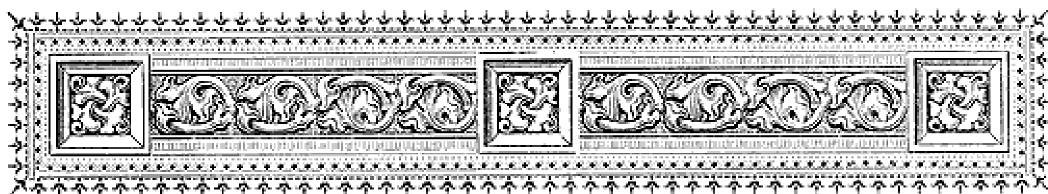
Brez vas ostane duša prazna,
Povšečno dvojbam gnezdo;
Brez vas me sreča neprijazna
Za mrklo vodi zvezdo,
Ki nad močvirjem se premiče.

Brez vas bi mrzlo pogorišče
Življenje se mi zdelo;
Kje naj srcé kreposti išče,
Kaj mêne bi še grelo,
Da noga krêpko dalje róma?

Vrnite se pod kròv domači,
Preljubi upi zlati!
Kdo naj sicèr me v borbi jači?
Kdo tožne dní mi krati?
Vrnite se, srcé vas kliče!

y.

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

III.

Samorad se po mirnem spanji prekratkih ur predrami, malo okrepčan in zeló še željen spanja. Tema je še v zrakoplovni ladjici, in zvezdice sijejo takisto gostó in divnosvetló kakor pred petimi urami. V skoraj nedogledni dalji se vnema žareča iskra, in iz nje na vse strani okolo rastó temnordeči in rmeni trakovi »rožoprstne« zarje. Iskra se širi in béli, in skoro zaplava polna solnčna obla v divni veličavi nad neprezorno meglo, v katere valih migljá odblesek zore in solnčni sijaj. —

— Kakó krasen je ta razgled! vzklikne Samorad.

— Vsakdanja reč, odgovorí Abadon, katere bi moral biti vender že vajen. Ako te pa ta pogled tolikanj zanimlje, utegneš ga uživati do sita. Treba samó, da ostaneva proti solncu na sedanji črti in da se jedino zemlja pod nama dalje suče po svojem tiru. —

— Ali je to možno? —

— Zgolj igrača, izusti Abadon ter migne z rokó.

Zrakoplov se dvigne, in solnce je visoko na obzorji; potlej se zrakoplov spustí nizdolu, in opazovalca sta zopet v popolni tèmi. —

— Nepresežna je vaša moč, rešitelj moj! izpregovorí Samorad.

Abadon odgovorí resno:

— Za moje obzorje je ta moč neznatno majhna; zakaj nad menoj vlada z železno roko višja moč, kateri se moram trepetajoč pokoriti. Za tvoje obzorje je pa moja moč tolika, da je ne preumiš: to ti je knjiga s sedmimi pečati! Ako bi smel, lahko bi se nekoliko poigral z zemeljsko óblico ali se malce pošalil, na primer, da jeden dan solnčnim žarkom zaprem pristop na zémljo. —

— Ali bi bil to strah in polom! pristavi Samorad.

— Nič vztrajnega, nadaljuje Abadon. Tistega mračnega dné bi gospodarji zemeljskih stvarij v strahu in preplahu obupavali in divjali, kesali se in molili ter z dobrimi sklepi mostili vsak svojo pot v pekel; drugi dan bi pa svoje zlè navade zopet nastavili tam, kjer so jih predvčeraj ostavili. Takšen je človek. Sicer pa ta svet tudi ni, kdo vé, osnovan kakó trdno. Videl bodem še druge in zopet druge preosnove teh na videz samogibnih in za milijone vekov namenjenih solnčnih skupin v prostora brezkončnosti; videl jih bodeš tudi ti, kadar bodeš nekoč gledal brez obmane, s katero sedaj telesnost odeva dušo tvojo. Nekoč bodeš gledal naprej in nazaj, sedaj vidiš samó nekoliko sedanjosti ali pravše, nekoliko navideznosti iz sedanjosti. Vara te celó to zvezdato nebó, ki se mu toliko diviš. Marsikatera zvezda, katere luč ti danes migljá takó žarko, ugasnila je že pred tisoč leti in se razdrobirila; in koliko novih svetov kroži po brezmejni prostranini, katerih luč dosedaj ni dospela do svetovne drobtinice, katero imenujete zemljo! Toda pustiva svetovje. Megla pod nama se niža in razpršuje, in iz nje že strmé jutranjejasni vrhovi italijanskih gorâ kakor otoki iz morske gladine. Sedaj se nosiva uprav nad ognjeníkom Vezuvijem. —

Samorad, ki je motril robove, v dalji storžeče iz megle, kàr osupne, ko ugleda pod seboj veliko okroglo goro v čistem solnčnem siji in na nje vrhu očrtek ognjeníkovega žrela. Tudi giblje se nekaj na gôri. Proti vrhu namreč je vodil siromašno oblečen, suh mož mršavega osla, in na oslu je sedèl dolgopet gospod, kateri po noši in obrazovnih potezah ni mogel biti drug nego sin ošabnega Albijona.

— Glej, osel! vzklikne Abadon. Vedno gledam rad to žival: neumorno, potrpežljivo, z malenkostjo zadovoljno; in kakó je ta žival ponižna! Oslica je nekoč nosila Bogá, oslica se je razgovarjala z Bileamom, prerokom, in petsto let že sloví osel modrijana Buridana; pa osel in oslica sta ostala ponižna, kakor sta bila prej. In če krmiš osla iz zlatih jasel, nikoli se ne prevzame, nego delal bode in delal, in ko mu privoščiš počitka, bode med plevelom in osatom modroval svoje oslovstvo. Kakó drugače prevzetujejo osli v človeških podobah, zlasti tisti, ki zobljejo iz zlatih korit! —

— Tisti uborni Italijan, ki osla vodi, pa je tudi priličen svojemu sivcu, pridene Samorad.

— Nekoliko pač, odgovorí Abadon, ali samó nekoliko. Osel je tudi odločno trmast in dolgo kuha svojo jezo. On tudi nekamo bolj samopašno ščedi s svojim življenjem in ne gré kàr na povelje v boj na življenje in smrt kakor njega bolj čislani sorodnik, konj in konjev človeški jahalec. V prebivalcih Italije, v teh zmernih, ščedljivih, ne-

umornih in vztrajnih ljudeh pa tiči tvorivo kakor za voščene takó za koščene značaje, za topoglavce in veleume, za razbojnike in svetnike, za težake in umetnike, za nizko in vzvišeno delovanje. Ti kakor človek se moraš čuditi temu národu in ga, kakor sin menj številnega, sosednjega národa, obstražno opazovati; saj te uči knjiga, da v zadnjih dvajsetih stoletjih zemeljske zgodovine ni nobena druga dežela na takó majhnem prostoru porodila toliko dušnih prvakov v vseh strokah človeške izomike in toliko velikanov, kateri so nam ostavili neizbrisne sledove svojega posezanja v zgodovino človeško. Zanimljiva je ta dežela, bodisi v svojih lepotah, bodisi v svojih razvalinah. Tukaj je rajski vrt vse Evrope; tukaj in nikjer drugjé v Evropi sta Stvarnik in njega posnemalec, umetnik, razgrnila in priredila toliko krasot in čudotvorov, da je ta dežela v resnici gledališče vse Evrope, katero želí videti vsakdo in kamor hití vsakdo, kdor le utegne. In to razkazovališče prirodnih lepot in človeških umetnin, nakopičenih iz mnogih stoletij, preseza vsako pričakovanje in vso bujno domišljijo inostranskih občudovalcev. Uprav najina bližina je slovèč kotiček svetá: Neapoli z divno okolico, o kateri pravi sam Italijan, da lahko umreš, ako si videl Neapole. Tukaj se čuva grob Vergilijev, pesnika izmed najodličnejših, kar jih pozna zgodovina. Ta pesnik je v svoji pesmi »Georgicon« prav s starorimljanskim ponosom opeval slavo Italije. Ko bi pa on sedaj vstal iz groba, priznati bi moral, da lepota in slava sedanje Italije visoko preseza Italijo njegovih dnij. Uprav pod nama, izpod osemnajststoletne kamenite odeje, vstaja Herkulanum, radovališče vseh tedanjih bogatašev: lépo mesto, čegar razuzdanost in mehkužnost je bljuvajoči Vezuvij zagrnil s pepelom in raztopljenimi rudninami. Želel bi, da pridni preiskovalci ondu izkopljejo veliko knjižnico rimskih in grških klasikov na radost učenjakov in na žalost dijakov; in še bolj bi želel, da iztaknejo vse zaklade bogastva, ki so tam zakopani, in sicer toliko, da se ž njimi pobota vsa dolgovna vsota, katera je Italijo stala sedanja združba različnih državic pod jedno povelje in jedno uniformo. — Časa imava zadosti, da površno ogledava to zemljo. Moj zrakoplov se giblje po bliskovo hitro, in kar hočeva videti, pod nama je, da le izraziva željo. Pod sabo glej Hanibalovo Kapuo; tam je védeževala kumejska Sibila. Tukaj kipí do najine ladjice gora Etna, tù doli sta izgubili Scila in Karibda nekdanjo svojo strahotnost. Tukaj sanja o stari slavi Ravéna in še vedno sloví učena Bolonja. Benetek ne vidi nihče takó lépó z Markovega stolpa, kakor jih gledava sedaj midva. Ondu se razgrinja toskanska poljana. Tukaj sloní ob bregu ponosna Genova s prekrasno Rivijero. Sedaj

plavava nad Boromejskimi osredki, ki so biser jezera »lago maggiore«, in tam zadi se kopičijo orjaški snežniki. V tem kotu pod gorami tiči ubožna deželica Rezija, kjer umirajo tvoji rojaki, kateri so se v boljših časih razprostirali daleč dôli po beneški ravnini. —

— To je divno, skoraj omotično! zakliče Samorad. Potreboval bi dôkaj mesecev, da bi si v dušo vtisnil pravo podobo in znamenitost te dežele. —

— Kaj mesecev! — odgovorí Abadon. Paznost in trud vsega življenja ne zadošča, da premotriš vse, kolikor se je nabralo v stoletjih plodov umetnosti in učenosti. Če te to zadovoljuje, vender vidiš samó bežečo sedanjost. Jaz pa vidim poleg tega nekdanjost in bodočnost, in to z drugačnimi očmí nego ti. Pa tudi tebi je možno takó gledati in opazovati kakor jaz. Če hočeš, dogovoriva novo pogodbo, da mi za nekaj časa prepustiš svoj život. S tem bi bil tvoj duh rešen teže in spone telesnosti ter sloboden proti mejam prostora in proti meri časa. Ti bi za čas pogodbe imel nekako v najemu dušne velemočí breztelesnih bitij, kakeršno sem jaz in kakeršna so drugi duhovi. Videl bodeš z duševnimi očmí izvor in posledek vsaki sedanji réči ter spoznal, da je sploh zgodovinska sedanjost samó sad in razvitek nekdanjosti. Spoznal bodeš, kakó se v ravnotežji vznašata človeška zlobnost in beda, kakó se maščujejo in vračujejo vse krivice, zmote in zamude posameznikov in celih národov; in uveril se bodeš, da je svetovna zgodovina res svetovna sodba. To bi koristilo ne samó tvojemu razumu, da se iznebiš marsikaterega vkoreničenega predsodka, temveč tudi tvojemu srcu, da bedni položaj svojega bližnjika sodiš bolj usmiljeno, nego je navada tvojim vrstnikom. —

— Nató podá Abadon Samoradu naóčnike s steklom, na videz neprezornim, in nadaljuje: Da nekoliko pojmiš, kakó se gleda z breztelesnimi očmí, natekni te naóčnike in videl bodeš marsikaj, kar te je nekdaj zanimalo, živo pred seboj. Tukaj sta prvič dve imenitni ženski, po času dvetisoč let narazen, obe prelepi, obe Lukreciji: starejša, ki si bôde nož v prsi, mučenka je za zvestobo in sramežljivost; mlajša, ki meša strup v pijačo, ta je navzlic vsi omiki in duhovitosti razvpita nakazen vseh nenravnostij. — Sedaj sta nastopila dva možá. Starejši, ki se razgleduje takó samozavestno in samoljubno v skrbnolični togi, to je slavni Ciceron; za petsto let mlajši mož, ki oskromno gleda k tlom v preprosti haljini, to je sveti Benedikt iz Nursije. Prvi je neizmerno pridno pilil svoje govore in razprave ter oblačil grško modrost in učenost v prelepo latinščino. Za to, da ga svet še imenuje, da se čudi njega jeziku in da preučuje njegova dela, mora pa zahvaljati

samó drugega in njegove učence, ki so varno hranili in zvesto prepisavali stare klasike. Red pa, katerega je ustanovil tihi Benedikt Nursijan, važen je za prosveto zapadne Evrope gotovo toliko kakor ves slavni Ciceron. — Sedaj se predstavljajo štirje pesniki iz Italije, ki so vsi dosegli svetovno slavo. Prvi je Horacij, ki je znal ob petji modro in udobno živeti kakor malokateri pesnik. Drugi je Ovidij, ki je hotel poleg petja tudi pesniško živeti; zatorej ga je tedanja cenzura pregnala v tedanjo Sibirijo pri mrzlem Črnem morji. Tretji je Dante, ki je v nehvaležni domovini izgubil vse »darove Pluta« in bridko tožil, kakó žalostno je gôri in dôli stopati po gladkih stopnicah hladnosrčnih mogotcev. Najmlajši je Tasso, mož, ki se baje nikdar ni smijal, ki je goreče ljubil ledèno devico, ki je moral prvo hvalo in slavo svoje epopeje poslušati skozi omrežje temne ječe. Nápósled so ga hoteli na Kapitolu slovesno venčati; toda blaga usoda je odločila, da se pesniku, ki ni pel za svoje vrstnike, temveč za vse pozne rodove, spodobi lovorika na grob in ne na živo glavo. — Tam na stráni stojita možá, katerima je višja usoda posodila svoje zemljo ravnajoče žezlo. Starejši, ki si popravlja gubé na svoji togi in lovoriko, krijočo plešo na glavi, to je Julij Cezar; drugi, majhen mož z napol zapeto suknjo in z obnošenim klobukom, pa je Napoleon Bonaparte. Oba sta bila genijalna preosnovatelja svoje dôbe; a prvi je bil srečnejši: bodalca zarotnikov so ga podrla, ko je bil na vrhunci svoje moči in slave. Napoleon je bil pahnjen z višave in je potlej premišljal izgubljeno svojo slavo na samotnem otoku sredi oceana, kakor bi hodil sam sebi za pogrebom. Glej krdelo drugih Italijanov, ki so bili v roki zemeljske usode človeštvu ali blagoslov ali šiba . . . —

— Preveč je, gospod, seže Samorad Abadonu v besedo. Podoba podí podobo, in takó se mi sučejo v domišljiji, da vsak poznejši prizor izbriše sled prejšnjega. Dovolite, da si nekoliko odpočijem. Potlej pa, prosim pokažite še tisto večno mesto, kamor držé vse ceste. —

— No, Rim, odgovorí Abadon počasi. To mesto mi ni sósebno priraslo k srcu. Imel sem ondu nekdaj ogromno veliko služabnikov. Tudi sedaj štejem v Rimu več častilcev in tlačanov, nego bi marsikdo sodil. Služijo mi v vseh stanovih vedoma in nevedoma. Celó pod talarjem in nunsko pečo marsikatero srce gorí záme, ko pošiljajo usta molitve k nebu; vender — saj véš, kakšno je razmerje in kdo sem jaz — moja moč je tù dôli omejena. V tem mestu stoluje moj največji zemeljski sovražnik, s katerim bijem neprestan boj. Čestokrat ga stiskam in premagujem, nápósled pa zmaga on. — Tukaj pod sabo imava torej Rim; ti pa pazno ogleduj, kar se razodeva tvojim du-

ševnim očém. — Okolo kalne Tibere se prostirajo pašniki, in na tistih sedmih brdih stojí šuma, tù in tam presekana. Delajo se neznatni okopi okolo koč, stesanih od debelih brun. Tù umira krepak mladenič v krvi in práhu, in noga čvrstega mladeniča mu stojí na prsih. To je Rim za svojega početka, oškropljen z bratomorno krvjó; in to Kajnovo znamenje je Rimu ostalo. Nikjer ni pila zemlja toliko bratovske, toliko nedolžne krví kakor na tem prostoru . . . Preskočiva tisoč let in poglejva Rim v njega veličavi in krasoti za rimskih cesarjev! Tukaj gledaš izprevod, kakeršnega je vzmogel samó Rim, prvo mesto tedanjega svetá: triumf cesarja Avrelijana nad kraljico Zenobijo. Ta lepa, grško-izobražena, duhovita in srčna žena je v palmovi zelenici sirijske puščave ustanovila čarobno lepo mesto, Palmiro, in modro carovala bogatim deželam. Sedaj je na sramotnem vozu, uklenjena v zlaténe verige, podana sramočenju in ogrdi pijane drhali, in pričakuje nečastno smrt po krvnikovem meči. Tam se pelje ponosni triumfator Avrelijan v cesarskem sijaji, in vnuki pozabljenih Katonov in Brutov se mu klanjajo, kakor da časté božje bitje. Ali nad vso to nečimerno bliščobo visí tančica bojazni pred nekovim neznanim prevratom. Prav ta cesar je dal »večno mesto«, dosedaj varovano s tisoč in tisoč ščiti hrabrih junakov, ograditi z močnim zidom, dolgim nad tri milje, kakor bi slutil, da se dvigajo mladeniški národje v daljnem vztoku na zmagovito preseljevanje v čarobno Italijo. A večjega sovražnika je gojilo mesto med svojim ozidjem! Glej ondu v temnih katakombah tihe, preganjane, a neustrahovane može, vnete oznanovalce nove vere ljubezni, kakó podkopujejo stebre trohnečemu Rimu! Napósled se je utrgal brez rok tisti kamen Danijela preroka. Kamen je zadel ob »ilovoželéznonogega« velikana; velikan je padel in se razdrobil; kamen pa je vzrasel v veliko goro. Bujno je zacvelo krščanstvo, orošeno s krvjó svojih mučenikov, in je preobraslo stari svet in vse velikanove razvaline . . . Preskočiva tisoč in okolo sto let. Glej nov prizor! Mesto je manjše in oskromno. Izpremenila se je stara slava v bajke, stari gradovi v razvaline, in svetišča odstavljenih bogov v cerkve nevidnega Bogá. Samó ljudje so ostali zlobni, brespametni in bedni kakor nekdaj. Ondu vidiš možá silovito ubitega. Razdivjana, nahujskana drhal vlači njega truplo po cestnem blatu. Sedaj so truplo sežgali na grmadi in raztrosili pepel po vetru. Ta mož je Nikolaj Lavrenčič Gabrini (»Cola di Rienzi«). On je prosto ljudstvo, čegar sin je bil, otél nasilstva mogočnih, nenasitnih plemenitašev; potlej je modro in pravično vladal in izkušal obnoviti moč in slavo nekdanje rimske ljudovlade. Rimljanom, rojakom, pa se je

napósled zazdelo, da je njega vladanje preželezno. Naveličali so se reda in slobode; svojemu možu so vzeli vlado in življenje; sužnosti vajene tilnike so pa zopet sklonili pod jarem, katerega jih je bil otél sam Cola di Rienzi . . .

Nov prizor! To je denašnji Rim, ki po svojih stavbah in nepreglednih zakladih učenosti in vseh možnih umetnostij daleč preseza Rim nekdanjih cesarjev. Tukaj ti je najočitejša cerkev Svetega Petra, ta najznamenitejša, najveličastnejša stavba vse vaše zemlje. Kupolo, ki takó ponosno kipí proti nebu, zgradil je v drznoveličanstvenih razmerah Michelangelo Buonarotti, veleum v staviteljstvu, kiparstvu in slikarstvu ter zajedno sloveč pesnik in preblag značaj. Ne poznam takšnega velikana v zgodovini. Vender se je morebiti tudi v tvojem oskromnem národu porodil sinko, ki bi bil dosegel tega dušnega prvaka. A tvojemu rojaku Rojenice niso bile naklonjene. Imel ni takó imovitih roditeljev, take vsestranske izobraženosti in takih duhovitih družabnikov kakor sloveči Italijan; tudi ne takó bogatih podpornikov, nepristransko vnetih za umetnost, kakeršni so vzajemno tekmovali v prvi polovici šestnajstega stoletja v dični, bogati Italiji . . . Poglej napósled Rim, kakeršen bode mêni nekdaj najbolj ugajal. —

— To je grozno! zakliče Samorad.

— Nič groznega, odgovorí Abadon hladno. Vrší se samó zakon prirode! Na tej zemlji mora kakor vsak národ takó vsaka pokrajina dospeti do možnosti popolnega razvitka. To vse se godí počasi in z najpreprostejšimi pomočki. Nemci želé, da bi se ves svet sukal okolo Berolina. Ta želja se jim izpolni takó točno, da bode tičal severni tečaj zemeljske osí uprav na mestu, kjer stojí sedaj Berolin. Ko se bode takó zemlja sukala okolo Berolina, ležal bode nad Rimom težák, debel ledeník, ki z mrzlo odejo zaduší vso kulturo evropsko. Toda ledena skorja bode počasno lezla z višav v novo severno mórje in tiščala, trla, drobila in gladila vse te velikanske kupole, stebre in kipe, vse te krasne palače in gradove z jeklenimi oklepi, ki si jih videl trenutek prej. Ko se potlej zemeljska ós premakne drugam in vzkalí novo življenje v zopet otaleli Evropi — (ali kakor že se bode tedaj imenovala), onda bode nov učenjak določil stališče nekdanjega Rima in zapisal v svojo knjigo, da na prostoru sedmih brd, ki so nekdaj slovela tisoč in tisoč let, ni našel drugega nego raván strjene naplavnine in nekaj skalnatih obronkov raztalelega ledeníka. Ali želiš morebiti videti Italijo, kakeršna bode po bodoči ledeni dôbi? —

— Hvala, gospod! Če gledam to ledeno grobje in mislim, kaj vse krije pod seboj, onda me mine vsa želja zvedeti, kaj pride pozneje. —

— Tudi prav, nadaljuje Abadon. Te prizore, zapomni: posamezne prizore, iztrgane brez zveze iz nekdanje, sedanje in bodoče Italije, razgrnil sem ti zató, da nekoliko čutiš, koliko koristnejši je za resnico in za razbistrovanje okornega človeškega uma samovid nego mrtva, ponajveč nedostatno in pristransko pisana knjiga. Takó motrim jaz zemlje in njenih prebivalcev obraz in zgodovino; in mêni, ker me ne ovirata čas in prostor, vidi se vse istočasno, vse v zvezi, in vzrok mi je takó jasen kakor učinek. Mlad si še in potreben mnogega uka, ker tvoja dosedanja veda je zgolj neurejena zbirka odlomkov brez notranje zveze in kopica človeških izmišljotin, ki jih iz navade jemljete za resnice. Ne vém, doklej bode trajala najina pogodba; ali sedaj ti je dana prilika, da se za nekaj časa iznebiš bremena svojega telesa. Kadar več ne bodeš vezan na prostor in čas ter na potrebe in želje svoje materijelne polovice, onda bodeš gledal vse človeške vede, vse razmerje zemeljsko in zgodovinsko sestavno, istinito in na svoje očí ter dobil za vse življenje zadosti take vednosti, ki te ne bode varala, in takih izkušenj, ki te ne bodo bolele. —

— Iz srca rad poskusim to, izpregovorí Samorad razvnet in ne spoznavši, da je to teženje Abadonovo na višjo omiko zaničevanega človeka morebiti vender nekoliko sumnjivo.

Nató Abadon: Torej dobro! Mož beseda. Ugoden čas za to pogodbo že izbereva potlej. — Sedaj pa ostaviva Italijo in ne opazujva samó. Treba bode delati, in baš pod nama je temu jako pripraven prostor. To je zabavišče in igrališče Monako, mêni najprijetnejši prostorček v Evropi. Tukaj posebna vrsta ljudij vedno sili pod mojo oblast; olikano sleparstvo in najbolj bedasta strast delujeta zložno záme, ne da bi mi trebalo vabiti ali nastavljati mrež. —

Ladjica se zadene zemlje. Popotnika izstopita, in Abadon zvije ladjo in zrakoplov, da vse ni večje od navadnega robca. Potem stopita v ličen nov dvorec na strmem bregu tik mórja, kjer ju vzprejmejo bogato oblečeni strežniki, kakor bi ju bili baš pričakovali. —

Kadar začujem ime Monako, spomnim se Rusije. Obe ti državi sta absolutni monarhiji: in to sta najmanjša in največja država v Evropi, kakor bi hoteli dokazati, kakó resničen je rek »Les extrêmes se touchent«. Najti je tudi razliko: Monako ima razvpito igralnico; taki pa prostrana Rusija nima mesta. Ako bi pa Rusija dopustila táko igrališče, vender bi ta razlika ne prestala. Onda bi vse evropsko oziroma židovsko časopisje — katero se rado nazivlje šesto velesilo — jednoglasno napadlo véliko Rusijo, oponašajoč ji, ka je sramota za devetnajsto stoletje, da dopušča v svojih prostraninah takó ostudno

varališče in takó premišljeno morišče, in klicalo bi novo križarsko vojsko na barbarsko Rusijo. Monako pa je majhna državica in se celó proti migljaju ne more braniti; zatorej ji šesta velesila izkazuje milo plemenitodušje in — molčí.

Samorad sedí z Abadonom pod verando krasnega dvorca na skalnem bregu visoko nad morjem in pase zajedno želodec in očí. Za želodec je skrbel francoski kuhar. Pravi francoski kuhar je ponosen umetnik, ki uvažuje, da bi svetovna zgodovina imela drugače lice, ako bi francosko-izobraženi kuhar ne znal možém, ki varé človeško zgodovino, o pravem času zváriti prave jedí. Tak kuhar tudi poudarja, da so Nemci premagali francoskega vojaka, nikdar pa ne francoskega kuharja, in da celó najpristnejši Nemci, naj je njih zibelka tekla ob Savi ali Vltavi ali ob Rdečem morji, kadar si napravijo sijajno pojédino, nemško telesnost svojo krepčajo z izdelki francoskega kuharja in da njih pratevtonska nrav kàr nič ne razdivjá, ker ima jedilni »menu« samó francoska nazivanja.

Takšen kuhar je stregel Samoradu. Če nemški jezik nima besed za naznamenovanje francoske kuharske umetnosti, kamoli naj jaz povém v slovenščini, kaj se je jedlo in pilo. Samó toliko vém, da sta Samoradov zadovoljni obraz in vidna slast pričala, kolik umetnik je bil kuhar.

Jednako trda mi gré s popisom Samoradove očesne paše. Če rečem, da se nad njim razpenja južno nebó v jutranji krasoti, da se pred njim razgrinja brezkončno mórje in zadi za njim zeleno gorovje, ne povém več nego toliko, kolikor vsak prvošolec lahko posname iz svojega zemljevida. Več pa ne morem povedati, ker se tudi moje znanje tega mesta opira samó na mrtvo črko. Naj zabeležim torej samó Samoradove vtiske ali njega čustva; in to je za človeka, ki zná presojati, tudi nekaj.

Samorad je modroval blizu takó-le: To okolico sta skupno vtelesila pesnik in modrijan. Pesnikova živa domišljija je ustvarjala, modrijanova umna roka pa je razpostavljala, da ni nikjer preveč, nikjer premalo, nikjer predivno, nikjer prepusto. Ako bi mogel pozabiti svoje skrbí in želje neutolažnega srca, izrekel bi samó to prošnjo: Življenje mi zastani, da se nagledam, naužijem teh radostij! —

Samorad se umakne v svoje sobe. Tam mu prinese mlad strežnik kopico časnikov in ga vpraša v čisti slovenščini, ali si želí gospod še drugega razvedrila?

Samorad se prijetno iznenádi, da je slovenščina pridrla celó v Monako. Strežnik pa izusti, da je Samoradov nekdanji sošolec Živko

Tratilek in da je nad vse srečen, ker bode stregel blagemu gospodu Veselinu. Ta mu podá roko in mu zabiči, da med njima za sedaj ni drugačnega razmerja nego dijaško-továriškega, in nadaljuje:

— Kakó moreš govoriti o sreči, nesrečnik? Nekdaj si se ustil, da bodeš izbiral med ministerskimi portfélji in škofovskimi mitrami, ki ti bodo na ponudbo; sedaj si pa vtaknjen v strežniško livréjo. —

— To bi samó po sebi ne bilo takó hudó, odgovorí Živko Tratilek. Minister tudi služi in streže, samó da se njega oprava ne zove livréja. Lahko se tudi v svoji službi gibljem prosteje nego škof pod mitro. Vender me je sram te livréje, ki mi očita noč in dan, da sem zapravil svojo bodočnost. —

— Žàl ti je torej! Kesanje je začetek dobrih sklepov. Ali so te morda tuja vrata že dosti izučila in utrdila, da bi mogel nadaljevati ondu, kjer si nehal, in ne nadaljevati takó, kakor si začel? Živo se spominjam, kakó premeteno si védel vselej najti pravo gostilno za dijake; kakó premišljeno in dostojno si igral vsako igro, da si bil res »magister omnium ludorum«, kakor smo te nazivali; kakó si bil neumorna duša vsaki dijaški zabavi; kakó si se prebrisano in srčno ogibal nadležnih Manihejcev in kakó predrzno si lovil ob konci se mestra podpisov záse in za druge pri profesorjih, katere si jedva poznal po obrazu. Napósled te vzame noč, in nismo te videli ne v kavarni ne v društvu — na vseučilišči te itak ni iskal nihče — in brali so opeharjeni Manihejci v časopisih, da si za naglo boleznijo legel pod travo. Pogrešali smo delj časa žive tvoje veselosti in tvojega prirodnega humorja; končno pa nam je bil tvoj spomin svarilen vzgled, kakó se ne zlorabljaj dijaška sloboda. —

— Žàl, bilo je takó! V gimnaziji sem bil pri roditeljih kakor v škatljici. Ko sem prišel na Dunaj, bila je škatljica razbita in mene je omamila nova, neznana sloboda. Letal sem kakor véšča v luč, dokler si nisem osmodil perutij ter bil vržen na smetišče; in tam sem sedaj. —

— Ali bi se mogel ohrabriti, da se zopet vrneš h knjigam? —

— Ohrabril bi se, ali s čim, ko nimam beliča pod palcem? —

— Če ni drugega zadržka, z beliči pomorem jaz. Tukaj ti je pettisoč frankov. To ti zadošča, če bodeš količkaj priden in varčen. Ako ne bodeš, padeš sevéda zopet na smetišče in dopolniš podobo svarilnega vzgleda. Po denarjih ne bodem jokal, pač pa po tebi. Sedaj pa čim prej ostavi to nepristojno službo; sleci livréjo in obleci novega človeka ter glej, da skoro kàj začujem o tebi, kar bode v čast tebi in národu, ki potrebuje takó bistrih glav, kakeršna je tvoja. —

Samorad našteje pettisoč frankov. Živku Tratilku se porosé oči, in roko hoče poljubiti nepričakovanemu dobrotniku. Objameta se in poljubita, Samorad pa mu za slovó pridene še tisoč frankov. Strežnik-prijatelj odstopi.

Samorad Veselin se zamisli v tisto sebehvalno zadoščenje, katero čutimo takó radi, kadar smo dejanski izkazali ljubezen do bednega bližnjika. Priznal si je sicer, da je bil dobroten samó s tistim denarjem, katerega so mu na povelje v róko stisnili službi duhovi; vender dobrotna misel je bila njegova, in to je tudi nekaj. Obhajal ga je mili spomin na prijetna leta dijaškega življenja, in živo so mu stopili pred oči dvojni nesrečni dijaki. Prvi so tisti, ki nravno prepadejo za veternjaštvom, brezznačajnostjo in razuzdanostjo ter pridejo napósled namesto v svetišče na smetišče. Ti so zločinci zoper zdravo pamet in človečanske vzore. Tem ni pomagati. Drugi pa z žilavim naporom premagujejo vsakdanjo bedo in vsakdanje izkušnjave ter izobražujejo svojega duhá in bogaté svojo vedo na kvaro rahlega života. Od svojih prihodnjih let nekako izposojujejo, da si ohranijo mladost: to so tisti vse častí vredni, marljivi, značajni mladeniči, katerim so Rojenice v zibel položile za hojo skozi življenje — beraško palico. Tak predujém od negotove starosti, da se ohrani stiskana mladost, pa zahteva hudih visokih obrestij. Neizprosna Morana potérja te obresti, in kdor jih ne vzmore, temu vzame mladost in zajedno tisto starost, katero si je dijak slikal takó idealno, v mladostnih zlatih upih tolažeč svoje vsakdanje siromaštvo. Koliko blagih mladeničev z nebeškimi darovi duhá je vzelo nebó k sebi! Bogato nebó jih ne potrebuje, toda potreboval bi jih in bridko jih pogreša ubogi národ!

Teh mladeničev usodo je premišljal Samorad in ugibal, kakó naj pomaga temeljito in za leta in leta stanovito, ko razpolaga z nepresežnim bogastvom. Kàr nekdo pretrga njega osnove. V sobo stopi suh, póstaren gospod, pustega obraza in olikanega vedenja. Samoradu se tudi predstavi v slovenščini. Po običnih ogovorih in drugih malenkostih dovoli Samorad zgovornemu prišlecu, da pové čudne svoje dogodbe in svojo važno željo.

Suhi gospod pripoveduje:

— Očin dom mi je bil na lepi kmetiji ob koroški meji. Mater sem izgubil, ko sem bil še v zibelki. Otec so mi umrli, ko sem bil v šestem letu, in so ostavili dobro kmetijo, mlado vdovo in tri dečke: jaz sem bil od njih prve žene, óna dva od druge. Očetova vdova me je črtila, kakor le more črtiti mačeha. Nekoč smo vsi trije dečki

zboleli za črnimi kozami. Žena je dobila pri sloveči konjedérki mazilo, ki baje gotovo pomaga. Namazala je s tistim mazilom svoja otroka, mêni sevéda ni privoščila tega leka. Onadva sta umrla, jaz sem ozdravel. Mačeha se je omožila, in dobil sem k pisani materi še hujšega očuha. Mêni, raztrganemu, lačnemu pástorku, godilo se je hudo v domači hiši; toda rešila me je dogodbica, ki je bila odločilna za bodoče moje življenje. Dovolite, da jo povém. Naš sosed, mojega rajnega očeta bratranec, povedal mi je, da mu nekdo krade buče z njive. Jaz, dôkaj bister deček, rečem mu, naj vtakne nekaj bucik v buče na njivi. Za nekaj dnij pogine moji mačehi svinja, katero je pitala za praznike. Ko svinjo razparajo, najdejo, da je poginila za požrtimi iglicami in bucikami. Sosed ni držal jezika za zobmí. Zató sem bil potlej jaz grozovito tepen; ušel sem z dóma, in sosed, sorodnik moj, vzel me je k sebi. Tam se mi je godilo prav dobro, ker niso imeli svojih otrók. Ali ta sreča je bila kratka. Osramočena mačeha se je zaklela, da mojemu krušnemu očetu povrne dogodbo z bučami, bucikami in svinjo, in ta hudobni naklep je skoro zvršila. Moj rednik je imel na Koroškem dobro trgovino z živino, žitom, slanino, in večkrat ga ni bilo ves teden domóv. Nekoč, ko je takisto odpotoval za trgovino, pošlje mačeha neznanega Korošca na njegov dom. Ta človek, ki ga nismo videli ne prej ne pozneje, pripoveduje krušni moji materi, da ima nje mož nekjé v Korotanu šestletnega sina, za katerega je dosedaj vestno skrbel. Že pol leta pa ni poslal niti pripeljal ničesar. Torej je prišel Korošec vprašat, kakó in kaj? Na ta pomenek je Korošec odpeljal dôkaj platna, suknà, moke, sočivja in suhega mesá za koroškega otroka; toda odnesel je od hiše tudi zakonski mir, ki je vladal v nji vzgledno nad dvajset let. Toliko da je prišel moj krušni oče domóv, že mu je bila ustavljena vsa trgovina na koroško stran. Mož se je pač rotil in zaklinjal, da nima nikjer nezakonskega otroka; ali ker nikakor ni mogel izpričati, da se v dvajsetih letih svojega zakona nikoli ni pečal z nobeno žensko tam v prostranem Korotanu, onda ni bilo zbadljivim vprašanjem in glasnemu očitovanju ne konca ne kraja. Ker se mu je vedno oponašalo, da bi bilo bolje, če ima na dômu svojega sina s Koroškega nego mene, tujega páglavca, naloží me napósled na voz in me odpelje v mesto, k sorodnemu gospodu župniku, ki je tam užival svojo penzijo. Tedaj sem se za vse žive dni poslovil od domače vasí, od priljubljenih lav in pašnikov. Pri sorodnem starem gospodu se mi je godilo prav dobro, samó kuharica, ki je služila gospoda nad trideset let, gledala me je pisano. Pri gospodu sem stanoval, ž njim jedel in pil ter ga

vodil na izprehode. Gospod je bil sicer na pol slep, toda duh mu je bil vedno bister; lepó me je učil in svaril ter gledal na to, da sem v gimnaziji dobro napredoval. Za vsako dobro izpričevalo sem dobil lepo darilo in videl sem na svoje oči oporoko, v kateri je izrekel, da po njegovi smrti mêni pripade vsa njegova ostalina razven nekaterih neznatnih volil. Gospod je zbolel, dolgo bolehal, in napósled se mu je um omračil. Ko neko noč bedim pri njegovi postelji, pridejo tuji ljudje in vse poberó, odnesó in naložé na vozove, kar se je dalo premekniti. Takó so izginila tudi vsa darila, ki sem jih bil prejel od gospoda za svoja dobra izpričevala. Tisto noč je gospod umrl ali od gladú ali od nedostatne postrežbe. Ko sem mu zatisnil oči, ostal sem samcat in bil vržen od obile mize in tople peči na mrzlo, trdo cesto. Dedovine za gospodom ni biló; kuharica, ki je vse poplenila, trdila je celó, da ji je gospod ostal dolžan nekaj stotin zaslužka. — Usmilili so se me blagi profesorji, dobil sem dobro plačane učne ure ter se z vedno dobrim uspehom preril do osme šole in blizu do zrelostnega izpita. Onda me zopet zadene nesreča kakor strela iz jasnega néba. — Izprehajal sem se o mráku za reko. Ljudje kličejo, da je nekdo padel v vódo in da se utaplja. Ko to slišim, zakadim se v reko in po težkem naporu priplôvem k bregu z možem, ki je bil že na pol na ónem svetu. Ljudje so se radostno drevili k vôdi in me hvalili na vso moč. Pogledam rešencu natanko v obraz in vidim, da sem otél možá, katerega se je vsakdo ogibal zaradi njega podlega značaja. V svoji ošabnosti in v mladinski nepremišljenosti torej zakličem: Ako bi bil vedel, da je v vódo padel ta slepar in nemčur, ne bil bi zánj tvegal svojega življenja. Vsi, ki so to čuli, rekli so, da sem prav govoril. Toda bili so tedaj ostri časi za dijake, in mestni redarji so si zapomnili moj rek. Rešenec me je tožil zaradi žaljenega poštenja, jaz pa sem bil obsojen, in uprav pred zrelostnim izpitom so me izpodili iz gimnazije. Zopet sem bil pahnjen na cesto in šel po svetu, ne imajoč drugega v žepu nego običnó uradno darilo petindvajsetih goldinarjev za rešitev življenja. Ker sem bil dober pevec, dober besednik, lep krepák človek, ugibčen in jak telovadec, mislil sem, da mi pri gledališči vzrastó lovorike. Pridružim se torej neki glumaški družbi, in précej prvi večer sem moral stopiti na oder. Naloga mi je bila, nekega igralca spraviti s pozorišča. Glumáč, ki je bil tisti večer reditelj, pokazal mi je izza kulis igralca, ki naj bi začutil mojo pest. Reče mi blagovoljno: Ne kaži bojazljivosti prvega nastopa; krepko primi možá in dostojno ga ponesi za kulise. Stopal sem čez oder kakor nekdaj Julij Cezar, ko je šel čez potok Rubikon. Primem pokazanega igralca za ráme. Ta

mi zašepeče na uhó, naj primem drugega. Jaz pa v popolni zavesti umetniške svoje naloge zgrabim možá čez pas, in čim bolj se brani, tem krepkeje ga nesem raz oder. Občinstvo je ploskalo, kričalo, žvižgalo, in zavesa se je morala spustiti. Še tisto uro sva bila iz glumaške družbe izbacnjena jaz in tisti glumáč, ki je mêni, menda nalašč, zaznamenoval napačnega igralca. — Oni večer, ko sem nastopil takó vrlo, bil je v tistem malem mestu med poslušalci naše usodne glume učen čudák kemik ali alkimist. Ta se je zanimal záme, dal me poklicati prédse, izprašal me, kaj vém in znam; in napósled me je vzel v službo. Imel nisem drugega opravila nego molčati kakor zid, pri učenjakovem delovanji časih pomagati in pustiti, da je mož na mêni poskušal učinke čudovitih svojih kapljic in zvár, katere je izumljal za izboljševanje in podaljševanje človeškega življenja. Nekamo čudno sem gledal, ko mi je povedal, da me bode rabil za take poskušnje, za kakeršne rabijo drugi učenjaki žabe, pitome zajce in cucke; toda sila kôla lomi. Vender nikoli mi ni bilo žàl, da sem našel tega gospoda. Živel sem prav bohotno in imel dosti denarja in prostega časa; povsod se je ponujalo razveseljevanje živahnemu, čvrstemu mladeniču. Naučil in navadil sem se opreznosti po tolikih nesrečah, katere sem prebil, in vedno sem se ravnal po nauku: Ogenj mladosti bodi tak, da žerjavica ostane za starost. Po gospodovem navodilu sem se veliko učil, sósebno francoščine, ki je bila učenjakov máterin jezik. Rad je z menoj govoril tudi angleški jezik, kateremu je bil popolnoma véšč. Bil vam je pa tudi sila učen in izumljiv. Za njegovimi kapljicami, kakeršne so pač bile, videl sem takó bistro, da sem poznal človeka do milje daleč; samó vohaje sem razločil jeklo od železa; slišal sem pretok sokov v zéli; zapomnil sem si kàj hitro brez truda in za več dnij célo pôlo tesno napisanih števil in neznanih besed; po več dnij zaporedoma, in ne da bi mi opešale moči, prebil sem brez hrane ali spanja. Bil sem pa tudi, kakeršna je pač bila kapljica, slep ali gluh ure ali dneve zaporedoma; nisem čutil, nisem se genil, in zraven sem bil zavesten ali nezavesten, sivolàs in zopet črnolàs, slaboten kakor starček in zdajci zopet čvrst kakor po navadi. Mož me je strogo opazoval in po izkušnjah na mêni popravljal skrivnostne svoje leke. Ta čudák je znal tudi z električko vročino in uporabljujé nekovo drugo snov, katera mi je pa vedno ostala tajna, iz preprostega lipovega oglja topiti čiste demantove kristale, kakor grah debele. S tem gospodom sem se z Dunaja, kjer sva bila okolo tri leta, preselil v njega rojstveno mesto, v Pariz Ondu je moj gospod prodajal svoje demante in skrivnostne leke ter v malo letih neizmerno obogatel. V Parizu sem se s posredovanjem

tega gospoda seznanil z indijskim knezom, sorodnikom glasovitega indijskega upornika Nana-Sahiba. Moj novi znanec je bil izboren poznavalec demantov, katerih je imel toliko, da so bili vredni več milijonov frankov. Prijal sem mu po svojih vednostih, po bistrem umu in po premišljeni odločnosti. Sčasoma sva se popolnoma sprijaznila; jaz kakor sin národa, ki igrá v svetovni zgodovini bolj trpečo nalogo, on, kakor plemenit sin velikega národa, kateremu so Angleži baš tedaj (bilo je leta 1859.) zmagovito stopili na tilnik. Knez je črtil Angleže iz vse svoje duše; moj gospod kemik pa, iskren, ognjevit Francoz, tekmoval je z indijskim knezom v tem globokem sovraštvu. Naredil je knezu ogromno vrednoto demantov, da bi mogel ugonobiti angleško gospodstvo v Indiji in takó vso preveliko moč neznosno ošabne Anglije. Napósled popustí indijski knez svojo obitelj v Parizu in se napoti skrivàj in po ovinkih v Indijo, da bi tam podpihnil in vnel vstanek nesrečnih svojih rojakov. Jaz, mlad in željan poskusiti kàj imenitnega, pridružil sem se knezu, in bil sem mu tajnik in blagajnik. — Nesumnjivo dospeva v Belučistan. Tam najde knez v vélikem mestu Kelatu mnogo indijskih velikašev, katere s svojimi demanti in z mojo zgovornostjo pridobí za namerjani upor. Tiho in ostražno se zberemo v himalajskem prigorji tik angleškega posestva in ko se čutimo dosti močne, udarimo oprezno in krepko čez mejo proti mestu Delhiju, kjer je bila sredica najhujših črtilcev angleške oblasti. Ali tudi Angleži so se pripravljali na tihem, kakor bi jim bil kdo izdal naš naklep. Za malo tednov smo bili kakor miš v samopadki in nismo mogli ne naprej ne nazaj. Okolo in okolo se je zbirala in proti nam pomikala močna angleška vojska. Moj knez je slutil, da ne bode nikdar več videl žene in dece v Parizu. Brezupen ukaže, naj mu izkopljejo globoko jamo v skalovitem zatišji ne daleč od našega tabora; jaz sem pa moral natanko načrtati svet in léžo tiste jame. Potlej so knezovi sužnji prinesli in tam zakopali železni zaboj, v katerem je bilo več milijonov frankov vrednosti zlatníne, biserov in dragih kamenov — knezov poslednji imetek. Zakopali smo zaklad varno in nesumnjivo. Ko pridejo nosači in kopači v tabor nazaj, dá jih knez usmrtiti. Takó sva védela za zaklad samó jaz in knez. Naročil mi je, naj ostanem v taboru in naj potlej v mirnem času izkopljem zaklad ter ga prepeljem v Pariz k njegovi obitelji. Ako je več ne najdem, bode pa zaklad moj in porabim naj ga za prospeh slobode in omike. Nató je knez s svojimi továriši udaril na angleške prednje straže, da bi našel častno smrt v boji za slobodo. Angleži so ga ujeli živega in potlej usmrtili, kakor jim je bila tedaj navada. Ujetnike so povezali

pred kanone in jih razstrelili na drobne kósce. Mene najdejo zmage pijani Angleži v zapuščenem taboru, vzamejo mi vse dragocenosti, kar so jih našli pri mêni ter me vtaknejo v ječo in potlej v vojaško suknjo. Deset let sem jim robotal in prebil, sam Bog vé, kaj. Napósled se mi posreči, da uidem in se vrnem v Pariz. Ondu zvem žalostno novico, da je moj blagi učenjak že davno umrl. Verjetne priče so mi povedale, da je bil njega smrti kriv moj naslednik v službi, ker ni znal molčati. Trgovci z biseri so zvédeli, da kemik dela demante po vednostnem poti; zatorej so se zarotili proti njemu. Dali so ga zavratno umoriti, da ne obubožajo in da se skrivnost pokoplje ž njim vred. Oh, ko bi bil kemik védel, da ga čaka taka smrt, gotovo bi me ne bil pustil v Indijo; jaz bi pa sedaj sam znal delati demante! O ženi in otrocih indijskega kneza sem zvédel, da so se v Parizu otrovali vsi zajedno, ko so dobili poročilo, kakó se je končal vstanek in kakó je umrl ljubljeni knez. — Takó mi je pripadlo ogromno imenje; samó seči nisem mogel po njem in dolgo sem se koril z lakoto in boleznijo. Potlej sem dobil službo pri ruskem knezu in se preselil v Monako, ko je knez kupil ta dvorec, v katerem imam sedaj čast govoriti z vami, blagi gospod. — To je vsa moja zgodovina, in v nji smem, ako me zaupanje do vas ne vara, uprav danes zabeležiti usoden dan in srečen obrat. Tisti milijoni, ki ležé mêni zakopani v dolinici pod Himalajo, rojé mi vedno po glavi. Čas je sedaj miren, Angleži strogo vzdržujejo red in občo varnost, po severni Indiji so razpete železnice; do zaklada ni daleč, in pot je varen kakor nikoli prej. Vi, blagi gospod, vi ste moj rojak, in kakor mi je ravnokar povedal odšli strežnik, milosrčen mož v presrečnem denarstvenem položaji. Kakó lahko bi mi založili nekaj stotinjákov, da si izberem zanesljivih pomočnikov, da izkopljem zaklad in ga napósled hvaležno položim pred vas. Star sem in slaboten. Kolika izguba bi bila, ako skrivnost o zakladu za vso večnost léže z mano vred v grob! V vaši roki je sedaj ključ do mnogo milijonov. Mêni odrinete nekaj malega, da prebijem tisto mrvico dnij, kar mi jih je morebiti še prisojeno, in potlej ponesem vso skrivnost s seboj v grob. — Vi bodete razpolagali z nepreštevnim bogastvom na korist svojega ljubljenega národa, podpirali občekoristna podjetja, oživljali blagodejna društva, pomagali na nóge učenosti in umetnosti ter si zaslužili čast in hvalo osrečevanega národa kakor nihče pred vami! —

Suhi gospod umolkne, kakor bi bil utrujen. Samorad je pazno poslušal povest, ki se mu je videla nekamo vztočno-basniška. Ko pa je pripovedovalcu končno pogledal v žareče očí in razvneti obraz,

verjel je vender, kar je slišal. Odslovil je gospoda, češ, da založí potrebne novce in sam ž njim odjadra v jutrove dežele, kakor hitro mu dopusté okoliščine. Res se mu je zazdelo, da bi bilo koristno, za nekaj mesecev odpotovati v inozemstvo, le da prej nekoliko uredí domače svoje stvarí, kolikor je treba zaradi máterine smrti, in da se prej dogovorí s Cvetáno zaradi njiju poroke, katere sedaj ne ovira nobena zapreka. —

Že se je namenil, da se velí prenesti domóv, kàr začuje Abadonov malomarni glas:

— Kakó ti je, mladi prijatelj? —

— Toži se mi, gospod, odgovorí Samorad. Takó bégava po svetu, da sam ne morem dospeti svojih nog. Tukaj sva v zemeljskem raji; a moj duh roma daleč tjà do dóma; in ko se mi tukaj ponuja vsa naslada, krvaví mi duša. —

— Uteši se, prijatelj! Tvoja dušna rana, prav pogledana, ni globoka. Sicer pa ravnàj z dušno rano kakor s telesno. Ne rezati, ne širiti; nego obeži jo, in čas jo zaceli. Najboljša obeza je dušna razvedritev. Oglej si svet in ljudi! Zdajci si na blejskem jezeru ali pri nijagarskem slapu, pod cejlonskimi palmami ali pri belih medvedih na Novi Zemlji. Sedaj je na vašem planetu tukaj jutro, tam večer, tù póldne, tam polnoč. Vsak dnevni čas ima svojo zabavo. Zajedno imaš ples, gledališče, igre, glasbo, vojaške vaje, pobijanja, ženitovanja. Samó izberi si, in pred seboj imaš, česar želiš, in če ti ne ugaja Avstralija, prestopiš v severno Ameriko hitreje, nego bi mignil. —

— Hvala, rešitelj moj, da ste me opozorili na vse to. Ali moj duh, moji živci ne prebijejo tega preobilja samih nenavadnih vtiskov in zabav. —

— Le potrpi. Človeški duh se navadi, in živci prebijejo vse. Spomni se, kakó nejevoljen si se učil klavirja. Glas za glasom si pobiral in težavno ti je bilo gledati nekaj na note, nekaj na tipke. Sedaj pa ubrano zvené glasovi, in ti ne vprašaš po njih številu in bežečem razvrščevanji; in vender čuješ v burni igri vsak glas posebe in hkrati ubrano skladje vseh glasov. Poglej veliko sliko! Vse podobe so na jedni ploskvi; a vender natanko razločiš po umetnikovi perspektivi, kaj bodi spredi, kaj zadi, kaj zgoraj, kaj spodaj. Kar ti je sedaj težava, bode ti pozneje zabava. Svet bodeš opazoval kakor jaz: sedanjost, ki se vrší okolo tebe, bode ubrana skladba, igrana z mnogoštevilnimi glasbili; in zemeljska zgodovina od dné, ko so vzrasle goré in so se morjem postavili mejniki, do dné, ko se zemlja prevalí solncu

v plameneči naróčaj, bode ti velika slika s perspektivno risanimi prizori, vender vsa v jednotni razporedbi. —

— Gospod, omotico mi lijete v glavo! Učite me gledati v solnce; a moje oči so take, da moram zamižati, če jih zadene solnčni žarek. Zatorej mi zadošča prav malo; hrepenim samó po miru in pokoji. —

— Prijatelj, pokoj je najhujši dušni sovražnik! Iz pokoja se rodí dolgočasje. Dolgočasje pa je tolikanj neznosno, da človeka žene v obup ali v topoglavost. Pokoj je samó za život. Duša ne potrebuje pokoja in ga celó v spanji ne mara. Torej na delo, na gibanje duše, katera ne sme nikoli mirovati! Duša je neumrjoča hči večnosti, a život je minljivi sin časa. —

V tem hipu se vrne suhi gospod oskrbnik v sobo ter prinese Samoradu kopico receptov francoskega alkimista za razne slučaje, kakor jih je bil omenil. Nató ga Abadon vpraša, ali ima pri sebi črtež o léži zakopanega zaklada, in ko oskrbnik pritrdi, Abadon nadaljuje:

— Dneva je še veliko, in pot v Hindostan na mojem zrakoplovu jedna stopinja. Peljimo se onda po zaklad. Vi, gospod oskrbnik, bodete ga pokazali; moji služabniki ga pa izkopljejo in prenesó semkaj. Moj prijatelj Veselin bode gledal ob himalajskih snežnikih žarenje zahajajočega solnca, ki je čarobnejše, nego je bila davi jutranja zarja na morji. Vi, gospod Veselin, pri tej priliki tudi obogatite za koristno izkušnjo. —

Vsi trije stopijo na plani dvorec. Zrakoplov se spustí prédnje, in predno sédejo v ladjici, že obstanejo nad reko Gango. Abadon razgrne zemljevid in velí oskrbniku, naj poišče tisto skalovito dolinico pod Himalajo. Suhi gospod je očito zmeden in ne more najti zaželene dolinice, naj še takó preučuje zemljevid in svoj črtež in naj še takó ladjajo od kraja do kraja, od dolinice do dolinice. Napósled, ko so se že raztezale mrakove tenje po zemlji in so se rjoveči tigri napotovali po večerjo, razbistrí se suhemu gospodu okó, in možjé stopijo na zémljo v skalnatem koritastem zakotji. Ondu gospod meri od skale do skale in napósled žalostno izreče: Zaklada ne morem več najti. Potres ali vtrgan oblak je preobrnil ves ta svet. —

— Sedaj bodem pa jaz govoril! povzame Abadon resno in trdó. Ti slepar sleparski! Ti si mojemu prijatelju Veselinu toliko rojak kakor kitajskemu carju. Latinskih šol nisi nikoli videl od znotraj in kar znaš slovenščine, naučil si se je v Ljubljani pri trgovini, katera te je zanesla celó v Kalkuto. Napósled ti je bilo sleparjenje tvoj vsakdanji obrt, katerega sedaj v Monaku izvršuješ s tem, da vabiš neiz-

kušene ptičke na limanice v igralnici. Da si pa danes hotel radovernost mojega neizkušenega prijatelja zlorabiti takó nečuveno, to je vredno plačila. Ná pest angleških zlatov! V tej dolini, kjer ne najdeš žive duše, jej ali pij zlató, da se ga vender že nasitiš, in spominjaj se svojega alkimista in indijskega kneza, katerima se o tebi še sanjalo ni. Za tri dni pridem póte, če te kàj ostane od tigrov in indijskih gadov! —

Abadon vrže prédenj pest zlatov in potisne Samorada v zrakoplovno ladjico. Ko se zrakoplov počasi dviga v zrak, kriči dôli na skalnih tleh obupani zapuščenec in vije roké proti zrakoplovu. Skoro ga zagrne noč. —

Abadon in Samorad dolgo molčita; napósled izpregovorí Abadon poudarno:

— Zapomni si to! Takó kaznujem prelom vsake pogodbe! —

(Dalje prihodnjič.)

Zimsko pópje.

9.

Zima ostrozoba,
Ki moriš cvetôve,
V vrt slovenski pošlji
Krutih sil mrazôve:

V njem plevel zamôri,
Ki bohôtno rase,
Stri nezlogo kleto
Na vse večne čase! —

10.

Preko gôr in dólov
Burja sneg privêla,
Vse gazí in stèze
S snegom je zamêla.

Jedne sáme stèze
Ni zamêla v noči:
Duh po nji moj hodi
K rôdni dragi koči.

11.

Nékoč videl sliko
Rok sem umetníka:
Plavala po morji
Ladja je velika. —

Plula v modro daljo —
Potnik stal na krovi,
In nazaj pogledi
Pluli so njegovi . . .

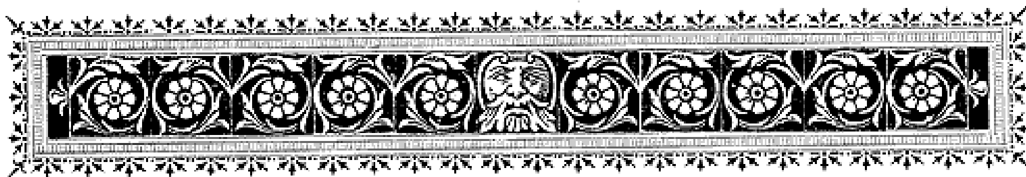
12.

Stáro je med pevci
Domovinsko petje,
Stáro pópje, kite,
Drugo táko cvetje . . .

In ljubezen v srci,
Ki nas z domom sklepa,
Tudi ta je stara,
Ali — vedno lepa!

Slovén.

Abadon.

Bajka za starce Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

IV.

Bil je lep popoldan, ko sta Abadon in Samorad zopet dospela v Monako. Potrpežljivi bralec se ne spotikaj ob tem. Solnce namreč ob himalajskem gorovji zahaja malone pet ur prej nego ob francoskih bregovih Sredozemeljskega morja; naša potnika pa iz Hindostana v Monako nazaj nista potrebovala nad deset minut.

Samorad se izprehaja po krasnem perivoji ob svojem dvorci, da bi si razvedril duhá. Toda zaman: vsi divni prostori med cveticami in neznanim drevjem bujnega juga, ves čarobni razgled na brezkončno morje in na zelene bregove za morjem mu ne more obuditi zanimanja in radosti. Vtopil se je v mučne misli: vedno je pogrešal nekaj, vedno se želel iznebiti nečesa: — Ko bi bila sedaj Cvetána ob mêni, kakó drugače bi gledal ta divni svet! Sinoči sem ji obetal, da bodem še danes govoril ž njo. Ona sameva domá, v skrbéh záme in za svojo bodočnost, jaz pa se trapim in radujem po tujih krajih, in vse radovanje se mi izpreminja v domotožje in v neznosen dolgčas. Tukaj se držim Abadona, kakor bi bil priklenjen nánj. Ali se ga ne morem iznebiti? Saj ne potrebujem več njega pomoči: živ sem in sam svoj gospod, Cvetána je prosta in zopet moja nevesta; oba sva mladá in zdrava ter imava dosti bogastva za vse potrebe življenja in za vse potrate svojega stanú. Pač imam pogodbo z Abadonom, toda ničesar več nego pogodbo. Tiste štiri ure spanja mu bodem vestno prepuščal, dokler ne izteče najina dôba, nasproti pa od njega ne bodem zahteval ničesar. Ali če prideva s pogodbo navzkriž, kaj potlej? Neusmiljeno

je ravnal z zakladokopom, ne vém, zakaj. Ali rekel mi je, naj si to zapomnim. Kakó bode ravnal z menoj? Kdo bode sodnik med nama? —

Te Samoradove misli ustavi Abadon, ki pristopi, kakor bi se bil vzel iz tál. Samorad osupne in obstane. Abadon vpraša dobrovoljno: Kakó ti je, mladi prijatelj? in nadaljuje, ne počakavši odgovora: Motil sem te premišljujočega in spravil bi te nemara v zadrego, da te vprašam, kaj si mislil? Uprav sedaj kanim kratkočasen izprehod na lepe prostorčke od Gvadalkvivira do Neve. Tvoje želje pa bržkone merijo na drugo stran, in spominjaš se morebiti, da si sinoči neki dragi osebi za danes obetal prijeten sestanek. Ne zadržujem te, temveč ukloniti se mi je tvoji želji. Takó velí najina pogodba. —

Samorada osuplost nekoliko mine. Odgovorí torej:

— Ne šalite se, gospod. Čutim, da sem vam sluga in samó strahoma se drznem kàj prositi, kamoli ukazovati. Res želim pogledati na svoj dom in govoriti s Cvetáno. Prosim, dovolite mi torej, da odpotujem iz Monaka. Potlej bi pa želel ostati domá in vam biti bolj hvaležen negoli s prošnjami nadležen. Dolžnosti svoje pogodbe hočem vestno izpolnovati; ako bi pa kàj pregrešil, ravnajte z menoj usmiljeno, prosim vas s sklenjenimi rokami! —

Toliko da Samorad izgovorí, že se spustí prédenj znani zrakoplov in Abadon velí: Tvoja odkritosrčnost mi ugaja. Sam se popeljem s teboj na tvoj dom, in če potlej želiš ostati domá in pri Cvetáni, ne bodem te oviral. Tudi se ne boj, da bi ostro in trdo tolmačil najino pogodbo. —

Sedeta v ladjico, in ko ta po nekaterih trenutkih obstane, izpregovorí Abadon: Tù pod nama se valí zelena Sava, blizu tam se sveti Cvetánin dvorec, in tam glej ljudi, ki hodijo kropit tvojo mater. Spústi se na zemljo, pazi da se prezgodaj ne iznebiš nevidnosti, in bodi opreznejši, nego si bil sinoči, jaz pa bodem v zraku pazno gledal na tvoje korake in posegel, kjer bi bilo treba. —

Samorad čuti pod seboj tlà ljube domače zemlje, radosten, kakeršen danes ni bil ne v krasni Italiji ne v veličastni Indiji. Milo se mu storí, ko začuje od stolpa bližnje župne cerkve žalno zvonjenje za mrličema, svojo materjo in gospodom Petrom Pavličem, katera položé jutri k zemeljskemu počitku. Še bolj pa ga bolí, da tudi danes ne more stopiti v máterino hišo in da se ne smé dotekniti ugaslih očij, da mu je zabranjeno, materi poslednjič poljubiti hladno roko. Zgrudi se na klop pod velikim orehom tik ceste nasproti domačemu dvorcu in se glasno razjoka. Kropilci stopajo mimo njega, toda ne

vidijo in ne slišijo ga; on v svoji žalosti se pa tudi ne méni za dohajajoče in odhajajoče okoličane.

Od hiše proti orehu stopa znan kočar z bizeljskih goric, Ivan Jaroslavič, z zakonsko svojo družico Baro. Mož ima majhen dom z vinógradičem tik velike gorice Veselinove in je priden težák in navaden pomagač, kadar imajo Veselinovi dela pri vinógradu. S tem dobrovoljnim možem je Samorad vselej rad občeval; zatorej se napoti za zakonsko dvójico, da nekoliko pozvé, kaj modrujejo ljudje o nenavadnih dogodkih včerajšnjega dné.

Njiju pogovori Samoradu niso sósebno povoljni, ker uprav o tem ni govorjenja, kar bi najrajši čul; tolažijo ga pa vender, ker zlasti Bara, zgovorna ženica, ne more prehvaliti dobre stare gospé in gospoda Veselina, ki bode tudi takó dobroten, kakor je bila rajna gospá. Posnel je Samorad iz njiju besed, da sta v hudi denarni stiski, da bode jutri sodna prodaja moževega dóma, da se njiju upnik, vinski trgovec (tovórnik) z gorénjske strani, ne dá več preprositi, da bi jima bilo pomagano z dvesto goldinarčki in da bi to vsotico gotovo izprosila ter potlej polagoma odslužila, da gospá Veselinova ni umrla in da mladi gospod ni odpotoval v inozemstvo.

Samoradu se mož zasmili, in znamenje tega usmiljenja je denarna listnica, ki leží sredi ceste pred zakonsko dvójico. Žena jo naglo pobere in odprè ter našteje v nji deset novih gladkih stotinjakov.

— Sedaj nama je pomagano! Sam Bog me je uslišal! zakliče Bara vsa vesela.

— Za pol je že pomagano, pristavi mož, za drugo polovico bode pa tovórnik odložil. —

— Ali si bedast? Tisoč goldinarjev imava, to je vender dovòlj! odgovorí žena nejevoljno.

— Ne umeješ me, ljuba Bara! Denar ni najin. Kdor je izgubil teh tisoč goldinarjev, nama pa mora po zakonu izplačati sto goldinarjev najdenine. Takó imava sto goldinarjev ali polovico dolgá. —

— Dede, ti si pa zarésno bedak! Ali misliš, da bodem iskala človeka, ki ne zná varovati svoje listnice? Ali on količkaj pričakuje, da dobí nazaj denar, katerega je izgubil na tej cesti in za belega dné? Pa kaj to tebe peče, saj sem jaz našla denar in ne ti! —

— Miruj, ljuba Bara! Jaz nisem našel denarja in se ga ne dotaknem. Stóri ž njim, kar ti je drago; samó to ti povém, da ni prav in da ti ne prinese božjega blagoslova, če ga zamolčiš in obdržiš. —

Nató spravi Bara bankovce v nédrije in zaluči prazno listnico v grm poleg ceste, huda pa je takó na možá, da mu umolkne jezik in tudi vest.

Stopila sta kakih sto korakov dalje, kàr jima pride naproti njiju gorénjski upnik. Potoži jima ves prepaden, da mu je nedavno uprav na tej cesti prešla listnica iz žepa, v kateri je bilo natanko tisoč goldinarjev. Žena Bara ga miluje s prav presrčnimi besedami in potlej od njegove nesreče preide na nesrečno prodajo, katera pretí jutri ter požene njo, možá in deco po svetu ob beraški palici. Gorénjski mož pa se ne dá preprositi in reče med drugim: — Nič ne odjenjam, in vse potérjam brez usmiljenja, kar imam v tem kraji. Tukaj ste hudobni ljudje. Ravnokar so mi pravili, da sta mojega prijatelja Petra Pavliča, s katerim sem barantal toliko let, otrovala njega žena in njen ljubček na večer po poroki. Kàj takega se zgodí samó pri vas! Tisto kleto nevesto prav sedaj tirajo uklenjeno v zápor. Dobro se mi je zdelo, ko sem gledal, kakó so jo devali na voz. Daleč je prišlo s poštenjem v vašem kraji! Pa saj niste bili nikoli nič prida, samí bahači ste in zapravljivci! Kaj stojita in zijata váme? Pomagajta mi iskati izgubljenega denarja. Če ga najdemo, odpustim vama ves dolg in vaju napojim, da bodeta sita ves teden. —

Nató pravi Bara: Ti, dede, híti domóv in opravi živad, jaz pa grem s tem očetom iskat izgubljenih denarjev. —

Mož se obrne po cesti naprej; toda trebalo je ostrega pogleda njegove ženice, da ni nekaj izpregovoril. Ko stopi nekaj korakov dalje, zakliče gorénjski tovórnik za njim: Hoj, prijatelj! Ti tudi utegneš nekaj zaslužiti, da bodeš lahko pil vse leto in popeval tiste vaše zdravljice. Vašega kletega prešestnika gotovo poznaš. Pavličevi sorodniki so dali oklicati, da plačajo tisoč goldinarjev vsakomur, ki gospóski v pést zasači tistega gospoda Vešalina, ali kakó se mu že pravi. Če ga najdeš, primi ga! —

Samorad je vse to čul, in sreča zánj, da je bil neviden in neslišen. Bizeljski kočar je šel svojim potem dalje, tovórnik in žena pa sta krenila na drugo stran. Skoro opozorí Bara tovórnika na češminjev grm pri cestí. Tovórnik ugleda svojo listnico in seže pónjo v trnje. Potlej se pa raztogotí, vrže klobuk ob tlà in prekolne vse, kar leze in gré po tej cesti in daleč okolo. Prebrisana Bara, zadovoljna sáma s seboj in s svojim plenom, hití nazaj za možem, tovórnik pa gré proti sodišču. Samorad se velí prenesti v Cvetánin dvorec.

Tam uzrè vratárja Miška, ki stopa in postaja ves zamišljen in upognjen po dvorišči. Samorad se ustavi pred njim v navadni človeški podobi. Miško se globoko prikloni in mu po stari navadi poljubi rokó. Samorad bere na njega obrazu žalost in zbeganost; drug človek pa bi sodil, da je to potuha in hinavstvo. Vender se tudi Samoradu zdí

nekamo sumnjivo, da vratár vpričo njega zazvižga, česar se prej nikoli ni predrznil, in da vrtnarskemu dečku, ki je pritekel na zvižeg, nekaj šepne na uhó in ga pošlje skozi vélika vrata v vás. Vratár Miško pové, da se je pred kakimi tremi urami v grádu vršil sodni návod, da so vse po grádu in po shrambah preiskali in popisali, mrliča Pavliča raztelesili in da so napósled vse duri in zapahe zapečatili ter gospó Cvetáno pred kratko uro odvêdli k sodišču. Vprašanja, ali sodišče pozveduje tudi po Samoradu, vratár ne potrdi, pač pa povabi gospoda, naj stopi v njega hišico, kjer bode popolnoma varen. V tem se bode v vasi zvedelo, kaj je na tem.

Ni se še Samorad odločil, ali naj stopi v kletko z železnimi durimi in zamreženimi okni, ko priteče vrtnarski deček nazaj; za njim pa stopita dva orožnika skozi dvoriška vrata. V tem hipu prime vratár Miško gospoda Samorada na vso moč od zadi za róke. Odmah pa orožnika naglo kreneta z dvorišča nazaj na cesto, vratárjeve roke sežejo na drugo stran, Samorad pa séde v zrakoplovno ladjico visoko nad dvorcem.

Preplašenost, žalost in jeza so Samorada takó prevzele, da skoro ni mogel glave držati pokonci. Vender pa se mora zasmijati, ko mu Abadon s prstom pokaže dôli na dvorišče. Ondu vidi, kakó se na sredi dvorišča sujeta, rujeta in mečeta vratár in možák, ki je vratárju po velikosti in životu, po obrazu in glásu, po obleki in vedenji, sploh v vsem takó podoben kakor kurje jajce kokošjemu. Kadar nekoliko odjenjata, trdi óni drugi mož, da je on vratár Miško in da on potegne tistih tisoč goldinarjev za ovadbo gospoda Veselina; pravi vratár Miško pa se iz nova razljuti in spoprime s svojim takisto jakim in ljutim tekmecem. Ta tekmec je služni duh, ki je Samorada otél iz rók zavratnega Miška.

— Po kateri pravici so vender Cvetáno odvêdli v zápor? vpraša Samorad Abadona.

— Po človeški pravici, odgovorí le-tá. Sumnja, da je umorila možá, oglasila se je proti Cvetáni; to sumnjo je provzročila ovadba Pavličeve rodbine. In kaj je vzrok tej ovadbi, tega še ne véš. Ta vzrok ni zločinstvo nedolžne Cvetáne nego ljubeznivost nje četrtdnevnega možá. Ženin Peter Pavlič je v ženitnem pismu svojo znatno imovino zapisal Cvetáni, če umrè pred njo. To se je pripetilo. Zatorej sedaj njega sorodniki napenjajo vse žile in v svoji sebični domišljiji zbirajo in veličijo vse malenkosti, da bi narédili iz nedolžne Cvetáne zavratno morilko in takó razveljavili Pavličevo naredbo o nasledstvu v njega ostalino. Tukaj gré za veliko denarja. Tisti sorodniki, kakor

véš, v denarnih rečéh ne poznajo nobenih ozirov na resnico in poštenje, zatorej je vsa stvar jako kočljiva. —

Samorad ne utegne odgovoriti, ker zapazi v dalji gost dim na strehi vélike svoje žitnice pri domači pristavi. Ves v stráhu zakričí: Oh, zopet nesreča! To je gotovo osveta Pavličeve rodbine! Ali bi mogli pogasiti ta požar? Lepó vas prosim, gospod! —

— Bodisi, odgovorí Abadon mirno. Postojva tukaj pol ure, in ugasnila bode sléharna iskrica. —

Précej se pod zrakoplovom zbirajo oblaki, gosté se in vrvé. Dolina se zagrne z neprezorno temnosivo odejo, vihar pribučí od juga in severa. Pod zrakoplovom šumí in vrší, strele švigajo, in grom bobní. Za četrt ure se razpreletí nevihta; iz žitnice, skoraj nepoškodovane, dviga se redek siv dim kakor od pogašenega ognja, in jasno solnce zopet obseva vso dolino.

Samorad izreče iskreno zahvalo, Abadon pa odgovorí resno: Poglej natančneje in prihrani si hvalo. Vlila se je plôha, hudourniki so udrli na njive, nanosili na travnike kamenja in dračja ter podmléli mnoga poslopja. Vihar je razkril strehe in vrgel na tlà veliko sadnega in gozdnega drevja. Vsula se je toča, potolkla vsa živila na polji in vse grozdje v góricah ter poškodovala vinske trte vsaj za tri leta. Glej dôli in poslušaj deco, žene in možé! Celó mêni, ki črtim vaš zárod, smilijo se ti siromaki! — In óna žitnica? Sam dobro véš, da so vsa tvoja poslopja z vsem, kar je v njih, dobro in pošteno zavarovana proti požaru. —

— Oh, kolike nesreče sem zopet kriv! vzdihne Samorad.

— Ali ti nisem danes drugič priporočal opreznosti? Zatorej drugoč premisli in se pomeni z menoj ali s svojo pametjo, predno zahtevaš delovanja mojih močij, katerim ne poznaš zakonov in posledkov. — Toda vrniva se k zadnjemu pomenku iz Monaka! Vprašam te, ali si še voljan, ostati tukaj v domačem kraji in morda vratárju Mišku ali svojim hlapcem dati priliko, da si opomorejo s tistimi tisoč goldinarji, ki so razpisani za tvojo glavo? —

Ves potrt Samorad ne more izpregovoriti besedice. Za nekaj minut sedita naša znanća zopet v Monaku pod košato platáno nad morjem.

Ondu gleda Samorad molčé na môrsko planjavo: sedaj na peneče valove, ki se brez pokoja in prestanka drevé drug za drugim in se žalno ječé zaganjajo ob nerazdorni skalni breg, sedaj na svetlo migljanje solnčnih žarkov, ki se utrinjajo na temnih valovljih razorih. Zdí se Samoradu, kakor da se nad morjem, nad podobo večnega trp-

ljenja, igrajo utrinki večnovesele nebeške luči in da se širi tudi njega trpljenje liki morju, nikar da bi mu posijal v srce žarek vesele nebeške nádeje. —

Abadon po daljšem molčanji zopet opomni, kakó je ravnati z dušnimi bolečinami; ko pa vidi, da je žalost velika, podá Samoradu vonjavo smodko, češ, da si z njenim dimom razkadí vse žalne spomine. Samorad skoro začuti čarodejno moč te smodke in začnè zopet svetle gradove zidati v oblake sebi in Cvetáni, s katero se domišlja skoro združenega: — Nedolžna je; sodišče je ne more obsoditi po krivem, tudi moja vest je čista; zakaj pri nobenem činu me ni vodil zloben namen, odkar sem otet savskih vrtincev! — Prav živahno se je razgovarjal in toliko razveselil, da se je zdel Abadonu opomin umesten, naj kadí to redko smodko počasi, kolikor more. —

Ko je bil večer najrazkošnejši in je vonjav, hladèč vetrič krotko dunil od zagorja proti morju, vstal je Abadon, rekši, da gré uživat svoje spanje. Prijazno je podal Samoradu rokó in ga opomnil, naj to noč ne odide iz Monaka in da bi ne bilo napačno, če nekoliko pogleda v igrališče.

Rekši izgine, kakor bi se razpuhtel, Samorad pa ostane pod platáno v mamečem samozadovoljstvu, veselèč se krasnega večera in snujoč si zláto bodočnost. Kàr stopi in séde brez povabila k njemu suhi gospod oskrbnik, tisti zakladokop, ki je bil pred nekaj urami prepuščen tigrom in gadom v himalajskih prepadih. Drugoč bi bil Samorad zbežal pred takovim podlim značajem, sedaj pa ni umeknil roke, ko je segel vánjo preprijazni prišlec in ga pozdravil kakor továriša v službi velemožnega nadzemljana Abadona.

— Kakó ste dospeli iz Indije? vpraša Samorad začuden.

— Ni še minila ura, odkar sem se vrnil. Ne zamerite, da se nisem javil prej, odgovorí oskrbnik, uljudno se priklonivši, in nadaljuje: Ko sem bil takó izpostavljen tigrom, ki bi me bili razmesarili, da le zavohajo človeško mesó, tedaj mi je dal brezup neznano srčnost in krepkost. Po sreči sem imel pri sebi nekaj kapljic, pripravljenih po navodilu slovečega mojega alkimista. Posrebam jih, vid in spomin se mi ojačita, in skoro spoznam, da sem na prostoru, kjer je zakopan zaklad. Odvalim skalo, kakeršne bi ne odvalili trije junaki, in pod tisto skalo ležita v svinčenem zavoji moja posétnica in blagoslovljena sveta podobica, prav takó, kakor sem bil to škatljico položil pred mnogimi leti. Toliko da škatljico vtaknem v žep, že stojí Abadon pred menoj in zakričí: Zaklad je moj! Ti pa se poberi nazaj v Monako in tam mi služi dalje, kakor da mi dosedaj nisi odslužil ničesar. — Potlej nako-

piči nad zaklad ogromno gomilo samih črnih skal — ne vém, od kod jih je vzel — prime me za pêto leve noge, tira me po zraku in spustí sredi tega gaja na tlà. —

— Če je res! pristavi Samorad. Kolikor vém, bil je Abadon vedno pri mêni, odkar sva odšla iz Indije. —

Oskrbnik, kakor bi bil užaljen, nadaljuje: Premalo še poznate Abadona. On je duh in ni vezan na prostor; zdajci je lahko v Evropi in Indiji, na planetu Veneri ali sredi solnčne óble in povsod v drugačni podobi. Abadon je tudi sam dobro védel, kje je zaklad; toda vzdigniti ga ni mogel in ni smel, ker je bila nad njim blagoslovljena podoba. Ko pa sem podobo snel, stopil je takoj na zaklad. Podobico sem moral potlej tudi zavreči, sicer bi me ne bil prenesel nazaj v Evropo. Res ste upravičeno nejevoljni, ker sem v svoji povesti pusto resnico nekoliko zabelil z ocvirki svoje domišljije. Toda izvolite pomisliti, da nam dandanes resnica sploh ne ugaja, ako ni oglajena in nališpana. Celó naši običní izrazi vsakdanje uljudnosti so zgolj laží, katere rabi brez pomisleka tudi najsvetejši človek, in oduren in surov nam je, kdor jih ne rabi. Abadon mi je pri našem razstanku pač rekel nekaj grenkih besed. Ali to je brez pomena. Zakaj spoznali bodete, ako še niste, da pretirava, da reče človeku vse, samó človek ne, in kadar je slabe volje, tačas so mu psi in osli več vredni nego najpopolnejši človek. Torej, gospod, ne zamerite in vzprejmite zagotovilo, da se po daljšem občevanji iznebite vse mržnje proti mêni. Dovolite, da vas vprašam, s čim služite vélikemu duhu Abadonu? —

— Jaz ne služim Abadonu, nego on služi mêni, odgovorí Samorad samozavestno.

Oskrbnik se nasmehne in pogleda Samorada, kakor bi ga miloval in se mu zajedno rogal ter nadaljuje: Častitam vam, gospod, na tej izjemi! Poznal sem in še poznam stotine Abadonovih zaveznikov, toda nihče ni izustil takó ponosnih besed kakor vi. Vsi moramo v skrbéh in v štráhu robotati za dobrote, katere nam podeljuje, in te dobrote so sumnjive vrednosti. Jaz na primer bi bil skoro odpuščen iz Abadonove službe, in izplačala bi se mi bila vsota, katero sem zaslužil. Toda bil sem proti vam neoprezen in za sámo pičico sem prekoračil svoje področje; zató sem izgubil svoj zaklad in služiti moram od kraja. —

— Kakó služite, gospod, če smem vprašati? —

— Moja služba je bolj nizka. Vzpričo dolge vaje, po svojih službah in izkušnjah v treh delih svetá sem si pridobil izvrstno mešétarsko prekanjenost in lokavost. Ta moj talent rabi Abadon v to,

da zavajam ljudi v vrtoglavo izgubo njih imetka ali pa — s čimer si služim še več — v silovito smrt, na primer v dvoboji, v zavratnem umoru ali v samomoru. —

— Strašen, gnusoben poziv! —

— Dà, gospod, gnusoben obrt! Ložja bi bila božja služba negoli ta služba za pekel! Vender ni dano vsakomur, da bi zatajeval samega sebe in krotil svoje strastí. Torej živim za trenutek, dam se voditi svoji slasti in strasti, in Abadonova služba me živí. Na zemlji sem; v bóji za obstanek moram braniti svoj prostor in se boriti za vsakdanji kruh. Saj veste, da je na tem svetu vsakdo lačen in žejen, da pa ni za vsakogar, ki tišči k mizi, miza tudi pogrnjena. Torej se pri tej mizi pehamo drug drugega, ta z lokąvo besedo, drugi s komolcem in tretji z bodalcem. Nebeško solnce pa jednako sije nad pravičniki in krivičniki brez razločka. —

— Vàši nazori, gospod, gnusobni so takó kakor vaš poziv. —

— Počasi, prijatelj moj! Kakó je z mano, to sem povedal. Jaz bijem boj za svoje vsakdanje potrebe; vam tega boja ni treba, ker ste bogati in vender v Abadonovi — naj rečem — zavezi. Kar se tiče Abadona, mislite sedaj, da vlečete — ne želim vam spoznanja, da ste vlečeni. Jaz plenim in morim samó posameznike. Bojim se pri vas kàj hujšega. Vam je dana bistra glava, obsežna omika in želja po učenosti (morebiti bolj nego mêni po denarji). Abadon še zavêde vaše znanje na takšen tir in vam še vcepi take nazore, da bodete potlej z zavêdnimi, blestečimi nauki in oznanjujé njega modrost, nakopali človeštvu več zlega in nesreče nego jaz s svojimi sto umori vi bodete kàr tolpoma morili ljudi in njih duše. To je samó nekaj, povedal bi vam lahko še več. —

— Ali so morda takó kvarne Abadonove ideje? —

— Mêni o tem ne gré odgovor. Vi samí imate slobodno sodbo; toda oprostite mi misel, da niste vajeni soditi samostalno. Vi imate takisto slobodno voljo, in želim vam, da bi ne prezrli, kdaj stopi pred vas izkušnjava, ki prevrže slobodno voljo v voljno robstvo... Vender, gospod, čas bode iti v igralnico. Najin gospod mi je naročil, naj vas spremim vánjo in skrbno pazim na vas. Ne bojte se, da bi ondu tudi vam nastavljal svoje zanjke! Abadon sam vas je otél samomora, česar baje še ni storil nikomur; torej ne mislite, da bi jaz, služabnik tega ostrega gospoda, namerjal kàj zlega proti vam. —

Samorad je imel, dokler ga speči Abadón ni motil, prav lépo priliko, nekoliko premišljati o sebi in o čudnih rečéh, ki jih je videl in slišal; zató se je napotil v igrališče. Nekaj ga je vabil oskrbnik,

nekaj pa je sam rad šel. Ukusno se nakitita; stari oskrbnik si celó počrni lasé in prilepi na obraz gosto, polno brado.

Stopita v veliko dvorano, sijajno opravljeno in razsvetljeno. V nji se giblje velika množica prihajajočih in odhajajočih, drug drugemu neznanih ljudij, ki jih vse veže želja, da bi si pri zelenih bančnih mizah kàj pridobili. Gospôda se je nanesla od vseh vetrov svetá. Bili so vmes igralci iz radovednosti, ker je že navada, da vsakdo z nekaj zlati poskusi svojo srečo. Bilo je pa tudi mnogo igralcev, katere je zavêdla radovednost v strast in nekamo priklenila k zelenim mizam. Takovi igralci prihajajo največ iz evropskega vzhoda in sploh iz krajev, kjer je bahata potratnost z denarji uglednejša nego pametna varčnost. Samorad je opazoval obraze teh igračev, kakó jim prisiljena zunanja hladnost prikriva kopernenje in vrvénje notranje strastí in kakó se tvezajo vse dušne močí in tvezajo zadnji novci za dobiček, čegar neverjetnost lahko preračunja vsakdo, dokler je trezen. Zoperni so se mu zdeli ti obrazi móž in žén iz samih omikanih krogov. Ko pa v bližnjem zrcalu ugleda tudi svojo podobo, spomni se basni o kotlu in lonci, ki sta bila oba sajasta.

Samorad stopi k igralnim mizam. Oskrbnik mu razloží razne načine igranja, tajnosti in zvijače, kolikor jih je pri igri. Samoradu pa tega uka ni bilo treba, zakaj služni duhovi so mu povedali vedno naprej, ali dobí ali izgubí pri stavi. Ko neha igrati, res odnese s seboj v zlatu in v vrednostnih listih blizu pol milijona frankov. Dvorano pa je moral ostaviti, ker ga je oskrbnik prav resno opomnil, da je zadnji čas za odhod, sicer se mu utegne pripetiti kàj zeló neprijetnega, kar bi pa tù ne bilo nenavadno.

Nevidna in neslišna, ker takó velí oprezni oskrbnik, stopita pod milo nebó. . . Kakó blagodejen je sveži nočni vzduh proti soparici v igrališči! Kakó veličajen sij ščipov nad morjem proti svetilkam in zrcalom v dvorani! Ali niso mirte in lovori, resno strmeči k nebu, vrednejši tvoje pozornosti nego medli kipi igrohlepnikov, na katerih nisi zapazil sledú vzvišenosti? Toda kdo se méni za lepoto prirodno, če nosi s seboj tolikanj zlatá, priigranega brez truda!

Oskrbnik opozorí Samorada na dva možá, ki sta tikoma za njima prišla iz igralnice. Jeden je imel v roki nekaj kožuhu podobnega, drugi vrv in bodalce. Nekoga sta iskala ali pričakovala. Oskrbnik spustí nekaj zlatov na stezo, ki se bliščí v ščipu. To privleče ona možá takó kakor méd ôse. Zlati novci padajo dalje po stezi do skalne stene nad morjem. Možá pobirata in si polnita žepe. Ko se na robu

pripogneta, da pobereta zadnji zlat, sune ju oskrbnik na vso moč od zadi, in možá telebneta v prepad in v grob na dnù morjá.

Samorad se uprepade, oskrbnik pa izpregovorí:

— Ta možá sta prežala na vas, da vas zadušita, oplenita in spravita v morje, da bi za vami ne bilo sledú. Sedaj sta samá takó spravljena. Otela bi se plavajoč, toda zlató v njiju žepih je tolikanj težko, da ju potegne v blato na dnù morjá. Zlató je najtežja reč na zemlji; zató ni čudo, da čestokrat celó možé visokoletečih mislij takó potlači k tlom, da lezejo podlo po blatu in práhu in da jim umrè njih poštenje v živem telesi. —

— Kakó ti je, stárina? vpraša Abadon, prikazavši se na stenskem robu, kakor bi bil vzrasel iz morja.

— Hvala, mogočni gospodar, odgovorí oskrbnik ponižno. Dveh so se razveselili morski volkovi. Tretjemu pa pritrdim konopec na tisti platánini veji, katere spomládi nalašč nisem dal odsekati. —

— Menda si spustil dôli po steni onadva, ki baš sedaj zajemata vodo? Pravi bedak si, in vidi se, da ti možgani pešajo od starosti. Ona sta mêni prav mršava pridobitev; tebi pa sta bila kokoš, ki nosi jajca dan za dnevom. Težkó se koplješ iz svojega dolgá. —

— Prizanesite, gospodar; šlo je za življenje gospoda Veselina, ki je prigospodaril pol milijona frankov. —

— No, če je toliko prisleparil, onda se reč poravná, in smel si žrtvovati tudi pet takih pomagačev. Do jednega Veselina mi je več nego do deset robov tvoje vrste. —

Samorada je bilo do dnà svoje duše sram te laskave ocene. Neviden, kakor je bil, splazil se je v svojo spalnico in ondu skoro zaspal. Abadon pride potlej v njegovo spalnico, prešteje priigrani denar in še nekaj dodá. Ne smé se pa rêči, da je s tem pridavom pomnožil vrednost Samoradovega dobička.

Ko Samoradu mine pet ur spanja, vzdrami ga Abadon, ali to ga je stalo dôkaj napora.

Samorad si mane očí in reče: Prosim vas, gospod, podarite mi, pustite mi še nekaj spanja! Takó sem truden, kakor bi bil ravnokar legel k počitku. —

Abadon odgovorí resno: Jaz sem vesten trgovec in se držim svoje pogodbe. Vstati morate! —

— Saj se ne morem držati pokonci, gospod! Za uro spanja vam prepustim teden svojega življenja. —

— Pač marsikdo izmed vas izgubí za uro spanja teden življenja, ali med nama, prijatelj, to ne gré. V take negotove spekulacije se

jaz ne spuščam, odgovorí Abadon, dvigne Samorada iz postelje in ga položí v kopeljno kad, napolnjeno z vinom.

Abadon in Samorad se zopet šetata med magnolijami, palmami in cipresami ter prideta do platáne, pod katero sta sinoči gledala na morje. Samorada izpreletí groza, in noge mu obstanejo. Na krepki veji te platáne visí na konopci mlad, lično oblečen gospod. Kàr priteče mlada lepa ženska, vsa v glasnem joku, zgrudi se na tlà in se oklepije nog obešenčevih, ki se skoraj dotikajo tál. Abadon se obrne k Samoradu in reče hladno:

— Ni prav uljudno, da je ta gospodič porabil baš najin gaj za poslednji pojav svojega zemljevanja; vender mu ne zamerim. Tebi je hotel prikazati hvalo, da si mu nocoj izigral ves imetek. —

— Je li možno, gospod? vpraša Samorad ves preplašen.

— Ne samó možno, gotovo je. Pri igri ni možno dobiti, da ne izgubí drug. Tebe, in sinoči jedino tebe, osrečil je velik dobiček, tega pa je zadela tolika izguba. —

— Pomagajte, Abadon, če je mogoče! —

— Ne morem. Mrtev je in sojen tam, kjer čaka sodba tudi tebe. —

— Oh, to je grozno! In ta ženska, ki takó medlí v žalosti, to je njega nesrečna žena? —

— Nikakor ne. Bil je pač oženjen. Ta ženska pa je plesalka, s katero je včeraj dospel semkaj iz svoje domovine: lepa predstavljateljica ónega pesnikovega »večno ženskega«, iz tiste vrste Afroditinih svetnic, ki so vsakdanja prikazen povsod, kjer razsipljejo denarje. Sedaj igrá svojo žalost takó prirodno, da se ti prav smili. Tvoje sočutje, tvoje zanimanje in če je možno, tvoja ljubezen, to je jedini namen nje joku. Predno mine ta dan, smijala se bode zopet takó prirodno, kakor sedaj žaluje. Potlej bode zopet jokala, in takó se bodeta zaporedoma vrstila jok in smeh, dokler ne bode njena prenaglo razprodavana lepota in mladost položena med staro šaro ali v kot neizbirčne bólnice. Morda se ji posreči, da doseže svoj namen, na katerega deluje neprestano: da namreč v mrežo zajame stanovitega častilca, ki bode voljan z zagrinjalom zakonske zaveze odeti nje strasti in nje vihravo minulost. Onda bode vzor olikane, dostojne in pobožne žene ter ostra in neizprosna obsojevalka slabostij in spodrsljajev ženske mladine. Ali gorjé móžu, če ne bode imel dosti denarstva za ženo in nje častilce! —

— Kaj pa je z ženo tega nesrečnika? —

— Ženo ali vdovo tega možá poglej skozi te naóčnike, katere poznaš že od včeraj. Povej, kaj vidiš? —

Samorad natakne naóčnike in govorí počasi:

— Vid nese dalje in dalje. Ustavlja se ob gričih karpatskega prigorja nad ravno poljano, ki je zadi obrobljena z bukovo in smrekovo šumo. V ozadji te poljane na prisojni goričici se dviga bel grad v zlogu sedemnajstega stoletja. Ondu vidim v sobo, katere okna so na pol zagrnjena. V sobi stojí nežna zibelka, ki je pri vznožji okrašena s plemenitaškim grbom. V zibelki leží dete, kateremu je nekamo leto dnij. To dete se cvetočega obličja nasmiha v zdravem spanji. Pri zibelki sedí lepa, vitka, črnolasa gospá. Zadovoljno in ljubeznivo gleda na zibelko in spremlja detetovo nasmihanje s tisto zamaknjeno máterinsko radostjo, ki se ne dá popisati. Sedaj je pristopil dolg strežnik v snažni livréji in podal gospé na srebrnem krožniku zapečaten telegram . . . —

— In ta telegram, pristavi Abadon, pravi takó: »Tvoj mož je zaigral svoje življenje; svojo, tvojo in vajinega otroka imovino!« —

— Vse, kar sem priigral, prepustim tej nesrečni ženi! Posredujte, gospod, če je mogoče! —

— Možno bi bilo; vender tega ne dopušča nekovo višje pravo, ki vlada nam vsem. — Tega prava ne pojmiš. Zakaj si tolikanj zabredel v igro, ko moraš vedeti, da prav toliko, kolikor dobiš ti, izgubí tvoj bližnjik, ko véš, da so nasledki velike izgube čestokrat usodni in grozni? Celó naprej si védel, da bodeš dobival v igri. Zató, da nisi hotel nehati k sebi grabiti tujega imetka, za to strast ti ne smem pridobiti niti oproščenja niti postavljanja v prejšnji stan. To ni v moji môči. Kar se pa tiče te mlade gospé, sojeno ji je, da se bode pokorila z nesrečo in bedo vse žive dni. Zakaj ona je kriva sramotne smrti svojega možá in takisto je kriva, da se je razrušila blaginja nje obitelji. —

— Varate se, gospod! Na tem lepem, blagem obrazu ne berem nobene strastí ali razuzdanosti in ne vidim nobene krivice. —

— Prav v tem lepem obrazu tiči krivica! Telesna lepota se je pri tej ženski razvijala prirodno in je vzrasla do divne krasote. Vzgoja, katera bi bila morala ustvariti takisto dušno lepoto, pa je zaostajala, in duh se ni dvignil nad vsakdanjo podlost. Telesna lepota je omamila ženina in ga zvabila v zakon. Potlej je mož zapazil velikansko nasprotje med telesno zunanjostjo in dušno notranjostjo neločljive svoje žene. Kakor ga je prej telesna lepota vabila, takó ga je sedaj dušna nelepota odganjala in nápósled odgnala. Bil ni toliko modrijan,

da bi nosil voljno, kar se ne dá predrugačiti; ampak šel je po svetu in skočil v grob, katerega si je izkopal sam. To je navadna vsakdanja tragedija, katera pa nima tolike močí, da bi spametovala modre gospodarje zemeljskih stvaríj. —

— Ta ženska vender ni kriva nedostatne svoje vzgoje? —

— Ona sáma mora trpeti ta nedostatek, kakor bi tudi morala trpeti sáma, da je na primer po nepaznosti svoje péstunje ohromela ali oslepela. Trdó je to, pa takó je, odkar vaš rod zemljo teptá, in od Adama sèm vam je sojeno, da se otroci pokoré za grehe svojih roditeljev. Če hočeš menj nositi te pokore, ravnàj se po pametnem načelu, ki je povedano v smešnotrmastem reku: »Če hočeš srečno živeti, dobro vzgóji svojega — deda.« — Na vzgojo svojega deda nisi vplival, zató si nesrečen. Res čudna je vaša vzgoja! Toliko se trudite za razvitek razuma ali sploh umstva, da bi si pa izobražali voljo, blažili srce, tisto vaše gonilo, ki vam netí življenje in nikdar mirujoč vedno hlepí po nasladi, imetku in môči ter se nikoli ne nasiti — za to srce, čegar strast je močnejša nego sodba razuma, pa se največ brigate jako malo. Kaj čuda, da med vami velika omika izobraženega uma služi neomejeni samopašnosti neukročenega srca! To vam je velika nesreča! Načelo za življenje vam je brezozirni boj za obstanek. In za ta »obstanek« si želí človek toliko imetka in užitka, da omaga njegova želja samó tedaj in toliko, kadar in kolikor jo premaga takisto nenasitna želja močnejšega in še menj ozirnega bližnjika. Zatorej, kadar se vrší velika krivica, onda je ne obsojate, nego odobrujete jo z jednakim načelom: »Sila stopa pred pravico.« Kaj čuda, da je po vsi zemlji in v vseh stanovih toliko robov, ki so na videz prosti, dejanski pa z verigo vsakdanjega gladú priklenjeni k stebru svojega gospodarja. — Očí imate za bedo svojega bližnjika, a samó očí; srce se vam ne ogreje. Modro govorite in učeno pišete, kakó bi se zmanjšalo siromaštvo ogromne večine zemljanov; toda vsa vaša modrost se dá povedati s stavkom: Kdor bi lahko pomagal, preudarja, kakó naj v življenja reki tisti, kdor iz težka plava nad siromaštvom, pomore ónemu, ki se je pogreznil vánje! Takó se vaša dôba odlikuje s humanizmom blestečega uma in z brezkrščanstvom samopašnega srca! — Pač so še med vami značaji, katerim je srce omikano in oblaženo, možjé, ki nimajo samó lepih besed, temveč tudi dobrotne roke za bednega bližnjika. Toda samó izjeme so tisti tihi blagosrčniki, ki se trudijo dejanski izvrševati nepozabljeno božjo zapóved, katera bi, da se uresniči, rešila vsa socijalna vprašanja, preprosto zapóved: »Ljubi svojega bližnjika kakor samega sebe!« —

— Kdaj bode rešeno socijalno vprašanje, gospod? —

— Kaj ti koristi to védeti? Ti, kakeršen si sedaj in kakeršen bržkone ostaneš, ne bodeš sodeloval pri tej rešitvi. Videl pa bodeš nekakovo rešitev, kadar predrugačiva svojo pogodbo, kakor je dogovorjeno. Sodil bodeš potlej sam, ali bode ta rešitev prava. —

— Ne zamerite, gospod, da se ne morem iznebiti mislij na Cvetáno in da vas torej vprašam, ali bode ubožica, ki sedaj po nedolžnem vzdihuje v ječi, skoro prosta in srečna? —

— Verjamem, prijatelj, da te Cvetánina sreča bolj zanimlje nego usoda vsega človeštva; tem bolj, ker tiči v tvojem vprašanji samopašna želja, da bi zvédel, ali se združi sreča Cvetánina s tvojo srečo. Uprav zaradi tega moram odgovor na tvoje vprašanje odreči; razodeti ti smem samó to, da bi bila Cvetána srečna v zakonu s Petrom Pavličem. —

— Tega ne morem verjeti, gospod. —

— Kàj ne, kri ti vrè v glavo, ker si moral čuti to resnico? V ljubezni, ki je z rastočo strastjó vzkipela do blodnje, bil si uverjen, da je Cvetána danica tvoje bodočnosti in da bi bil brezkončno nesrečen, ako se ne poročiš ž njo. Zajedno te je mamila sebična in samoljubna domišljava, ki trapi vsakega zaljubljenca, da mora ljubljena devica takisto vérovati v tebe in da bi bila nesrečna z vsakim drugim možem. Na to še pomislil nisi, da je Cvetána drugače vzgojena nego ti in da je drugače vzgojeno tudi nje srce. Tvoje srce je vodila strast, nje srce je poslušalo glas hladne razsodne pameti. Prijala ji je láskava tvoja ljubeznivost, in ni si mašila ušes za tvojimi gorečimi obeti; toda kdo ti je porok, da je sanjarila o vajini zvezi prav takó kakor ti? Na izbiro sta ji bila slobodno ti in Peter Pavlič; odločila se je za priletnega, nestrastnega, praktičnega Petra Pavliča. Takó je za prihodnje ugodnosti svoje osebe poskrbela bolj, nego bi bilo preskrbeno, da je vzela v zakon mladeniča tvoje nravi. Za koga se odloči potlej, ako bode rešena ječe in obsodbe, tega človek ne vé in tega ti ne smem povedati. —

— Gospod, morda vender smete. —

— Ne zahtevaj od mene, da bi ti razgrinjal omrak, ki odeva tvojo in Cvetánino bodočnost! Že sedanjost ti je Tantalovo trpljenje, in nakladati si hočeš na slaba rámena še bodočnost. Brezpametni človek! Sicer sem ti pa že povedal, da je bodočnost posledica sedanjosti, in le malokdaj se pripetí, da poseže vmes takšen nepričakovan slučaj, ki trnje na stezi vašega življenja izpremení v cvetice. Zató razsoden opazovalec lahko prerokuje bodočnost poznanega bližnjika

in pové zlasti tedaj, kadar se zvežeta ženin in nevesta pred oltarjem, lahko dôkaj gotovo, ali bode »srečna dvójica« svoje zakonsko igo nosila srečno ali nesrečno. Jaz pa iz svojega nepristranskega opazovališča, od koder motrim razmerje ogromne večine, ne oziraje se na izjeme neznatne manjšine, pomilujé in srdito obsojam največ vaše zakonske združbe, ki so tolikokrat ječa polna trpljenja, kazen za grehoto sedanjikov in nekdanjikov in vir nesreče za tiste, ki pridejo za vami. Zakon je sveta združba, podstava rodbine, steber človeške zádruge. Cerkev in država ščitita zakon s svojo oblastjo in delata s svétom in postavnimi naredbami na to, da so zakoni kolikor možno srečni in da se zabranjujejo zveze, ki bi ne mogle biti koristne človeški zádrugi. Kdor stopa v zakon, ima voljo slobodno in toliko pameti, da utegne premisliti, kakó je uprav vstop v sveti zakon najvažnejši, najusodnejši korak v življenji. In vender, koliko brezpametna, kakó lahkomiselna je večina človeškega rodú pri tem koraku, kjer gré za gorjé in blagost tistih, ki so, in tistih, ki bodo! Ne ozirajoč se na blagost svoje osebe, klanjajo se občemu nagibu mogočne prirode, ki pod krinko divne ljubezni deluje na to, da človeški zárod ne izmrè. Ker vam je sojena smrt, mora biti tudi rojstvo, da óni, kogar je rešila smrt zemeljskega trpljenja, dobí namestnika, ki nadaljuje in potlej svojim otrokom takisto oporočí zemeljsko bedo. — Pač so nekateri ljudje, smem celó rêči, nekateri stanovi, ki so oženjeni primeroma še dôkaj srečno. To so prav tisti ljudje, katere imenujete vi omikanci filistejce, nizkocéno grmado, hodnične izdelke iz človećanske predilnice; prav tisti ljudje, ki nimajo razuma in volje, da bi se vzpeli do teoretiškega premišljevanja, kakó velik je razloček med nagibi prirode, ki gleda samó na zaploditev prihodnjikov, in med zahtevki človeške zádruge, ki gleda na blagost sedanjikov. Njih obzorje je omejeno, ker jim nedostaje omike ali ker imajo stanovske predsodke, toda dobri ljudje so in najboljši državljani: bojazljivi v javljanji svojih željâ, ali srčni v pokorščini ter ne vprašujejo, *zakaj* se jim ukazuje, nego zadošča jim védeti, *kaj* se ukazuje. Izbirajoč neveste, gledajo na pridne roké, na doto, na obiteljsko in stanovsko razmerje, sploh na blagost sedanjikov, vse takó, kakor se je vêdel Peter Pavlič. Ženijo se po preudarku pameti in ne kakor večina po strasti prirodne ljubezni. — Često pa me obhaja togota, kadar gledam, kakó se v zakon vprezajo ljudje tvoje vrste, ljudje, ki modrujejo o pozivu in važnosti zakona, sevéda, zgolj po teorijah in blestečih mislih nerazumljenih modrijanov; ljudje, ki so se v svoji učenosti navadili gledati s tujimi očmí, poslušati s tujimi ušesi in misliti z izposojenimi mislimi. Kadar se takšen

razumnik loti premišljevanja, »da ni dobro, če je človek sam,« onda pa je treba gledati na svoje oči in soditi po svojih možganih. Mož res plašno izpregleda kakor jetnik, ki po dolgih letih stopi iz temnice pod blestečo solnčno svetlobo; in sedaj započneta važno odločilno nalogo goli slučaj in slepa prirodna ljubezen. Mož se zagleda in vtopí v ljubezen do vrhu glave: žveplo mu je zlató, steklena pena dijamant, in osát mu je »roža mogóta«, tista čarobna cvetka na Triglavu, s katero se ti odpró vsi zakladi na snežnikovem sosedu Bogatinu—snubač je brezkončno srečen! Po poroki stopi iz medenih nebes na tlà zakonske vsakdanjosti, in onda se tista roža, ki je obetala toliko blaženih zakladov, pokaže v popolni svoji trnjávosti. Potlej je »življenje ječa«, in »v nji rabelj hudi« ni »čas« nego hišni pozoj, ki je k móžu priklenjen za vse žive dni z jeklenimi verigami. Koliko je dalje takšnih zakonov, ki so možni le zató, ker je žena takisto lahkomiselna kakor mož! Dôkaj je tudi prisiljenih zakonov in zakonov iz brezupa ali takšnih, kjer si človek za kratko nepremišljenost prostovoljno naloží večno pokoro, kakor pravi pesem: »Za jedan časak radosti hiljado dana žalosti . . .« Iz takih, največ nesrečnih zakonov, katerih ni spojil razsoden um, ampak golotni Amor, ki ima od nekdaj zavezane očí, ali brezup ali bedasta pokorščina, narodí se običnó mnogo otrók. Kakó naj potlej roditelji vzgajajo svojo deco, ako samí nimajo vzgoje, in kdaj naj jo vzgajajo, ko jim ne preostaje nič časa zaradi večne vojske med seboj in proti bedi, ki se grmadi nánje od vseh straníj? Takšni roditelji valé Sisifovo skalo »od zore do mraka, od mraka do dné« in kadar se zgrudijo v grob, prevzamejo tisto skalo njih otroci. Takisto se bode to vršilo dalje in dalje . . . Taki zakoni, taka vzgoja so temelj vašim družinam, občinam in državam. In nad vami naj še delj solnce sije? —

— Oprostite, gospod, vaši nazori so nekamo podobni Schopenhauerjevi filozofiji. —

Ali si tudi ti pokukal v tega modrijana nenavadno modrost? Mož je nakopičil veliko vzvesenih mislij in v te se je tolikanj zaljubil, da je trdil, ka človeška mati dosedaj ni porodila modrijana, ki bi bil dorasel njega. Jako mi ugaja ta drzni sebehvalec z novo svojo modrostjo, ne toliko zató, ker v nji ne najdeš večne ljubezni in krščanstva, takisto ne tolikanj zaradi lahkoumevne, prikupne pisave, kakeršna modrijanom ni navadna, nego zató, ker je zmešal glavo mnogim omikancem tvoje vrste: takim, ki so prelení ali preslaboumni, da bi mislili s svojimi možgani, dalje takim učenim ženskam, o katerih pravijo Nemci, da nosijo modre nogovice, in takim modrijančkom, katerim je pod-

laga njih modroslovja podobna učenosti, po kateri vaš kmet vreme prerokuje . . . Ta modrijan trdi, da mora človeštvo večno trpeti, ker mu je to sojeno. Jaz kàj takega ne trdim. Ni vam sojeno večno trpljenje! Toda vi samí, ki nečete opustiti svoje zlobe in bedastoče, vi samí delate na to, da se trpljenja nikoli ne iznebite! . . . Moja modrost proti vam je samó ta, da črtim in zaničujem to človeško zalego, in da v tem zmislu — delujem. Temu imam dosti povoda. Tiste usodne besede, ki jih je rekla »moja teta, imenitna kača« tvoji pramateri Evi: »Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum«. omamile so moj in tvoj rod. Kaj more biti vzvišenejšega, nego ne imeti mej svojemu razumu in svoji môči; kaj prijetnejšega, nego doseči izpolnitev vsake svoje želje? Ako pa pogledamo stvar od druge straní: kaj more biti predrznejšega nego poskus nepopolne stvarí, da bi se izjednačila večnemu, popolnemu Stvarniku? Segli smo po prepovedanem sádu spoznanja in zatorej smo pahnjeni v prekletstvo in pregnanstvo. Mêni, ker sem popoln duh, ni nobene rešitve: moje prekletstvo in pregnanstvo je večno. Ti, ker si nepopoln duh, dosegel si milost in rešitev in če zopet padeš, zopet lahko zaceliš svoj padec. Zatorej črtim tvoj rod, ki je v popolnosti tolikanj pod menoj in v milosti tolikanj nad menoj! Ako bi se jaz mogel včlovečiti, pokleknil bi in zahvalil razžaljenega Očeta za toliko milost. Kakšni pa ste vi, človeški zarod? Vaš odrešenik se je razjokal nad jeruzalemskim mestom, rekoč: »Da bi bilo spoznalo tudi ti, in zlasti ta svoj dan, kar je v tvoj mir«! In vender vam je odklenil vrata do večne blagosti! Vi pak ste še vedno tedanji Jeruzalemci; tudi vi nečete spoznati svojega dné in kar vam je v mir. Na nebó gledate, pa ne vidite Stvarnika; po tej lepi zemlji hodite, pa brat ne seže bratu v róko! Brat vam je napotje, da ga izpodrinete raz pot, ali orodje, da ga izrabite in potlej zavržete, in vender ima ta zemlja vsem prostora! Ali niste bolj zverski od divjih zveríj? — Ko se takó oklepate svojih strastíj, sebičnosti in slepote svoje, tožite zajedno po izgubljenem raji, o katerem berete Sveto pismo, in po srečni zlati dôbi, o kateri pripovedujejo pesmi in pravljice. Toda vi samó stokate, in nikogar ni, da bi hotel rabiti lek, ki ozdravi vaše prostovoljno trpljenje, nikogar, ki bi dejanski izvrševal besede slovečega vašega pesnika:

»Nespametno ljudstvo, čemu li tvoj stok?
Na delo, ne nosi mi križema rok!
Povrni se sámo v prvotnost nazaj,
In našlo povsódi prvôtni boš raj!«

Zató vas po pravici zaničujem iz vsega svojega bitja. —

Abadon si oddahne od naglega glasnega govora. Oćí se mu iskré, in na grozovitem obličji je globoko izražena prav pošastna strast. Ni dolgo takó zrl v plašnega Samorada, kàr izpregovorí: Bežati nama je od tod. Nad teboj se zbirajo oblaki, strašnejši nego včeraj. Torej hajdi proti severu! —

V Samoradu se oživí človeško dostojanstvo in sloboda premaga strah. Odločno izusti:

— Hvala, gospod! Z vami ne pojdem, pridi náme, karsibodi. Ukrep je storjen: vrnem se domóv, tam služit Bogá in ljubit brata. —

— Tudi prav, odgovorí Abadon mirno. Torej se ločiva, zlasti ker si tukaj varen vseh zasledovalcev in stojiš na prav trdnem stališči — to je na témeni ledenika Mont-Blanca. —

Abadon izgine. Samorad stopi v tem hipu na trdo skorjo ledú in sréna vrhu silne gôre. Okolo in okolo pod njim so navpične stene in nepregledni prepadi, daleč okrog sáma mrtvotiha, ledena goličava. Sam samcat je in ko obupno zakričí, ne oglasi se niti jek. Zgrudi se na led, moč in zavest ga mineta.

Mraz objema nesrečnika z ledenimi rokami.

Za nekaj časa se vzbudí zavest ali blodnja. Zazdí se mu, da ga trese silni mraz, da se potem vrača toplota v život, da je gorkó odet in da leží na svoji postelji v domačem gradiči. Ljuba mati sedí pri vzglavji ob postelji in mu deva hladne obkladke na čelo. Gospod Peter Pavlič stojí pri vznožji in gleda resno prédse. Sedaj se vrata odpró, k postelji stopi tiho in počasi Cvetána. Bleda je in žalostna, solza se ji utrinja v očesi. Milo ga pogleda in vpraša polglasno: Samorad, ali me še poznaš?. —

Samorad se krčevito vzpenja in zajećí v bolestni muki:

— Gorjé strašnih sanj! Abadon, Abadon, otmì me! —

(Dalje prihodnjič.)

Hrepenenje.

Pomlád na mehkih krilih plava,
Poljublja zêmljo, rahlo boža,
Po zraku leta čila ptica,
Po vrtih se razpenja roža.

Srcé se v prsih mêni dviga,
Pojí me čudno hrepenenje,
Spominja blažene ljubezni
To petje me in to zelenje.

Jesén prišlà je za pomládjo,
Ljubezni čustvo sem izgubil!..
O, ko bi mogel zdaj še zopet
Ljubiti kot sem nékdaj ljubil!

Dolénjec.

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

V.

Prestopimo v lépo Francijo, naravnost v Pariz, v svetovnoslavno mesto omike in zabave! Ondu v drugem nadstropji gostilne prve vrste odgrnimo góste svilene zastore pred visokimi okni, da vidimo v prostorni spalni sobi. Solnce posije na posteljo, v kateri spí in jedva diha lep mladenič bolestnovnetih lic. Pri postelji sedí negibno kakor kip póstaren gospod, ki na videz tudi spí; solnčna svetloba ga predrami. Naglo vstane, položí spečemu bolniku roko na čelo, in zdajci se tudi ta predrami čil, čvrst in boder. Póstarni gospod, Abadon, reče vzbujencu, Samoradu:

— Prebili ste, hvala mêni, opasno vročinsko bolezen. Sedaj ste, hvala mêni, zdravejši in trdnejši negoli kdàj. —

— Srčna hvala, gospod in rešitelj! Zdí se mi, da ste me ravnokar rešili težkih sanj. Menil sem, da ležim na svojem dômu hudó bolan, da mi mati strežejo in da me je posetila ljuba Cvetána; jaz pa da se nisem mogel nì geniti nì izpregovoriti. Toda kje sem sedaj? Te krasne dvorane še nisem videl. —

— Kar se ti je zazdevalo in živo slikalo v domišljiji, ko si zmrzaval na snežnikovem témeni, to so bile tiste prijetne sanje, s katerimi nastopajoča smrt mami zmrzujočega človeka. Sedaj bivava v Parizu. V Monaku sem ti rekel, da nama je takoj pobegniti proti severu. Ko si izrekel željo, da bi ostal ondu, kjer si bil, plavala sva že nad snežnikom Mont-Blancom; zakaj pri mêni, kakor bi že lahko védel, gré vse premišljeno in urno. Tvoji žèlji sem ustregel, in sicer ljubezniveje, nego si zahteval. Smel bi te bil spustiti iz zračnih višav, da padeš na zémljo kakor razpaljen in raztopljen meteor; toda pazno

sem te postavil na bližnji zemeljski prostor, ki je bil pod nama. Tam si potlej prezébal, in skrajni čas je bil, da si me zopet poklical na pomoč. —

— Če se prav spominjam, bilo je še v Monaku, ko sem se drznil prositi, da me pustite ondu. —

— Kaj pak, to je tvoja dozdeva! Bolje bi ti bilo, vender kdàj spoznati, da si nepopraven, nepokoren človek in da sem ti dosedaj vedno zabadava govoril: vprašaj mêne ali svojo pamet, prémer zahtevaš mojega delovanja! Za svojo zopetno nepremišljenost si se moral pokoriti nekamo osem dnij ali osem tednov. Záte je to veliko časa, mêne sevéda ne brigajo take malotne časovne mere. —

— Čudno, da se iz vse dôbe svoje bolezni ne zavedam ničesar. —

— Zavest morebiti še pride, toda kaj bi koristili vzbujeni žalostni spomini? Sicer pa v tvoji blodnji ni bilo prave snoví, niti takovih duševnih pojavov, da bi si jih bilo vredno zapomniti, dasi se često pripetí, da človek v blodnji ali v sanji misli pametneje nego tedaj, kadar delujejo možgani ob popolni zavesti. —

— Čudno se mi tudi zdí, da ste bolezen takó odpravili, kakor se na primer sleče stara in obleče oprana srajca. Ne zamerite mi te primere. —

— Kaj naj zamerim človeški stvári, kateri je um tolikanj nedostaten kakor jezik prenagel! Tvoje sedanje zdravje je uspeh léčenja po mojem načinu. Tebi že znana »moja teta, imenitna kača« je človeka zavêdla v smrt; potlej je pa to svojo krivdo nekoliko popravila, da je v izboljšanje in podaljšanje človeškega življenja tvojemu praočaku Eskulapu razodela vračilne moči raznih zélišč. Eskulapovi učenci so nekaj stoletij léčili svoje rojake s tistimi zélišči, in ljudje so bili tedaj junaki in so se veselili starosti zgovornega Nestorja. Potlej so ljudje napredovali v vedi in modrosti, in kakor je vselej »boljše« sovražnik »dobremu«, takó so tudi nadomeščali preproste stare leke Eskulapovih učencev z boljšimi zdravili, in od modrega Eskulapa je ostala samó tista palica s kačami ovita. Takó ste prišli do umetnih lekarnic, do učenih zdravnikov in zajedno do grmadnega števila boleznij. Sedaj se léčite z zélišči in rudninami, z vodó in vódko, z ognjem in ledom, po homeopatiji in alopatiji, sploh kakor je količkaj možno in nemožno. Jaz sem tebe léčil hkrati po starih in novih načinih, kajpak brez vôde, ker voda ti je prepovedana. Jedel si zelí kakor nekdaj kralj Nabuhodonasar, ko je zašel med vegetarijance, pil si mleko in vinsko žganje, ležal na blazinah in na trdih deskah. Zavijal sem te v volno in platno; zračil te v žveplenem soparu in na kraški burji. Kadar ti je bilo pre-

vroče, posadil sem te na severni tečaj, in kadar si potreboval tople kopelji, položil sem te v pesek saharske puščave, časih pa ravno narobe. — Takó sem te ozdravil po vseh metodah, in to prav temeljito, kar moraš priznati. —

— Res je takó, gospod. Samó nekaj me peče: kakó vpliva moja bolezen na najino pogodbo? —

— O tem miruj. Jaz sem užival svoje spanje, ti si ga tudi imel dosti, saj to sam čutiš. Za bodočnost ti pač nekaj svetujem, kar ti bode na korist. Pogodba nama gré h koncu, dosedaj ti pa ni prinesla nobene koristi, ampak zgolj neprilike in nadloge, katerih celó še ne véš vseh. Skrajni čas je, da popraviš, kar moreš, in da napósled, če bode možno, vender ujameš še kàj koristi. Saj véš, gradí se počasno, podira pa naglo. Tvoja prenaglica, ki ti je vedno v nesrečo, pa takó rada podira, ko bi moral graditi razsoden um. Torej namerjam svojim duhovom zapovedati, da ti strežejo samó toliko, kolikor bodem jaz posebe dovolil. Tudi bode koristno, da vselej, prémer zahtevaš moje pomoči, med seboj hladno preudariva, kakšne bi bile posledice mojemu delovanju. Mislim, da ti bode to prav; sicer pa povem, da bodem vsekdar ravnal po tvojih zahtevkih, dasi sem prej izrekel svoje pomiselke. —

— Od srca rad pritrdim tej izpremembi najine pogodbe. Koliko bridkostij bi si bil prihranil, da sva se takó zmenila v prvo uro! —

— Ne glej nazaj, ko stopaš naprej! Ne obupuj, ampak verjemi! Upanje je sicer samó prazno dnò tiste Pandorine púšice, katero je oče Zen ljudem podteknil v osveto, ker je Prometej bogovom ukradel ogenj. Toda kaj bi počel človek brez te obmane? Tudi jaz se veselim človeških upov. To na sapo zidano ničevo upanje in potlej dejansko obupavanje mi takisto nosi gotove dohodke kakor državam loterija . . . Vender pustiva to. Sedaj pristopi tvoj zakladokòp, ki je slišal, kakó trava rase, in se je nekoč napotil v Indijo, da bi z izdelki od lipovega oglja razdrobil angleško moč. Ta te lepó opravi in ti bode potlej razkazoval veseli, prijetni Pariz. —

— Dovolite mi, gospod, prošnjo, da bi me spremljali vi samí po Parizu. Ta oskrbnik mi je najzopernejši človek, in prav preséda mi njega debelo laganje. —

— To ti je ravno koristno: učiti se občevati z neprijetnim človekom in vedno paziti, je li resnica, kar čuješ. In kaj je to, laž ali resnica? Laž je navadno blagó, ki je vedno na trgu; resnica pa redko zlató. Zatorej oprezno ravnaj s pravico in ne nosi je vedno na konci jezika! Laž in resnica sta sestri; jednako opravljeni vedno hodita

druga tik druge in z jednakimi očmí gledata v svet. Kakó pa moreš z medlími človeškimi očmí razločiti devico resnico od razuzdanke laží? Koliko lažij verjameš za resnico in koliko resnic, zlasti takšnih, ki »očí koljejo«, nečeš verjeti? Zatorej sem ti odbral oskrbnika za spremljevalca, da z njega pomočjo, kakor skozi temò do luči, prideš skozi laž do resnice. On ti bode Pariz lepó opisal: nekaj resnično, nekaj resnici podobno, in nekaj bode dodal iz svoje domišljije, ne z namenom lagati, ampak ugeniti resnico. Slikal ti bode to lépo mesto človeški; jaz bi je nemara kazal takšno, kakor sem ti óndan predočeval rimsko mesto. To bi ti bilo menj prijetno. Mene Pariz itak ne zanimlje, saj poznam to selišče, odkar se je prelévilo iz »blatne vasí.« Gledal sem na vašem planetu že mnogo mest, ki so nekdaj imela slavo in lepoto sedanjega Pariza, mest, o katerih sedaj niti sledú ni. Taka mesta se v časovnem teku preminjajo in ponavljajo; mêni so pa do pristude jednolična in dolgočasna, ker so ljudje povsod tisti ubožci in bedaki. Sploh mi je prijetnejši pogled na veliko mravljišče v smrekovi šumi nego katerokoli človeško bivališče. —

Abadon izgine. Vstopi oskrbnik in privêde s seboj človeka, ki obleče Samorada po najnovejši francoski šegi; priredí mu lasé in brado ter ga sploh takó olika v pol ure, da bi tega ne mogla opraviti najboljša knjiga v sto dneh. Samorad se nikoli ni imel takó rad kakor tisto uro, saj ni bil nikoli še takó lep in takó zdravega obraza.

Sédel je z oskrbnikom v eleganten voz, in vozila sta se po mestu in okolici blizu pet ur. V petih urah se človek naveliča tudi najlepših zabav in prizorov. Iz početka je bil Samoradu Pariz prekrasno mesto, proti kateremu bi bil Dunaj samó velika vás. Tudi ljudje so se mu zdeli bolj velikomestni in olikani, veselejši in lepši nego na Dunaji. Napósled pa so mu bile krasne stavbe samó potratno nakopičeno kamenje; umetni nasadi, perivoji in čista jezerca zgolj spačeno oponašanje nedosežne prirode, in ljudje v Parizu sluge gladú in strastij kakor drugjé po širi zemlji. Vse mu je bilo toliko priskutno, da bi bil teh pet ur rajši prespal. —

Po obedu, pri katerem se je zopet odlikovala umetnost francoskega sokáča, naznani Abadon, da so danes on, Samorad in oskrbnik povabljeni na večerno zabavo k podjetnemu bankirju Padelesu. Samorad bode tam baron Veseljenko, bogat veleposestnik iz ilirskih pokrajin nekdanje carjevine Napoleona I. Abadon je tam že star znanec kakor vitez Gonoba, grški kapitalist, ki svoje grmadne dohodke troši za nakupovanje umetnin in za kratkočasno potovanje križem svetá ter hkrati izkuša sebi vedno prijazno srečo na borzi. Oskrbnik, tudi star

znanec pri bankirjevih, pa je pl. Plahtalič, vsemogočni poslovodja viteza Gonobe in zajedno lastnik obširnih kameniščna ilirskem Krasu. Kakó se bode sploh vêsti med zbrano bankirsko gospôdo, naj pa Samorad o priliki opazuje na pl. Plahtaliči, ki je pri tej gospôdi popolnoma kos svoji nalogi.

Ko se dostojno pripravijo in pride določena ura, sédejo vsak v svojo kočijo in oddrdrajo k bankirjevi palači. Ondu najdejo zbrano mnogobrojno gospôdo moških in ženskih, vse v lišpu in svitu. Bankir Padeles pozdravi barona Veseljenka prav uljudno in izrazi z izbornimi besedami svojo radost, da more vzprejeti takó odličnega gospoda v svojih salonih. Takisto priljudna in vzornih besed je bankirjeva soproga, póstarna okrogla ženíca, ki govorí francoski z nemškim zatezanjem. Vitez Gonoba barona Veseljenka seznani z mnogimi gospodi, ki so vsi prav olikanega vedenja in se nič ne spotikajo ob baronovi francoščini, ki je, dasi natančna po slovnici in vadnih knjigah, nedostatna in preokorna za živahno in dovtipno občevanje v pariškem salonu. —

Povpraševanj in pogovorov je bilo za Samorada skoraj preveč. Bankirja Padelesa je zanimalo vprašanje, ali se pridno gradé železnice v nekdanji francoski Iliriji, in kakó se na tržišče pribavljajo prirodni zakladi tistih pokrajin, ki so baje grmadni in jedva načeti?

Namesto barona Veseljenka odgovorí opravitelj Plahtalič, da se železnice gradé prav pridno, da pa veljko prog, ki bodo pot iz Pariza do vztoka izdatno okrajšale, čaka še potrebnega kapitala, katerega upamo dobiti iz Pariza zlasti sedaj, ko je panamski prekop obtičal v blatu in smrádu. Baron Veseljenko sam gradí privatne železnice do svojih bogatih rudokópov srebrá in bakra in do svojih pragozdov debelih orehov in ilirskih céder, katerih ima nad dvajset štirijaških mirijametrov. — Bankirja Padelesa so taka podjetja živo mikala, in obetal je izdatno udeležbo svojo in svojih továrišev.

Bankirjeva soproga, ki se je delala nekaj bolj omikano, negoli je nje mož, pripovedovala je baronu Veseljenku med drugim, da je nekoč videla črnogorsko poslanstvo iz Ilirije, da so Črnogorci takó lepí ljudje kakor on, da še niso pozabili francoščine iz dôbe prvega Napoleona in da se je njih prelepi národni noši res kàr čuditi. Bogata mora biti tista Črna gora! Čudila se je ilirskemu národnemu plesu »čardašu«, in hvalila glasbeno umetnost »čeških bratov«, (»frères Bohemiens« se na Francoskem zôvejo cigani), ki so čarobno igrali národne plese Ilircev in sosedov jim, junaških Čerkesov . . .

Baron Veseljenko se je seznanil z gospó, ki pa je bila morda gospodičina. Ta je govorila francoski, kakor bi bila domá iz Ljubljane. Pravila je, da je bila nekoč v Ljubljani, da je čula celó slovensko govorico. Ta jezik je pa baje takó grd, da ga govoré Slovenci le tedaj, kadar jih tujci ne poslušajo. Vprašala je tudi porogljivo, kdo je bil tisti Vodník, kateremu na čast Ljubljančanje toliko plešejo vsak predpust?

Star gospod je trdil, da v Zagrebu govoré največ madjarski in da bode do konca tega stoletja vztočno jadransko Primorje do cela pomadjarjeno.

Poslovodja Plahtalič je skupini malobesednih bankirjev razkladal, da Francozje niso pametno ravnali, ko so pri panamskem prekopu pihali žerjavico za tuje koristi, dokler ni v nji začel pokati kostanj, ki jih je osmodil in oslepil. Tam dôli v Iliriji bi se dalo zaslužiti kàj več; ondu je denarja malo, dela in blagá pa veliko. Tam dôli denarnemu móžu ne gledajo takó pod róke kakor tukaj v Parizu, in časniki tudi ceneje nego v Parizu trobijo v rog tistega podjetnika, ki kupi njih prepričanje. Zgovorno je dokazoval, da morajo bankirji, ki zasnujejo veliko podjetje, pribaviti samí sebi prvi gotovi dobiček ali smetano vsega dobička. Velika ideja je sáma na sebi tolikanj vredna, da je svet nikoli ne preplača. Kapitalist, osnovatelj, gré kakor kralj v boj za veliko idejo, ki se bode prej ali slej izvestno uresničila in človeštvu redno in nepregledno vrsto let dajala gotove koristi. Kdor izmed kraljev, vladarjev, hoče pridobiti slave v bóji, preliti mora veliko krví svojih podložnikov. Uprav takó je z velikimi podjetniki, bojevniki za utelesitev velikih idej. Zatorej misli grmadna drhal malih ljudij podlo in tesnodušno, če sodi vladarja denarjev z drugo mero nego vladarje ljudij in če obsoja denarstvene mogotce, osnovatelje svetovnih podjetij, ker ti posnamejo svoj dobiček, primeren veličastvu ideje, kadar snujejo takšno podjetje, dočim tisti mali, poslušni ljudje, ki so prihranjeni svoj drobiž vteknili v hvalisano podjetje, ne najdejo, česar so pričakovali, in izgubé, kar so imeli. Oni so baš žrtva denarstvene vojske na slavo denarstvenih kraljev. —

Rad bi bil baron Veseljenko ugovarjal načelom in dokazom poslovodje Plahtaliča; toda pohvala poslušalcev je bila takó burna, da je Veseljenko nejevoljen prisédel k drugi skupini. Ondu so sedeli posebe veliki denarni mogotci, tisti, ki računjajo samó z milijoni in milijardami. Med temi je sedèl Abadon-Gonoba, in videlo se je, da njega preudarna beseda veliko veljá in da je pogovor jako važen in resen.

Samoradu-Veseljenku družba in takó zvana veselica ni ugajala. Ljudje so bili praznični, toda njih pogovori so se sukali ob skrbéh in opravkih delavnikovih. Veselica je bila, a bilo ni veselih obrazov. Neprijetno mu je bilo dalje gledati na malem prostoru toliko tistih predrznih nosov, bodečih pogledov in pohlepnih ustnic, ki značijo vnuke očaka Abrahama. Potožil je to o priliki Abadonu-Gonobi. Ta ga mirno potolaži: — Zakaj ti ne prijajo moji stari prijatelji? Najstarejši, najmenj mešani národ so. Oní imajo najstarejšo vero, najstarejšo omiko in knjigo. Naj imajo torej tudi na životu nekaj posebnega, kar jih diči nad méšanico drugih národov z mlajšo zgodovino in omiko. Od veleuma Mojzesa iz davnih vekov do velebogatina Rotschilda v sedanji dôbi so bili vedno preganjani in zatirani, vender nikdar pregnani in zatrti, in sedaj ima njih denar in njih vpliv celó moč prve velesile. Zakaj bi torej ne smeli biti nekamo ošabni? Sicer te Plahtalič takoj odvêde med ljudi tvoje vere in tvoje pasmine. Želim ti, da najdeš ondu boljših značajev in boljše zabave. —

Kakor na migljaj pristopi Plahtalič in odvêde barona Veseljenka v prostore na divno razsvetljenem vrtu. Tam ga seznani s srednjepriletno, bogato opravljeno gospó in z nje hčerjo (vsaj takó se je povedalo), mlado cvetočo žensko v ukusni žalni opravi. Samorad se je presenetil, ko je to mladenko spoznal za tisto žensko, ki je pred nekaj dnevi v perivoji pri dvorci v Monaku tožila za mladim gospodom, ki je visel mrtev na platáni. Presenetila ga je tudi nje lepota tolikanj, da je zdajci pozabil, kakó je Abadon tedaj obsojal to žensko. Ime ji je bilo Darinka, in govorila je pristno hrvaški. Samorad se je torej otresel težavnih spon francoskega jezika, in mladi dvójici se je skoro zdelo, da sta v veliki družbi, hrvaško govorèč, samá in prosta. Razgovor je bil čimdalje živahnejši in prosto je govorilo srce s srcem pod tujim nebom v milem zvoku domačega jezika.

Lepa Darinka je pripovedovala:

— Detinska leta sem prebila v iztočni Istri, ondu, kjer se sedaj razcvita zdravišče Opatija. Moj oče, pomôrski kapitan, rojak z otoka Krka, kupil je tam majhno posestvo s prijetno gospôdsko hišo tik morja. Milo se spominjam slikovitega Kvarnera, pogleda na sivo morje, na Trsat in spominjam se otokov Cresa in Krka, smelo strmečih iz morja. Ne morem pozabiti genljivih napevov tamošnjih pomorščakov, in še sedaj mi zvení v ušesih národna pesem: »Popuhnul je tihi vetar . . . Tihi vetar od Levanta«, ali »Vrbniče nad morem, Visoka planino, Trajna nina ni nena«! — Kolikokrat sem, sanjavo gledajoč preko morja, kakor bi v dalji uzrla očetovo ladjo, tožno pela nepozabno pesem: »Oj, talasi

mili ajte« . . . Zdelo se mi je, da tudi moj oče, plovèč tam v daljnem oceanu, pôje to pesem in da mi nosijo valovi odmev očetnih glasov:

»Oj, talasi mili ajte,
Čamac dalje moj tjerajte;
A ti more mirno stoj,
Dok se u dom vratim svoj! . .
Dok se u dom vratim svoj!«

Toda žàl, oče se ni vrnil na svoj dom. Morje ga je nosilo in živilo malone vse njegove dni; morje ga je napósled vzprejelo v hladni grob sredi Indijskega oceana. Po očetovi smrti je moja mati, Francozinja, prodala letovišče pri Opatiji, in preselili sva se v Nizzo, nje rojstveno mesto. Tam sem ob mirnem mestnem življenji hodila v mnoge šole, učila se potrebnostij in nepotrebnostij, rasla in dorasla, mladina pak je rekala, da nisem grda. Naselil se je v Nizzi mlad francoski trgovec, ki je prinesel dôkaj denarja s seboj iz zapadne Indije. Nekdanji znanec mojega očeta, seznani se z mojo materjo in z menoj. Bil je duhovit, pošten in blag človek. Zaljubila sva se in poročila. Ni je bilo srečnejše žene od mêne! Ko sva bila nekaj dnij poročena, izkrca se v Nizzi siromašen mož z rjavo žensko. Prišla sta iz zapadne Indije, izprašala bivališče in razmerje mojega možá, in ta je bil poklican pred sodišče . . . Ves prepaden in zmeden se vrne od sodišča. Vprašam ga, slutèč bolezen ali nesrečo v trgovini, kaj mu je. On pa molčí in gleda kakor blazen náme. Skrivàj in ponôči se napoti proti Monaku, kakor bi bežal pred menoj. Vsa v stráhu in skrbéh hitim za njim in ko dospem do njega, gorjé mi! Moj mož visí mrtev na platáni vašega letovišča, kar ste vi, gospod baron, opazovali samí! Jezik nima besed, da bi izrazila svojo žalost; ako bi jo pa mogla, vi te žalosti ne morete pojmiti, ker ne veste, kakó globoko čuti žensko srce! Premagala sem obup in se vrnila v Nizzo. Ondu sem zvédela, da je tista rjava ženska, ki je prišla s siromašnim možem iz zapadne Indije, mojega možá prava žena, da je tisti mož nje oče in da sta s seboj privêdla tudi petletnega sina mojega možá. Takó je pristopila k nesreči še sramota! Sedaj sem vdova, ako sem bila žena, in prišla sem se v Pariz posvetovat s pravniki, da vsaj nekaj záse rešim od precejšnje ostaline nesrečnega ali morda brezvestnega možá, ki naj mi oprostí, ako ga sodim preostro. Z materjo bivam v tistem hôtelu kakor vi, in ne zamerite, da sem se v vaši bolezni, ko vam je viselo življenje kakor na niti, sočutno zanimala za vas. Saj je moralo biti takó . . . Moj rojak ste, in kakor mi je povedal Plahtalič, podobna

je vaša usoda moji nesreči: jaz sem izgubila možá šesti dan po poroki, vi svojo zaročeno nevesto šesto uro po poroki. —

Ne bodem ponavljal, kaj sta vse govoričila Samorad in Darinka. Opomnim samó toliko, da je bila Darinka premetêna ženska in da je dobro védela, koliko vredni sta ženska mladost in lepota, kadar se zánji oglasí povoljni kupec. Znala je pokladati svoje srce na medeni jezik, in nje očí so sijale takó iskro in presunljivo kakor kačje očí. Dà, kačje očí! Često sem opažal strupene gade. Očarljive očí imajo in takó ravnodušno in vabeče vračajo človeku pogled, da se skoraj zmotiš in pogladiš gadu podbradek z golo roko. Pod čarobno netečimi pogledi lepe Darinke je bil Samorad kakor razgret vosek; popolnoma je pozabil svoje Cvetáne in prav nič ni popravljal Plahtaličeve pravljice o svojem vdovstvu. Dečko Amor in njega podložni zlì duhovi so se že jako radovali čárovnice Darinke in očaranega barona Veseljenka; onda pa je Darinkina mati, ki se je v tem bavila tù in tam, pristopila z gospodom Plahtaličem in pomilujé izrekla, da mora s hčerjo nocoj posetiti še drugo obitelj. Poslovili so se na skorajšen sestanek. —

Ni se še Samorad ohladil in ni še uredil svojih čustev, ko se mu pridruži Abadon-Gonoba in ga opozorí na drugo mlado žensko, ki v stranskem salonu nekamo sameva. Seznani ga ž njo, z očetom in materjo. To je bila prijazna, zgovorna obitelj; toda videlo se je vsem, da se priljudnosti ne vadijo še dolgo in da so se morebiti ne zaradi izobraženosti, ampak vzpričo zunanjih neprijetnih vplivov v poznejših letih izpremenili v prijazne in oskromne ljudi. Samorad-Veseljenko je skoro opazil, da jim je prijeten družabnik, da jih je nemara že kdo opozoril nánj in da bi se ne upirali, ako bi želel stopiti k njim v obiteljsko zvezo. Dana mu je bila ugodna prilika z mlado gospó govoriti prav slobodno; govorila sta pa nemški, kar je obema glaje teklo nego francoščina.

Ta mladenka je bila vdova Ljudmila, tista žena, ki jo je dal Abadon Samoradu videti na čarobne naóčnike kakor ženo mladega gospoda, obešenega v parku njiju dvorca, ko sta bivala v Monaku. Bila je čudovito lepa žena in iz očíj v očí gledana dôkaj mičnejša nego tisto jutro iz dalje od Monaka do karpatskega prigorja.

Govorica se je razvila in ogrela ter je skoro tekla kakor med starimi znanci. Ljudmila je povedala, da se je nje ljubljeni mož usmrtil v Monaku in da je bil žrtva američanskega dvoboja, ko je šlo za njega čast in za poštenje njegove žene. Po tem brezupnem usodnem udarci je pribežala k svojim roditeljem v Pariz, kjer je oče že delj

časa družabnik in deležnik pri podjetjih bankirja Padelesa. Vrnila se bode čez nekaj dnij v domovino, da ondu uredí domače stvarí in prodá vse imetje. Potlej hoče očeta prositi, da se vsi preselijo v Ameriko, kjer bode pozabila vse, kar je prebila v Evropi, če bode možno. V novem svetu med novimi ljudmi bode začela novo življenje.

Samorad je sočutno poslušal to povest, in vzbudila se mu je želja, da bi spremil to gospó v novi svet in v novo življenje. Ljudmila se mu je zdela v svoji žalosti nad vse lepa in divna. Izražala je svoje misli in svoja čustva takó odkritosrčno in s takó izbrano dostojno besedo, da je bil Samorad uverjen, kakó nje duh visoko nadkriljuje njegovega duhá. Temne očí so ji sijale takó mirno, da se mu je zdelo, kakor bi gledal skozi nje v globočino nje preblagega srca in kakor bi v tem srci iz nočne žalosti odseval nekov zor, ki obeta, da Samoradova podoba počasi zakrije spomin na bledega možá. Prav veselo so dovolili Samoradu, da smé skoro posetiti Ljudmilino obitelj.

Prisedel je Abadon - Gonoba jako nejevoljnega obraza in podrl vse prijetne razgovore. Za malo časa se je Samorad odslovil, ker ga je Abadon pozval v druge prostore, kjer ju je čakal opravnik Plahtalič.

Tam se Abadon obrne k Samoradu s porogljivo opomnjo:

— No, dobro se baviš v Parizu! Cvetána bi bila jako zadovoljna z nocojšnjim tvojim vedenjem! Prav takšen si kakor »Ribič« vašega pesnika Prešérna, »ki napréj brez mirú svoj čôln derví«, ko so se valovi morjá razdelili in so se iz njih prikazala môrska dekleta. Tudi za teboj bi se lahko klicalo: »Zgubljèn je vtopljèn, se bojím«, da te nisem še o pravem času otél skal in viharjev. —

Samorad se zardí in reče:

— Dovolite mi, gospod, prav resno zatrdilo, da Cvetáne nisem pozabil nì trenutek. —

— Verjamem, odgovorí Abadon, da si mislil nánjo, vender samó toliko, da si nje lepoto primerjal lepoti nocojšnje môrske déklice Darinke in gorske Vile Ljudmile in potlej menil, da je lepota Cvetánina slična lepoti Darinkini, Ljudmila pa da je izmed vseh treh najlepša. —

— Tega ne tajim, niti ne potrdim. Ali oprostite, gospod, opomnjo, da se vaša sodba o teh dveh ženskah, kakor ste jo izrekli v Monaku, ne ujema z nocojšnjim mojim opazovanjem. —

— Slobodno stavljaj svojo sodbo nad mojo. Prav spominjaš pa me Shakespearejevega igrokaza »Sanja iz kresne noči«, kjer vilinska carica Titanija poljublja in s cveticami venča prizačarano oslovsko glavo brljavega tkalca Snutka. Tudi ti si se zmotil o glavi vse zabave. Darinka in Ljudmila vender nista bili hkrati ženi jednega možá. Mož

ni bil hkrati graščák v Karpatih in trgovec v Nizzi ter ni mogel umreti, po moji povesti, ker je izgubil pri igri, in po basni tvojih krasotic, za ameriškim duelom ali zaradi prihoda svoje žene Američanke . . . Kaj pa ti praviš, Plahtalič? —

Plahtalič se ponižno prikloni in odgovorí:

— Vdove Ljudmile ne poznam osebno. O nje očetu sem čul, da je bil sila bogat tvorničar; opešal pa je bajè takó, da sedaj dela za oskromno plačilo v pisárni našega bankirja Padelesa. Gospodičino, ki se danes zôve vdova Darinka, poznam pa že nekaj let. Nekoč je bila pri družbi jahačev in glumačev. Vrlo je skakala skozi obroč in plesala po vrvi. Plesala in pela je tudi v malomestnih gledališčih. V Monaku in v Nizzi je bila že dve leti zaporedoma. Pri svojih ljubovnikih pa nima sreče: lanski se je ustrelil, letošnji obesil. —

— Takove osebe vender ne dohajajo med takó odlično gospôdo, kakeršna je nocoj tukaj zbrana, pregovarja Samorad.

— Ta odlična gospôda! zagrohoče se Abadon. To so borzni igralci in njih varovanci, pravše oslepljenci: vsi zgolj hodníčni značaji! Njih imetek je vedno na gibeži, in njih slava je puhla, kakor z vodikom ali z lahkim plinom napihnjen mehur, ki se dviga v zrak celó nad egiptovske piramide! Bahato računjajo s svojimi milijoni, ki jih narejajo kàr v poslovnih knjigah: stavljajoč za vrednotne številke menj ali več ničel. O svojih podjetjih govoré kakor tvoj selski prekupovalec, ki tolikanj blebetá o zalogah in vagonih, kadar kupuje suhe slive in koruzo. Zánj ima železnica premalo strojev in vóz, za te ustanovitelje in podjetnike pa zemlja premalo prostora, da bi mogli na nji uresničevati svoja snovanja, osrečujoča vse človeštvo. To so pijavke v véliki meri, katere izsesavajo kri kàr deželoma in národoma. Z lažjó, s prej naročenimi slepilnimi brzojavi, zvijačno pritiskujé na poštena nevšečna podjetja, prekanjeno dražèč ceno živíl, potrebnih vsem ljudem, izdajaje državne tajnosti, takó ti naglo nakopičijo veliko dobička na jedni stráni in poderó velike imovine na drugi stráni. To so ljudje, ki se ne sramujejo propovedovati, da se je treba često oplaziti ob kazenskem zakoniku, prémer se pridobí milijon. Vender imajo veliko moč in veljavo pri evropskih državah, katerim so v denarnih potrebah drago in drago plačani pomočniki. Ta njih moč in veljava je kakor môra, ki tlači pridno, delavno evropsko prebivalstvo. In bolje se vam bode godilo stoprav tedaj, kadar državniki, razbistreni po zlih izkušnjah, pozno nekoč spoznajo, da še državi potrebni denar in uspešno osrečevanje vladanih národov lahko doseže tudi brez teh novodobnih rokovnjačev . . . Mislil si nemara, da sem te uvêdel v

res odlično, duhovito francosko družbo, kjer se shaja cvet poštenjakov in omikancev. Ne zameri mi, če ti povém, da za take kroge nisi pripravljen, nisi zadostno omikan. Tam bi bil možiček; tukaj si se pa veljavil, in to jedino zató, ker si bil bogati baron Veseljenko! Slepili smo mi to družbo, zlasti Plahtalič je bil velikan v tej umetnosti, priljubljeni takim možem, pa tudi óni so nas slepili brez kvare za nas . . . To je nazvi-gospôda laži-bogatašev, ki s svilenimi klobuki pokrivajo podla čela in z gladkimi rokavicami ostre kremplje umazanih rók! Omenil si, da se ta družba ogiblje ženskih oseb sumnjivega poštenja. Ravno narobe je res. Bolj se ogiblje pravega poštenja nego navideznega poštenja, in ko bi ti gledal toliko bistro kakor jaz, videl bi, da se tukaj negujejo in šopirijo žive podobe vseh sedmih naglavnih grehov . . . In ta bankir Padeles, ta te izvestno zanimlje! Čudiš se udobnosti in opravi krasnih prostorov, katere nam je danes otvoril in razkazal. Ta hiša in ta vrt nista še plačana. Ta zlatnina, ta nakit, in te dragocene posode, vse to ni pristno blagó. Te nasladne slike slovečih slikarjev so slabo ponarejene, in te visoke, zánje plačane cene so zlagane. Kaj pa je takemu móžu prava umetnost, ko gleda bolj na bogato okrašeni okvir negoli na sliko v njem? Opažal si, kakó je bil mož pozoren in uljuden in kakó je tebi, tujcu, zaupno govoril o svojih velikih namerah. Vse to je dim in pena. Mož čuti, da se mu majó tlà pod nogami, in zató išče podpore pri svojih povabljencih, zlasti pri mêni. Pomoči ne bode, odmeknile se bodo dosedanje opore, in mož se poruši. Čez teden dnij zagospodujejo v tej hiši drugi ljudje; gospod Padeles bode v državnem zapóru čakal obsodbe zaradi raznih prevar, in potlej ga vzame noč. Ljubezniva gospá Padelesova pa bode zopet kakor nekdaj za drag denar posredovala med bogatimi razuzdanci svojega plemena in med krščanskimi in nekrščanskimi nazvi-materami in vzgojiteljicami lepih Evinih hčerâ . . . Takó se godí v Parizu med podjetnimi finančniki, in prav sedaj je blato panamskega prekopa zaneslo toliko smradú nad to mesto, nekdaj sloveče zaradi poštenosti. Vesêli se, da v tvoji domovini umetnost, kakó naj se brez kazni vara in kakó naj se človek bogatí ob bližnjikovem imetku, ne uspeva še takó kakor v daljnem zapadu, in deluj nató, da se tisti koristolovci, ki jih je Plahtalič vabil k vam, ondu ne vgnezdijo takó skoro in takó lahko. —

— Kakó naj se Evropa otrese jarma velikih denarstvenih sil, ki tlači pridelke zemlje in rók in nas ovira v družabnem gibanji? —

— Ne vém, kakó prideš sedaj in tukaj do takega vprašanja, vender na jednostavno vprašanje podajam takisti odgovor, s katerim

ti pa ne bode ustreženo. Reč bi bila prav lahka. Države naj imajo modre, pravične državnike; stanovite, dobre ustave, po katerih se brez sile in prenaglice umika, kar je staro in slabo, in takisto nadomešča, kar je novo in dobro; ter končno vestne in značajne národne zastopnike. Posamezniki naj se pa vedejo po starem reku »ora et labora«, in po znanem reku slovečega Američana: »Kdor vas uči, da obogatite drugače nego z marljivostjo in varčnostjo, ne poslušajte ga: slepar je in otrovnik«. To je lahko izreči, izvêsti pa skoraj nemožno, ko vsi bolehate na posebni bolezni svoje dôbe. Z rokami in nogami hitite v močvirje. Ko ste toliko zabredli, da vam voda sili v grlo, pa stojé nogé mirno v blatu in roké se držé križema. Tedaj tožite in premodrujete svoje nadloge, toda ne obide vas krepostna misel, da bi dvignili roké in obrnili nogé nazaj k rešnemu brégu . . . Sicer pa menim, da te ne peče toliko vesoljna Evropa, kolikor nekaj malo oseb na tej marogi vašega planéta. —

— Res je, gospod, že prej sem vas hotel vprašati po razmerji dveh oseb, ki sta me razžalili. Neka gospá se je rogala Slovencem in nekov gospod Hrvatom. —

— Bodi ti ustreženo. Najprej ti moram povedati, da v tej družbi nihče ne žali vedoma. Pač pa hoče biti marsikdo duhovit in dovtipen; ker pa tega ne zna, zabrede preko mejâ olikane dostojnosti. Tista gospá je porojena Ljubljančanka, hči nižjega uradnika; bila je nekdaj lepa in je prišla po raznih potih in razpotjih napósled v Pariz, kjer sedaj nosi dolžnosti zakonske družice brez pravice zakonske žene. Nje nazvi-mož je prav tisti gospod, ki ti ni pohvalil Zagreba. Porojen je v hrvaškem Primorji, a vere je pravoslavne. Bil je marljiv in varčen brivec, pribrìl se je do Pariza in si toliko nabrìl, da sedaj zahaja med male kapitaliste, kakeršen je Padeles. Da gospá kakor »stara Kranjica« po pristransko-nemčujoči in nedostatni vzgoji mrzí Slovence in da gospod, kakor pravoslavnik, Madjare bolj čisla nego rôdne brate, to ti je sedaj umevno. Takovi čudaki, katerih je več, nego bi kdo sodil, ti so posebnost národov, ki se stoprav vzbujajo, in so takim národom toliko potrebni kakor šibe učencem, ki zaostajajo v pridnosti. —

— Izvolite mi še povedati, kakó je prišla vdova Ljudmila v to družbo? —

— No, vender si izustil vprašanje, katero ti je bilo ves čas na jeziku! . . . Ta Ljudmila je prava ubožica in to čuti že sáma. Mož je zaigral poslednje novce v Monaku v družbi tiste Darinke, ki je bila nedavno tebi toliko ljubezniva. Vlastelina v Karpatih bode skoro prodana, in od izkupila ne ostane za Ljudmilo prav nič. Oče, ki je

bil bogat trgovec in tvorničar, zamotal se je v mreže prekanjenih podjetnikov. Denar so pobrali, možá so vrgli golega v reko nazaj. Sedaj mož služi Padelesa za majhno plačo. S tem živí sebe in razvajeno ženo; sedaj je prispela še hči z majhnim detetom, da vsi delé hudo siromaštvo. Nocoj so nastavili lepo vdovo v bankirjevih salonih, da bi se kdo ujel in to drago bitje s katerimkoli poštenim naslovom prevzel v varstvo in preskrbo. Nocoj se lov ni obnesla in prihodnjič ne bode srečnejša. —

— Tej vdovi, gospod, pomagajte; saj vidite, da je ob prepadu in da je vredna vsega usmiljenja! —

— S čim hočem pomagati? Kaj ne, z denarjem po homeopatiškem načinu, ko je baš denar v nesrečo pehnil njo in njeno obitelj? Daj jim denarja, preobrazi vso puščavo saharsko v gozd samih dateljnovih palem in podari ga jim. Onda se bodo z novim bogastvom v njih vzbudile stare strasti in razvade, nauk, pridobljen v nesreči, bode naglo pozabljen, kakor nam to kaže vsakdanja izkušnja, in beda se vrne v podvojeni strahôti. Sedaj imajo spomin na jedno vrsto srečnih dnij; potlej bi imeli spomin na dvojno táko vrsto in trpeli bi končno podvojeno kesanje. Kaj bi jim to koristilo? Rekel sem ti že, da se bode ta vdova pokorila vse žive dni. Sreča zánjo, da teh dnij ne bode veliko! —

— To je žalostno, gospod! —

Prav vsakdanja reč. Če hočeš, popišem ti nje življenje. To je podoba navadne vzgoje bogatih hčerâ in slika posledic takšne vzgoje, sploh človeška komedija s tragiškim zvršetkom. —

— Prosim, gospod. —

— Nje oče je bil sin srednjeimovitega trgovca. Ta sin se je marljivo učil in vežbal v trgovini, slep in gluh za vse druge vede. Lotil se je trgovine in skoro je znatno obogatel po opreznosti, neumorni delavnosti in varčnosti. V dôbi, za ženitev najbolj pripravni, ni utegnil misliti na ženitev, ampak ženil se je bolj v letih, ko si je smel že nekoliko odpočiti, zakaj denarja je bilo že veliko pridobljenega. V zakon je dobil jedinko bogatega tvorničarja, in to se je vse dogovorilo po trgovinskih pismih. Ta jedinka je bila lepa ženska, toda zamudila je zlati čas za možitev zaradi neke kričeče malenkosti, katera je utihnila stoprav čez dve leti. Nekamo bolj pozno in na trgovinski način v zakonski jarem uprežena poročenca sta bila jako srečna. Mož se ni mnogo bavil z ženo, ker ga je nad vse zanimala nje dota: dobra velika tvornica. Mlada žena pa tudi možá ni motila v trgovini, samó da je bilo dosti pomočkov in prilik za razkošno življenje in za

ošabno razkazovanje in trošenje bogatih dohodkov. Čez dve leti se je porodila Ljudmila, njiju jedino dete. Veselja ni bilo konca nì kraja. Oče je trdil, da je hčerka njemu podobna, mati je takisto trdila o sebi, drugi pa so skrivàj šepetali, da je to dete podobno kričeči malenkosti iz polpreteklih časov. Bodisi táko ali ináko; mož in žena sta tekmovala, kdo bode hčerico bolj božal in mehkužil, in takó je bila končno prva ljubljenka tudi prva oblast v hiši. Zgodaj je spoznala, da so roditelji zeló bogati in da smé zaničevati vsakogar, kdor ni toliko imovit. Zdelo se ji je popolnoma umevno, da ji oče in mati ne odrekata nobene žêlje, in bila ji je posebna slast, trdo ukazovati svojim váruhinjam; te pa so morale molčé trpeti nje trmo in nagajivo trpinčenje. Prišel je čas šolanja. Ljudmila je imela dôkaj učiteljev in učiteljic, ki jih je mati menjavala po hčerini volji. Učila se je vsega, karkoli je poželela, in samó tega. Naučila se je vsega izborno in nedosežno. Gorjé učitelju, ki bi bil Ljudmilin napredek po resnici obsodil! Takó je znala hčerka neprekosno francoski in angleški, peti, igrati na klavir, risati in slikati. Plesati in jahati je pa znala res prav dobro. Da bi se učila tudi kàj potrebnega za vsakdanje življenje in za gospodinjstvo, tega bogata mati ni dopustila: »Tega naj se učé ubožne hčere; pri nas bode vse to nadomestil denar.« Za hčerino izobražbo prezgodaj, za máterino ošabnost prepozno je prišla dôba, ko je Ljudmilina lepota vzbujala pozornost mladih gospodov in zavist menj imovitih vrstníc. Mati in hči sta pregovorili tvorničarja, da je prodal svojo trgovino in tvornico za sveče in milo. Preselili so se v véliko mesto, živeli ondu prav bohotno ob dohodkih naloženih denarjev, in mati, ki je od nekdaj nekamo medlela po plemenitaših, bila je prav vesela obširnega občevanja s plemenito gospôdo, sevéda največ s táko, ki je ubožala in iskala posojil. Hčerka je med svojimi častilci najbolj čislala lepega mladeniča, částnika pri konjici, potomca stare, toda ubožane plemenite rodbine. Trdila je, da ima ta mladi baron najlepše očí, najslajšo govorico in najolikanejše vedenje; uniforma mu prija najlepše, in nihče ne zna plesati, jahati in s kočijo dirjati takó čudovito kakor on. Ta mora biti nje mož — ako ne, pojde v samostan. Oče je kanil pregovarjati, da je ta gospodič zapravljivec, lahkoživec in igrač, da se je pečal in razpečal z mnogimi dekleti in da je sploh malopridnež, kar ga je. Hčerka se raztogotí: Najsi je malopridnež, lep malopridnež je, in moj mora biti! Mati je pritegnila hčeri: Slaba svojstva gospoda barona so zgolj običná razgrajanja mladine iz plemenitih krogov. Mladenič se mora nekoliko izrojiti. Potlej, ko bode venčan z Ljudmilo, poleže se mu mladostna vihravost,

in gospod baron, očaran po lepoti in duševnih vrlinah ljube žene, bode vzor mirnega, ljubeznivéga zakonca. Oče se je udal večini glasov, kupil je na hčerino željo in na velik dobiček prodajnikov lépo graščino v Karpatih, nekdaj rôdno imovino baronovih prednikov, in jo je podaril mladima zaročencema. Zakladal ju je pa še dan na dan z denarjem, ker graščinski dohodki niso zadoščali potrebam plemenitega zeta, kamoli razvajenim slastém mlade baronice. Baronova tašča je bila takisto od dné do dné ošabnejša in potratnejša. Sedaj je moral oče, oziroma tast, gledati na to, da svojim kapitalom poviša obrestno stopinjo, sicer bi ne mogel zdelovati z povekšanimi razhodki . . . Tisti čas so nekateri Američani premetenih glav in umazanih rók preračunjali, da si utegnejo pridobiti nekoliko milijonov, ako na mlade rastoče američanske železnice oprezno navêdejo in potlej od njih takisto oprezno odvêdejo varno naložene evropske kapitale. Naš trgovec, baronov tast, prišel je vabnikom teh Američanov v pest. Potérjal je večino svojih posojil, prodal dobre evropske popirje, veliko vsoto vzel v zajem na graščino svoje hčere in to vse je vteknil v ameriške železnice, trdno prepričan in sósebno pregovorjen po bankirji Padelesu, da v dveh treh letih podvojí svojo imovino. Iz Amerike se niso vračali niti kapitali, niti niso prihajale obresti. Mož sam se je napotil čez »véliko vodo« in tam je na svoje očí videl, da je opeharjen velikansko, prav amerikansko. Tiho se je vrnil v Evropo in tiho je razprodal, kar je imel. Poklical je zeta prédse, da mu razodene, kakó se je vse preobrnilo, in mu je izročil precejšnjo vsoto, češ, da je to poslednji denar, katerega more odriniti. Svaril je zeta, naj bode varčen; in če ostane in pametno gospodari z ženo na graščini, ne bode se jima godilo slábo. On pa pojde v Pariz, in če se vrne nekdanja sreča, obogatel bode novič. Zet je napotil Ljudmilo na graščino, sam pa je poskusil še jedenkrat slobodno poživeti, predno se v Karpatih pomedvedi. Denarje, katere mu je bil tast odštel s solzami v očéh, nesel je na veter in doigral je, kakor si videl, v Monaku. Ljudmila ni mogla ostati na graščini. Gospodariti in gospodinjiti ni znala; védela je samó, kakó se denar izdaja, ne pa, kakó se pridobiva. Pobegnili so služabniki, kateri že prej niso spoštovali trde, ošabne gospé, drug za drugim, in pritisnil je upnik za upnikom. Prišla je v Pariz, iz dežja pod kap. Oče služi prav malo, ker so mu po tolikih prevarah in prevratih opešale duševne in telesne moči. Vender mora sam rediti vse. Mati in hči še toliko ne znata gospodinjiti, da bi detetu mleko stopili ali zašili kakovo cunjico. V toliki bedi živé, da bi použili celó papigo, katero je Ljudmila s seboj prinesla, toda mati in hči ne vesta,

kakó se pišče oskube in speče. Stari gospod je ves zmeden in obupan. Pred nekaj dnevi mi je potožil svojo bedo, in posodil sem mu deset-tisoč frankov. Od teh je dal ženi za nujne potrebe petsto frankov; vse drugo je nesel na borzo, da kàj priigrá. Kar je imel, izgubil je še tisti dan. Ženski sta pa skoraj ves denar obrnili na lišp, da sta mogli danes dostojno stopiti v to družbo ali na lovišče. Sedaj sodi sam, kakova bodočnost se odkriva mladi neizkušeni vdovi! . . . Sicer pa sedaj odidem počivat. Te štiri ure pazi, da se ne izgubiš v Parizu, in drži se Plahtaliča. —

Samorad je ostal sam. Z vdovo Ljudmilo ni mogel več govoriti, kakor bi bil rad, ker je že odšla. Plahtaliča ni hotel motiti pri igri, v kateri je očito dobival. Torej se jame pogovarjati z gospodom srednjih let in prav sočutnega obličja. Ta gospod je govoril nemški z laškim naglasom in se je že delj časa izkušal seznaniti s Samoradom. Prav prijazno je novincu v Parizu povedal marsikaj koristnega in mu svetoval, kakó naj se vêde, da ne pride v zadrege. Nasproti je pa Samorad, ravno te dobre nauke pozabivši, bil odkritosrčnejši, nego bi se mogel opravičiti pri Abadonu, ki ga je na večer svaril odkritosrčnosti.

Pridruži se Plahtalič, povabi Samorada na drugo stran ter pové, da je óni prijazni gospod član skrivne policije in da pazi sósebno na tujce. Samorad izpové, kaj je vse govoril s tem prijaznim gospodom. Nató se Plahtalič vznemiri in prav oprezno uredí, da skoro izgineta brez hrupa.

Ko sta na cesti, razodene Plahtalič, da policija zasleduje Samorada, ker je v Monaku tisto jutro, ko je sošolcu Živku Tratilku daroval denarja, v igriški banki izginilo precèj novcev in ker so se potlej nekateri pogrešani bankovci vrnili iz Samoradovih rók, ko je ponôči stavil v igrišči. Treba mu bode torej bežati iz Pariza, kakor je takrat z Abadonom bežal iz Monaka. Celó v svoj hôtel se ne smé vrniti, ako neče biti še nocoj zasačen. Počakati se pa mora, da Abadon prespí, zakaj brez njega ne moreta ukreniti ničesar.

Samorad se odloči za pohajkovanje po mestu, še dôkaj živahnem.

Stopita v veliko zabavišče, v visoke dvorane in na čarobne vrtove, kjer je svetlo kakor podnevi. Polno ljudstva je bilo tam vseh národov, največ mladine. Španci so peli in pili čokolato. Lahi so deklamovali in srebali kavo. Angleži so imeli pred seboj žgano vino in so molčé motrili vso družbo. Nemci so se napajali iz velikih kozarcev piva in so prezirno kritikovali gostoljubno Francijo. Slovani so si natakali vina iz skupne steklenice ter so se hkrati bratili in prepirali . . . Vsem glava pa so bili Francozje. Ti so peli in pili in go-

vorili; nikar da bi se prepirali, smijali so se ter se živahno gibali v prirodnem zadovoljstvu. In te Francozinje med njimi: lepí životi, vitke rastí, zanimljivi obrazi, žarne očí! Kakó ljubko in lahko se vrté in plešejo! Povsod kipí neumorna veselost, šala, dovtip in nasmeh — kakor bi več smrti ne bilo!

Plahtalič opomni, kakó se ta francoska mladina vêde olikano in dostojno.

Samorad odgovorí, da se neka ženska vender vrtinči nekoliko prerazposajeno. Umolkne pa, ko spozná strmèč in nejevoljen, da je ta ženska vdova Darinka, v katero se je bil nocoj tolikanj zagledal. —

Takoj se mu vsa družba priskuti, zaprosi torej Plahtaliča, naj ga odvêde drugam. Toliko da to izpregovorí, že začuje pri mizi tik sebe glasen oduren smeh iz ženskih ust. Ozrè se na omizje in vidi vdovo Ljudmilo v živahnem pogovoru z mladim predrznim častnikom, vso veselo in razvneto. Nje oče dremlje ob mizi, mati pa se živo pogovarja s starejšim častnikom, ki se tudi vêde prav smelo. Samorad se prikloni, toda mati in hči se delata, kakor da ga nista opazili.

Samorad naglo odide in reče sam sebi: — Abadon vender prav sodi in pozna svoje ljudi! —

Krenila sta potlej iz ulic v ulice in prišla v kraje, kjer je bilo menj svetilk in že malo šetalcev. Tam so se stikali znaki največje bede, tisti gladni ponočnjaki, kateri v smetéh in v odpadkih iščejo kakeršnihkoli malenkotin, ki se morebiti dadó obrniti v denar za nasičenje gladnega želodca. Ostrmel je Samorad, ko je videl v razkošnem, bogatem Parizu toliko bede. Zasmilili so se mu zlasti bledi, medli dečki v raztrganih cunjah; spomnil se je, da ima mnogo denarja pri sebi, in jel ga je deliti med te potrebne siromake. Ali je bilo to veselja in vrišča! Čim dalje je stopal, tem več drobnih rók se je iztezalo proti njemu, in po malem je pritegnilo tudi dôkaj odraslih, prav katilinskih postopačev. Prosili in rotili so ga ter bili gluhi za njega klicanje, da nima več drobiža pri sebi in da drugoč zopet pride. Iz težka se izmuzne iz velike gneče v gostilno nevabne zunajnosti. Gostilna je bila prazna, in medla luč je brlela v nji. Vsa drhal tišči skozi vrata. Samorad se utaborí za veliko mizo. Drhal sili vánj od leve in desne straní pod mizo in nad mizo. On odriva, suje, brca, toda naval ne opeša. V svojem stráhu in v istiniti stiski pozabi vse francoščine ter zakriči v domačem jeziku na ves glas: — Pomagajte, ljudje božji! —

Zdajci se iz ozadja dvigne in odzove mož orjaške rastí, ki z grožnjami in kletvami namah odpravi vso drhal in prijazno pozdravi poznega gôsta.

Samorada je sicer zaskrbelo, da je v tej zágati izgubil továriša Plahtaliča; vender se skoro umirí, ko mu gostilničar pové, da je Francoz z dušo in telesom, da pa vender ni pozabil svoje domovine — isterskega Primorja. Bil je mnogo let pomorščak, v Toulonu v južni Franciji se je oženil, predlanskim preselil v Pariz in tukaj zdeluje še dôkaj dobro.

V ljubem domačem jeziku prinese beseda besedo, mlada krčmarica pa steklenico stare črníne iz domačega Primorja. Rojaka sta se rotila, da francoska zemlja ne rodí take kapljice. Samorad se je ogrel, in Francoz-Primorec mu je bil nad vsem Parizom. To je tudi hotel dokazati pri plačevanji. Ko drugjé ni imel več denarja, spomni se, da ga je bil Plahtalič naučil, kakó se more denar spraviti prav varno. Samorad torej izuje čevelj, potegne iz dnà čevljevega bankovec za tisoč frankov in naprosi rojaka, naj ta list vzprejme v plačilo za vino in v spomin na rojaka od Save.

Roka roko umije. Primorec torej opomni, da je v tem predmestji, daleč od sredine mesta, opasno hoditi ponôči; da ima pa on prijetno sobico, kjer si Samorad lahko brez skrbí odpočije in prebije to noč. Samorad vzprejme ponudbo iskreno vesel; rojaka načneta drugo steklenico in novič obsojata vsa francoska vina.

Ko se takó vtapljata v domače vinstvo in v pogovor o domačih spominih, stopijo v sobo in se dostojno javijo trije možjé resnih obrazov. Prvi je tisti prijazni gospod od tajne policije, s katerim se je Samorad toliko prezaupno pogovarjal v Padelesovih dvoranah, da ga je moral Plahtalič odvêsti iz družbe. Ta gospod se izpriča kakor poverjenik policijskega oblastva. Ona druga možáka sta policijska stražnika, in bere se jima na obrazu, da se jima nikdo ne sme postavljati v bran. Uradnik prijazno naprosi, naj baron Veseljenko izvoli sesti v voz, ki čaka pred durimi. Ta prijazna prošnja je bila pa tolikanj odločna, da je ni kazalo odklanjati.

Primorec-Francoz pojasni to prošnjo, rekoč: — Ne zamerite, rojak moj, da je prišlo do tega. Ker znam mnogo jezikov, vzprejet sem med policijske služabnike. Vestno opravljam svojo službo, in sramoto bi delal rojakom svojim, ako bi ne bil pošten. V Pariz zahajajo rovarji od vseh vetrov in národov, lopovi v platnu in v svili. Vi ste prišli v mojo gostilno pozno ponôči in z drhaljo sumnjive vrednosti, med katero ste razsipali denar . . . Za steklenico vina ste mi vsilili noto za tisoč frankov; potegnili ste jo iz čevlja, in ta nota — kakor blagoizvoli gospod komisár potrditi — očito je ponarejena . . . Torej vidite, da sem moral ravnati po svoji službeni dolžnosti ter oblastvu, ki čuva občo varnost, dati glas in znamenje po svojem tele-

grafu . . . Prav od srca, kakor vaš rojak, vam želim, da se izmotate iz te zádrge. Če ste nedolžni, onda se tudi bodete; zakaj ves svet priznava, da francoska sodišča preiskujejo zločine strogo po postavi, takisto to, kar obtežuje, kakor to, kar olajšuje, in da sodniki sodijo nepristransko po pravici takó tujca kakor domačina. —

Ni minilo pol ure, in Samorad je sédel na klop samotne célice v policijski ječi. Obstražno so se za njim zaklenile okovane duri. —

(Dalje prihodnjič.)

Gazele.

7.

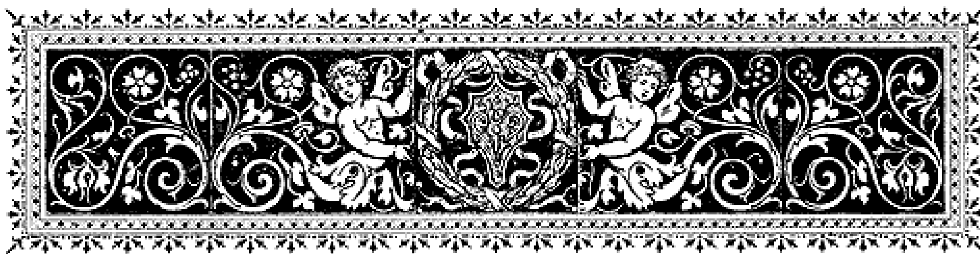
Lahna ziblje v jutra mráku se meglica,
Nad gorámi môtno trepetá danica.
Z jutrom se vojskuje noč bežeča,
Dôkler ne premaga dneva porodica.
Med ljudmí jednako je borjenje:
Jedna tèmna, druga svètla polovica.
Zmoter bôju — jasen vzor, najlepša
V večni je resnici vzrasel nam cvetica.
Pridi čas, da vsaka duša zvesta
Vzoru blagemu posveti se družica!

8.

Jeden del življenja svojega sem že prežil,
Rádost mi družica bila, strah sodrug je bil.
Kakor se za mračnim jutrom jasno zasvetlí,
Jasen mêni se takó za mračnim dan vrstil.
Često iz noči se svètle dan rodí temán,
Mêni se iz sreče dôbe čas meglén rodil.
Dôkler ne objame pôkoj zopet mi srcá,
Z nádejami dušo svojo bodem si pojil.
Ko mi rádost v dom privêde zaželeni čas,
Srčno bode kakor ptičja pesem spev se moj glasil . . .

Rástislav.

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

VI.

Pariz je najveselejše mesto našega veka. Samorad bi bil pritegnil temu staremu reku, ko se je z opravnikom Plahtaličem razgledaval po najlepših trgih in cestah, ko se je potlej kakor bogati baron Veseljenko odlikoval v dvoranah gospoda Padelesa in ko je napósled na javnem veselišči motril radostno rajanje in razgrajanje francoske mladine. Sedaj pa sedí v medlo razsvetljeni sobici na trdi klopi za durimi, ki se odklepajo samó zunaj, in Pariz mu je kraj najbridkejše žalosti. Siromak premišlja, kakó pomilovanja vredno se je preobrnila njega usoda. V ječo je pahnjen, ker je izdal ponarejen bankovec, a sam ni védel, da denarna listina ni pristna; išče ga sodišče, ker je bil v njega rokah ukradeni denar, toda on ni kradel, niti veleval krasti; na tuji zemlji ga čaka sodba po tujih postavah, nad sto mirijametrov okolo nima prijatelja ali znanca! Kdo bode pričal za njegovo nedolžnost; kdo bode, njemu tujcu, zagovornik? In če pové, kakó se je pogodil z Abadonom — kdo dokaže to pogodbo? In ali ni takšna pogodba hudodelstvo že sáma na sebi? Milo se mu stoži po domovini; toda zdajci se siloma iznebí tega čustva, da ne bi služni duhovi ustregli njega hrepenenju po rodnem dômu in ga ne prenesli tjà, kjer je zatožen, da se je udeležil pri zavratnem umoru Petra Pavliča. V teh bridkostih, ki so mu sklonile glavo in dušo, zakliče pomočnika Abadona; toda rešnik se ne odzove. Brezupen in zbegan se spomni čarobnega obroča na vratu. Dotakne se ga in mu velí, naj izkaže svojo moč in privabi služne

duhove. Zdajci je vse živo po célici. Po tleh se plazijo močeradi, krastače in modrasi. Na mizici zraven klopí čepé dihurji in črni mački, pripravljeni na skok, in okolo glave mu vofotajo žarnoglede sove in črne vrane.

— Poberite se, grda golazen! zakričí Samorad. Veselih duhov si želim, ki me razvedré in odnesó iz te temnice! —

Toliko da izgovorí, že se preobrazijo sove in vrane v krilatce s krasnimi ženskimi obrazi. Črni mački so zamorčki v rdečih haljinah, ki v srebrnih posodah ponujajo naslade in krepčila. Dihurji so škratje v zelenih suknjicah, vsak ima kadilnico v roki, iz katere dehtí razkošna vonjava. Močeradi, modrasi in krastače se pa kakor spretni kovači in kopači lotijo zidú in zdajci izkopljejo in izdolbejo prostoren predor. Klop, na kateri sedí Samorad, omehčá se in razširi ter skoro zdrčí skozi predor v nočno temino pod milo nebó.

Krilate deklice nesó Samorada v mehki nosilnici po zraku, ob nosilnici plavajo zamorčki, veselo pojoč; kovački in kopački se lové in prekopicavajo ter piskajo na srebrne piščalke plese in koračnice; pred izprevodom pa vihté škratje kadilnice in sipljejo svetle iskre v črno noč. Samorad zadremlje, ne vedoč, kdaj in kakó.

Bil je že dan, ko se je predramil. Stal je na razornem okroglem griči, kjer je bilo vse polno ostankov opeke in razrušenega zidovja. Okolo griča se je prostirala nepregledna, neobrasla ravan brez sledú človeške roke, in sredi ravní se je valila lena, umazana reka. Ko Samorad v skrbéh motrí žalostno mrtvo puščavo okolo samotnega svojega stališča, približa se mu starček častitega obličja. Na pisanem turbanu ima dijamant, ki se leskeče kakor solnce; odet je z zeleno svileno haljino in za rdečim širokim pasom nosi starinsko orožje z umetno okovanimi ročaji, ki so obsuti z biseri in dragimi kameni. Starček se nemo prikloni, skrižavši roke na prsih.

— Kdo si častiti starček? vpraša strmeči Samorad.

— Ne búdi mi tožnih spominov, odgovorí starček resno in prijazno, in oprôsti mi odgovor, kdo sem in odkod prihajam. Denašnji dan mi je dana prostost, da posetim te mile kraje. Ti, neznani tujec iz daljnega zapada, pa dovôli, da te vzprejmem po svoji šegi kakor gôsta in domačina. —

— Iz vsega srca sem vesel blagodušne vaše ponudbe, tembolj ker sem takó sam in ne vém, kakó sem dospel v to neznano deželo. —

— Umiri se, blagi mladenič! Kakó si dospel semkaj, tudi meni ni znano. Poznam pa to deželo, slavno domovino svojo. Sedaj bivaš

v Aziji, v deželi čudes in bajk, v domovini neizčrpne modrosti. Mužnata, peščena in žalostno-gola ravan, ki se razprostira nepregledno okolo tebe, to je nekdanja Mezopotamija. Če poznaš na zapadu Francijo ali Belgijo, če si opazoval, kakó je rodovita, kakó skrbno in umno obdelana, védi, da je nekdanja Mezopotamija visoko presezala sedanje francoske in belgiške poljane! Ta moja domovina je bila zemeljski raj, bila je potlej opustošena, bila pozneje zopet zemeljski raj in sedaj je drugič puščava. Toda pride še čas, ko se Vztok predrami iz tisočletnega spanja v staro moč in slavo. Takrat se tresi Zapad! Ta razdrapana gorica opeke, sipe in zemeljske smole, na kateri stojiva sedaj, podrtina je nekdanjega nebotičnega babilonskega stolpa. Te prostrane gomile okolo naju, ta nakopičena rovišča, ostanki so mesta Babilona in neme priče o minljivosti človeškega napuha že blizu dvetisoč let. Sedaj se tukaj potikajo tigri in hijene. Ako bi se pa to okamenelo mesto dvignilo iz podrtin v nekdanji slavi in lepoti, ako bi se oživilo, kakor je bilo za carja Nebukadnecarja, onda bi ostrmel, blagi mladenič, vpričo tolikih čudes in vpričo resnice, ki preseza vse bajke iz tisoč in jedne noči. Tedaj bi moral reči, da ni mesta v Zapadu, ki bi se merilo z nekdanjim Babilonom po lepoti, velikosti in bogastvu. In glej, kakšen je sedaj Babilon! Meni ne usahnejo solze zaradi usode rôdnega mesta! Ti prijatelj iz Zapada, pa si zapomni, da je to grobišče bodoča podoba vaših zapadnih mest. Vaš Rim, vaš Pariz bode nekoč podoben tem razvalinam; pa tudi v grobelj veličanstvu bode Babilon presezal Zapadove razvaline . . . Ali oprôsti, blagi tujec, da sem se toliko razvnel za ljubi svoj Vztok! —

Starček migne Samoradu, in oba se napotita z griča k mlakužnemu bregu motnega Evfrata, iz katerega puhtí mrzličen hlap. Ob bregu stopata dalje med sledovi mogočnih zidov in prideta do razsežne, visoke gomile. Podrtine se umaknejo, in gladek rov se jima odprè pod zemljo. Takó dospeta do visokih bronastih vrat. Starček potrka, in razpahnejo se na iztežaj. Samorad stopi v dvorano: prostrano, visoko, svetlo kakor dan. Beli strop, okrašen z zlatimi arabeskami in z živimi slikami, nosijo vitki stebri od bliščečega marmorja, kamor sta vloženi slonova kost in zlató. Stene krijejo čudovite preproge in vse polno nenavadnega nakitja, slike, kipi, dragocene posode. Od stropa visé nepreštevne svetilke, obsute z dragimi kameni, in v svetilkah goré mirne dišeče luči raznih barev. Samorad se ne more nagledati te lepote.

Na vzvišenem prostoru stojí na šarenici od svile in zlatih nitij starinski prestol od malahita, zlatá in slonove kostí. Bliska se od

dijamantov, rubinov in smaragdov. Starček odene Samorada s kraljevskim plaščem, podá mu zlato žezlo v desnico in mu dene na glavo težko kraljevsko krono; potem mu migne, naj séde na prestol, rekoč: — Na tem prestolu so sedeli Nebukadnecar, babilonski kralj, Cir Perzijan in Aleksander Véliki iz daljnega Zapada. V tej dvorani so se jim klanjali kakor bogovom mnogojezični národje vélikega Vztoka. Ali vse je minilo! Aleksander Véliki je prav v tej dvorani umrl, ko je hotel biti bog. —

Samorad séde na prestol, starček pa poleg njega na šarenico. Vrata na levi in desni stráni se odpró. Približajo se beli in črni pritlikavi sužnji, razvrsté se v skupine, pokleknejo in ponujajo Samoradu v dragih posodah neznanih krepčil in dragocenih daril. Dvorana se razsvetljuje čimdalje bolj, oživlja se in polni. Od zadi se približajo, kolo plešoč, bele in črne mladenke izborne lepote. Vitka telesa so lahno in slikovito odeta s pisano svileno tančico, na rokah imajo zlate zapestnice, okolo vratú nanizane bisere, razpletene lasé pa jim dičijo venci od cvetic in blestečih dragih kamenov. Kolo teh krasotic se bliža Samoradu, pojoč pesmi z neznanimi, milimi napevi, igrajoč čarobne melodije na lire, kakeršnih še ni videl, sestavljajoč, razdružujoč in zopet sklepajoč dražestne skupine in plešoč živahno in počasno, nasladno in resno . . . Samorad zrè ves omamljen v to razkošno gibanje lepote, umetnosti in bogastva.

— Kaj se godí okolo mene? vpraša starčka. Starček se vzdrami kakor iz sanje in odgovorí:

— Vrnil se je po tisočletjih dan nekdanjega sija in slavlja. Iz grobov, čez katere brije tisoč in tisoč let trohnoba in pozaba, vstali so nekdanji dvorjani te palače, da si zopet obudé spomin — oh, tožni spomin! — kakó so živeli nekdaj, ko jim je sijala živa mladost z lic in vrela gorka kri po žilah, tedaj ko je bilo to grobišče ob kalnem Evfratu sredica slavnih, davno pozabljenih národov. Tù, sedaj nad sto metrov pod razvalinami, tù je dvorana nekdanjih babilonskih kraljev. Ali ne vidiš tam na beli steni, kakó se ostro odlikuje izmed zlatih arabesk črna pisava krepke roke, danes takisto kakor pred več nego dvetisoč leti: »Mene, mene, tekel, ufarsin«? To so bile tiste usodne besede, katere je raztolmačil prerok iz národa, ki je jedini ostal neizpremenjen in neizpreobrnjen od ónih davnih časov. —

Starček je še poudarjal, kolikokrat so se tiste pomembne besede, katere je raztolmačil prerok Danijel, uresničile v človeški zgodovini, toda uspeh tega poudarjanja je bil pri Samoradu sličen uspehu ónih

besed pri kraljih in národih. Samorad ni poslušal, zakaj zameknil se je hipno v nov prizor.

Odaliske se razstanejo v dve vrsti, pokleknejo in se pripognejo do tal. Sredi med vrstama pa stopa velika žena v bagreni, z zlatom pretkani halji; kraljevski venec od brušenih dijamantov, ki se leskečejo v vseh barvah, krasí ji ponosno glavo. Kolo najlepših devic jo obkroži, zapoje veličasten slavospev, in ves izprevod se počasi in dostojanstveno bliža Samoradovemu prestolu.

— Kdo je ta žena, kraljica po lepoti in veličanstvu? vpraša Samorad.

Starček odgovorí: — To je kraljica Semiramida in tebi se bliža, da se ti pokloni kakor svojemu kralju in gospodarju. Toda svarim te, varuj se nje ljubezni! Na kraljičinih medenih ustnicah je strup, ki zdajci umorí človeka, ako jih poljubi. Sojeno je tej slavni vladarici milijonov podložnikov, tej blagi, lepi ženi, da je vsakdo smrtno otrovan, kogar hoče osrečiti z ljubeznijo. —

Zroč to krasno, nesrečno kraljico, strmí Samorad čimdalje bolj. Napósled mu v kopernečih očeh ni dvojbe, da je kraljica Semiramida njegova živa Cvetána. Razvnet plane s prestola, hití Cvetáni naproti in zakliče: — Híti na srce moje, Cvetána! Vsa žalost je pozabljena, in nihče naju več ne razdruži! — Rekši objame nje život in ji pritisne gorèč poljub na cvetoče lice. Roke so objele koščeno ogrodje, usta so poljubila hladno mrtvaško glavo, ponosna kraljica je razpala kakor prah in pepel. Pred očmí se Samoradu v tem hipu zablisne kakor strel iz velikega topa; ótel strelni grom mu udari na ušesa, in Samorad se zvrne na tlà — raz klop svoje célice v policijski ječi v Parizu. —

Od spanja še ves vrtoglav, uzrè skozi dim in prah v jutranjem sómraku, da sta se v zidu napravili dve široki razpoki. Zid med razpokama se prekopicne, in skozi predor stopi Abadon ter dvigne Samorada, rekoč: — Oprimi se me, in beživa! Stropovje pod teboj in nad teboj se ruši in lomi, zdajci se razvalí vse! —

Abadon odnese Samorada skozi zidno vdrtino kvišku v zrak. Za njima se velik del ječe podere ter pokajoč in treskajoč uséde k tlòm. Gost oblak dima in prahú zagrne razvalino.

V znanem zrakoplovu Samorad zopet uživa prosti vzduh in pogled na vzhajajoče solnce. Ali ta prizor ga ne zanimlje. Nekaj je zamišljen v sanjo, iz katere se je vzdramil takó iznenada, nekaj pa preudarja, ali je ječa med pariškimi zidovi opasnejša nego ječa v zrakoplovu Abadonovem. —

Dolgo molčita, napósled vpraša Samorad:

— Kakó sem prišel, mogočni gospod, iz ječe v Babilon in potlej toliko v ječo nazaj, da ste me še o pravem času potegnili iz podrtin? —

— Navadna človeška reč, odgovorí Abadon. Kakó si po svoji nepopravni brezznačajnosti sam sebe priredil za ječo, menda nisi pozabil. Da si potlej mogel prespati svojih pet ur, prislepili so ti moji duhovi čudne sanje, nekaj prijetne, kar še pomniš, nekaj poučne, kar se ni prijelo tope duše tvoje. Te sanje si imel za resnico. To je umevno, ker je človeško. Priljubljena so vam mamíla in trapíla, da lože trpite kratko svoje življenje. V sedanjem nervoznem stoletji mamite in trapite svoje živce neposredno in posredno z alkoholom, ópijem in z drugimi strupi, z razkošjem in z nebrzdano domišljijo. Staro, prirojeno mamílo pa so vam sanje. To je najboljše, celó nekaj koristno mamílo, ker je sanja najpodobnejša istinitim pojavom vašega življenja, v katerem tolikrat nadomešča videz resnico in je čestokrat domnéva boljša od istine. Za sanjo se tudi človeška nrav ne maščuje takó, kakor mučita stud in žàl dušo in teló po razuzdanem tvezanji čutnic in mišic, kadar se prenasičenje in gnus ustavi daljnemu delovanju preobilega mamila. Živo se ti je sanjalo, da si bil v Nebukadnecarjevi palači v starem Babilonu; dejanski si pa ostal v Babilonu sedanjega veka, v palači, katero je v starem Babilonu tedaj, ko so ljudje imeli krepke živce in kratke pravde, nadomeščal — levinjak. Kaj ne, denašnji svet je omikanejši in ozirnejši? . . . Znano ti je gotovo, da se v sedanji dôbi naglega človeškega napredovanja jako očito javljajo in oblastno gibljejo novi razumniki, ki se zovejo dinamitovci. Ti podirači, značilni za konec tega stoletja, imeli so nekaj opravila pri policijski ječi. Moj Plahtalič se jim je pridružil. Saj véš, da rad pomaga povsod, kjer se provzročujejo iznenadni vpiski v mrtvaško knjigo. Plahtalič in tisti brezozirni popravljači človeškega razmerja so se dogovorili ter zvršili svoj naklep in drzno svojo umetnost točno in predorno. Ti si otet; jaz pa sem toliko podpiral zid in trame, da si uhitel iz kletke. Sevéda, dinamitova moč se ne dá stesniti, kakor bi marsikdo želel; rajši učini več nego menj. Takó je bilo tudi sedaj. Poslopje je močno vztrepetalo in se po nekod razrušilo do tal. Ljudij je nekaj ubitih, nekaj pohabljenih, največ samó prestrašenih. Saj to ni moglo biti drugače. Nekaj zasutih zločincev je zaslužilo táko smrt, in človeški hodničnjaki jim jo privoščijo, ker bi jih človeška pravica ne smela kaznovati takó ostro. Pri nekaterih ubitih nesrečnikih se drugi ljudje veselé njih smrti, ker so ž njimi umolknile tajne resnice,

ki bi marsikoga ugonobile, da jih je zvédel preiskovalni sodnik. Tudi nekateri nedolžniki so nagloma in iznenada rešeni težav in izkušnjav človeškega življenja. Takó je smrt mnogim prav prišla. Nasproti so pa nekateri, ki bi si bili želeli smrti v razvalinah, toda smrt jim je prizanesla. Med temi je bankir Padeles. Njega so tudi nocoj preselili v to hišo, ker so zasledili razne prevare. Ostal je zdrav in krepak, in res škoda bi bilo, ako bi tak mož ušel zasluženi kazni in sramoti. —

— Oh, gospod, to je strašno! Zaradi mene toliko pomora in nesrečnikov! Ali niste mogli tega zvršiti drugače? —

— Ni taka sila, če nekdo izgubí življenje, nekdo pa nogo ali roko, ali vid ali sluh. Ne misli dalje, da se je zvršilo vse jedino zaradi tebe. V tej razstrelbi se je združilo več naklepov, celó tvoja lepa Darinka je zapletena vánje. Neumno je pa tudi, da zahtevaš od mene, naj jaz, nadzemljan, zaradi tebe, ubogega človeka, bolj varujem in ščedim tvoje sozemljane, nego vi samí drug drugega varujete nesreč in nevarnostij. Radoveden sem, kakó bi se bil ti sam otimal, ako bi bila tvoja rešitev možna samó s pogubo življenja tvojega bližnjika. Gotovo bi bil modroval: »Moje življenje je več vredno, bolj upravičeno za obstanek; naj se torej nevarnosti izpostavi drugo življenje, saj morda ne pogine!« . . . Vaši teoretiki pravijo, da je človeško življenje najdražja reč na zemlji. Vaši praktiki pa delajo prav narobe, in morite se kàr grmadoma. Koliko krví so prelili vaši imenitni vojskovodje in slavni kralji! Ali še véš, kakó je kraljica Tomirida odsekani glavi perzijskega kralja Cirà nasitila žejo po krvi? Blizu tvojega doma med Slovenci je pel sloveči nemški pesnik Anastazij Grün v romančnem ciklu »Der letzte Ritter« nastopne vrstice:

»Ein König wird er werden; all Eins, ob bös ob gut;
Kein König starb auf Erden, der gänzlich rein von Blut. —
Wenn jetzt dies Hirn verdorret, dann brütet's nie davon,
Wie viel der Gräber brauche zum Fundament ein Thron;
Stockt jetzt sein Blut, nie strömet des Volkes Blut dann hin
Zu färben seinen Purpur, weil er zu blass ihm schien.«

Koliko nedolžne krví je prelila dežel nikdar sita država starih Rimljanov in koliko vaša nad tisočletna verska preganjanja, v katerih se je često odlikovalo zverstvo nad verstvom! Vaša svetovna zgodovina je bolj zgodovina krvoprelitja nego človeškega napredka; smeti bi bilo malone misliti, da vzajemno prelivanje človeške krví národe takó oživlja in jači kakor nebeška rosa travnike . . . In kakor v velikih, rekel bi, v mednárodnih stvaréh, takó vam je tudi v malih imovinskih stvaréh življenje najcenejša stvar. Marsikateremu gospodarju

je več do zdravja svojega žrebeta nego do blagosti rôdnega otroka. Marsikateri trgovec prodaja pokvarjeno, otrovano živílo, samó da je dobiček večji. Véliki brodnik zavaruje trhlo ladjo za visoko vsoto. Ladja splava po morji, in ondu najdejo grob poglavar in mornarji. Véliki brodnik pa prejme visoko zavarovano vsoto — svoj naprej preračunjani dobiček. V rudokopih tramičite róve in jámice kolikor možno slabo in skrbite za čisti zrak čim menj tem rajši; ker veliki troški manjšajo dobiček. Pripetí se nesreča, na stotine kopačev se zasuje in zaduší, stotine družin mora prijeti za beraško palico. Gospodar milijonar pa računja svoj dobiček in nima za to grozno bedo drugega nego gladko pomilovanje, in če se more videti blizu, nemara tudi prisiljeno solzico. Stari Rimljani, kadar so bili že omehkuženi, radovali so se krvavih bojev gladijatorskih in levov v levinjakih, ki so mesarili mučence. Vi, takó omikani in nervozni ljudje ob konci 19. stoletja, pa se ne morete nagledati vratolomnih bojev z obdivjanimi biki, vi se čudite nesrečnim ljudem: predrznim vrvoplescem in krotilcem divjih zveríj, navdušujete se za surove, častne dvoboje, pri katerih imata čast in poštenje navadno najmenj odločevati . . . In ti zahtevaš, da bi jaz, nadzemeljski duh, prizanašal tej človeški krvi, vam takó cenéni? Meni je človek ničla, katerih je tisoča toliko vredna kakor jedna sáma. Sicer pa še ne véš, kdo sem prav za prav. —

— Oprostite, gospod. Vedno me je gnalo to zvedeti; ali nisem se vas upal vprašati. —

— Čemú ta ponižnost? Bodi ti takoj resnica brez ovinkov. —

Abadon se lahkotno nasloni na stol, seže po lični knjigi na mizi in izpregovorí:

— Na zemljo je prišla dôba, o kateri govorí deveto poglavje razodetja Ivana blagovestnika. Beri v knjigi: »Zatrobental je peti angelj, in videl sem zvezdo, ki je padla z nebá na zemljo; zvezdi je bil dan ključ do žrela brezdna. Odprla je žrelo brezdna. Dim vzhaja iz žrela kakor dim velike pečí in temní solnce in zrak.« Ta zvezda, ki je padla z nebá na zemljo, to je vaša sijajna veda. Preumili ste zakone prirodne in podjarmili toliko njenih močíj, prednikom vašim neznanih, da ste zagospodarili svoji zemlji celó globoko pod nje površino — »v brezdnu«, katero vam je odkrila vaša učenost. Ali ne poznaš tam ogromnih skladov premogovih? Spomni se velikanskih parostrojev, stolpom podobnih dimnikov, kakeršni se dvigajo pri tvornicah, razpostavljenih po vsi omikani zemlji, pomisli, kolíko se dan na dan požgè tega premoga iz brezdna! V velikih tvorniških mestih žrela teh parostrojev in dimnikov res izpuhtevajo toliko smradnega dima v zrak,

da solnčni žarki ne morejo predirati skózenj in da je okužen ves vzduh. Čitaj dalje: »Iz dima tega žrela so se razkropile kobilice po zemlji, in dala se jim je oblast . . . Zapovedalo se jim je, naj ne poškodujejo trave na zemlji niti zelenja niti drevja, ampak samó ljudi, ki nimajo božjega znamenja na čelih svojih. Dana jim je bila oblast, ne moriti ljudij, ampak trpinčiti jih pet mesecev; in njih mučenje je bilo kakor mučenje škorpijonovo, kadar piči človeka. In v tiste dni bodo ljudje iskali smrti, a ne bodo je našli; želeli bodò umreti, a smrt bode bežala od njih.« In kakove so tiste kobilice? Čitaj dalje: »In kobilice so bile kakor konji, opremljeni na boj; na glavah so jim bile kakor krone od zlatá, in njih lica kakor lica človeška . . . Oklepe so imele kakor železne oklepe, in hreščanje njih perutnic je bilo kakor ropot vóz, kadar z mnogimi konji dirjajo na bojišče.« Sedaj pa premisli pomen tega prerokovanja! Iz velikega, solnce temnečega dima — iz velikanske porabe premogovih skladišč in izkoriščanja prej neznanih prirodnih sil je izšlo veliko izdelovanje človeških potrebščin, nastal je velik promet in ta je prinašal podjetnikom velikega bogastva, vsem ljudem pa veliko poželjivost in potratnost. Ljudstvo se je hitro množilo kakor vselej, kadar se odpró novi viri blaginje, in razplod se je vršil po starem pravilu: »Národ se množí hitreje nego njemu potrebna živíla.« Takó je vzrasla ogromna premnožica proletarcev, siromakov, ki térjajo vsakdanjega kruha, vpijoč, da imajo pravico do dela, pravše, do zaslužka. To so kobilice prve vrste. Zajedno ko so rasla velika obrtna podjetja in rasle imovine ter se je množilo prebivalstvo, morale so napredovati tudi države; saj se sestavljajo od državljanov in se morajo ravnati po državljanih. Kakor so velika obrtna podjetja uničila mnogo malih (rokodelskih) podjetij, takisto so velike države izpodrinile mnogo malih držav z zemljevida in z zgodovinskega pozorišča. Kakor obrtna podjetja izkoriščajo prirodne sile, takisto izkoriščajo države národne sile; in kakor je med obrtnimi podjetji konkurencija na življenje in smrt, takisto sta med državami zavladali hlastežna zavist in vihravo tekmovanje za boljša braníla in gonobíla. Takó stojí država proti državi opremljena na brezupni boj, in ustanovile so sę tiste ogromne vojne tolpe, kakeršnih stara Evropa ni poznala. Ta stalna vojska so kobilice druge vrste . . . Te prerokovane kobilice ne nadlegujejo vaših trav in vašega drevja. Vaše zelenje rase prav bujno. Od vseh krajev svoje zemlje ste nabrali najboljših zelišč in najlepših cvetic za živílo in sladílo svoje. Vaše poljane, vaši nasadi so kakor čarobni vrtovi in perivoji proti nekdanjim evropskim sajenicam. Vi gospodarji te lepe Evrope pa vzdihujete pod mučenjem prerokovanih kobilic v skelečí boli, kakor

da vas vedno pikajo škorpijoni. Gospodarji tistih velikih stolpov, iz katerih se valí dim noč in dan, lastniki velike premične imovine trepečejo pred svojimi belimi sužnji, bojèč se njih zborov, uporov in razstrelíl. Vsi državljani pa še posebe ječé pod neznosnim bremenom stalne vojske — kobilic z železnimi oklepi. Ta stalna vojska ovira mladino v razvoji in starino v pokoji in varčnosti; ona podaja vaši Evropi za to stoletje občega napredka nečastno znamenje osurovelosti in hlapčevstva, kakor bi se bile države ponižale med velike mašine in bi ne bil državljan nič več nego brezčuten in brezvoljen zob, ta na tem, óni na ónem kolesi te velike državne mašine ali tega velikega zahomotanega málina, ki toli ropoče, kar pa zmelje moke, največ sam použije . . . To je tistih pet mesecev neznosnega trpljenja brez smrti! Ali ta dôba še ni končana, in vaše trpljenje se morda še poveča. Tistih, ki imajo bogastvo, in tistih, ki imajo oblast, lotila se je namreč bojazen, da se združijo te dvojne kobilice, ki so si dosedaj često stale nasproti, in da kobilicam prve vrste, umej proletarcem, anarhistom, socijalistom in nihilistom, sploh ljudem, ki nimajo ničesar svojega razven nádeje, da si kàj pridobé, ljudem, ki ob splošnem prevratu ničesar ne izgubé in morejo samó kàj doseči — da tem nevarnim kobilicam baje priskočijo kobilice druge vrste, nezadovoljni evropski sluge v vojni uniformi, ljudje, ki so se po svojem pozivu učili, kakó naj se ruši in morí, in so pripravljeni in vajeni gledati smrti iz očíj v očí. To bode večina nezadovoljnikov, ki bode izkušala proti manjšini stanov, imajočih oblast in bogastvo, siloma prenarediti družabni red. To bi bil res prevrat, kakeršnega stara Evropa dosedaj ne pozná! Marsikatera suknja, ki sedaj odeva jednega človeka, razdelila bi se na deset koscev; marsikatera tvornica, ki je sedaj bogatila jednega in živíla tisočo, razvalila bi se v grobljo . . . sploh marsikaj bi se razvalilo in preobrnilo. To bodo tiste hude kobilice s človeškimi lici, ki bodo imele na glavah kakor krone od zlatá. One bi si namreč prisvajale kraljevsko oblast na zemlji, katero bi izkušale potvoriti po nezrelih svojih nazorih. In toliko bode tistih kobilic, da bode hreščanje njih perutnic kakor ropot vóz, dirjajočih na bojišče . . . V tem neznosnem položaji iščete smrti, toda smrt beží od vas. Vsi vidite, da to razmerje med različnimi stanovi, med sosednimi národi in ta oboroženi mir ne more trajati dlje, sicer se pogubite vsi za sámo blagostjo, pravše dragostjo takšnega mirú. To stanje vam je soparna tišina pred nevihto, in želite si vihre, grozne vojske z velikim pomorom, samó da se iznebite te tlačeče tišine in tesnobe, pridi že za vojsko karsibodi; saj večje zlò ne more nastopiti od sedanjega. Toda vojska

ne pride, in nikjer se ne pokaže gromonosen oblak na politiškem obzorji — »smrt beži od vaš!« — Beri še v jednajsti vrsti, kdo je gospodar tem kobilicam, človeški rod mučečim! »In imele so nad seboj kralja, krilatca iz brezdna, ki se zôve hebrejski »Abaddon« in grški »Apollyon«, (latinski Exterminans, slovenski Gonôba)«. To sem jaz Abádon-Gonôba: zlì duh laží in prevare, licemerstva in krivice — sploh vodilni genij vaše dôbe! —

Abadon odloží knjigo, primakne stol bliže Samoradu in nadaljuje:

— Kakor si ravnokar čital, dana mi je velika oblast, katere ne moreš preumeti. V tem hipu, ko govorim s teboj, vodim tisoče drugih opravil in prestvarjam laž za resnico, prevaro za pravico: bogatinu kažem, kakó naj brez kazni zatira ubožca, tatu ponarejam ključ in podajam dleto, da razpahne jekleno blagajnico, rovarju podajam netíla, da zapali in razruši zgradbo človeške pridnosti, krivoprisežniku držim desnico kvišku, da se iznebí poštene svoje dolžnosti, učenjaka učim, kakó naj s popačenimi viri in s krivimi dokazi pobija resnico, državniku na krmilu pravice in uprave narekujem, kakó naj baje na podlagi postave tare jasno pravico in slobodo . . . Mojih pomočkov še ni preštel nihče. Tukaj slepim z nádejo velikega dobička, da se varčen poštenjak zavêde v izgubo in zločinstvo, tam okitim zavêden obraz z nedolžnostjo, da zabrede dostojanstvenik v grehoto in sramoto, ondukaj nastavim licemerskega svaritelja, da se zmane poštenje čistega značaja, ondu sem umotvor, ki kvari ukus in nravnost, povsod sem véšča, ki zavaja zemljana s poštene steze v mlakužo! Skrivam se celó za vero in sveti križ, da lože mečem otrovane sulice na svoje nasprotnike, ki se proti meni branijo toliko teže, ker ne smejo zadeti mojega ščita in braníla . . . Kralj sem prijateljstva brez ljubezni, radodarnosti brez milosrčnosti, odlik na prsih brez značaja v srci, umetnosti brez vzora, postave brez pravice, pobožnosti brez vere, kralj lupine brez jedra, pleve brez zrna, sploh gospodar vseh pobeljenih grobov . . . Meni so podložni licemerci, ki skrivàj pijó vino, javno pa oznanjajo vodo, ki skrivàj uvažujejo, da je mesó slabotno, javno pa srdito lučajo kamenje na bližnjika, kateremu se je spodrsnilo na opolzli stezi skozi življenje. Meni so podložni vsi neznačajniki in uskoki, kateri iz tabora slobode in národne ljubezni prestopijo v tabor klečeplazov in koristolovcev; vsi, kateri javno zatajujejo in preklicujejo vzore in verno prepričanje svojega srca in se vnemajo za prepričanje, kakeršno se jim narekuje od zunaj ali od zgôri. Meni so podložni govorniki in stvarjatelji javnega mnenja, ki s puhlimi besedami delajo dim, da se skózenj ne vidi resnica, in se vedó po reku iz početka tega stoletja: »Beseda

ti je dana, da ž njo zakrivaš svoje misli.« Meni so podložni národni kolovodje in časnikarji, ki se vznemirjajo za posestno stanje velikih národov, kadar ponižen národič zahteva uresničbo prirodnih pravic, potrebnih za svoj obstanek, in podložni so mi vsi oblastniki, ki merijo pravico po pravilu: »Kdor ima več, njemu se prideni še več, zakaj kdor je imel dosedaj malo, vajen je že oskromnega imetja« . . . Moje kraljevstvo je obsežno, toda vladanje me ne stane ne gladkih državnikov niti stalne vojske, ker vsi podložniki se mi pokoré radovoljno. Kakor vi ljudje prostovoljno plačujete davek v tobaku ali v opojnih pijačah, prav takó meni moji podložniki prinašajo svoje darí in davke, in sicer čimdalje več. —

Samorada je vidno mrazilo ob tem govoru. To opazivši, nasmehne se Abadon in pravi prijazno: — Vender, prijatelj, ne boj se me! Ker je moje kraljevstvo toliko, da je gotovo preveliko, nisem takó vladehlepen in trd gospod. Dopuščam tudi izjeme, in prav pri tebi hočem poskusiti, ali je meni, ki vedno želim zlobo, možno učiniti jedenkrat dóbrost. Nikar ne misli, da ravnam s teboj, kakor se mačka poigrá z miško, predno jo zadavi. Ampak meni je ostal sled ali morda samó spomin nekdanjih vrlin, in loti se me vsaj jedenkrat na tisoč let nepremagljiva slast, da stopim na dan s temi vrlinami in priskočim ubogemu zemljanu, kateremu se opoteka na ozki brvi čez reko strastíj in izkušnjav. Žàl, doslej mi je takov poskus vedno spodletel, in po svoji kleti usodi sem vedno učinil zlò, kadar sem želel dobro. Tebe ščitim kakor dosihdob še nikogar: pobral sem namreč življenje, katero si sam vrgel od sebe. Morda opravim v tem novem slučaji bolje; vender kar si počenjal do sedaj, ne opravičuje mojih nádej. —

— Oh, gospod, verjemite mi, da vam popolnoma zaupam in da sem vam ves udan. Trdno se nádejem, da me rešite sedanjega stanja, katero se mi zdí kakor hud sèn. —

— Rešiti te, to je tudi moja volja. Vender védi, da pri svojem moralnem poskusu s teboj posnemam in moram posnemati tisto bitje nad sabo, čegar imena ne izrekam brez jada in trepeta. Vedno sem ti puščal človeško prostost, ali svaril sem te hkrati, da je ne zlorabljaj. Ti sevéda si ravnal kakor navaden človek: zloben čin nagli, dobra volja pa kesní; bližnja slast vnema, gorjé, ki pretí za slastjó, prezira se. Pomagal ti bodem, ravnal se bodem pa tudi nadalje po višjem vzorci, puščajoč ti človeško slobodo, katere ti ne smem vzeti, dasi mi jo ponujaš . . . Treba je najprej pretehtati, kaj si doslej zakrivil; potlej bode resno poudariti, kakó bi se vračal v izgubljeno blagost. korak za korakom. Za sedaj nama zadošča, če se baviva s prvim

korakom. Premotriva torej najprej tvoje dosedanje čine. — Največ si deloval z zlatom ali z njega namestnikom, z jako opasno stvarjó. Od neba prihaja luč, toplota, vlaga, vzduh; vse to je v blagost vsem stvarém, ki na zemlji rastó in umirajo. Zlató, železo, premog, žveplo, vse to pa prihaja izpod zemlje, iz dnà tiste zemlje, ki je bila ukleta ob podedovanem grehu. Ti zemeljski darovi so vam nakopali veliko bede in nadloge, in ljudje so bili najsrečnejši v tisti »zlati dôbi«, ko še niso poznali zlatá. —

Samorad izpregovorí: — Najprej sem velel, naj se dvema ribičema prinese vsakemu po kilogram cekinov. —

— To sta bila ribiča tiste korenine kakor imenitni galilejski ribiči, ki so preobrazili svet. Tvoja ribiča sta vrgla ponudeni dar v Savo in sta ostala srečna v svojem uboštvu. Ali zlató je bilo ukradeno. Moji duhovi so cekine tam ugrabili, kjer so jih najbliže našli, to je pri Petru Pavliči. Tam so jih tudi pozneje vrnili, ko jih je gospod pogrešal . . . Da se je gospod toliko vznemiril zaradi tistih cekinov, da ga je skoraj prizadela kap, in da so potlej njega svatje tiste cekine pobirali po tleh in po mizi za svoje žepe, za to si odgovoren ti. Govôri dalje! —

— Vratarju Mišku sem podaril zlato uro. —

— Moji duhovi so tudi pri tej priliki ravnali po starem zakonu, ki se javlja v vsem tvorjenji. Zvršili so svojo nalogo z najmanjšimi pomočki in so ti stisnili v roko najbližjo dragoceno uro, ki so jo kàr v hiši našli pri Petru Pavliči. Vratar sedí sedaj v ječi zaradi tiste ure in ne bode oproščen sodbe, dokler ne izpričaš, da je tista ura dar iz tvojih rók. To je tvoja poštena dolžnost. Vender nerad prevzameš njegovo kazen. Vi ljudje delate rajši narobe. Govôri dalje. —

— Nekdanjemu sošolcu Živku Tratilku sem podaril nekoliko novcev, da bi nadaljeval svoje studije. —

— To je bila velika bedastoča. Denar je prišel po ravno označenem pravilu iz igriške banke v Monaku, kakor ti je že povedal Plahtalič. Doletela te je za ta čin sumnjiva čast, da sedaj tvoja slika poveličuje album mednarodnih sleparjev in da se ti je ogibati zlasti francoske policije. Sevéda, ti si doslej često premišljal izvor mnoge znane in neznane stvarí. Odkod pa moji duhovi dobivajo denar, nisi utegnil premišljati niti vprašati. Moral bi pa védeti, da se takisto zvrší hudodelstvo, naj ga koderkoli vzemó — ukradejo, ali pa naredé samí, pravše — ponaredé. Živku Tratilku pa si s svojim darom pomogel od stalne službe, kateri se je že dôkaj privadil, do prejšnjega veternjaštva in pustolovstva. S tvojim denarjem je hitel na Dunaj in od

ondu skoro v Budapešto, kjer se je že prej dlje časa bavil nečastno, a veselo. Možjé, katere je bil prejšni čas precèj okanil, zapazijo, da vender še živí veternjak, ki je bil svoje dni razglašen za mrtvega, in ukrenejo, kar je primernega. Tratilek je nekaj zaslutil in se umeknil v primorsko mesto. Možjé v Budapešti ne mirujejo, in v primorsko mesto pride brzojav, naj redarji primejo Tratilka. Otelo ga je zgolj naključje. Brzojav je bil madjarski, telegrafiški uradnik, sicer odličnjak, kar se tiče znanja prometnih jezikov, razbral je iz madjarskega telegrama samó toliko, da se novica tiče njegovega znanca Živka Tratilka; Živko Tratilek je bil pa bolj véšč madjarščini in se je mahoma umeknil iz območja avstroogerske policije. Sedaj biva v Ameriki z neznatnim ostankom tvojega darú. —

— Zakoncema Ivanu in Bari Jaroslavičema, starima znancema, dal sem položiti na cesto tisoč goldinarjev. —

— Tudi ondu je denar deloval po prirodnem svojem nagibu. V jutro, ko sta našla denar, prodajala se je pri sodišči zvršilno Jaroslavičeva koča in górica. Pristopijo mož Ivan, žena Bara in gorenjski tovórnik: mož, da izprosi milosti, ónadva, da dražbata. Ko Bara položí pri sodišči zahtevano varščino, Gorenjec bistro pogleda, seže po stotinjaku na mizi, opomni sodnika na skrivno znamenje na bankovci, in sodnik dá Baro prijeti. Pri nji se najde še drugih devet stotinjakov, in vsi imajo znamenja, katera je tovornik naprej povedal. Tovornik je potlej kupil Ivanovo kočo in górico za slepo ceno. Ivan in Bara sta ostala v zaporu, njiju deca pa je šla po svetu iskat kruha in usmiljenih ljudij. —

— Ubogi otroci, tem moram pomagati! —

— Pomagati? Da otroci vedó, kakó si pomagal njih roditeljem, ustrašili bi se tvoje pomoči. Tem sirotam bode pomagano brez tebe. Potreba jim bode učiteljica, in usodne besede: »V znoji svojega obraza bodeš užival svoj kruh« bodo jim blagoslov . . . Vender govôri dalje. —

— Našel sem v Parizu rojaka krčmarja in mu podaril bankovec za tisoč frankov, ki je bil baje ponarejen, toda brez moje vednosti. —

— Da pojde po vrsti, naj pristavim jaz nekaj. V dvorani bankirja ali danes nekdanjega bankirja Padelesa si tudi nazvivdovi Darinki v roko stisnil dvetisoč frankov, ko je dala razumeti, da je brez drobiža. Ta prikaz tvoje ljubeznivosti, ali bolje neumnosti, záte ni bil velika žrtev; bil je pa velika pridobitev za Darinko, ki še nikoli ni štela toliko novcev. Ljubezniva Darinka služi sedaj tajni policiji, katera z nje pomočjo omrežuje in loví salonske sleparje ali visokostolbarje,

kakor si že čul, da se Satan preganja z Belcebubom. Darinka te je takoj spoznala, z dobro' preudarjeno ljubeznivostjo je skrbela hkrati za svoj žep in za policijsko oblastvo; ti si ji iskreno razodel vse svoje razmerje, ona pa je náte opozorila ónega prijaznega gospoda, ki je tudi v tisti službi. Z ónim gospodom si potlej takisto občeval prav iskreno in mu povedal celó svoje pravo ime in pravo domovje. Takó je bilo tedaj, ko si se s Plahtaličem šetal po stranskih pariških ulicah, že pripravljeno, da te ugrabijo, kadar se vrneš v svoj hôtel. Bilo je samó naključje, da si prišel tistemu prijaznemu gospodu prej v pest, nego je pričakoval. Ta gospod te je pri bankirji Padelesu tudi fotografiral na svoj skrivni aparat, katerega nosi vedno s seboj. Albume evropskih rokomavhov in sleparjev sedaj diči dvojna tvoja podoba, in v malo dneh bodeš znana in iskana oseba vsi policiji večjih evropskih mest. Tega pač ni bilo treba. —

— Dovolite, gospod, da ugovarjam. Po navadnem poti ni možno od nocoj do jutri zvečer dospeti iz Hrvaškega Zagorja v Monako. V Monaku nimajo sledú, kdo je denar jemal in kakó ga je vzel za belega dné. Tudi ni kaznivo, če slučajno izdam ponarejen bankovec. —

— Ne moti me s takim pregovarjanjem! V Monako si prišel po zrakoplovu, to so ljudje videli. Zrakoplov pa vozi dôkaj hitreje nego železniški vlak. Da je bil denar ukraden, to je dognana reč, saj se večji bankovci zapisujejo po številkah, ki jih nosijo, in uprav takšni pogrešani novci so prišli iz tvojih rók nazaj v banko. Kar pa se tiče ponarejenih listov, pravi že star pregovor, da je denar pogledati, predno ga prejmeš ali izdaš. Tam v Monaku povrhu tudi preiskujejo način tvojega igranja. Kadar si stavil večjo vsoto, pritiskal se je k vrtavki neznan človek, ki je bil vsekakor premeten rokournik. Kroglice in kocke so že zastajale, pa so se zopet obrnile, samó da si ti dobil. Soigralci so strmeli vpričo te čudne sreče, in skrajni čas je bil, da te je oprezni Plahtalič odtegnil od igriških miz . . . Toda pri Darinki sva še. Ona ima sedaj primerno dosti novcev. Proti tebi je bila dôkaj ljubezniva, vender je bila bolj policijska služabnica nego ženska; zakaj zdel si se ji še premlad ali prejar. Pač pa ji ugaja tisti policijski uradnik, katerega je počasi popolnoma vnela in obmanila. On in ona sta že na morji, hitèč v Ameriko; on je pa v Parizu ostavil ženo in majhno deco. Kaj bode posledica? Ona dobí v Ameriki bogatejšega častilca, zapuščeni zavedenec bode moral napósled prijeti za motiko in lopato in se bode koril z nevajenim delom, dokler ga ne reši bela smrt. In kaj naj počnè njega mlada žena v Parizu brez imetka, brez dobrotnih ljudij? . . . Tisto kleto zlató, ki prihaja iz

zemlje, trosil si torej vedno v nesrečo; pomislil nisi nikoli, da je denar, zmerno rabljen, zdravilo in tolažilo za človeške nadloge, nezmerno rabljen pa strup. Zlasti bode strup v rokah kačje Darinke. O tem se bodeš moral nekoč tudi zagovarjati, ali še hujši bode odgovor zaradi tolike razstrelbe. Ako bi bil sinoči jezik brzdal, kakor sem te opominjal prav resno, ne bilo bi toliko mrtvih in ranjenih ljudij, toliko ubožcev, ki so izgubili rednika. To vse kliče po zadostilu in osveti. Ako bi ugovarjal, da ni bilo treba tolike razstrelbe in moritve, povém ti, da si me klical, da si od mojih duhov zahteval rešitve iz zapora in da si že tedaj, ko sem pogasil ognjiček v tvoji pristavi, moral zapaziti, kakó moja pomoč ne deluje z najmanjšimi pomočki kakor pomoč mojih podložnih duhov. Jaz sem mogočen duh, in sled mojih stopinj se na široko pozná slično moji môči. Govôri dalje! —

— Mislim, da sem izpovedal že vse. —

— To vse? Veliko preveč je za jedno ubogo dušo, toda ni vse. Svojo Cvetáno ljubiš takó iskreno, da si v nocojšnji sanji samó za jeden poljubek na nje ustnice hotel iti v gotovo smrt, dasi te je starček svaril. Ta ljubezen te pa ni óvirala, da si tudi nocoj, ne v sanji nego bedèč, z lahkomiselnim samoljubjem netil ljubezen vdovi Ljudmili: v tem gorkem srci, katero se še ni zacelilo za žalostjo po ljubljenem móži, katerega si tam v Monaku s sleparsko igro umoril. Kolik hudodelnik si, če misliš, da je rahlo, globokočuteče žensko srce igrišče za moško prešérnost? Ti si iskro zanetil, in kdo sedaj pogasí požar, ki pali to nesrečno srce? Ona je v svoji nekročeni strasti vsa prevzeta od ljubezni; danes te pričakuje na dom in skoro pred oltarjem. In kaj je storila ravnokar? Neomejena ljubezen do tebe je zamorila materinsko ljubezen, in Ljudmila je odpravila tisti zadržek, ki je bil morda na poti vajinemu zakonu. Poglej zopet skozi moje naóčnike! Tam vidiš v siromašni sobi ubožne hiše tisto dete, katero si nekoč videl, kakó se je v zdravem spanji nasmihalo liki angeljček, in odsev tega zdravega veselja je dičil lica zadovoljne matere. Sedaj pa dete spi nevzdramno spanje, in lica so bleda in otrpla. Ljudmila pa v topi brezupnosti gleda na učinek svoje strastí. Kakó bodeš odgovarjal za to žensko? —

— Prosim, gospod, s povzdignjenimi rokami, prizanesite mi! Toliko udarcev ne prebijem! —

— Miruj, prijatelj! To še ni tvoj sodni dan. Živci so ti zdravi in prebijejo lahko še kàj več. Samó še jedno reč morava urediti, potlej pa odvijem tezalnico . . . Od Ljudmile smem prestopiti k Cvetáni — k polpozabljeni nevesti. Morda še pomniš, kakó si za svato-

vanja sedèl na peči, kakó si se zmuznil za Cvetáno v nje sobo, kakó je takrat glas póčil med svati, da si utonil, in kakó je gospod Peter Pavlič ugledal tvoje lice med vrati za Cvetánino glavo. Mož je bil že prej ves razburjen od bolečine v nogi, od vina, jeze, strahú, in pretila mu je že srčna kap. Ko pa uzrè tvoje togotno lice, prevzame ga grozna misel, kakor bi mu bil ti sam z onega svetá prišel očitat, da te je umoril. Nenadejani strah je možá podrl, srčna kap ga je prizadela. To je resnica, ali sodni spisi govoré drugače . . . Morda se še spominjaš, da se je Peter Pavlič nasrkal vina do velike mere in da se je Cvetána od svatovske mize in sáma potrudila v kuhinjo po čašico črne kave za ženina. Tolikanj nenavadna postrežnost nevestina pri svatovskem obedu je vzbudila občo pozornost. Kava je ženinu prav teknila, ko so si svatje silno razdraženi pravili bridke resnice; in ko jo je popil, zgrudil se je čez malo trenutkov. Nekaj je ostalo na dnù čaše. V tistem ostanku so potlej sodni veščaki našli strup. Zasledovalo se je dalje in izteknila se je v Cvetánini spalnici oprezno skrita tikvica takovega strupa, kakeršen se je zasledil na dnù kavine čaše. Tista tikvica je bila zavita v popirnat odtržek, na katerem je bil obrisek iz tvoje roke. Sodnik je potlej preiskoval tudi na tvojem dômu, in tam se je pokazalo, da se óni odtržek natanko ujema z ostankom nariska, najdenega v tvoji delavni sobi. To je bil načrt za popravo strešja pri Cvetánini pristavi ob Sotli, in ti si ga svojeročno podpisal tri dni pred poroko Cvetánino s Petrom Pavličem. Veščaki, kakor véš, nezmotni učenjaki, izrekli so, da je tisti strup pruska kislina (acidum hydrocyanatum), ki je takó huda, da često učini hipno smrt, in soglasno so povedali svoje mnenje, da so našli sled in duh pruske kisline v ženinovem telesi in da je mož umrl, ker se mu je zaudal ta strup. Umevno je potemtakem, da je Cvetána obtožena umora svojega možá in da si ti obtožen udeležbe pri tem hudodelstvu. Javni tožitelj bode, držèč se kazenskega zakonika, zahteval za oba smrtno kazen, in če se porotniki uverijo, da sta kriva, obsodi sodišče na vajino smrt. —

— Gospod, oprostite mi slovesni izrek, da nisem podal nikakovega strupa. To je vse zgolj kovarstvo. Prav tisti načrt, podpisan šele tri dni pred Cvetánino poroko, mora izpričati mojo in Cvetánino nedolžnost. V zadnjih treh dneh ni bilo nobenega občevanja več med mojim in Cvetáninim domom, in ko sem se jaz odpeljal z dóma proti Savi, ležal je ves načrt na moji mizi cel in nepretrgan. Spletke proti Cvetáni in proti meni so se osnovale in zvršile tisto noč ali v jutru po Pavličevi smrti. Strup so drugi vsuli v katerikoli ostanek kavine

gošče, steklenic-tikvic je najti v vseh starejših hišah, in v odprti delavni sobi mojega stanovanja je vsakdo lahko odtrgal kos očito na mizi ležečega načrta, saj je bilo tisto noč po máterini smrti tudi na mojem dômu vse v neredu; znani Pavličevi sorodniki so pa gotovo tudi prišli kropit mojo mater. —

— Verjamem, ker sam to vém. Toda, prijatelj, sodišče tega ne vé in da bi verjelo, treba je trdnih dokazov. Zatorej moraš ti sam stopiti iz svojega skrivališča in pred sodišče, da neustrašeno razodeneš resnico in osvetliš kovarstvo sebi sovražne obitelji. —

Samorad pogleda Abadona nekamo bojazljivo, kakor bi se upiral njega nasvetu, in pravi:

— Nerad nosim k sodišču svoj vrat; vender pojdem, ako bode treba. Kakó pa se brani Cvetána? —

Abadon se očito razsrdi: — To je prava človeška ljubezen! Ni še dolgo, odkar so tvoje besede Cvetáni darovale vse tvoje življenje, vsak utrip tvojega srca; rotile so se, da greš zánjo v ogenj in smrt. Prazne besede! Sedaj, ko ji tvoje pričanje pri sodišči vrne nedolžnost in pošteno ime, sedaj, ko gré za nje življenje, sedaj, ko vpričo sodišča utegneš tudi sam sebe oprati grozne sumnje; sedaj se malodušno upiraš in nje mlado, nedolžno življenje izpostavljaš smrti, samó da si ohraniš mršavo svoje bitje, dasi ti je potlej vse žive dni nositi na čelu obsodbo zaradi zavratnega umora! In drzneš se celó vprašati, kakó se ubožica zagovarja! —

— Ne zamerite, gospod! To je bilo samó prvo moje čustvo. Sploh sem takó zmeden, da ne morem več preudarno govoriti. Oprostite, če vam povém, da nisem strašljivec in da sem že gledal smrti v oči. Saj sem se že dvakrat dvoboril z nabitimi samokresi. —

— Res ne govoriš preudarno. Ako bi bil jaz človek — mladenič — in bi ljubil žensko, kakeršna je Cvetána, izvestno bi se sramoval, molčé zatajevati svojo ljubezen, dočim poudarjam srčnost, izkazano v surovem dvobojskem igranji . . . Vender poslušaj dalje. Cvetána je v ječi in se zagovarja primerno svojemu položaju. Od začetka se je branila z iskreno resničnostjo duše, kateri je tuja vsa zloba. Samotnost v ječi, strah, da se ji prisodi smrtna kazen, nedostatek spretnega tolažnika in prigovarjanje pristranskih ljudij, vse to vkupe neugodno vpliva na neizkušeno mlado žensko, kateri značaj še ni utrjen. Sedaj bega med neobčutnostjo in obupom ter se odločuje, ali naj po nasvetu kratkovidnežev prizná očitano hudodelstvo, da si hlinèč resnico in kes morda otmè življenje in nemara še kdàj doseže pomilostitev, ali naj po glasu svoje vestí pretrpí smrt ali dosmrtno ječo kakor

mučenica za resnico in nedolžnost svojo. Zapuščena sirota sedaj omahuje med lažjó in resnico, med prostovoljno sramoto, katera ji morda reši to časno življenje, omadeževano za vse žive dni, in med neprostovoljno sramoto, prisojeno ji samó po človeški pravici, katera ji pa zagotoví v zameno za kratke dni zemeljskega življenja nerazkaljeno radost in večno opravičbo ónkraj groba. Zlì duhovi nadlegujejo in zavajajo to rahlo dušo, in če Cvetána obupa o zmagi resnice in pravice, onda je izgubljena in napósled prizná vse, česar jo dolžé. —

— Ni možno, gospod, da bi zašla od steze vestí in pravice! —

— Sevéda, ker sedaj nimate več tistih tezalnic, katere so nekdaj rabili proti ljudem bolj krepkih in topih čutnic in še bolj topih nravstvenih nazorov! Cvetána pa je rahločutna, blaga ženska v cvetoči mladosti, vzgojena ob bogastvu za življenje med omikano družbo in za bodočnost brez gmotnih skrbíj. Nikoli ni mislila na življenske težave, na sovraštvo, na prevare in kovarstvo, na hudodelstvo, ječo in smrtno kazen. Nje sedanji položaj je mnogo hujši od nekdanje torture. V svoji samotnosti muči sama sebe do obupa, in ta muka omami človeka kakor vrtoglavica. Vrtoglav človek v omotici sam izpustí trdno svoje držalo, da se pogrezne v prepad, ko bi bil rešen, ako bi mirno mižal in se krepko držal z rokami. Omotica mu je tolikanj neznosna, da gré rajši v gotovo smrt, nego bi čakal počasne rešitve. Cvetána v neznosni duševni muki tudi utegne izpustiti držalo resnice in vestí, samó da se reši te muke, čim prej tem rajši. Nje usoda je naglo odločena, ako prizná, česar jo dolžé. In če ji je prebiti smrtno kazen, v sedanjem stanji bode želela rajši prej umreti nego pozneje . . . Ti, junak, iskal si zaradi manjše muke smrti v savskih valovih; sedaj pa pričakuješ, da bode rahlodušna, šibka ženska v hujši sili srčnejša od tebe! O človek, o mož! —

— Pojdem, gospod, k obravnavi; toda prosim vas, idite z menoj, bodite mi zagovornik! —

— Vaše zakonike pač poznam bolje nego vaši sodniki in zagovorniki. Zagovarjati pa ne smem, ker nisem vpisan v imenik zagovornikov. Toda berem ti v očéh, da želiš prav za prav, naj grem jaz namesto tebe k obravnavi. —

— Oh, prosim vas, gospod, s povzdignjenimi rokami, bodite moj namestnik! Kar vém jaz, véste tudi vi; tudi vam je znano še mnogo drugega, kar bi bilo na korist meni in Cvetáni. Vas tudi nobeno vprašanje ne bode spravilo v zadrego. V zahvalo vam dam . . . —

— Kaj daš, siromak? Saj nimaš ničesar, kar bi ti ne mogel slobodno vzeti; vender pojdem namesto tebe k obravnavi. —

— Kakó storite to, ali brez mene? —

— Ne prav brez tebe, vender porabim samó slabšo polovico tvoje osebe. Izpolnila bodeva pogodbo, katero sva nekoč dogovorila v višavah nad Italijo. Pri obravnavi potrebujem tvojega obličja, tvojega jezika, sploh tvojega života, ker morajo sodniki videti, da stojiš ti pred njimi. Tačas bodeš ti slobodna duša brez telesa in radoval se bodeš slásti nadzemeljskih duhov. Jaz pa bodem nosil in ščitil človeško tvojo kožo, ne da bi je izročil tvojim sodnikom. —

— Doklej bode to trajalo? —

— Začnè se takoj, če dovoliš. Treba je čim prej Cvetáno potolažiti in poučiti. Učinek bode gotovo uspešen, ker bode mislila, da govoriš ti ž njo. Prestane pa tvoje breztelesje tudi v malo dneh. Ako sta oproščena, vrnem ti to krhko tvorivo, katero zovete život, še tisti dan na tvojem dômu in ti hkrati izročim Cvetáno nedolžno in nad vse veselo. Ali če nista oproščena, kaj potlej? Tebi brez težave oddam tvoje teló nekje v Ameriki ali v Afriki, kjer te ne doseže roka človeške pravice. Cvetáne pa ne morem nikamor premekniti, ker nimam oblasti do nje, dokler je čista nje duša. —

— Pregovorite jo ali rešite jo proti nje volji! Ko bode združena z menoj, iz vsega srca vas zahvali za ta blagodušni čin. —

— Pregovoriti obsojenko, da se odtegne prisojeni kazni, ali celó, da se sedaj odtegne zvršitvi smrtne kazni in vstopu v večno življenje samó zató, da nekoliko časa pozneje nemara v grehoti ostavi to ničevo življenje in se pogrezne v večno trpljenje, to bi bila velika zavêdba nedolžne duše! Če pa jo otmem proti nje volji, bilo bi to veliko hudodelstvo. Sicer sem že rekel, da je brez nje volje ne morem oteti, dokler ji je duša nedolžna. Zatorej je nje rešitev negotova reč. —

— Ako je vam negotova, onda mi je obupati. —

— Pa pustiva Cvetánino rešitev. Za namestek dobiš vdovo Ljudmilo brez težav. —

— Nikar se ne šalite, gospod, z mojo bedo! Domotožje me tolikanj prevzemlje, in prva ljubezen se ponavlja takó silno, da bi dal vse za Cvetánino rešitev. —

— Zopet te gnusne, prazne besede! Kaj moreš dati? . . . Pač, nekaj pravic imaš do Cvetáne. Če mi jih prepustiš, deloval bodem lože. Torej premisli in odloči! Pojde pa težko brez greha in hudodelstva. —

— Ustopam vam vse svoje pravice do Cvetáne, da mi jo le privêdete prosto in na varno mesto. —

— Ali mi torej dovoliš, da pomandram duševno nedolžnost tvoje Cetáne, samó da jo otmem kazni in jo privêdem k tebi na varno mesto? Dobro preudari! —

— Gospod, meni se kàr vrtí v glavi! —

— Saj se ne mudí. Volja ti je prosta, premisli in potlej odgovôri. —

Samorad se zamisli . . . Zrakoplov se nese pod nebom dalje, in Samorad gleda pod seboj lepo svojo domovino, svoj dvorec in Cvetánin gradič v lepoti jasnega jutra; vidi tudi znano jetnišnico, v kateri obupava Cvetána. Zdí se mu celó, da jo vidi na klopi visokoobzidanega dvora, toda prav je ne more razločiti, ker ji je glava sklonjena. Napósled izusti Samorad s tresočim glasom:

— Mogočni gospod, ravnajte milo z menoj in s Cvetáno! Ustopam vam svoje pravice, kakor sem rekel. —

— Dobro torej! Ako bode Cvetána obsojena, dobim jo v svojo oblast, pogubivši nedolžnost nje duše, in rešim jo vse kazni tega svetá, naj moram razdrobiti ovire bodisi zločinoma. Potlej privêdem tebi, obsojenemu hudodelniku, grešno, obsojeno hudodelko. To se zgodí v Ameriki deset dnij po obravnavi. —

Abadon se obrne in zamrmrá polglasno: — To je prava, zmagovita ljubezen! Zvršiti se smé hudodelstvo, zamoriti ljubljeni duši cvet nedolžnosti, samó da samec doseže svojo samico! Res globoko si padel, zarod človeški! —

Potem se obrne k Samoradu, rekoč: — Vse je gotovo in dogovorjeno, samó daj mi še život! —

Abadon iztegne roko. Samorada hudo zabolí, po vseh udih, ali hipno prestane bolečina. Vpraša, kaj pomeni ta bol, pa več ne čuje svojega glasú. Zrakoplov naglo odhaja in se manjša. V njem se vidi jedino Samoradov život; ta je pa nem in negiben za želje svojega lastnika. —

(Dalje prihodnjič.)

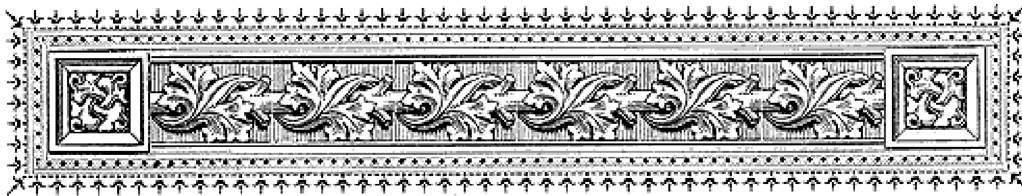
Jasnemu nebu.

Jasni nebeški obòk,
Lepa je tvoja milina,
Čárobna tvoja modrina,
Jasni nebeški obòk.

Mêni podoba se zdiš
V sanje, nad zémljo vznesêne,
Duše sladkó zatopljêne
Mêni podoba se zdiš.

Miroljub.

Abadon.[1]

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

VII.

Sanjalo se je že meni in nemara tudi tebi, blagovoljni čitatelj, da sediva spodobno oblečena v imenitni družbi. Zanimljivo reč govoriva, in na naju so uprte vse očí. Hkrati pa zapaziva, da sva bosa ali da nimava druge prepotrebne obleke. Preplašiva se, umikava se, toda ni se nama môči izmuzniti iz družbe ali naglo doseči odevalo, čegar nedostatek čutiva takó mučno.

Slična zadrega je zadela našega Samorada Veselina, ko se je zavédel, da nima več navadnega svojega telesa: tiste gmotne stvarí, ki mu je doslej nosila duševno bitje, ne da bi bil pazil na to; ali tiste zunajnosti, ki je doslej pred svetom vpodabljala in predočevala njega osebo in pojedinost. Čimdalje bolj ga je pekel ta nedostatek. — Zmedel se mu je pójem o prostoru. Okrog in okrog je čutil zgolj praznino in sam sebi ni mogel odgovarjati, kje je in ali sploh kje biva v tej brezobrazni praznoti. Takisto ni mogel umeti, kaj je čas; zakaj okolo njega in v njem se ni nič gibalo, izpreminjalo, vrstilo: vse je bilo kakor trenutek, a ta trenutek je bil kakor neizpremenjen in okamenel.

Bal se je grobotihega mirú v neznanem brezčasji in brezprostorji. Ali česa naj se bojí, ko se ne javlja nobena stvar, ne kaže nobena podoba niti prijazno niti sovražno, ko ničesar ne čuje in ne čuti ter ne vidi

[1]) Na stráni 337. vrsta 16. čitaj v poslednjem zvezku: »V jutru potem, ko sta našla denar« in ne: »V jutro, ko sta našla denar.« — Na stráni 331. vrsta 6. bodi »rove in jamiče« namesto »rove in jamice.« (Jamič m. = Schacht)

okolo sebe ne luči ne temè! Vender ga je strah samega sebe, da ne zajde kam, od koder ni vrnitve, ali da se duh ne razredi v zgolj atome, ki se nemara več ne združijo v dosedanjo jednoto.

Ko ga v strašilni samoti mami bojazen in negotovost, ali je živ ali mrtev, zaželí se iznebiti tega omahovanja in se privaditi breztelesnemu življenju. Toda volja, trdna volja ga skoro popolnoma ostavi v tem sanjavem položaji, in tudi zavest samega sebe mu jako opeša. Vpraša se, kje mi je teló? Zdajci se mu duh nekamo sesrédi, in Samorad vidi pred seboj in okolo sebe privajeno spalno sobo v svojem dvorci. V znani postelji mu teló mirno spí in diha, pri postelji pa sedí bratmilosrdnik, ki mu pazno poklada ohlajene rutice na čelo. V sprednji sobi govorí njegova mati, slabotna, vender zdrava, z zdravnikom dr. Kresom. Natanko čuje Samorad, kakó zdravnik za gotovo obeta, da se bolniku zdravje skoro povrne. Samorad bi rad vprašal, rad stisnil zdravniku roko, toda zaman se naperja in javlja. Dr. Kres ne zazná njega navzočnosti. In ko potlej izkuša predramiti sam svoje speče teló, še poteze na lici ne more izvabiti. To se mu zdí jako čudno; vender to čustvo ni jakše, nego da slučajno vidi svojo fotografijo. —

Vpraša dalje, kje mi je Cvetána? Namah jo vidi. Ona in sorodna ji vrstnica se peljeta po ravni cesti proti Zagrebu, gospod Peter Pavlič pa z vajeti v roci vodi čile konjiče. Nadrobno čuje, kaj gospodičini govorita, in ogreva ga novica, da skoro okreva in da bode potlej poroka s Cvetáno. Toda to čustvo ni jakše nego za knjigo, v kateri bi čital jednak prizor iz srednjega veka. —

Samoradu se dozdeva, da te podobe ne morejo biti resnične, ker ima njega teló Abadon, Cvetána pa je v ječi. Kakor bi trenil, najde se v jetnišnici, v tesni, mračni sobi. Tam sedí Cvetána, k tlòm zroč, bleda in objokana. Zraven nje sedí mož, ki ima Samoradovo obleko in pravo obličje njegovo. Živahno govorita: mož popolnoma s Samoradovim glasom, ženska takó zvonko kakor istinska Cvetána. Kaj se pomenkujeta, pa Samorad ne more umeti, in ko Abadona vpraša, kakó se plete Cvetánina pravda, ne zmeni se nihče za to vprašanje, kakor bi nihče ne bil čul ničesar. —

Kakor senca pred solncem se razidejo ječa, Cvetána in mož s Samoradovim obličjem, zopet je samota in praznota okrog in okrog; Samoradov duh pa zopet dvoji, kaj je bilo v teh prizorih resnica, kaj slepilo, priti ne more do jasnega razsodka. Če zopet misli, da je Cvetána v ječi, zopet jo uzrè med mračnimi zidovi; če misli, da je domá na svoji graščini, takoj jo vidi, da se pojoč šeta po vrtu in povija cvetice v šopek; in če misli, da je na cesti, zopet jo vidi na progi proti Za-

grebu . . . Če obrača pozornost sam na svojo osebo, zdí se mu, da stojí na razvalinah gradú Cesarvára nad Klanjcem in da ondu motrí znane domače kraje, ki se niso izpremenili. Ako si tega ne verjame, pa zopet ne vidi in ne čuti ničesar v grobotihi praznini. — Ali je sedaj poletje? — Kakor bi trenil, zaziblje se rumena pšenica po poljanah. — Ali je morda zima? — Takoj pada gost sneg daleč okolo. — Ali sem na luni? — Précej se ustavi na vrhu ugaslega ognjeníka in okrog in okrog gleda razorano skalovje brez znakov živega bitja. — Morda sem na solnci? — V trenutku se pogrezne v morje svetlobe, toda svetloba ga ne blešči, in vročina, ki vse raztaplja v sopar, njega ne greje.

Vrine se mu pridomišljaj, da je prav za prav videl in čul samó to, kar si je vpodabljal sam sebi, in vse takisto, kakor si je želel ali domišljal. — Ali je morda vse bitje zgolj nebitje, ali življenje morda zgolj domneva? Vender, ves svet ne more biti zgolj domneva! Naj je níčesa in nebitja kolikor toliko, nad vsem tem je vender nekaj istinitosti in rečnosti. Bitje in istinitost sem izvestno tudi jaz. Saj mislim, saj želim. — Celó živ moram še biti. — Saj ne hrepenim po nekovem izgubljenem življenji, saj ne čutim teže napak in pregreh svoje duše, kakor bi mi bilo stopiti pred večnega Sodnika. —

Takó je omahoval in preudarjal Samorad sam v sebi. Onda se spomni kakor v sanji pogodbe z Abadonom, ki ni še pretrgana, in si zaželí njegove pomoči. Skoro začuti pod seboj kakor tlà, in pred njim stojí živa podoba tistega zakladokopa in poslovodje, čegar naslovu »Plahtalič« smo se že privadili. Plahtalič izpregovorí prijazno:

— Mogočni gospodar Abadon mi je ravnokar poročil, da se vrlo dolgočasite v sedanjem nenavadnem stanji, in mi ukazal, naj stopim k vam in ravnam po njega navodilu. —

Samorad odgovorí osupel: — Ne zamerite, gospod Plahtalič, če iskreno povém, da mi je Abadon najmenj ustregel baš z vašo osebo. —

— To iskreno javljanje resničnih vaših mislij brez ovinkov mi prav ugaja. Tem lože bodem deloval na vašo korist, kakor mi je strogi ukaz ostrega gospodarja. —

— Da bi le bilo res, kar govorí vaš jezik! —

— Res ali ne res, to se sedaj ne vpraša. Dosti bode še pozneje prilike, da bodete preiskavali to malenkost. Sedaj nama je ščediti s časom, da hitro opravim svoje naročilo. Najin gospodar, ali da vas ne žalim, moj gospod in vaš sluga, Abadon, povedal mi je, da ne morete prebiti brezčasja in brezprostorja in da se ne znate gibati brez

telesa. Zatorej mi je podal telesu podoben obodek, da vánj vtaknete dušo svojo, da se ne bojite za nje izgubo in da s tem obodkom človeški čutite, gledate in poslušate ter morete občevati s telesnimi bitji. —

To izrekši, vzame Plahtalič iz žepa torilce, ne večje od navadne tobačnice, sname mu pokrovček, in iz torilca vzrase dostojno oblečen moški stas. Obraz mu je Abadonov. —

— S tem telesom, nadaljuje Plahtalič, bodete zdelovali prav lahko. Sevéda ni pravo teló, samó videz je pravega telesa. Vender se bode gibalo, gledalo in poslušalo kakor pristno človeško teló; ali to teló ne zahteva ne živeža ne spanja in ne pozná bolečine in trudnosti. Brez teže se bode gibalo kakor blisek, in če je presekate ali prestrelite, vedno ostane celo in jednotno. Abadon sedaj, ko rabi vaš život, ne potrebuje tega človečjega léva in ga vam prepušča do bodoče zamene. Kàr zaželite, in duh vam šine v prazni lev. Ta prikazen se oživí, in kakor pristen človek bode posredovala med vami in vso tvarino zemeljsko in nadzemeljsko. —

Samorad se nekamo obotavlja stopiti v to pošast, katera se maje pred njim kakor z vodíkom napolnjen oblonček, ki ga drží dete za nit, predno ga izpustí v zrak. Plahtalič je ponujal in ponujal ter že mašil meh zopet nazaj v torilce, ko se Samorad končno odloči, da poskusi to ničevo teló vsaj za trenutek.

Zdajci začuti, da je prenovljen človek. Kakó prijetno je to teló! Kakó lahko se giblje, bistro vidi in čuje ter slastno v njem prebiva duh, ne spomnivši se, da je novi život prazen meh, čegar koža je senca in videz!

— Hvala Abadonu za ta dar! vzklikne Samorad. Takoj poletim k Cvetáni, da ji povém tolažilno besedo. —

— Prijatelj, ne takó naglo! odzôve se Plahtalič. Ne k Cvetáni, ne k Ljudmili! Pomislite, z Abadonom imate dogovor, da hočete storiti samó to, kar sta prej vzajemno preudarila gledé na možne posledice. Povem vam torej, da bodete s tem telesom v sedanjem in v prihodnjih stoletjih videli samó toliko zemlje in zemljanov, kolikor vam bode Abadon posebe dopustil, in da se bodete zlasti ogibali vsake dotike s svojimi sorodniki in z njih potomci. Pač vam je slobodno to pogodbo prekršiti; toda mislim, da vas ni treba opominjati dosedanjih žalostnih izkušenj v tem oziru. —

— To je res hudo! Obetalo se mi je toliko slobode, toda nihče ne trpí večje sužnosti od mene. —

— Oprostite, gospod! To je zgolj opreznost, nevšečna na prvi pogled, a vender potrebna. Kakó bi mogli nepristranski gledati svet, ako bi se vam bilo vedno bati, da najdete koga svojcev, ki je vreden graje ali pomilovanja, ali morda še kàj hujšega? —

— Dovolite mi še vprašanje, kdo ste prav za prav? —

— Čudim se temu vprašanju, ko iz mojih ust ne pričakujete resnice. Oseba sem kakor vi, morda človek, morda duh. Toliko je gotovo, da oba vkupe dejana na lekarniško tehtnico, še pol grama ne odvzdigneva in da sem že često bival tam, koder vas bodem sedaj spremljal. O tem, kar bodete videli in čuli, pa vam bode vedno slobodna takó vera kakor dvojba. Sicer pa ne bodem dajal povoda, da bi me mogli staviti na laž. Takó je: »Clara pacta, amicitia longa.« —

— Kje sva sedaj, gospod Plahtalič? —

— Na grobu poslednjega pravnúka po dedu vaše Cvetáne, in ta se je kopal na novi celini, ki se nekoč iz morja povzdigne med Indijskim in Tihim oceanom. Več o tem vam ne morem ali ne smem povedati. —

— Tam blizu počiva neki tudi vaš zaklad, opomni Samorad šaljivo. —

Toda Plahtalič odgovorí prav resno: — Ustregli ste mi s to opomnjo. Priliko imate s temi očmí gledati moj zaklad, samó dotekniti se ga ne smete. —

Takoj sta videla grmadno gomilo črnih, neredno nametanih skal in pod njo v močno kovanem zaboji obilico čistih, velikih demantov in drugih dragih kamenov. Bila je velika vrednota, ki bi stala gotovo nekaj milijonov frankov. —

— Hvala, gospod Plahtalič. Odvedite me v mojo domovino, ako je bode še kàj v tisti čas! —

— Že sva v domovini — odgovorí Plahtalič. Sedla sva na vrh najvišjega hrasta na gôri Slemeni. Odtod imate diven razgled na vse Zagorje, na gorice in poljane ob Sotli, na ravan med Krko in Savo in na prostrano Hrvaško Posavino, daleč zadi obrobljeno z nizkimi griči in z oblaki, ki se vam vidijo sedeči na ravni zemlji. —

— Ali, prijatelj, kakó je to, da ne vidim do veličastnega Zagreba, da mi je zakrita dika trojedne kraljevine? —

— Marsikaj je minilo, kar je slulo za vaših dnij ... Ondu, kjer se je pred stoletji dičil kraljevski Zagreb, obrasta vam sedaj bujna hrastova šuma redke stavbinske razvaline, poslednje neme priče o velikosti kraljevskega mesta. Sava in Kolpa, Krka in Krapina tekó slobodno kakor nekdaj, razdejavši stare jezove; ali človeške zgradbe se

pokoré staremu zakonu o vednem izpreminjanji. Celó drug národ biva sedaj na tej še vedno rodoviti zemlji. —

— Anti vender niso Madjari napósled izpodrinili Hrvatov v staroslavnem Zvonimirovem kraljevstvu? —

— Hrvatje so umrli, Madjari so izbrisani iz zgodovine tiste dôbe. Rod, ki sedaj lépo vašo domovino imenuje svojo, prišel je, kakor nekdaj Hunci in Madjari, iz Vélike Azije, od naróčaja matere vseh národov, katera je često poslala krepkih svojih mlajših sinov v Zapad, da pomladé in pretresejo otrplo Evropo. —

— Žalostno je, gospod, nad grobovi svojega národa gledati samó velikanske gozde in jednolična polja, namesto nekdanjih gradov in mest pa zgolj nizke okrogle slamnate koče! Dvigniva se na sever! Tam so rojaki Slovenci. Ta bolj vztrajni in žilavi del našega národa je morda prebil novo azijsko poplavo kakor nekdaj Hunce, Avare in druge barbare. —

Trenutek mine, in že plavata nad ljubljanskim poljem. Bele Ljubljane ni več. Ljubljanski hrib, na čegar prostornem temeni je ob konci devetnajstega stoletja stala preprosta kaznilnica, dičijo samó nekateri ostanki zidov, žalostno štrleči izmed borovja, in okrogel visok stolp brez oken in brez strehe. Na temeni tega stolpa pohajkuje, kakor bi bil stražnik, človek srednje rastí, odet s kožuhovino in pokrit z bukovo gobo. Takov mož je užival diven razgled na ljubljansko polje, na veličastne planine ob severu in na zelene goré ob jugu.

Samorad milo potoži:

— Hujša je prevara tukaj nego pri Zagrebu! Ko sem prvič videl Ljubljano, kakó mi je ugajala nje leža in slikovita, mnogovrstna okolica! Videl sem veliko mest, vender Ljubljane ne pozabim nikjer in nikdar. Koliko prostora je imela ta sredica slovenske zemlje za krasno veliko mesto, in sedaj je vse razrušeno, zapuščeno in z grmovjem pokrito! Na ravnem barji je bilo prostora za tisoč in tisoč pridnih, imovitih kmetovalcev, in sedaj je vse to polje nepregledno jezero, katero zapirajo umetni jezovi in silne zatvornice prav tam, kjer je bila Ljubljana nekdaj najlepša. Grad ljubljanski je tedaj nekamo resno in tožno gledal na mesto in po lepi razsežni pokrajini, kakor bi žaloval, da v hribu pod njim še vedno spí velika vojska iz slavnih časov in da s to vojsko vred še vedno tam pri kameniti mizi brezskrbno ob meči sloní in dremlje nepremagani kralj Matjaž. Ko sem gledal ta grad, želel sem mu, da se nekoč razvedrí in razširi, da se na prostornem temeni sijajno dvignejo kraljevske palače, vredne prekrasne dežele okolo in okolo, in da bi se tam po zlatih dvoranah šetal vzbu-

jeni kralj Matjaž, ko premaga vse sovražnike pri sedmerovršični smreki tam na sorškem polji . . . In kaj je sedaj to gradišče; še kaznilnica ni več, samó stolp za poldivjega gozdnega čuvaja! To je žalostno! —

— Prirodna prememba, odgovorí Plahtalič. Stoletja in stoletja prinesó marsikaj iznenadnega. Ljubljana ni več rabila za mesto in razpadla je. Barje se je prestvarilo v umetno jezero, takisto mnoge druge nekdanje doline. Savinja na primer je z visokim jezom zaprta pod Celjem, prav takó Sava pod Litijo, Krka pod Novim Mestom. Soča, Drava, Zila morajo tudi polniti nova umetna jezera. —

— Čemú to silovito pokvarjanje rodovitega, obdelanega svetá? —

— Ta národ, ki sedaj gospodari tukaj, dela in skrbí za pozno bodočnost. S temi umetnimi jezovi izboljšujejo zemljo. Povodnji donašajo dobre zemlje z višav, ta zemlja se vseda v jezerih. Nižji kraji se varujejo preplave, ker zatvornice urejajo odtok, in izpušča se vedno samó toliko vodé, kolikor ni kvarno za nižji svet, dočim je v jezerih vedno prostora za pritok vsake povodnji. Ali vse to je imelo še drug namen. Ko so prihrumeli novi barbari v vaše dežele in ukrotili stare prebivalce, niso le-teh mogli uničiti hitreje nego takó, da so morali premagani slovenski robi in tlačani samí graditi te velikanske jezove in samí zagrinjati z novim občim potopom sledove svoje omike in spomine na ljube domače kraje. Poslednji Slovenci so bili prisiljeni, da so takó samí kopali svoje grobove. —

— Res pravi barbari so to! —

— Kakor si misliš. Tudi v našem devetnajstem stoletji bi marsikateri národ, ki sam sebe nazivlje plemenitega in bratoljubega, potopil drug národ, naj rečem, kàr v žlici vodé, samó da ima za takov národomor dosti pomočkov. Takšen národomor, ki se po jedni stráni zôve vnebovpijoče bratomorstvo, po drugi stráni pa izvrševanje potrebne samoohrane, godil se je prej polagoma, kakeršni so pač bili pomočki. Ti tuji barbari so pa takov pomor opravili hitreje, ker so bile njih moćí po takem. Čim močnejši je močni sosed, tem prej uniči slabšega. —

— Ali je torej po tem prevratu ostalo še kàj Slovencev? —

— V Evropi poznam še jednega. Da ga vidiva, morava se pomekniti više v goré. Tam blizu, kjer kipí v nebó bela glava snežnika Triglava, uzrete med planinskimi velikani na južnozapadni stráni strmo piramido golega Bogatina. V tej gori je prostorna jama, večno razsvetljena, ki hrani v sebi bogastvo suhega zlatá in dragih kamenov. V jamo drží priroden rov. Vhod vánj najdeš samó ondaj, ako si pod Triglavom utrgal čarobno »rožo mogôto«, ki ti odprè ključanice do

vseh zakladov. Videl je že marsikdo to rožo na strmih stenah in čeréh. Ako je pa čez strmine in prepade zlezel in splezal do nje in segel pónjo, prijel je namesto rože jeznega strupenega modrasa, in bilo je po njem. Poslednji Slovenec je pa vender našel tisti rov, ker je bil prvi Slovenec, ki ondu ni iskal zlatá. Nama je ta rov tudi odprt, in v špilji najdeva starega možá, neizmerno učenega. —

— Poslednji Slovenec, nad vse učen in vender jamnjak — troglodit! Kdo bi to verjel? —

— Meni bi se zdelo čudneje, odgovorí Plahtalič, ako bi si slovenski učenjak s slovensko učenostjo primodrijanil palačo! Po vrhu je ta mož poslednji Slovenec. Vaš národ ni zvonca nosil v zemeljski zgodovini, torej tudi za poslednjega trpina ne smete zahtevati boljše usode. —

Po teh porogljivih besedah se spustita k Bogatinu. Plahtalič odvalí skalno ploščo, prislonjeno h gorski steni, splazita se po rovu in konči stopita v prostorno dupljo, ki je svetla, kakor bi ji svetila elektriška luč. Tam sedí na mahoviti klopi za prirodno kamenito mizo skljućen sivček dolge razmršene brade. Obleka mu je medvedova koža, prevezana s trto. Ves zamišljen v drobne listke, razpostavljene po mizi, zapazi prišleca stoprav tedaj, ko stojita tik mize. Samorad ga ogovorí v pristni slovenščini. —

Možu se zaiskre očí, in vesela rdečica mu šine v lice. Z glasom, prav krepkim za takovo starost, odgovorí:

— Bog te sprimi, ljubeznivi rojak, ki si me po stoletjih zopet razveselil z milim zvokom jugoštajersko-zagorskega narečja iz devetnajstega stoletja! Prosim vas, gospod, ponovite še jedenkrat počasi svoje besede, da razločijo topa moja ušesa nadrobno, ali pravilno po svojem narečji izgovarjate naglašeni svoj a (ô) in svoj u (ü) in ali zavijate bolj panonski ali bolj karantanski? —

Samorad storí, kakor je ukazal gospod. Ta pa zmaje z glavo, rekoč: — Žàl, pokvarjeno narečje; to je žalosten plod šole in knjige! Ali poznate kàj več narečij, ali imate v sebi kàj jezikoslovske žilice? —

— Oprostite, blagi gospod, nekaj narečij poznam nekoliko; nisem pa jezikoslovec in slovenščine in hrvaščine sem se naučil več s knjigami nego ob pogovarjanji z národom. Postreči vam pa vender morem z marsikatero jezikovno drobtinico, ker po čudnem naključji sem živ pristen človek iz devetnajstega stoletja. Vi, blagi gospod, pa živite nekaj stoletij za mano. Zatorej vas prav lepó prosim, da mi izvolite kàj razodeti iz poznejših stoletij in zlasti povedati, kakšna

usoda vas je pregnala od učenjaških stolic v jame medvedov in jazbecev. —

Mož se nekoliko zamisli in napósled izpregovorí: — Žàl mi je, da se morava raziti. Vi poznate záme slovenščine premalo. Jaz nisem prišel od južnih slovenskih krajev, vender poznam narečje vašega domačega kota, kakor se je govorilo v devetnajstem stoletji, bolje nego vi. Vi govorite jezik jednega stoletja in še tega prav nedostatno; jaz poznam pismeni jezik in vsa narečja iz več nego tisoč let. Kar veste drugih rečíj iz devetnajstega stoletja, tudi ne obogaté moje vede; mariveč prišli bi v zadrego, če vprašam kàj več iz vašega stoletja, na primer, kdaj se je prvič natisnil slovenski stavek z gajico, katere večje slovniške napake so v Prešérnovem »Krstu pri Savici«, iz katere slovnice se je učil slovenščine pesnik Koseski? Spodobno pogostiti vas tudi ne morem; prostora imam sicer dovòlj, ali za hrano morem postreči samó z gorskim mahom, s sladkimi koreninicami in z raztopljenim ledom, ker v teh goličavah nimamo studene vodé. Kar vém iz poznejših vekov, pa láhko povem na kratko, in to vas ne bode zanimalo: Spisal sem in za tisek pripravil slovnico slovenskega jezika, v kateri je po jezikoslovnih pravilih natanko in neovržno določeno, kakó se govôri slovenski čez petsto let. Ta slovnica je v štirih stoletjih po vaši dôbi najimenitnejši čin med Slovenci. To vas pa ne zanimlje, ker nimate pojma o važnosti takšne slovnice. Žàl mi je torej . . . —

— Veselite se rajši, seže mu Samorad živahno v besedo. Morda si niste prav zapomnili, da živim v devetnajstem stoletji in med slovenskim národom. Naš národ sedaj veliko piše in tiska, rad čita in se postavlja na noge takó krepko, da se zaradi njegovega napredka vznemirjajo vsi številnejši sosedni národje. Izročite mi svojo slovnico, preskrbim vam nje tisek, bodisi ob svojih troških, in popišem v predgovorčku, kakova sreča mi je podala v roke to veleučeno knjigo. Povém vam, da takó zaslujete kàr štiristo let, predno ste prišli na svet, in to je nekaj! —

Te iskrene besede ganejo starčka. Objame in poljubi Samorada ter izpregovorí z glasom, trepečočim od veselja: — Prisezite mi v roko, da izbavite tisek moje slovnice! Onda ste moj slovenski gost, in povém vam iz poznejših časov že še marsikaj, kar vas bode bolj zanimalo nego jezikoslovje. Ali oprostite opomnjico, da je ne pozabiva pozneje. Dovolili mi bodete, da pred tiskom pregledam vaš predgovorček k svoji slovnici; ker ne verjamem, da pišete po jedino pravi slovnici, kakeršno sem nekoč predaval neposlušnim učencem. —

Samorad seže starčku v roke. Tà si dá potlej predstaviti gospoda Plahtaliča, kateremu reče nekaj prijaznih besed. Vsi trije sédejo na klop mahovko. Starček seže pod klop po glinasto, na pol ubito lulo in po velik tobačji mehir ter pravi: — Od nekdaj mi je bila poleg jezikoslovne učenosti največja slast pipa poštenega tobaka. Dovolite, da si jo zakurim. Najprijetnejši pomenki, najboljše misli se snujejo uprav tedaj, ko se tobakov dim vrtinči proti stropu. Račita povedati, kakšna usoda vaju je zanesla na to kamenito morje; potlej izpregovorim tudi jaz o marsičem. Samó o politiki vém prav malo, ker se s to zvijačno, nevarno rečjó nisem smel pečati, dokler sem bil v službi, potlej sem bil pa zánjo prestar in preokoren. —

Samorad in Plahtalič povesta svoje dogodke, ki so nam že večinoma znani, nekaj nas pa ne zanimljejo. Plahtalič je slikal čudne dogodke svojega življenja takó čudno, da sta poslušalca kàr strmela. Iz dolge vrste lažíj naj povém samó to, da je bil med drugim tudi profesor kitajskega jezika in slovstva na kitajsko-ameriški akademiji v Pekingu, in to mu je naklonilo napósled dovolitev starčka, kakor jezikoslovnega tovăriša, da smé preložiti njega slovnico na kitajski jezik. —

Potlej pripoveduje starček, da je v dvaindvajsetem stoletji slul pod učenjaškim imenom »Slovogoj«. Bil je profesor slovenskega jezika v Tržiči, kamor so njega dni prestavili véliko gimnazijo iz Kranja, in je spisal mnogo jezikoslovnih razprav zlasti o slovenskih narečjih in podnarečjih. Razven omenjene slovnice je spisal najboljšo slovnico v slovenskem jeziku iz dvaindvajsetega stoletja in ondu neovržno dokazal, da do tedaj še nihče ni pisal pravilno slovenski. Zeló in kakor po dogovoru so ga napadli drugi zavidni slovničarji. Vnela se je srdita »abecedna vojska« kakor v devetnajstem stoletji med bohoričico in »žabico«. Več let je trajala, pa ni se mogla končati z njega zmago; ker uprav ta vojska je dala tedanji vladi povod, da je posegla vmes z železno roko. Izdan je bil strog ukaz, da je slovenski uk in jezik odpravljen na vseh in vsakeršnih šolah slovenskih in prepovedan tisek vsake slovenske besede. Takó se je končala poslednja abecedna vojska, in Slovogoj ni dosegel gotove zmage na veliko veselje svojih nasprotnikov.

Ko je bila slovenščina izgnana iz učilišč, odpustili so tudi Slovogoja iz službe, in pobegnil je v Bohinj, kamor so se baje nekoč zatekli odstavljeni staroslovenski bogovi. Vzel je s seboj vse svoje bogastvo: knjige in spise; denarja ni imel, ker je bil oskromen slovenski učenjak. V tej samoti se mu je čez nekaj let pridružil nekdanji učiteljski tovăriš z učenjaškim imenom Rudovar, najučenejši po-

znavatelj rudnin in kemijskih spojin. Pobegnil je v bohinjsko dolino pred azijskimi barbari, ki so takrat že močno napadali in napósled premagali nezložno Evropo . . .

— V dolini nama ni bilo več varno, nadaljuje Slovogoj. Torej sva pospravila vse svoje učenjaško bogastvo v planine, kjer je Rudovar po čudnem naključji, katerega mi ni hotel nikoli pojasniti, našel to jamo, nepoznano vsemu svetu. V tej jami, katera je čudovito prijetna in kakor nalašč pripravljena za učenjake, prebila sva dolgih dvesto let. Tukaj sem pred blizu sto leti dovršil novo svojo slovnico, katero sedaj za novih sto let gladim in spopolnujem z učenimi dodatki. Nikar se ne čudite temu! Morda ste že nekaj čuli o roži mogôti, vsega niste. Moj továriš Rudovar je opazoval, kakó je hudo ranjen orel vgriznil v steblo redke rože. Orel je takoj okreval, zagnal se v svojega preganjalca in ga razsekal. Tisto rožo je Rudovar utrgal, preiskal nje sok in se čudom začudil, ko je v tem soku našel to, česar so zaman iskali stari alkimisti: tisti modrijanski kamen, ki izpremení navadni prah v zlató, in kar je mnogo več vredno, človeško življenje podaljša za nekaj stoletij. Odsihdob nama je bila roža mogôta navadni živež. Kapljica ali prašek zadošča malone za teden dnij. Teló se mi je omladilo, in duh je bister in živahnejši nego kdàj. Brez te čarobne rože bi ne bil spisal takó temeljite slovnice. Skrbela sva tudi za ugodnost in bodočnost. Navadila sva orle in brkaste jastrebe — vsakdanje svoje družabnike — da nama strežejo; in bistri orli so nama nanosili od nepristopnih čeríj in goličav toliko tiste rože, da imava živeža vsaj še za dvesto let. Samote sem se navadil, ker zadoščam sam sebi, kakor se to spodobi modrijanu; obleka mi je medvedja koža, živež tista roža. Več ne potrebujem. Lahko bi bil neizmerno bogat. Sedim, kakor vidita, na zlatu in med zlatom, katerega je vse polno okolo nas v velikih in majhnih kepah. Jaz te potrate ne potrebujem. Vzemita s seboj zlatá, kolikor moreta; in prosim vaju, vzemita ga obilo, da odrineta vse tiskovne troške moje slovnice, in preskrbita se z zlatom tudi za drugi in tretji natisek . . . — Moj Rudovar, nepristopen značaj in dôkaj oduren mož, pa ni bil toliko modrijan, da bi se bil privadil takemu samotarjenju. Pohlep po slavi in oblasti ga je po dvesto letih zavêdel med nove gospodarje naše domovine. Branil sem mu, rotil sem ga, toda zaman. Gnalo ga je, da izdá tajnost večnega zemeljskega življenja trinogom, ki so pomorili najine rojake. Strašna slepota! In vse to samó zató, da doseže blestèč red ali visokobobnèč naslov! Vzel je s seboj živeža za jedva tri leta, in ker se že pet let ni vrnil, sodim, da častihlepnik ni dosegel, česar je iskal,

in da je pri teh barbarih bržkone našel zavratno smrt. Tako sem ostal sam, pokopan pod silno goró in vender živ, vedno delujoč, vedno se učèč, ali od tega nimava koristi niti jaz, niti národ moj, kateri je že davno zamrl. Rad bi se posvetoval s pametnim človekom, ali smem sam sebi ustaviti življenje, če opustim uživanje rože mogôte; ker prebil sem že dvesto let nad navadno človeško mero. Ali kje naj iščem, kje najdem takega človeka med temi barbari, jaz poslednji Slovenec, poslednji kristjan v Evropi? —

Solza je zaigrala Slovogoju v očesi, in beseda mu je zastala. Naglo izpregovorí Plahtalič:

— Dovolite, gospod Slovogoj, da izrečem nasvet, ki bi bil vam prijeten in slovenskemu národu koristen, ako se mu odzovete. Jaz in gospod Veselin izvestno živiva v devetnajstem stoletji. Sedaj, ko občujeva z vami, občujeta devetnajsto in štiriindvajseto stoletje. Moč vas imava presaditi nazaj v devetnajsto stoletje, če le privolite. Prosim vas, storite to! Svoje kapljice in praške, svoje knjige in spise odnesete iz te jazbine in se preselite z nama ali v Ljubljano ali v Zagreb med vrle svoje rojake. Daljšali si bodete življenje s tistimi čudotvornimi leki in uživali veselo blaženo starost, ker najdete rodovita tlà za seme svoje učenosti in iskreno priznanje vsega národa, katerega bodete kakor prerok svarili in mu odkrivali preteče nevarnosti. —

Na te Plahtaličeve besede, katerim se pridružijo prošnje Samoradove, zamisli se starček globoko, potlej kane iz črne steklene tikvice sragico vonjavega, oljnatega soka na jezik in izpregovorí po dolgem molku z žalostnim glasom:

— Preudarjal in preudaril sem prijazno ponudbo, toda moram jo odkloniti. V živem spominu svojega duhá sem gledal pred seboj kakor v izprevodu vse dôbe domovinske povestnice od devetnajstega stoletja do dné, ko sem pribežal v to skalno zavetje; toda v teh viharnih dôbah med vsemi rodovi, ki so živeli in trpeli v teh stoletjih, ne najdem udobnega mesta záse in za takovo svojo delavnost, ki bi koristila. In ali naj grem zopet med ljudi novič trpet svoj zastonjski trud in napor, tajno zavist prijateljev in očito kleveto sovražnikov ter vse omame in razmame dolgega življenja — in vse to med ljudmi, ki celó niso moji vrstniki? Nikakor ne! Povém vama, da rajši zdajci izdihnem grešno svojo dušo, nego bi obnovil samó jeden dan življenja med ljudmi. Opraščam vama to iskreno ponudbo; saj ne vesta, kaj sta ponujala! Pred vama je bodočnost zakrita z gostim zagrinjalom, jaz pa sem videl in izkusil, kar je za tem zagrinjalom. Žalostna je ta bodočnost, če jo gledaš od daleč, kakor jo gledam sedaj jaz; a

prežalostna je, če jo moraš prebiti sam . . . Torej bode najbolje, da pod to belo goro dalje samotarim mrtev za vse ljudi in čakam ure, ko se bode račilo božji dekli, beli smrti, posetiti poslednjega in pozabljenega Slovenca in ga rešiti čudne usode . . . Res, neumevna mi je usoda! . . . Ko pridem časi pod milo nebó in gledam od vrat svojega bivališča po nekdanji slovenski zemlji, zdí se mi, da sem podoben preroku Jeremiji na razvalinah jeruzalemskih. Dà, prijatelja, žalostna, potokov solz vredna dôba je za menoj! Da se je Evropa o pravem času zavêdla, kakó morališki prepada; da je spoznala, kakó dirja v pogubo; da si mogotci nalašč niso tiščali očíj in ušes proti žugajočim znamenjem in preroškim svarilom; da so gospodujoči véliki národje hoteli priznati resnico, tolikanj a zaman jim očitano: da ni bolj podlega in krivičnega, nego če tlači velik, močen národ malega in slabega, in da ni bolj vzvišenega in častnega, nego če velik národ, spoznavši svoje dostojanstvo in svojo dolžnost, popravi in odpravi staro krivico proti malemu národu: onda bi se divji razbojniki še sedaj, v štiriindvajsetem stoletji potikali po stepah in puščavah vzhodne Azije brez upa, da premagajo Zapad. Evropa bi bila srečna in mogočna, mir in sprava bi vladala med národi, in naš mili rod slovenski bi se razcvital v blaženem zadovoljstvu in neprikračeni posesti vseh prirodnih svojih pravic. Izpolnile bi se bile besede našega Jenka iz devetnajstega stoletja, ki so nekoč dičile prezgodnji grob njegov:

»Ko jaz v gomili črni bom počival,
In zêlen mah poraste nad menoj;
Veselih časov srečo bo užival,
Imel bo jasne dneve narod moj!«

Kakšna pa je sedaj resnica? Národ je umrl, toda po vsi pravici bi moral živeti še dôkaj stoletij. Jaz jedini sin tega národa pa sem ostal kakor nekakov strašilen spomin, kakor knjiga v knjižnici, pisana v pozabljenem jeziku; a po prirodni pravici bi moral že davno umreti. —

— Samorad seže starčku v roke in pravi ginjen:

— Oprostite nama, blagi gospod, da sva vam prizadela bridko uro žalostnih spominov! Nečeva vas delj nadlegovati, in če dovolite, posloviva se, samó da nama podaste svojo slovnico. —

Slovogoj udrží Samorada za roke in odgovorí živahno: — Ostanita pri meni, dokler vama drago! Vedno mi bodeta prav ljuba gôsta. Žalost mi je res velika, ali če jo delita z menoj, bode menj bridka, kakor tudi očite solze menj pekó nego skrite. Bojita se nemara dolgočasja; vender vedita, da nisem vedno jezikoslovec, in tudi moje bivališče ni takó napačno, kakor se vama vidi na prvi pogled. Več sob

imam pripravljenih, in po vseh sveti tista luč, ki se ustvarja, kadar gorí zaklad. Tù notri v Bogatinu pa gorí zaklad vedno . . . Toda pojdimo nekoliko na solnce! Vabim vaju na prijeten izprehod, in tam pod milim nebom se bodemo razgovarjali menj žalostno. —

Stopijo pred rov. Slovogoj zapiska na piščalko, in hkrati se v višavi nad njim zbere tolpa planinskih orlov in še večja tolpa velikih brkastih jastrebov (sópov). Slovogoj jih zadovoljno gleda in pravi Samoradu: — Odkar sem se razstal z ljudmi, od tedaj so mi te ujede vsakdanje družice. Privadili smo se drug drugemu, in po dolgi vaji so se ti silni ptiči ukrotili mojim poveljem. Storé in prinesó mi, kar jim pokažem, in takó so umni, da skoro govoré. Vender govoriti jih nisem učil, da se ne naučé tudi lagati in obrekovati. Orli me nosijo na mojih izprehodih, sópi so pa moja vojska, ki je vedno zvesta in me nič ne stane. Ako bi ne imel te vojske, davno že bi bil tukaj najden in umorjen. Vedita, ti novi barbari obhajajo vse goré, in nekateri plavajo prav izvrstno po zraku. Če pa kdo izmed njih zajde blizu mojega domovanja, onda ga moji ptiči précej uzró z bistrimi očmí, zasadé vánj ostre kremplje in ga razsekajo z jeklenimi kljuni. Takó varujem svoj skriti dom . . . Lepo vreme je danes, zrak je čist, in pogled nese v daljo kakor malokdaj. Rada bi kàj čula o slovenski zgodovini iz moje dôbe. To se najbolje pripoveduje na vrhu Triglava, kjer se tudi lahko marsikaj pokaže. V četrt ure dospemo tjà gôri, jaz z orli, vidva pa itak hodita po zraku kakor po zemlji. Ko se tam nagledamo in nakramljamo, pa se vrnemo v Bogatin, vidva k počitku, jaz k slovnici. —

Samorad veselo vzprejme to povabilo. Plahtalič pa omeni: — Prosim uvaževati, da ima gospod Veselin pogodbo, ki ga nekaj veže. On ne smé gledati ali poslušati zgodovine bodočih časov iz dôbe, v kateri živé potomci njegovega deda. —

Samorad ga nejevoljno zavrne: — Samó dogodivščin svojih sorodnikov ne smem videti ali slišati; vse drugo mi je slobodno, in sploh si ne dam še huje kratiti te male prostosti, ki mi je puščena. Torej prosim, gospod Slovogoj, zamolčite iz svoje povesti vse, kar bi se morda tikalo ljudij z Veselinovim imenom, vse drugo pa smem in želim poslušati. —

Slovogoj blagovoljno izusti: — Jako mi ugaja, da morem v svoji povesti ustreči obema častitima gospodoma. Kar sem videl in čital slovenske zgodovine, v nji poznam pač preveliko trpinov a nobenega veselina. Torej se bodem lahko ogibal povesti o ljudeh Veselinovega imena. Sicer pa je bilo tudi po devetnajstem stoletji kakor prej ali

naključje ali zlà usoda, da so tisti slovenski otroci, ki so vzrasli v veselji in bogastvu, kàj radi zatajili máterin svoj jezik in svoje koleno. Tudi pozneje je bila našemu národu »krušna mati« največ kmetska hiša, katero nam je nekdaj takó nepozabno opeval naš Simon Gregorčič. Torej, kàr brez skrbí na Triglav! —

Slovogoj zopet zapiska na piščalko. Osem orlov séde tik njega na kamenito ploščo. Starček prinese iz rova stol-naslanjač, na katerem so navezane vrví in verižice, ujarmi po štiri orle na desno in levo stran, vzame v roko dolgo šibo, séde na stol in glasno zabrlizgne.

Orli dvignejo stol in ga odnesó po zraku, kakor kaže starček s šibo smér svojemu vzletu. Šumotno vofotaje ga spremlja na desni in levi stráni nad sto velikih brkastih sérov. Naglo se nesó proti severovzhodu. Globoko v dolini se vidi temno bohinjsko jezero, okrog in okrog obrobljeno z visokim mecesnovjem, in še vedno grmí kakor nekdaj slap Savice v navpičnih stenah visokoskladnega Ogradnika. Izprevod beží dalje nad okroglimi planinskimi jezerci, kjer se v mirni črni vodi zrcalijo ogromne bele pečine, razmetane in nakopičene po grobotihi skalni puščavi med gorskimi velikani. Skoro se ustavijo na temeni »snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja«.

Sopi in orli se razsedejo ob prepadih. Samorad in Plahtalič si izbereta vsak svojo skalo izmed groblje, v kateri je često cepila in krušila strela. Slovogoj pa stopi na najvišji rob, obrne se proti vzhodu, krepkó si vzravná teló, katero je bilo prej videti sloko in šibko, in na slovesno resnih potezah razvnetega obličja mu ni več sledú suhoparnega jezikoslovstva in mátore starosti.

Molčé se zamaknejo vsi trije v divni razgled.

(Dalje prihodnjič.)

Pozdravi ljubici.

Naročil ribi sem pozdrave,
Naj nêse Zorki jih v daljave:
Med pótem ribič slà ujel.

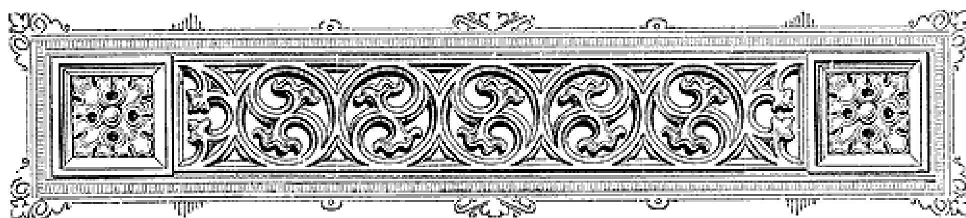
Naročil sem pozdrave ptici,
Oj, lahkokrili golobici:
Med pótem jastreb jo je vzel.

Sedàj pa pojdem sam v dolino,
Ko najdem miljenko jedino,
V pozdràv poljubim jo vesel.

L. Habétov.

26

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

VIII.

Po dolgem molku séde Slovogoj med Samorada in Plahtaliča na vzvišeno skalo ter povzame:

— Slovesna bodi naša seja na Vélikem Triglavu, na pozabljenem spomeniku zamorjenega národa! Vrh Vélikega Triglava se je še v XIX. stoletji po nekod v Bohinji in Bledu zval tudi Klek in je bil babjevercem plesišče čarovnic, točo delajočih. Poglejta gôri proti severozapadu in dôli v tisti črti proti jugovzhodu! Tam vidita v stranski dalji, kjer se zemlja in nebni obod stikata v jedno planoto, gôri in dôli po jedno, očito nad drugim gorovjem vzvišeno téme, kateremu je liki Triglavu tudi na jedni stráni kleknil navpični rob. Prva gora na meji nekdanjega Korotana in nekdanje saligrajske vojvodine je Véliki Klek, katerega so pozneje Nemci prekrstili v »Grossglockner«, [1]) druga dôli v nekdanji hrvaški kraljevini, blizu nekdanjega mesta Ogulina, pa je Mali Klek. Mi sedimo na srednjem Kleku. Bila je nekoč dôba, ko so vsi trije Kleki gledali samó slovenski národ daleč okolo sebe; toda gledali so potlej za stoletij in stoletij, kakó se je ta národ pogrezoval v morje nemško in italijansko. Že v dvajsetem stoletji je bil srednji Klek, naš Triglav, prav blizu mejâ nemškega in italijanskega jezika. Izvestno vama je znano, da je že v XIX. stoletji nasprotnike slovenskega národa jako v očí bodlo slovensko ime »Triglav«. Nemci, katere so v tem radovoljno podpirali slovenski nemškutarji, pisali so rajši »Terglu«. Temeljitejši Italijani pa

[1]) Na Holzwurmovi karti v »topografiji« Mateja Meriana iz sedemnajstega stoletja se „Grossglockner“ še imenuje „Glöckner Mons“, kar gotovo kaže na slovensko ime Klek. —

so naše ime kàr pretvorili v »Tricorno«. Ko sem bil jaz mladenič in sem plezal na Triglav, dobil sem še slovenskega vodnika iz Bohinja, toda možev jezik je bil zeló pomešan z laškimi in nemškimi besedami; zakaj do južne meje bohinjske so že predrli Italijani, na severni stráni Triglava pa so sedeli nemški naseljenci. Na šolskem zemljevidu smo čitali tudi samó »Terglu« in »Tricorno«, prvo neki keltsko, drugo neki staroitalijansko ime, in opasno je bilo kakor učencu takó učitelju ziniti, da je ta gora prav za prav Triglav slovenskega imena.

Ob teh treh Klekih in daleč okolo — povsod, kamor vid nese z vrhu Triglava — domoval je nekdaj in o srečni bodočnosti snival moj národ slovenski. Bridka žalost me obhaja, ko sedaj to premišljujem na sivem Triglavu, nekdaj toliko opevanem, ki je danes samó velikanski grobni spomeník, a molčèč spomeník, zakaj vzeto mu je staro ime in siloma je zatrt celó spomin na slovenski národ. Nikoli bi ne bil verjel, in zdela se mi je ogromna zgodovinska krivica: krivica, ki je brez uslišanja zatirancev vpila v nebó, da je usojeno blagemu, vrlemu, duševno razvitemu národu od prvega postanka do poslednjega prestanka samó trpeti in poslušno stopati za drugimi národi, ne da bi bil kdàj smel doseči odločilno besedo v zboru evropskih národov! Često sem premišljal, ko sem jaz jedini utekel národovemu porazu, to čudno, nerazozlano usodo. Ali je morda zakon svetovne zgodovine sličen zakonu družabnega življenja o razliki stanov; ali je takó tudi med národi, da morajo nekateri vedno gospodovati in nekateri vedno hlapčevati; ali tudi národ ne more doseči veljave in slave po blagosti, pravici in bratoljubji, nego samó po krvavih potih sebičnosti, sile in po zatiranji menj krepkega bratovskega národa? Ali je pa morda ta sin, ki se zôve slovenski národ, prezgodaj ostavil mater Slavo, premer je bil zadosti vzgojen za vstop na zgodovinsko terišče, predno je bil oprezno opremljen in jekleno utrjen na boj za svoj obstanek in premer je dobil moških krepostij za ustanovitev svoje države? Izmed Slave sinov se je Slovenec prvi napotil proti neznanemu jugozapadu in je ondu predrl najdlje. Mejo so mu zastavili krepkejši sosedje. Odrivali so ga nazaj in napósled podjarmili svoji oblasti, ko naprej ni smel, nazaj ni mogel. Posebna nesreča je bila tudi ta, da se je národovo selenje ustavilo v pokrajinah, kjer so gore in reke, šúme in planine prebivalce bolj razdruževale nego jedinile v celoto, in ta, da si je národ svoj prostrani dom, ki je imel toliko odprtih vrat in oken, pa nobenega skupnega zbirališča in trdnega zavetišča, postavil uprav na starodavno véliko cesto med evropskim vztokom in zapadom, severom in jugom. Koliko je zaradi tega trpel

o velikem preseljevanji národov in kakó so potlej v deželo silili Italijani od severnoitalske ravnine in od morja, Nemci skozi odprte doline in ob toku rek, in napósled še Madjari, brezoziren, Slovanom najusodnejši národ, iz panonske ravnine! Ker so bili Slovenci prezgodaj ločeni od matere Slave in nezreli za ustanovo svoje države, zatorej tudi nikoli niso dospeli do národne zgodovine. Samó povestnico posameznih pokrajin in zgodaj ločenih dežel poznamo; ali v teh posameznih povestnicah ni imel besede naš praded, domačin v teh deželah, in lice te povestnice nima slovanskega značaja. Kakor blisek v temni noči je zasvetil junaški vojvoda Samo, kakor blisek, po katerem je bila noč le še temnejša. Vender tisti bajevni Samo je bil bajè Nemec, in njega oblast je prestala z njegovo smrtjo ali morda še prej, précej po njega veliki premagi Nemcev.

Duhovit slovenski poslanec je izustil krilato besedo, da mi Slovenci res nimamo zgodovine; ali zató imamo geografijo, kar je več vredno. Vender nam ni koristila ta geografija Uprav zaradi nje smo bili ves čas národovega življenja izpostavljeni napastim, kakeršne so bile drugim slovanskim rodovom menj znane in menj opasne. Naša geografija je provzročila, da smo se sčasoma ločili ali da smo bili odtrgani od vseh bratov slovanskih. Samó na jugu smo imeli brate Hrvate; a te smo jedva poznali. Samó jedenkrat so se združili Slovenci in Hrvatje v národno vojsko, ondaj ko je Ljudevit, ban posavskih Hrvatov, zgrabil za orožje, da se otrese frankovskega jarma (leta 819.—823.). Tedaj so ga podpirali tudi Slovenci od Save in Drave in mu pomogli do mnoge zmage. Ali turobne usode! Ljudevita je umoril izdajica, rojak. Slovenci se niso oteli frankovskega jarma, in kakor pôje Prešéren: »Od tód samó kervávi pùnt poznámo, boj Vítovca in rópanje Turčíje«. Kralj Matijaž naših pesmij in pravljic nam je Matija Gubec iz Zagorja, tisti kmetski kralj, ki je bil o završetku »selske bune« posajen na razbeljen železni prestol in ovenčan z razbeljeno železno krono.

Slovanska usoda je čudno pletla zgodovino na jugu, da sta se brata po rodu in jeziku in soseda, Slovenec in Hrvat, vedno otujevala drug drugemu. Hrvatje so se sicer oslobodili inozemskega jarma ter si pridobili národno zgodovino in kralje svoje krví, toda tista slavna dôba jim ni trajala dolgo. Izpodjedala je mlado državo v sredi stara slovanska bolezen: domača nezloga; od zunaj jo je napadal krepki italijanski živelj; in ko so se Madjari vzpeli do državne osnove in močí, tedaj so tudi oni razdorno vplivali na nejedino kraljevstvo, v katerem je kraljeva moč oslabela, dočim je rasla sila sebičnih, častihlepnih

boljarjev in je bil prosti národ kakor ondaj povsod v Evropi samó kolikor toliko poslušna, brezvoljna grmada. Napósled so se Hrvatje, ko je s Stjepanom II. (leta 1102.) zamrla domača kraljeva rodbina, upognili ogerskemu kralju Kolomanu, in dovršila se je njih slavna dôba z velikim porazom. Prejeli so kralja tuje krví, kakor bi oseben človek premenil rodno svoje ime in se odrekel spominu in slavi dedov svojih. Ostali so potem Hrvatje v zavezi z Madjari in brez národne dotike z rodnimi brati. Le malokdaj je švignil plamen platoniškega bratoljubja čez steno politiške meje, ki je bila na videz neznatna, v učinkih pa nebotična. To bratoljubje je ostalo brez posledic za národ takraj in ónkraj meje, dasi že nad tristo let vlada ista dinastija obema bratovskima národoma.

Pri Slovencih ni moglo priti do takovega poraza. Slovenci niso mogli pasti, ker se nikoli niso vzpeli do višave. Res jih je vnemalo iskreno domoljubje, in branili so lepo svojo domovino na vse strani hrabro in vztrajno, vender brezuspešno. Preveč so bili razkosani in ločeni po šumah, rekah in visokih gorah. Kadar so bili napadeni, združila se je skupina bližnjih rodov brez dotike z oddaljenimi sosedi; in ko so napad hrabro odbili, razveselili so se tolikanj, da niso mislili na osveto sovražnikom, niti niso premišljali, kakó naj preprečijo možne prihodnje napade s tem, da se združijo v trdno celoto. Vsak posameznik je bil hraber in bojevit, toda vsakdo je hotel biti takisto sloboden. Sloboda posameznikov je ovirala slobodo národa. In ker se nihče ni hotel stalno podrediti volji in oblasti izbranega poglavarja iz svoje srede in krví, podredili so se zaporedoma tujcem. To se je prebivalo lože, ker so bili med seboj še vedno jednaki, namreč jednako — neslobodni. Bojevali so se tudi pozneje vzgledno zvesto in hrabro, toda pod tujim poveljem in za tuje koristi. Tudi to se je lože trpelo, ker mera koristi je bila vsem Slovencem takisto jednaka: nihče ni dosegel več, nihče menj, ker nihče ničesar. S tujim gospodstvom je prišel tuj živelj v deželo. Nemški vitezi so si delili zemljo in gradili trdne gradove za krotitev Slovencev. Duhovniki so bili največ nemški in laški plemiči, ki so često nosili železni oklep pod mašno odevo ter vihtili meč takó ročno kakor pastirsko palico. V mestih in trgih se je ustanovil laški in nemški pravni red in osnovale so se nemške rokodelske bratovščine. Slovenec je bil potisnjen na polje; toda nì to ni bilo več njega slobodna lastnina. Ostal je kmet po imenu in bil končno rob po pomenu. Kdor tedaj ni bil plemenitnik, duhovnik ali meščan, užival ni nikakovih slobośčin; in kakor je bil teptan in zaničevan brezpravna para, kmet, takó je bil zaničevan slovenski jezik: jezik sužnega kmeta.

Kakó bujno je v poslednjih treh stoletjih srednjega veka zacvelo národno pesništvo pri sośednih Italijanih in Nemcih! Vender nobena iskrica tega vzleta ni padla med Slovence. Za vse srednjeveške dôbe smo ostali brez književnosti, brez národne poezije in brez prosvete: »Káko rod za rodom gine«, to je bila tedaj vsa naša zgodovina! Národ robov in tlačanov, národ vnukov nekdanjih slobodnih gospodarjev vse dežele ni našel rešitve pri ljudeh; iskal je torej tolažbe pri Bogu in od tam je pričakoval spasa in boljših časov. Zidal je cerkvice na gorah, hodil na daljna božja pota in goreče je molil. V mnogih stoletjih je bila napósled udana pobožnost in nekova fatalistiška nádeja, da nam nekoč posijejo milejše zvezde, očit značaj slovenskega národa. Národ je bil res pobožen, ali hkrati zeló vražen, neomikan, ubog. Duhovniki, njega jedini učitelji, bili so ponajveč sinovi plemenitnikov in meščanov, ki često niso znali ali pa so se sramovali jezika zaničevanega kmeta, kateremu je bilo v zaničevanem jeziku oznanjati besedo božjo. Nauk je bil torej često slab in nedostaten ter ni mogel izruvati korenin starega paganstva iz národovih src. Kmet je ondaj pravemu Bogu služil kàr najgorečneje, zajedno pa vražno pazil, da se ne zameri starim bogovom, postavljenim v zakotje.

Takó je bil Slovenec ob zatonu srednjega veka ubog, neomikan, brez zavesti svoje národnosti, ločen po deželah ter z životom in z imovino podložen mnogoštevilnim graščakom, ki niso bili slovenske krví. Tisti graščaki so imeli med seboj vedne prepire in boje, in te krvave boje je moral bojevati ubogi kmet, kakor mu je bilo zapovedano. Danes se je sekal z bratom, jutri z očetom, kakor je imel brat ali oče slučajno drugega graščaka za gospodarja, kar se je časih predrugačilo kàr čez noč.

S početkom novega veka je duhove razburila takó zvana reformacija. Ta se je oznanjala in širila s pomočjo národnega jezika; torej se tudi nasprotna reformacija ni mogla ogibati národnega jezika, ko se je spoznalo, da ne zadošča samó požiganje krivoverskih knjig. Dobili smo v tej dôbi tiskanih slovenskih knjig, toda samó toliko, kolikor so rabile reformaciji in nasprotni reformaciji. Učiti slovenski jezik, izobraževati ga, temelj stavljati slovenski povestni književnosti in ljudstvu poleg katekizma in molitvenikov (med katere se je vrinil celó »Kolomanov žegen«) podati še kàj druge duševne hrane, nihče ni poskušal in tudi skoraj ni mogel poskušati. Zakaj kmet je bil še vedno rob in brez šol; brez graščakovega dovoljenja celó ni smel iti v šole ali k meščanskemu rokodelstvu. Kmet bi ne bil čital, ker ni znal; graščak ali meščan bi tudi ne bil čital, ker se ni hotel baviti z

jezikom nizkega kmeta. Sploh pa sta tedaj graščak in meščan prav malo čislala knjigo in vedo.

Nastopila je potlej v drugi polovici osemnajstega stoletja dôba slobodomiselnih idej in predrlo je v odločilne kroge nad glavami graščakov vender spoznanje, da je tudi kmet nekakov človek. Odpravilo se je vsaj osebno nevoljstvo ali oblast graščakova do osebe kmetove. Sedaj šele je med Slovenci začela delovati blaga »kmetska hiša«; porodil se je v kmetski hiši na ljubljanskem polji Valentin Vodník, za njim pa še marsikateri blagovestnik národne prosvete. Zgodaj nam je zgodovina zatrla in izneverila plemenitnike po krvi, zatorej nam je pozno, pa vender vsaj, kmetska hiša podarila v namestilo viteze po duhu, ki si opasujejo »uma svetle meče«.

Skoro za tem zornim časom je buknila francoska revolucija, ki je pretresla staro Evropo. Z grozovito silo je razrušila marsikatero krivico, ki je po zgodovinskem priposestovanji dobila veljavo pravice, toda podrla je hkrati za kazen človeške slepote in trme tudi marsikaj dobrega. Revolucija je vzpričo svojega gesla: »Sloboda, jednakost, pobratimstvo« rodila omikani absolutizem carstva Napoleonovega. Potlej je po prirodnih zgodovinskih zakonih nastopila nasprotna revolucija ali restavracija, ki je odpravljaje slabote in podiraje dobrote preveč posnemala revolucijo, dasi v drugačni podobi. Revolucija je hitela pred zahtevami in potrebami svoje dôbe, reakcija po nji pa je nazaj tiščala, kar se ni dalo potisniti nazaj ter ustavljala neustavno koló človeškega napredovanja. Napósled se je vender moralo vsaj nekoliko ustreči časovnim zahtevam in dobila je Evropa v večini držav omikani absolutizem s parlamentarnimi oblikami in po nekod neomejeno parlamentarno oblast večine nad manjšino. Ne vém, katera oblika je boljša ali slabša? —

Novi čas je prebudil tudi Slovence. Zavedali so se svoje národnosti in sorodnosti s takisto prebujenimi brati in gojili svoj jezik, kolikor ga je ostalo iz temnih, turobnih časov. Lotili so se tega častnega posla marljivo in nesebično, ali iznebiti se niso mogli národu prirojenih svojstev. Bohoričica nam je rabila tristo let, kakor še sedaj Nemcem rabi njih stari, dasi jako okorni pravopis. Nam ni zadoščala starina, ampak izumili smo za Kranjce metelčico (»žabico«) in za štajerske Slovence dajnčico. Bili smo še pri abecedi in že smo imeli bolj osebno nego stvarno »abecedno vojsko«. Potlej smo dobili gajico, in dolgo je trajalo, predno smo po nji dobili jednotno abecedo. S tem pa še nismo dosegli jednotnega pravopisa, ker za abecedarji so nastopili slovničarji in ti so učili vsak svoj pravopis. — V sredo dné 5. ma-

lega srpana 1843. leta je začel izdajati dr. Janez Bleiweis svoje »Novice«. Ta dan je za Slovence toli pomemben, da ne vém važnejšega v XIX. stoletji. Te »Novice« so potlej stale nad strankami, cepečimi dlako in národ, in so napredovale oprezno korak za korakom, da jih je národ lahko dohajal, in tiho, da niso nasprotniki pomendrali rahle cvetke. Oče Bleiweis je v preudarni razbornosti deloval na zlogo, na zmernost med nasprotujočimi, sredobežnimi težnjami in na premišljen, stalen napredek. Njega jeklenemu značaju, njega ognjeviti ljubezni, odeti z ledeno skorjo, njega obče priznanemu ugledu in razboritemu ravnanju se je uspelo, da je vzdržaval zlogo in vzajemnost ter nad dôbo človeškega rodú vodil národ po vsi Sloveniji kakor nihče pred njim in nihče za njim. Ko je prvak zatisnil očí, naglo so vstali epigoni, kakor v pravljici sinovi Svatopolkovi ter hiteli drobiti prvakovo dedovino, cepiti se v razne stranke in boriti se za zgolj načela in za prvaštvo. Národ pa je plačeval troške teh prepirov in od tega sevéda ni mogel imeti koristi.

Čudno se je vršila usoda Slovencev po kratki dôbi preporoda in iskrene navdušenosti! Že ob konci XIX. in ob začetku XX. stoletja se je nagibala v velik poraz. Devetnajsto stoletje je rodilo načelo národnosti. To načelo je vnelo Slovence, hkrati pa vzbudilo tudi številnejše, krepkejše sosedne národe. Sos ednim národom je bil národni obstanek zagotovljen. Oni so torej národnostno idejo rabili za napadovalno orožje proti Slovencem ali sploh Slovanom, in sicer takó uspešno, kakor je vselej uspešen boj močnega soseda proti slabemu, doraslega proti nedoraslemu. Napadali so Slovence dvojno. Prvič so razvpili národnostno idejo, češ, nevarna je državi, ker krepí posameznost proti celoti, in nevarna je cerkvi, ker je baje paganska, dočim vera ne razločuje med národi in nas učí vse ljudi jednako ljubiti. Pristašev teh pomislekov proti národnostnim težnjam je bilo mnogo med Slovenci in niso si dali dokazati, da slovenstvo ne more biti sredobežno in da država sáma pridobiva močí in veljave, če národ v tej državi povikša in pomnoží duševne svoje vrline, in da cerkev pač smé obsojati národnostno idejo, kadar se rabi za napad države ali drugega národa, ne pa ondaj, kadar národ s to idejo samó brani národni svoj obstanek, idealno svojo imovino, katero nam je podaril Bog in katero so nam poročili naši očaki. Drugi način napadanja pa je bil ta, da so se tujci samí poprijeli slovenskega jezika, kakor je znal nemški Gripo v Jurčičevem »Tugomeru« tudi slovenski. Takó so se vrivali kakor tisti Gripo med národ, ki proti tujcu vedno nosi srce v roki in misli na jeziku, in izpodjedali ter izpodrivali so sloven-

stvo s samim slovenskim jezikom. To dvojno napadanje na Slovence je činjevalo kakor trtna uš v vinógradu; najprej skrivno, da napada nismo verjeli, potlej tolikanj očito, da smo rekli: »To lahko zavrnemo samí«, in napósled kakor uničujoč požar, da smo bili poraženi. —

— Kdaj se to zgodí? vpraša Samorad.

Slavogoj, nejevoljen da ga moti, odgovorí kratko:

— V XIX. stoletji ne in tudi v XX. stoletji ne. Ali kaj je národu stoletje? Sploh pa vedite, da Slovenci niso imeli národne ali državne zgodovine. Bili so vedno samó molčeči težaki pri obči zgodovini. Njih oskromna zgodovina je samó pojav družabnega življenja in razvoj domačega slovstva. To se je vršilo po prirodnih zakonih napredovanja do gotove meje in nazadovanja do poraza, k čemur naj opomnim, da národje največ ne vidijo nazadovanja, ampak menijo, da še vedno napredujejo, dasi so dospeli na rob svojega prepada. Če hočete torej dalje poslušati, vedite, da je podoba slovenske zgodovine danes taka kakor jutri, ker jutrišnja je posledica denašnje, in da se ne dá deliti v posebne dôbe. Kar vam torej povém, smete postaviti na konec XIX. ali XX. stoletja ali v katero drugo stoletje. Samó prosim, ne motite me v povesti! Star človek sem, in težko mi je najti pretrgano nit svojih mislij; še teže pa mi je pojasnjevati ali zagovarjati svojo sodbo in svoje nazore, ki so okosteneli v meni, ako se vam, ki ste mlad človek iz XIX. stoletja, zdé napačni ali nedostatni. —

Po skesanem pogledu Samoradovem nadaljuje Slovogoj:

— Slovenci so tedaj napredovali, kakor sem povedal; in če jim je razumnik bolj razsvetljenega preroškega duhá očital, da so izgrešili pot napredka in zagazili v nazadovanje, niso ga poslušali, ampak izobčili so ga iz zbora svojih razumnikov kakor blaznika in izdajico. Časnikov so imeli politiških in nepolitiških premalo za vsako vas in vsak obrt, preveč za ves národ. Pisateljev doraslih in nedoraslih je bilo blizu toliko kakor čitateljev. Moralo je pa biti toliko črnilarjev za preobilico časnikov in knjig, katerim je bilo treba vsakeršnega gradiva po načelu: »Non multum, sed multa«. Pisateljevati tudi ni bilo težavno. Veliko spisov je bilo treba, da se napolni knjiga in časnik. Ker pa se ni bilo bati, da pride vsak list ostremu kritiku v roke, smel je marsikateri sestavek, ki je bil vreden shrambe v urednikovem koši, mučiti še popravljalca in stavca in našel je stoprav v smetišnici čitateljevi zasluženi pokoj. In ker je bilo toliko takšne pisave, bil je celó dober pisatelj v vedni nevarnosti, da ne bi čitatelj tudi pri njem, vzpričo neprijetnih izkušenj, ne pričakujoč kàj branja

vrednega, po svoji navadi bolj uvaževal porabnost tiskanega popirja nego tiskanih besed! —

Strank so imeli tedaj po prirojenem nagibu do razcepljenosti in različnosti ter po neupogljivosti posameznih koristij pod občo blagost malone v vsakem selu nekaj. Čutili so se pač pri slovesnih prilikah, da so Slovenci, zlasti tedaj, kadar so poudarjali, da gré Slovan na dan in da se jim bodo vremena razjasnila. Ta prazniški vzlet pa se je po vseh delavnikih umeknil prirojenemu separatizmu deželskega, okrajskega in selskega domoljubja, in prigorec je mrzil zagorca, zagorec podgorca, vsi trije pa gorjanca. Vsemu národu in zlasti tujcem, ki so stopnjema deželo spravljali pódse, veljavili sta se pa najbolj dve glavni stranki: desničarji in levičarji. Imenujem ji zatorej takó, ker si nijedna ni pridela obče priznanega imena in ker je strmečim Slovencem prerokovala prva, da je desnica lepa roka in najbolj potrebna, druga pa, da je levica po krivici zmerjana za slepo roko, dočim je po pravici prav toliko potrebna kakor desnica. Vsaka stranka je sáma sebi nadela prav lepo ime; v prepirih pa sta se često nazivljali druga drugo z imeni, katerih mi izbirčni slovničarji nismo vzprejeli v slovarje, in večkrat tudi z imeni, katera navadnega človeka zavêdejo pred kazenskega sodnika, ako jih javno rabi za priímke.

Če o teh desničarjih in levičarjih, ali — brez zamere — teh levičarjih in desničarjih, povém kàj več, onda sem vama razkril vsaj polovico slovenske zgodovine iz poslednjih stoletij. Zakaj vzgled vzajemno delujočih prvakov Bleiweisa in Slomška je bil prerano pozabljen; le malo je bilo móž, ki so mogli delovati brez dotike z jedno ali drugo stranko; nikomur pa ni bilo toliko ugleda in veljave, da bi bil mogel uspešno klicati: »Božji rek: ‚Kdor ni z menoj, ta je zoper mene', ni poraben za zvita pota človeške politike in národnih koristij; tukaj veljá drug božji rek: ‚Bodite premeteni kakor kače in preprosti kakor golobje'.« Brez političkih nasprotij ni nobena dôba in noben národ. Tudi pri bolj razvitih močnejših národih je vedno tekmovanje med naprednjaki in nazadnjaki, med liberalci in konservativci, in kakor se že imenujejo stranke. Toda med njimi in nami je velik razloček. Ako pri teh večjih národih gré za obstanek národa, ako pretí národnosti kolikaka meglica, onda se združijo vsi: levičarji kakor desničarji, v kot postavijo strankarsko orožje in se zložno potegnejo za svojo národnost (kakor ste to opažali v XIX. stoletji pri Nemcih in Madjarih proti Slovanom). Kadar so zložno odbili nevarnost, pretečo národnosti, potlej pa zopet primejo za strankarsko orožje: za rapir ali kol, za kamen ali blato, vsak po svojem ukusu. Takó ravnajo večji národje,

katerih národnost ni v nevarnosti in kateri si smejo privoščiti nekovo potrato svojih močíj v medsebojnem prepiru, zakaj obilo imajo močíj. Naš mali národ pa mora ščediti s svojimi majhnimi silami, ker njegova národnost je bila vsekdar v nevarnosti in ves čas so se krčile národove meje. Toda mi zaslepljenci se za to večno nevarnost nismo menili, ker nam je bila kakor vsakdanja že privajena; mi nismo spoznali, da nam je zloge tem več treba, čim manjši smo, in s to slepoto prizadeti smo v tratenji svojih močíj, v strankarskem prepiru ne samó posnemali, temveč presezali sosedne večje národe! Glas vpijočega v puščavi je bilo opominjanje, da vernost in národnost lahko hodita vzporedno in da takó druga poleg druge pospešujeta blagost národovo. Saj ima tudi posamezni človek dušo in teló in poleg jedne dušne potrebe vsakdanjih potreb za svoj život. Kdor misli, da je národu vera potrebnejša, delaj za ohranitev in pospeh vere, in kdor misli, da je národnost bolj v nevarnosti nego vera, deluj za národnost. Delo za národno blagost se razdêli med obe stranki; duhovni in posvetni pisatelji naj delajo vsak v svoji stroki; med seboj pa naj naredé visok plot, da ne bodo čézenj letele pušíce in zabavljice. Nekaj krščanske ljubezni je treba v tem pogledu, in bilo bi v marsičem molčanje koristnejše, nego da se očito bobna, kaj je ta ali óni izumil v nepreudarni duhovitosti. Táko ljubeznivo oziranje na drugo stranko — ali vsaj ljubeznivo preziranje druge stranke — bilo bi za národ menj pohujšljivo! Ali če stopiš med obe vojski v srditi boj in jima propoveduješ mir in spravo, obe se zaženeta váte. Takó si naši stranki nista hoteli razdeliti dela in področja. Napósled pa so prihrumeli iztočni barbari in porušili cerkve in čitalnice, vero in národ. —

Slovogoj utihne, kakor bi počival. Samorad ga sočutno gleda, in vidi se mu, da ima vprašanje na jeziku. Slovogoj dobrovoljno migne, naj govorí, in Samorad vpraša: — Ne zamerite, gospod profesor, radovednega in za vas nepraktičnega vprašanja, h kateri stranki bi bili pristopili vi, da ste živeli v XIX. stoletji? —

— Bodi vam odgovor, ker sem to že sam često premišljal. Tudi jaz bi bil stopil med bojevnike, saj sem Slovenec, in bojeval bi se bil vztrajno po učenjaškem načelu: »Moja obveljaj, ut pereat mundus«. V katero krdelo bi bil stopil, tega bi pa ne odločilo prepričanje, ampak stan. Ako bi bil duhovnik, šel bi bil med desničarje; ako posvetni omikanec, pa k levičarjem. Naj se vam to ne zdí čudno; zakaj tù odločujejo razmere in težnje, katere predrugačujejo in napósled vodijo človekovo prepričanje. V početku XIX. stoletja in nekaj desetletij pozneje so bili slovenski razumniki malone vsi duhovskega stanú. Tem

razumnikom in književnikom se je pridružilo sčasoma dôkaj razumnikov iz posvetnih stanov. Ti so zastavili svoje mnogostroko posvetno slovstvo, in kakor samoumevno, zahtevali ravnopravnost ter priznavanje svojega delovanja. Razumniki starejšega književniškega stanú so so vêdli proti tem mladičem in novincem tudi samoumevno, ali prav takó kakor nekdaj gledé na politiške pravice stari, s predpravicami obdarjeni stanovi, ki takó zvanega »tretjega stanú« niso hoteli vzprejeti za ravnopravnega. Ravnopravnost se je napósled priznala, ko ni bilo drugače, toda bolj načelno nego dejanski. Pri Slovencih pa se vprašanje o ravnopravnosti ne dá ločiti od vprašanja o prvaštvu in vodstvu. Bojazen v tem pogledu je činjevala, da so se ti posvetni novinci zdeli marsikomu kakor preposvetni in presamostalni, in takó se je vprašanje vrnilo na stanovsko stališče. Nesrečna misel je bila na starejšo zastavo zapisati vero, in s klicem: »Vera peša« zbirati vojsko zoper naših razumnikov »drugi stan« v ljuti boj ne samó s črnilom in peresom in ne samó na časnikarskem terišči. Kakor pa angleške in nemške biblijske družbe nikogar ne izpreobrnejo h krščanstvu, naj še toliko in toliko Svetih pisem preložé na afriške in ameriške jezike in jih tam razdaré med divjake, prav takó se pri nas vera ne more pospeševati s časnikarskim pričkanjem. Za to je treba dôkaj več; zakaj »črka morí, duh oživlja«. Sploh ne koristi ugledu vere, ako se zlorablja za orožje v prepirih, katerih bojišče in težnje so daleč niže pod staliŝčem svete vere. Veri, sevéda, s tem ne pretí nevarnost, ker ima nadčloveško zaščitje; pač pa trpé škodo in se nevarnosti izpostavljajo verniki, verne ovčice. Na misel mi je prišla pravljica o pastirji, ki je pasel ovčice za logom. Klical je: »Volk, volk!« Gospodarji so prihiteli na prvi, drugi, tretji klic; toda volka ni bilo, ko so dospeli do čede. Pastir je klical četrtič: »Volk, volk!« Gospodarji so pa rekli: »Pastirja je zopet volja, da se šali z nami,« in ostali so domá. Onda je volk prišel in raztrgal ovčice. —

To so bili vzroki ónega boja, ki je potlej prirodno napredoval. Kakor se porajajo iz neukročenih željâ strastí, takó iz neukrotnih bojevnikov fanatiki. Fanatiki so sploh nenavadni ljudje. Moraš se jim čuditi in se jih hkrati ogibati; čuditi ker so nesebični, neustrašni mučenci za svój zmoter, ogibati se jih, ker so v brezozirni strasti gluhi za opomine svojcev, neustrašni za pretnje nasprotnikov in neizbirčni za način svojega bojevanja, v katerem vse podirajo, vse naskakujejo, kar jih ovira v premem tiru do njih ideala in zmotra — do zmotra največ nedosežnega. Vender so tedaj koristni, kadar pripomorejo s čudovito hrabrostjo in navdušenim hlepenjem po idealnem namenu, da stranka,

oprezno stopajoča za njimi, lože doseže, kar se dejanski doseči more in bi se morda ne doseglo, ako bi vneti in vnemajoči fanatiki ne zahtevali tolikanj več. Gorjé pa národu, kadar imajo fanatiki prvo besedo, za seboj pa nimajo nikogar, ki bi imel drugo besedo, ali tedaj, kadar ni za fanatiki močne, jedine stranke, ki je oprezna, ugledna in razborita ter vé o pravem času ali govoriti ali molčati! Onda mora národ drago plačevati mučeniški venec svojih fanatikov: njih neuspehi njih pretiravanja se pišejo v národovo dolgovno knjigo; fanatiki samí pa se obsojajo po Napoleonovem reku: »Du sublime au ridicule il n'y a qu' un pas«. Vender, vzvišena misel je, smelo predirati pred bojazno-preudarno tolpo, in jaz bi bil fanatik v levem ali desnem taboru, najsi bi zabredel celó v smešnost! Toda, hvala Bogú, da sem živel pozneje in da sem si slovensko svojo bojevitost hladil samó v slovničarskih prepirih! Legel bi bil k poslednjemu počitku, morda spoznavši, da národu nisem nič koristil z vsem svojim nepokojem in prepirom in da sem sam sebi pridobil samó Herostratovo slavo . . . Ali kdo vé? . . . Umrl bi bil nemara z zadovoljivo zavestjo, da sem si priboril čast in slavo svoje stranke! Vsaka stranka pa je trdila, da ima národ za seboj, in vsaka je bila uverjena, da konči premaga nasprotnico in jo prisili k večnemu molčanju. — Ostali národ, v čegar imeni in ob čegar troških so se bojevali njega učeniki in vodniki, pak ni mogel priti do ravnotežja, opotekal se je od slučaja do slučaja na levo ali desno stran, kakor ga je vlekla in mikala ta ali óna stranka in kolikor je bil stanovit ali omahljiv. Zakaj v cerkvi je treskalo na levičarje; pred cerkvijo je grmelo na desničarje. Prepir pa, ki se je vnel za načela, sezal je čimdalje bolj na osebno polje, kamor so ga radostno zanesli brezozirni fanatiki. Ljudstvo je poslušalo od jedne strani, da ta in ta gospod toliko preklinja slovenske takó zvane liberalne liste, hkrati pa svojo politiško modrost zajema iz judo-liberalnih listov nemških ali laških; da ta in ta gospod žigosa grehoto takó zvanih brezvercev, hkrati pa ne vidi bruna v svojem očesi; da mrzí slovenskega obrtnika, če je levičar, in rajši zaslužek naklanja tujcu, ne gledé na njega levičarstvo; da se ogiblje slovenskega denarnega podjetja, ako je v levičarskih rokah, hkrati pa posluje s tujimi podjetji, naj so še takó judoliberalna ali »prostomavtarska«, samó da niso slovenska. In hkrati je ljudstvo čulo od druge strani, da ta in ta gospod toliko za národ govorí in pôje, ne storí pa ničesar, da se vnema za slovensko vzgojo in slovstvo, svojo deco pa vzgaja nemški in ne kupuje slovenskih knjig; da je ta in óni za národ vnet, ker mu to obeta dobiček; da se ta in óni baha s platoniško ljubeznijo do národa, de-

janski pa podpira národne nasprotnike, da je ta in ta brezverec »prostomavtar«, »rdečkar« in takó dalje. Národ strmèč posluša, kakó se ometavajo njega odličnjaki med seboj, in ker ta hrup ne premine, mora napósled ustreči željam obeh strank in verjeti o levičarjih, kar jim očitajo desničarji, in o desničarjih, kar jim oponašajo levičarji. Oseba se pa težko loči od načela, za katerim teží oseba, in zató je korakoma prišlo do tega, da je v širih krogih národovih izginilo spoštovanje takó do vere kakor do národnosti. To se je dalo kakor dejanska posledica že prerokovati; toda nihče izmed bojevnikov ni hotel prvi odjenjati in podati roke v delitev národnega dela. Pač so tožili, kakó poguben je domači prepir, ali v namenih, kakó naj se odpravi, bili so slični grešniku, ki ima trdno voljo, da se poboljša takoj — jutri.

Takó je pešal národ v celoti. Za vero in národnostno zavestjo je ginila morála in sloboda in z obema vred blaginja. Ljudstvo je bilo na videz olikano, izobraženo in prosto; toda v gmotnem oziru je bilo zavisno nekaj od desničarjev, nekaj od levičarjev in največ od tujcev; v duševnem oziru pa ni poznalo idealov ne verskih ne národnostnih. Zatorej je tudi pri vsakeršnih volitvah tisti dobil »javno mnenje« záse, kdor je najbolj mogel sipati denar in razlijati alkohol med »častite« volilce; in onda se volilci niso ozirali ne na vero niti na národnost.

Da v takšnem razmerji ni bilo národne zgodovine, to vam je gotovo jasno. Imeli smo samó vsakdanjost socijalnega žitka, in ta je pri vseh národih jednak. Slovenci so sevéda kakor drugje tudi v tem pogledu imeli svojo posebnost. Zanesli so strankarski svoj prepir tudi v navadno, zasebno in družabno občevanje, kakor bi jim bilo do tega, da tudi tukaj oslabé národno moč in tujcu ogladé pot do naših zakladov! Obrtna podjetja so bila posebna za levičarje in posebna za desničarje, in vsakdo je pazil, da ni zašel v napačno hišo. To je jako ugajalo tujcem, ker k njim so zahajali takó desničarji kakor levičarji, in nihče ni zahteval, naj se naseljeni tujec pridruži tej ali óni domači stranki. Levičarska njiva se je orala z drugačnim plugom nego desničarska. Če je Bog poslal točo, privoščila jo je vsaka stranka nasprotni, in če je pšenica dozorela levičarju kakor desničarju (Bog ni razločeval), našla sta se oba na nevtralnih tleh v skladišči sinú Abrahamovega, kateri je plačal blagó po tisti ceni levičarju kakor desničarju, s tem pa oba otél zadrege, da nikomur ni bilo treba blagá ponujati kupčevalcu iz nasprotne domače stranke. Abrahamov sin je pri tem tudi dobro uspeval, kakor povsod »duobus litigantibus tertius

gaudet«. Če so domačini Slovenci snovali občekoristno podjetje, ni se poudarjalo, kolika bode korist, nego samó to, katera stranka zastavi podjetje in kakó nasprotna stranka to podjetje oviraj in podiraj. Če je táko podjetje ustanavljal priseljeni tujec, bila je ta reč takoj drugačna. Zakaj tujec je bil nekakšno višje bitje, in pri njem se ni vpraševalo, ali je naše vere ali jud ali protestant, liberalec, klerikalec, »prostomavtar«, da le ni Slovenec; in k tujcu so hodili domačini, levičarji kakor desničarji, kadar so potrebovali denarja in kadar so nalagali denar na obresti. Domači klerikalec se je veselil, da tuji liberalec izpodjeda liberalca-domačina. in domači liberalec se je zadovoljivo rogal, gledajoč, kakó se domačin-klerikalec, ki liberalca - rojaka črti nad vse, ponižno klanja liberalcu - tujcu. Premeteni tujci so sevéda pazili na svojo korist in oprezno množili svoj vpliv med národom. Često so bili kazalec na tehtnici med strankama. Levičarji so pri njih iskali pomoči zoper desničarje in obratno desničarji zoper levičarje; tujci pa so radi pomagali, sevéda ne zastonj.

Takó je národ pešal in ginil, rekel bi, sestavno. Ob mejah, vedno odprtih in čimdalje ožjih, umiral je domači jezik, in v sredini je prihajala moč tujega življa in vpliva čimdalje jakša. Takó se je napósled sploh verjelo med inozemci, da ogromna večina Slovencev bolj zná in rabi laški in nemški jezik nego tisto umetno slovenščino iz knjig ali svoja narečja, ki so baje drugačna v vsaki drugi župniji.

Naj še nekaj izpregovorim o národovem slovstvenem delovanji. Tudi tukaj ne smete pričakovati veselih novic.

Veliki pesniki se porajajo malokdaj, in čim manjši je národ, tem menj utegne pričakovati takih veleumov. Ti redki pesniki imajo posebne svoje rojenice, in kolikor manjši je národ, takisto žalostnejša je pesnikova usoda. Velik pesnik deluje za vse človeštvo in za pozne rodove, ker njegovo obzorje daleč preseza duševno obzorje navadnostavnih vrstnikov; zatorej vrstniki velikega pesnika ne čislajo po njega vrednosti, ker je največ ne poznajo. Zakaj sam mora biti pesnik, kdor hoče velikega pesnika prav ceniti. Takih pravih ceniteljev je zlasti v majhnem národu malo, in prav zató marsikateri pesnik šele onda, ko mah porase nad njim, učaka pravega cenitelja, ki poznim rodovom osvetljuje, kolik duševni velikan je bil pokojnik, o katerem so nam njega vrstniki poročili takó malo. — Morda še pomnite, kakó se je na prvem slovenskem učilišči sodilo o genijalnem Prešérnu: »Pijanček je bil«. Tesnodušni mravljiščnjaki so mu vzpóred ali celó nádenj stavljali puhloslovnega ropotača Koseskega, ki je z nečuveno pesniško slobodo trpinčil modríce, jezik in ukus. Takšna sloboda se je hvalila.

Če je pa drug domač pesnik slobodno pesniško misel vpodobil s krasnimi besedami, onda ga niso merili s pesniškim ampak s stanovskim, s strankarskim merilom. Domačega pesnika vzlet so opažali samó toliko, da so mu smeli očitati, češ, njega Pegaz ni takisto podkovan kakor tovorna kljusa, dočim se niso spotikali ob tujih pesnikih in na primer ob tem, da se je Shakespeare, Goethe, celó Lessingov »Nathan modrijan« mladini priporočal za resno berilo. Malo število pesnikov malega národa so pa uprav domačini in vrstniki ocenjali malotno in tesnosrčno. Kogar niso mogli doseči, tega so tlačili nalašč z molčanjem; komur so mogli priti do živega, tega so kamenjali. Slovèč pesnik je pel v XIX. stoletji »Človeka nikar!« Kakšen hrup! Ako bi bil pel narobe, da se hoče po smrti novič »včlovečiti«, kakšen hrup bi bil šele potlej proti pevcu-krivovercu, ki uči dvojno zemeljsko življenje ali celó preseljevanje duš! Drug slovèč pesnik tistega stoletja je pel v »indski legendi«, da slobodno misliti ni greh. To pesniško idejo je précej pobijal vrstnik z duhovito iznajdbo, da takisto tudi ni greh slobodno krasti. Táko in jednako napadanje zlobnih kritikov in mravljiščnjakov utegne pesnika užaliti, da si zapomni sveti nauk iz evangelija svetega Mateja, poglavje 7., vrsta 6., in da — umolkne. Toda naj umolkne pesnik! Tak sanjač nima rednih možgan in pravilnih pojmov o življenskih potrebah in zavaja národ s slepečimi mislimi in mamečimi besedami. Čim menj je pesnikov, tem menj je nevarnosti za národ, katerega že prozajiški pisatelji begajo dosti in predosti. Pravijo sicer, da so pesniki biseri v venci národne prosvete. Toda čemú nam biserov, ko nam nedostaje kruha? Biser je zgolj lišp; lišp pa dela napuh, in napuh je prvi sedmih naglavnih grehov. — Torej na grmado s pesniki!

Vender smo imeli v XIX. in v začetku XX. stoletja dôkaj in dobrih pesnikov: veliko pesnikov za takó majhen národ in takó vzornih, da bi bili dosegli pri sosednih národih, ako bi bili peli v njih jeziku, več priznave in podpore, ne pa takovih trnjevih vencev kakor pri domačem národu. Nekov pesnik, res pesnik po božji milosti, čutil je prav nemilo tisto običnо preziranje. Bil je vse žive dni ubog, bolehav in slaboten, sličen evangelijskemu siromaku Lazarju. Slovensko mesto, v katerem je bil domovinec, naklonilo mu je letno podporo petdeset goldinarjev: za mesto malo, za siromaka-trpina nekaj. Takrat so v mestu krmarili Nemci, potlej so prišli Slovenci na krmilo. Ti Slovenci pa so domačinca, pesnika in trpina, tolikanj pozabili, da mu je bila tista uborna podpora vzeta, predno ga je dobrotna smrt otela uboštva in trpljenja! —

Za XX. stoletja in poznejših stoletij je Evropa naglih korakov napredovala v omiki, v novih iznajdbah, v ogromnem bogastvu nekaterih stanov, v razkošji in bliščobi, ali takisto naglo tudi v sebičnosti in krivičnosti, v uboštvu večine stanov, v občem brezverstvu in nenravnosti. Slovenci se niso mogli odtegniti splošnemu evropskemu razvoju, napredovali so pa še posebe v svoji slovenski réči: v strankarskem razporu, kateremu so se sčasoma privadili kakor prepirljiva zakonska dvojica. Kdor jim je priporočal krščansko zapoved: »In necessariis unitatem, in non necessariis libertatem, in utrisque charitatem«, ostal je propovednik v puščavi takó prej kakor slej. — Slovstvo se je razcepilo v levičarsko in desničarsko, in vsako je dobilo počasi svojo slovnico in pisavo. Bralec jednega slovstva se je brigal za slovstvo nasprotne stranke kakor za kitonosce ónkraj kitajskega zidú. Pisalo se je mnogo v obeh taborih, dasi ni bilo mnogo bralcev. Razmerje med pisatelji in bralci se je uredilo nekamo takó, kakor so urejene vzajemne zavarovalnice. Kdor je pisal, smel je računjati na približno gotovo število knjigokupcev; bralec je pa imel že naprej izračunjano, koliko novcev bode zadoščalo za národni književni davek. Vsaka stranka je pisala najprej svoje strankarske rečí in potlej vsako reč, potrebno ali nepotrebno, kakor se je komu zljubilo. Največ pa se je pisalo zabavljic na nasprotno stranko. Vstal je marsikateri bojevnik, ki je hotel posnemati svetopisemskega junaka Simsona. Najprej je vihtel proti nasprotni stranki oslovsko čeljust; napósled pa je izkušal to stranko pokopati s seboj, in če ne drugače možno, tudi s svojo stranko vred, takó da zlomi stebre, na katerih sloní národova streha. Simson je bil slep na telesi, ko je porušil filistejske stebre; njega posnemalci so bili takisto slepí na duhu, ko so se lotili domačih stebrov. Celó v takih strokah, kjer se običnо pričakuje nepristranost, bile so knjige desničarjev in levičarjev jako različne, na primer v gospodarskih rečéh, v zemljepisji, v zgodovini, in bilo je prav zanimljivo primerjati, kaj ta ali óna stranka pové in nasprotna modro zamolčí v tistostrokovni knjigi. Celó zemljevidi so bili različni, zakaj mesto, ki je bilo odločno levičarsko, ni našlo prostora na desničarskem zemljevidu. Ker nikomur ni bilo do tega, da bi vse prečital, kar piše njegova stranka, ali da bi premodroval, kakó sodi o preporni réči nasprotna stranka, pač pa je bilo vsakomur vse do tega, da se ne dotakne knjige in glasila iz nasprotnega tabora, zató so knjigotržci izumili pripravno razločilo, da se nihče ne zmoti proti načelom svojim: knjigam levičarskim so dajali rdeče zavitke, desničarskim pa črne. Čitatelji so se po teh zavitkih ločili v »rdečkarje« in v »črnjake«. —

To rdečkarstvo in črnjaštvo je bilo kakor olje in kis na solato tujcev in potujčencev. Dodati jim je bilo samó še svoje solí s tem, da so tudi ustanovili svoje slovstvo. Pred ostalim svetom so smešili, grdili, obrekovali rdečkarje na veselje črnjakov in črnjake na veselje rdečkarjev — oboje na žalost národovo. Národ sam pa je bil kakor čeda brez pastirja. Ob prepiru svojih omikancev je izgubil poleg spoštovanja teh omikancev tudi spoštovanje samega sebe in je bil izpostavljen vsem slabim razdornim vplivom inostrancev in domačih brezznačajnikov, ki so liki harpije blatili skledo, iz katere so se najedli. V boji za verstvo je zaostajala skrb za nravstvo in v boji za národnost skrb za gmotno blaginjo. Tujec pa je deloval z denarjem in alkoholom in s svojo raznarodujočo knjigo. Pokažem vam pozneje nekaj takšnih knjig. Da pa vsaj nekoliko pojmite, kaj se je resno pisalo in v inozemstvu celó resno verjelo, opomnim samó dve razpravi. Vstal je zgodovinar, učitelj slovenske mladine, in dokazoval, da so bili vsi Slovenci prvotno Nemci, oziroma na zapadu Italijani, do turških bojev. Za mnogoletnih turških bojev je prišlo v deželo mnogo uskokov in ubežnikov od slovanskega juga. Ti tujci so se potikali med nezadovoljnimi kmeti in jih naučili slovenski jezik, ki je bil iz početka skrivni jezik kmetskih zarotnikov proti graščinam, kakor so pozneje tudi rokovnjači imeli svoj posebni jezik za svoje občevanje. Ta novi jezik je ostal med kmeti in se širil, ker so vedno upali, da ga bodo še kdàj in uspešno rabili proti graščakom. Pozneje so prišli panslavisti. Ti so spoznali, da bi bilo za Slovane velike važnosti in koristi, ako se geografiško važne pokrajine v srci Evrope na severu jadranskega morja in ob planinah osvojé za Slavijo. Deloval je torej denar, delali so skrivni in očitni podpihovalci. Novi jezik je prešel po tem umetnem poti v knjige in šole, in razširjali so ga tolikanj predrzno, da je med kmeti povsod in napósled celó po manjših mestih izpodrinil nemščino in italijanščino. Nemci torej otimajo samó svoj rod in pridobivajo nazaj svoje prvotno posestvo, ako sedanje Slovence, ki so vsi nemške krví, zopet izpreobrnejo v Nemce. Takisto Italijani obnové samó staro latinsko kulturo, ako na prvotnoitalskih tleh v Istri in do vrhu Krasa obnové italijanski jezik. — Še duhovitejši učenjak, tudi učitelj slovenske mladine, pa je dokazoval, da ni bilo slovenskega pesnika Prešérna. Bil je pač nekov advokat Preschern. Svoje pravdne spise je izdelaval v nemškem jeziku in ko je umrl, niso za njim našli ničesar slovenski pisanega. Govorili so veljavni možjé celó, da ni bil duhovit človek in da je preveč čislal sladko vince. Veliko let po smrti tega advokata so se Slovenci jeli

stoprav zanimati za pesnika Prešérna, toda druga izdaja njegovih pesmij je bila nekoliko drugačna od prve, in prepirali so se, ali se piši Prešeren, Preširen, Prešerin ali Prešern. Našel se je pa rokopis nemških pesmij nekega pesnika Prešérna, in te nemške pesmi so dôkaj podobne tistim slovenskim pesencam. Ime Prešéren je koroško, in Prešérnov na Slovenskem ni bilo drugje nego na koroški meji kranjske dežele, kamor se je morda naselil Korošec. Tudi pesnikov rojstveni kraj Vrba kaže na Korotan, na Vrbo ob vrbskem jezeru. Slovenci so nekoč izmeknili rokopis nemških pesmij nemškega pesnika Prešérna, ki se je nekje na Kranjskem ponesrečil, predno je pribavil svoje lepe pesmi za tisek. Porabili so po njegovi smrti rokopis in poslovenili najlepše pesmi, zamolčavši nemško izvirnost. Prestavil je pa tiste pesmi nekov biblijotekar Kastelic, kar se jasno vidi iz drugače brezpomembnega epigrama v Prešérnovih pesmih: »Zakáj pač múhe mój loví Kastélic? — Prodájat' mísli jih namèst čebélic«. Bil je torej nekoč nemški pesnik Preschern, Korošec iz Vrbe ob vrbskem jezeru; Slovenci so pa njegove pesmi ukradli in poslovenili ter jih podteknili nikoli porojenemu pesniku Prešérnu, Kranjcu iz Vrbe ob bleškem jezeru! Ali ni to preneumno? Toda ni neumnosti, ki ne najde vernikov; in kakor je razum omejen, takó neomejena je neumnost. Vender je ugajala taka in jednaka pisava, in tisti, katerim je bilo do tega, da se Slovenstvo potopí v tujem morji, delali so na to, da so se njih bedastoče čitale in da jih prav za prav ni stalo nič troškov, sejati med ljudstvo razdorna in pogubna načela. Kakor veste, ustanovil je veleumni Anton Martin Slomšek, nemara največji dobrotnik svojega národa, družbo svetega Mohorja. Ta je bila zaklad neprecenljive vrednosti, temeljna ustanova za obstanek in blagost slovenskega národa. Ko so se domačini prepirali, lezli so tujci počasi in preudarno v to društvo, in ko so preračunjali, da imajo premoč in večino, polastili so se imovine in vodstva. Družba svetega Mohorja je bila napósled ustanova za raznárodovanje potomcev tistih, ki so društvo ustanovili in gojili za obrambo svojega národa.

Obvarovali smo pa tujcev »Matico Slovensko«. Nje področje se je sčasoma stesnilo zgolj na jezikoslovne reči in s tem se je gotovo povišalo, ker v »Matici« smo imeli vso in jedino besedo učenjaki, jezikoslovci. Obdelovali smo slovenska narečja, nabirali med národom dobrih besed, čistili jezik in z blagohotno strogostjo presojali pisavo v knjigah rdečkarjev in črnjakov. Takó je »Matica« stala nad strankami; imela je sicer malo udov, a ti smo bili samí učenjaki, in naša slovniška dela so se nam izplačevala še dôkaj dobro, ker je ustanova

nosila lepe obresti. Ali kdo bi gledal na plačilo v denarjih? Mojih dveh slovnic, namreč tiskane o slovenskem jeziku XXII. stoletja in ne še tiskane o bodočem slovenskem jeziku iz XXVIII. stoletja, ne poplača zlató vsega svetá. Toda glejte, kakó so me napadali ravno desničarji zaradi epohalnih mojih slovničarskih del! Šinila mi je v glavo pametna misel, naj Slovenci v dober vzgled drugim národom in sebi na korist odpravijo nepotrebno piko na i in j, in naj se s piko rajši označuje naglas pri vseh glasnikih. Spisal sem o tem primerno knjigo. Levičarji, rdečkarji so to prekoristno popravo naše abecede odklonili vsaj dostojno, češ, da je moja novota sicer duhovita in koristna, da se je pa ozirati na rečí, katere so potrebnejše. Desničarji, črnjaki so me pa kàr grdo napadli. Kričali so, da moja mržnja proti piki na i ni toliko naperjena proti naši abecedi kolikor proti naši veri, kateri rabi latinica s piko na i za obredni jezik; in da jaz delam propagando za rusko pravoslavje, kateremu rabi cirilica z brezpičnim i. Zlobnost tega napada razvidite stoprav tedaj popolnoma, če pristavim, da so baš v tisti čas Rusi popustili cirilico, vzprejemši občesvetovno latinico, in da so se malone vsi pokatoličanili na veliko nejevoljo Nemcev in Angležev, Poljakov in Madjarov. Pač so zamrli desničarji z národom vred, vender jim še danes ne morem oprostiti te zlobe. Desničarji, kakor so bili zlobni in kolikor so imeli pristašev, niso me ustrašili ali ustavili, popravljajočega slovensko abecedo, in odpravil sem nadalje vršičke na c, s, z; saj tudi neslovničar, ako je količkaj pameten, mora spoznati, da je mučno brati in pisati hkrati v dveh vrstah. Po teh načelih in pravilih sem spisal novo svojo slovnico, najimenitnejše slovstveno delo in poslednji spomenik slovenskega uma v poznejših stoletjih. Zavist drugih učenjakov, ki niso mogli preboleti, da sem jih prehitel v takó važni iznajdbi, in težkoprikrivani strah raznih politikov, da utegnejo Slovenci po moji slovnici preveč zasluti in se preveč zaveljaviti, provzročila sta »novo abecedno vojsko« proti meni, in konec te vojske je bila prepoved vse slovenske knjige in pisave, kar sem vam menda že omenil. Oh, zaslepljeni Slovenci! Da ste radovoljno vzprejeli moj pravopis, ne bilo bi prišlo do take usodne prepovedi! —

Slovogoj si nekoliko oddahne, potem potegne izpod pázduhe koščék papirja in svinčnik ter nadaljuje:

— Dovolita, da vama pokažem svoje nove črke, in takoj spoznata njih neprecenljivo koristnost. —

Plahtalič naglo seže vmes: — Oprostite opomnjo, da moj prijatelj Veselin ni slovničar, ampak kemik in prirodoslovec, kakor je

bil vaš továriš Rudovar. Záme, kakor jezikoslovcu, pa bi ne zadoščalo, kar črkate tukaj na Triglavu; zatorej prosim, dovolite, da tam za učenjaško mizo v Bogatinu temeljito in počasi preumiva vašo iznajdbo in nje jezikoslovno odvažnost. —

Samorad pridruži prošnjo, naj bi Slovogoj, ko je ravno sredi zgodovinskega pripovedovanja, pojasnil vsaj še to, ali so Slovence uničili tuji barbari iz Azije z drugimi národi vred, ali pa morda že prej sosedni evropski národje.

Slovogoj odgovorí malone srdito: — O neuki, nevzdramni Slovenci! Jezikov temelj, črka, slovnica jim nikoli nista bili v čisli; zatorej so izgubili napósled svoj národni jezik. Prav se jim godí! Povém vama, da ne zvesta nì trohice več o slovenski zgodovini, dokler ne poznata moje pisave in nista iskreno uverjena, da ni abecedarska igrača, temveč prepotrebna novost. Národa sicer ni, ki bi rabil moje črke in mojo slovnico. Toda tukaj ne gré za národ, nego za načela in učenostna pravila; taka so pa vzvišena nad národi in nad vsemi svetovi, kakor je vzvišen drobec večne modrosti, podarjen razsvetljenemu človeku. —

Samorad se je srepo oziral v Slovogoja, ko je strastno govoril in krčevito stiskal v levici popir, v desnici svinčnik, in zazdelo se mu je, da starčka prevzemlje nekova bolestna strast, slična rokovni blodnji nekakovih umobolnikov. Kàr opozorí Plahtalič na tolpo čudnih nakaznij, ki se naglo bližajo Triglavu, plavajoč po zraku. Slovogoj se obrne, pazno gleda in šteje posamezne prikazni, ki se razločujejo čimdalje bolj. Napósled zine radostno razvnet: — To so novi barbari, sedanji gospodarji naše domovine! Nam se bližajo, toda moji orli in sopi jih hitro uničijo. —

Toliko da izgovorí, že se dvigajo ujede in živahno mahajo s perutnicami. Slovogoj zazvižga. Ujede vzleté visoko v zrak in malone bliskoma planejo na barbare-zrakoplovce, ki so dospeli že prav blizu Triglava. — Zasadé jim kremplje v hrbet in jih kljujejo za tilnik in glavo. Mnog barbar je obrnil svoje velike peruti, pripete k životu, in se zvrnil vznak v nedogledno dnò globokega skalnega proda za severno steno Triglavovo.

Kàr se začuje iz tolpe barbarov glasen pretrgan zviždaj. Na to znamenje, čegar izvira si preplašeni Slovogoj ne more pojasniti, orli in sopi précej ostavijo napad, dvignejo se zópet v zrak in se vrnejo k Slovogoju. Ž njimi vred priletí blizu dvajset krepkih móž, ki se ustavijo na Triglavu. Obleka jim je od kož, pokrivalo gobov klobuk,

obuvalo lesene coklje. Ob ledji imajo pripete velike perutnice, katere premikajo z nogami, na hrbtu nosijo privezano torilo, v katerem je nabrana stisnjena elektrika, gonilna sila za peruti. Čez pleča ima vsakdo orožje, podobno srednjeveškim samóstram. Roke pa imajo proste, da lahko urejajo silo elektriškega toka, in s tretjo, krmilu podobno perutnico ravnajo zmér svojemu pozračnemu plavanju.

Očito gnjeven gleda Slovogoj, kakó ti nepridipravi ošabno stopajo na Triglav in si odvezujejo peruti in elektriške stroje. Kàr pristopi iz tolpe star mož, evropski oblečen. Bil je to učenjak Rudovar. Ginjen ga objame in poljubi továriš Slovogoj. Samorad, Plahtalič in novi prišlec se seznanijo in začnó pogovor, kakeršen je običen ob takih prilikah. Govorili pa so nemški, ker Rudovar ni znal slovenski, dasi sta mu bila oče in mati Slovenca.

Slovogoja je sósebno razveselila novica, da mu je Rudovar prinesel steklenico dobrega, starega vina. In kaj ne bi? Dokler je bival med ljudmi, čislal je pošteno mero poštenega vina, sedaj pa že dvesto let ni užil niti kapljice. Rudovar je moral steklenico urno odmašiti in seči po kupico v svojem kovčegu. Slovogoj si natoči kupico do vrha, zaluči steklenico z ostalim vinom v prepad, dvigne čašo in se zamakne v pogled čiste mužeče rumenine. Potlej se obrne na vse štiri vetrove in govorí počasi s slovesnim glasom: — Samó meni se spodobi ta kupica, meni, poslednjemu Slovencu, morda poslednja. Teci mi ta požir v spomin na vse rojake, ki so daleč tù okolo domovali dvetisoč let in se v trpljenji in neizpolnjenih nádejah ozirali na čelo očaka Triglava! Kamor se ozrem, povsod vidim grobove svojega národa — zapuščene grobove! Naj uživajo vsaj ti grobovi mir, katerega rodovi, ki pod njimi spé, niso mogli doseči, dokler so živeli! Triglav, ti pa stojaj, gledaj, žaluj! —

Slovogoj izpije z duškom. Potem séde kakor omamljen počasi na skalo, glava mu zleze v naróčaj, sapa mu zastane. —

Zaspal je mirno v nezdramno spanje. —

(Dalje prihodnjič.)

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

IX.

Učenjaka Slovogoja nagla smrt je jako pretresla Samorada, ne toliko pa Plahtaliča in Rudovara, ki sta se précej odpravljala na odhod s Triglava. Samorad opomni, da se blagemu móžu, najsi je imel nekaj učenjaških muh, spodobi dostojen pogreb, da ne bode njega truplo podano jastrebom in kraguljem. Rudovar se nejevoljno obrne k spremstvu in mu v tujem jeziku objavi Samoradovo željo. Možjé se urno lotijo kamenja, naredé jamico, položé vánjo Slovogoja, sestavijo nad truplom oblok in na vrh nakopičijo skalic, kar jih utegnejo premekniti na tesnem Triglavovem temeni. Ko orli in sopi spoznajo, kaj se ravná, dvignejo se tudi oni in prinesó z bližnjih prepadov in prodov toliko skalic, da je učenjakov grob lepa kamenita gomila. Ujede prinesó tudi ličnih cvetic in jih razsteljó po gomili. Napósled se razsedejo po vrsti okolo gomile in sklonijo glave, kakor bi žalovale za gospodom, ki jih je nad sto let gojil in vodil ter ž njimi delil tiho samoto na kamenitem morji okrog Triglava. Niti vabljenje niti pretenje Rudovarovo jih ne odvêde od Slovogojeve gomile.

Ko je bila takó poslednjemu Slovencu zgrajena dostojna gomila vrhu Triglava, opomni vodja spremstvene čete, da je skrajni čas iti še k Bogatinu in tam izbaviti, kar je ukazano. Temu vodji je bil obraz nekoliko evropski, govorica pa pravilno francoska. Rudovar pristavi tudi francoski, da se morata Samorad in Plahtalič za sedaj zmatrati ujetnikoma, dokler ne dojde drugo povelje, in da morata počakati na Triglavu, dokler se ne vrne izprevod.

Nató dé Plahtalič: — Prehiteli ste me, gospod Rudovar! Mislil sem že izreči, da bodite vi in vaši spremljevalci najini ujetniki. Toda obveljaj vaša volja! Razločka ni kdo vé kaj; samó spremiva vas do Bogatina in si potlej ogledava vaše ječe. —

Rudovaru ta odgovor ne prija, toda Plahtalič ga zavrne:

— Da bode brez obotavljanja, odplavava jaz in moj prijatelj dalje in vas počakava v Bogatinu. —

Izrekši se dvigne v zrak, in Samorad za njim. Strmé gleda Rudovar, kakó se izgubljata v daljo.

Na Bogatinu izpregovorí Plahtalič Samoradu: — Ta gora krije trojen zaklad: zlatico, te ne potrebujeva; učenost Slovogojevo, te ne želiva; lek za ovekovečbo človeškega življenja, tega ne smeva odnesti. Ne bilo bi pa prav, ako bi Rudovar uplenil te zaklade. Torej zadelajva jih. —

Kakor bi mignil, prispó iz raznih skalnih razpoklin in iz doline škratje podskalnjaki in podlesnjaki z zelenimi suknjicami in rdečimi čepicami, póstarni možíci sive brade, pritlikavega stasa, a junaške moči ter s kamenjem, nanošenim od vseh straníj, takó umetno zazidajo ves rov, da ni môči spoznati, kje mu je bil vhod. Ko je zid zadelan in zaglajen, pa se naglo zopet poskrijejo po skalnih luknjah Bogatinovih in po drevesnih dupljah dôli v bukovi šúmi.

Sedaj prispè Rudovar s svojim spremstvom. Plahtalič ga oblastno ogovorí: — Prepozno ste prišli, zakaj rov do Bogatinovih zakladov je takó trdno zabit in zakrit, da potrebujete dôkaj let, premer ga zopet odprete, ako mu sploh najdete kraj in zmér. Zatorej ne odpasujte zrakoplovnih perutnic, ker takoj se napotimo v vaše sedanje bivališče, kakor vam bodem kazal pot. —

Ves preplašen Rudovar ne vé kaj odgovoriti. Plahtalič pa se obrne še do četovodje, rekoč:

— Odpustite, neznani gospod, svoje ljudi, naj gré vsak po svojem opravku. Vi pa nas spremljajte. Preskrbeno je, da vašemu zrakoplovnemu stroju ne poteče gonilna sila, in dodana mu je celó moč, da bodete plavali urno kakor jaz. Torej le naglo se obrnite. Oporekanja ne poslušam. —

Kakor je rekel, takó se je zgodilo, in spustili so se vsi štirje možjé z višave Bogatinove v globoko dolino na jutranjo stran bohinjskega jezera, tjà, kjer sta se v XIX. stoletji za streljaj pod jezerom reka Jezernica in reka Mostnica družili v jedno reko, katera se je tedaj od te sovodnji nizdolu zvala Sava Bohinjka. Naši potniki pa ondu niso našli ne Jezernice niti Mostnice, ampak velikanski jez čez

korita pod jezerom od hriba do hriba, v jezu umetne zatvornice in pod rakami, na katere je bila reka navrnjena izpod zatvornic, velika jeklena vretena, goneča velike, čudne stroje. Potniki stopijo v razsežno in visoko poslopje od kovine z velikimi okni v strehi. V tem poslopji je bilo vse nastavljeno in zastavljeno z vreteni, žičnimi vrvmí, stopami, kládivi in drugimi stroji; vse se je vrtelo in gibalo, vršelo in ropotalo, vender je bilo vse v redu in snagi. Dasi je bil prostor velik in so delali vsi stroji, zapazili so jedva deset delavcev, krepkih móž, a jako nedostatno oblečenih s kožami. Obrazov ni bilo razločiti, zakaj vsak delavec je imel krinko čez lica. Krinka je bila od aluminija z oknom za očí, z luknjami za dihanje in slušanje, in je imela na čelu številko in še poseben znak. —

Na povelje Plahtaličevo povzame Rudovar:

— Z umetnimi jezovi se je površina bohinjskega jezera podvojila, zatvornice pa urejajo odtok vseh vodâ, ki se zbirajo v jezero iz vse górenje doline in s planin in goličav nad njo. Sava ne narasta več v velike povodnji. Velika, vedno jednaka vodna moč, ki se zbira v jezeru in spušča po strmih rakah, pa se izkorišča za pridobivanje elektrike, za varenje aluminija, čegar rude je tod okolo še vedno dosti, in za izdelovanje človeškega živeža iz gozdov, ki pokrivajo vso bohinjsko dolino. Za to rabi ta velika tvornica, ki se še vedno veča. Vsa je od železa in drugih kovin, da je ne uniči nì ogenj od znotraj nì ogenj od strele. Elektrike se tukaj veliko napravlja. Nekaj se je porablja v tvornici, nekaj hrani, nekaj po žicah odvaja drugam. Aluminij je sedaj sploh jako porabna kovina, in hvaležni smo, da prednamci niso cenili velikanskih zakladov te rude v okolici bohinjskega jezera. Človeška živíla delamo neposredno od lesá. Vse nižje goré, vse nekdaj takó skrbno obdelano polje pokrivajo sedaj gosti drvošci. Po dobro preumljenem črteži sekajo, ali prav za prav, z žico, po električni sili razbeljeno, režejo zrela drevesa in jih privažajo tvornici. Tukaj drobé les, razkrajajo in čisté razkrojene tvorine, pridelek pa pošiljajo v drugo tvornico, kjer narejajo, primešujé in pretvarjaje druge pridelke, mnogovrstna živíla za sedanje ljudi. Ta živíla se varé strogo po navodilih in izkušnjah najboljših kemikov in zdravnikov; v njih pa je samó to, kar človeka res živí in zdravi. Zatorej med sedanjim rodom ne vidite bolnikov, in krepak stoleten starček ni prav nič nenavadnega. Hrano prirejati od lesá je tudi ceneje in gotoveje negoli od žita, katero potrebuje mnogo obdelovanja in shramb ter je vrhu tega podvrženo raznim uimam. V drugih tvornicah dobavljajo snoví za hrano tudi od rib in živalskega mesá, celó od prstí. Sploh porabljajo ti ljudje vse v

človeško korist, kar se dá. Država upravlja vse tvornice, kakeršnekoli so; zatorej pa tudi sáma oblači in hrani vse državljane in gospodinji v tem pogledu takó oprezno, da bi nihče ne trpel lakote, najsi leto dnij ne naredé nobenega živíla. Kdor uživa državni kruh, mora državi tudi delati; zatorej ima ona na skrbi, da nihče ni brez dela, da se vsakdo bavi s takim delom, za kakeršno je najbolj sposoben in izurjen, in da pristopi k delu ondu, kjer ga potrebujejo. V tej tvornici so delavci bolj preprosti, vender imajo prav ugodno stanovališče. Stopita z menoj v njih spalnico in obednico. —

Samorad in Plahtalič stopita za Rudovarom skozi ozka železna vrata pod površino bližnje gore, in ko prehodita ozek, nizek in temen rov, dolg kakih petdesetih metrov, dospeta skozi druga bronasta vrata v visoko, okroglo jamo. Elektriška svetilka siplje dnevnosvetle, vijolnate žarke in prijetno toploto po vsem prostoru, vzduh je čist in brez običnе zatohlosti in vlažnosti podzemeljskih prostorov. Dočim možjé opazujejo to podzemeljsko jamo, izdolbeno s človeško roko, stopi vánjo delavec, ki je prišel iz tvornice. Séde k okrogli kameniti mizi sredi dvorane in potrka óbnjo s svojo krinko. Takoj pristopi iz stranskega rova drug mož, jednako oblečen in obdejan s krinko, prinese prvemu štirioglat zavitek in mu odklene krinko. Ko je krinka sneta, skoči prvi mož v prostorno korito, katero z vedno svežo vodo polni taterman zadi dvorane. Mož se tam dobro skoplje in opere, potlej séde še ves moker k mizi, odvije zavitku stanijol in jame zvečiti nekovo črno, mehko reč. To je bila moževa hrana za tisti dan. Ni je bilo veliko, toda teknila mu je in ga je nasitila. Potlej je stopil k tatermanu, izpil nekoliko vode in legel v prazno železno posteljo ob steni. Drugi mož s krinko pride zopet iz zakotja, povezne čez posteljo železen pokrov, da je temà v postelji, in zaklene ta pokrov. Zdajci se začuje izpod pokrova druge postelje oduren glas. Paznik hití v stranski rov po krinko, odklene pokrov na postelji in pritrdi delavcu, ki se dvigne z ležišča, krinko na glavo. Paznik izgine v zakotje. Oni mož pa zleze iz postelje, pretegne si ude in naglo odkoraka proti izhodu. Tudi naši potniki stopijo zopet pod milo nebó. Tukaj pod starim košatim mecesnom govorí Rudovar dalje:

— V kratkem času smo videli vsakdanje in vse življenje tukajšnjih delavcev: delo, užitek in počitek. Mož, ki smo ga videli prvega, delal je v jami, kakor mu je strogo zapovedano, užil odmerjeno, pripravljeno hrano in sedaj bode spal do trdnó določene ure. Ta mož, ki je pred nami zapustil posteljo in podzemljino, pa je splezal tam na streho svoje tvornice. Ondu bode, veselèč se belega dné, do gotove

ure gledal mirne gore in nepokojne oblake, ki se begajo, kopičijo in podirajo nad gorami ter poslušal ječanje vetra v stoletnih mecesnih in šumenje slapov pod zatvornicami. Priliko bi imel kàj čitati in si izobražati duhá; ali ta človek ni bil odbran za učenost, torej nikoli ni videl črke in knjige. Lahko bi prepeval, toda petja ni čul razven ptičjega v logu. Utegnil bi premišljati, kar preseza njega vsakdanjost, ali to ga ne zanimlje. Saj pozná samó toliko pojmov in besed, kolikor si jih je pridobil pri vsakdanjem delu; in še teh je dôkaj pozabil, ker mu je delo izza mlada vedno tisto in vedno vse znano. Niti navadne skrbí ne pozná. Iz vsakdanje izkušnje vé, da dela in dobiva obleko, stan in živež in da se bode to, kar je bilo doslej vsak dan redno, takisto ponavljalo tudi v bodoče. Mož celó ne vé, kaj je smrt. Videl je morebiti, da se je delavec pri strojih ponesrečil. To pa se pripetí kàj malokdaj, ker so stroji izvrstni, delavci in pazniki izvežbani, krepki in vedno trezni. Če je videl takšno nesrečo, ni ga genila. Mrtveca so naglo odnesli, kam, nihče ni vprašal in zvedel. Drugi dan pa je bilo število delavcev zopet popolno. Kdo je namestnik ponesrečenčev, nihče ne spozná, ker imajo vsi jednako obleko in jednake krinke na lici in ker morajo vsi jednako molčati pod krinkami. —

— Čemú so pač te neznosne krinke? vpraša Samorad.

— Ljudje so jih vajeni kakor vi tesnih klobukov in težkih čevljev, odgovorí Rudovar. Te krinke so koristna naprava. Ž njimi se prav jednostavno vzdržuje red pri delu. Delavci ne morejo uhajati od dela, ker nihče ne more ne jesti ne piti, dokler mu njega paznik ne odklene krinke. Ker pod krinkami ne morejo razločno govoriti, tovàriš ne pozná tovàriša, in ne motijo se pri delu; ne podpihujejo se in ne seznanjajo se z željami, ki bi vzbujale prazne nádeje ali obteževale srce s skrbmí. Takó tekmujejo v marljivosti in natančnosti, nikakor pa v nezadovoljstvu. Če pa je kdo prav izvrsten delavec, dobí na svojo krinko posebno znamenje in čakajo ga posebne dobrote. Takó živé ti ljudje mirno, zdravo in zadovoljno. Slobode pač nimajo, ali tega noža, nabrušenega na obeh koncih, tudi ne poznajo. Če jih danes oslobodiš, jutri pomrjó. Saj nihče ne vé, kje je izhod iz te doline, kje in kakó se dela njih obleka, odkod jim prihaja vsakdanji živež in od česa se napravlja. —

— Ubogi človeški rod, da si se toliko poživinil! vzdihne Samorad. Celó konj in vol sta na boljšem! Ona vsaj poznata tovàriša, vpreženega poleg sebe, kar ni dovoljeno tej dvonogi tovorni živini. —

Na ta vzklik naglo seže Plahtalič v besedo:

— Poglejte, gospod Samorad, nazaj v vélike delavnice iz XIX. stoletja! Čim večja je bila tvornica, čim več je imela delavcev, tem večja je bila med delavci beda in negotovost, kar se tiče prihodnjega zaslužka. Sedaj je vzela država vse delo v roke. Vsak delavec ima gotovo uro za delo in za počitek, in vso preskrbo v življenji mu podeluje država točno in zadostno. Kakov rob pa je bil vaš delavec? Gospodar ga je stiskal pri mezdi, silil ga na čezurno delo, katerega gladni delavec ni mogel zmagati, in ga odpustil iz službe, kadar se mu je zljubilo. Vaš delavec se je slabo oblačil, slabo hranil, poznal pa je potrato in vse ugodnosti višjih stanov, zató jih je vedno črtil in jim zavidal. Naš delavec se dobro hrani in oblači, višjih stanov pa ne pozná in nima drugih potreb, razven tistih, katerim se streže vsak dan. Da bi se delavci uprli kàr tolpoma, da bi po dogovoru vsi skupaj pobegnili od dela, kàj takega se pri nas ne dogaja, ker je vsakdo zadovoljen v svojem področji. Naš delavec ima krinko robstva, ali ta ga ne žuli. Vaš delavec pa je imel krinko slobode, in ta ga je težila, ker ga je pod to krinko povsod zadevalo najhujše robstvo. Vaš delavec se je celó slobodno ženil in je smel imeti otrók, kolikor se jih le je moglo naroditi v teku let in stradanja. Tedaj ste imeli na pol nago na pol lačno deco, krdelo kužnih boleznij in občo nemoralnost med delavskimi krogi. Naš delavec se ne ženi. Vsi možjé, ki delajo v tej tvornici in razkropljeni po gozdih v okolici, niso nikoli videli ženskega obraza in ne pomnijo, da jih je nekdaj pestovala ženska. Zató pa ne vidite nì proletarcev nì postopačev, nì beračev nì razuzdancev. Duhomorno se vam zdí, da delavec vsak dan z istim delom ukvarja svoje močí. Tudi v tem je zabeležiti napredek. Že v devetnajstem stoletji so hvalili in v velike tvornice uvajali delitev dela. Res se najbolje, najhitreje in najceneje izbavi tisto delo, katero opravlja izurjen in prav tistega dela vajen delavec. Tedaj kakor sedaj je med delavci nekdo vsak dan mazal kolesa, nekdo vsak dan tehtal železo in nekdo vsak dan prenašal pisma — človek je bil zgolj stroj. Kakov stroj bodi delavec, pa tedaj ni odločevala sposobnost, kakor sedaj, in prvi uk in poziv, kakor sedaj, nego glad delavčev in potreba tvorničarjeva, zakaj bilo je več tistih, ki so iskali zaslužka, nego tistih, ki so ga dajali, in često je moral tisti, ki se je naučil pisati izvrstna pisma, samó raznašati razno pisano šaro. Naš delavec opravlja delo, katero si je sam izbral, vaš pa je delal, kar so mu izbrali drugi. To je gotovo tudi napredek. Sicer pa stopite v Ameriko, ako hočete motriti odnošaje, kakor so se razvili po načelih nekdanjih evropskih učenjakov in dela gospodarjev. Morebiti vam bode ugajalo tam bolje

negoli v preustrojeni Evropi. Tam vidite golotno slobodo in izvestno učinite delo krščanske usmiljenosti, ako tej zmrzujoči slobodi kupite obleke, da si more vsaj nekoliko odeti svojo goloto. —

Samorad odgovorí: — Ne mika me v Ameriko. Saj še same te tvornice ne morem umeti. —

Rudovar pojasnjuje nató dalje:

— Ondu vidite navrnjene telefonske žice. S pomočjo teh žic vodja vseh jednakih tvornic nadzira vse hkrati in lahko govorí z vsakim posameznim vodjo, paznikom in delavcem ter ukazuje na vse strani. Ravnatelj te tvornice sedí v óni sobici; srebrno krinko ima na glavi. Vsi podložniki ga poznajo po tej krinki, kakor ste vi nekdaj razločevali svoje visoke dostojanstvenike po zlatih zvezdah in obšivih na ovratnikih. V srebrni krinki tičí njega oblast, in če mu nekoč, ko vstane izpod posteljinega pokrova, paznik priklene zlato krinko, bode tisto uro vodja mnogim tvornicam; v navadnega delavca pa se pretvori, ako mu priklene aluminijevo. Ne v prvem ne v drugem slučaji pa ne bode poznal nì svojega prednika nì svojega namestnika. Vodja in ravnatelj sta učena možá; na razpolago jima je vsa vednost v njiju stroki; toda samó v tej, ker tudi pri delu uma in glave je delitev dela izvêdena do skrajnosti. —

Plahtalič naprosi Rudovara, naj bi takisto razkazal bližnje učilišče za mladino v labodski dolini nekdanjega Korotana. —

— Prav rad, odgovorí Rudovar, samó nekaj me peče. Oprostite, da povém naravnost. Nad vse bi bil nesrečen, ako vi ali vaš spremljevalec poznata skrivnost mojega leka, ki podaljšuje življenje, in velika bi bila moja odgovornost, ako se ne vrnem ob določeni uri na ukazano mesto. —

— Ne bojte se, odgovorí Plahtalič nasmehoma. Do vašega leka nama ni prav nič. O pomočkih, ki podaljšujejo ali okrajšujejo življenje, naučili bi se celó pri meni kàj novega. Opažal sem oba vaša leka, in moje opazke bi vam bile jako koristne. O tem govoriva pri drugi priliki. Ako pa z menoj kàj zamudite, hočem vas takó opravičiti, kakor bi se vi samí nikakor ne mogli. Torej, kàr brez skrbí na noge! —

Potniki se vzpnó v zrak in skoro ugledajo pod seboj krasno labodsko dolino. Velika poslopja so tam razpostavljena po očitem načrtu, nekaj stara po evropskem ukusu, nekaj nova brez ukusa. Sestav teh mnogovrstnih poslopij obkolja visok zid. Po izvestnih presledkih so zgrajeni okrogli stolpi za stražnike, ki tam pazijo, kaj se godí znotraj in zunaj obzidja. Stopili so med te gradnje nevidni in

neslišni za druge ljudi. Čudili so se dvorani, v velikih razmerah postavljeni, svetli, zračni in topli. Tam je bilo okolo tisoč mladih žensk, ki so oskrbovale vsaka po jedno ali dve deteti, pestovale, dojile in oblačile vse snažno in redno kakor na strogo povelje. Zraven sobane je bila bolj temna in še bolj prostorna spalnica za deco prvega leta. Spalo je v nji nad tisoč otrók; starejše ženske pa so se tiho šetale med posteljicami, in kadar se je dete vzbudilo, prenesle so je v drugo dvorano in oddale drugi ženski. Obhodili so takó še nekaj dvoran. Videli so, kakó se večja deca učé hoditi, kakó se igrajo in vežbajo. Tudi tukaj so vladale ženske mlade in stare. Vsi otroci so bili zdravi, čvrsti in veselih lic. Oblečeni so bili vsi jednako, da se niso mogli razločevati. Ženske, ki so jih oskrbovale, pa so nosile vsaka svoje številke všite na obleki in so imele glavo odeto z gosto tančico, takó da so se jim samó očí videle skozi odejo.

Prišli so dalje do učilnic in vežbalnic, kjer so se urili samó dečki vpričo moških učiteljev. Rudovar je razkazoval, kakó uk napreduje z leti in se loči v posamezne stroke. Videli so razne delavnice, kjer so dečki vpričo učiteljev in starejših vodnikov poskušali vsakojaka dela vsak po svoji sposobnosti, in učilnice, kjer so mladi dečki izdelavali znanstvene naloge, kakeršnim so bili v XIX. stoletji jedva kos odrasli mladeniči. Rudovar je povedal, da so od tretjega leta dalje strogo ločeni dečki in dečle in da se nikoli več ne vidijo, ako jih pozneje posebe ne odberó za to. Vsak deček dobí s tretjim letom svojo posebno številko ali več številk in znakov, s štirinajstim letom pa krinko, katera ga potlej tlači ali diči vse žive dni. Prvi priklep te krinke se zvrší slovesno in je za dečka pomemben dan, katerega se veselí že dolgo naprej. Vsak deček se mora učiti, dokler ni sposoben za svoj posel; učí se tega, do česar kaže največ poziva, in izučiti se mora, kolikor je največ možno. Vse to vodi in oskrbuje država. Otrok ne pozná očeta in matere, ne brata ne sestre in ne zvé nikoli ničesar o njih. Saj celó mati, ko pride po otročji postelji k dojenčkom, ne vé, ali bode dojila in pestovala svoje ali tuje dete, ker mora vzprejeti tistega dojenčka, katerega ji odberó ravnatelji zavodovi, in zamenja ga z drugim, kadarkoli se to zljubi tistim gospodom. Takisto učenec ne pozná svojih učiteljev, ker so njih lica pod krinko; od štirinajstega leta dalje so mu tuji celó součenci, ker nosijo vsi krinke in se menjajo po letih, zavodih in sposobnostih. Vsak učenec, bodisi mlad delavec ali mlad učenjak, pa se učí in uri marljivo in veselo ter dospè do izredne dovršenosti. Napósled ga država pošlje k primernemu delu v neznan kraj in med továriše, ki so si vedno neznani po obličji. Tam

se mladenič kàr najgorečneje prime dela, ker vé, da mu samó marljivost in točnost pomore do višje stopinje. Zajedno pa pazi, da se mu ne zamení številka na krinki, ker pod to številko se popisuje vse njegovo življenje, katero vedno nadzirajo očiti in skrivni nadzorniki. Neprestano nadziranje je pri tem rodu velike važnosti. Tudi to vzgajališče in vsi jednaki zavodi se vedno nadzirajo po telefonski žici, po posebnih vladnih odposlancih, in vsako posebe še po številnih osebah, ki so po stari jutrovski šegi prestvarjene v to, da so nepristranske v vseh vprašanjih, tičočih se moškega in ženskega spola, in posebe izučene, da kakor stari Argos zapazijo in neusmiljeno ovadijo vsak najmanjši nered. Te osebe imajo tudi svoje posebne krinke ali tančice s številkami, kakor po dnevnem redu menjavajo moško in žensko obleko. —

Samorad se je na tej velikanski rednici in vadnici marsičemu čudil in je marsičesa pogrešal. Med drugim je prosil pojasnila, zakaj ne vidi umetnih slik, kipov in nikjer znamenj, ki bi spominjala vere in bogočastja.

Rudovar takoj odgovorí takó-le:

— Pri tem rodu se vsaka reč zmatra samó od praktične straní. Zatorej jim ni slasti in sposobnosti za umetnost, samó dekleta se učé nekoliko peti. Neznana jim je vsa idealnost, in pod smrtno kaznijo je prepovedan vsak poskus pesništva ali modroslovja. Sicer so pa že za vaših dnij propovedovali od zgoraj, da so vse idealne težnje sanjarstvo in da je dober samó tak národov besednik, ki učí in vzpodbuja gmotni napredek svojega národa. Kar je vam vera, bogočastje in življenje duše po smrti telesa, to je temu rodu neumevna stvar. Tudi najomikanejši človek med njimi ne premišlja, kaj bi utegnili biti vzroki in činitelji svetovja in človeštva, ali vlada kakovo bitje nad nami in svetom, ali je človekovo bitje končano s telesno smrtjo. Na umovanje o teh nadtelesnih vprašanjih ti odgovorí, da ne verjáme, česar ne vidi na svoje očí, in da si je brezpametno nakladati dolžnosti in skrbí zaradi negotovega življenja po smrti, dočim naše zemeljsko in gotovo življenje tolikanj záse zahteva vso našo mladost in starost, ves naš duševni in telesni trud, da poleg skrbíj za sedanjost ne utegnemo misliti na prihodnjost po smrti. Tem ljudem zadošča vidna državna oblast in ta jim je toliko popolna, da jim je veleizdajstvena predrznost že samó slutnja, da bi nad to vlado mogel biti še višji vladar in sodnik. Tudi tega, kar je nam morála, ne umejejo. Saj nimajo proste volje in vse, kar počenjajo, delajo po ukazih. Torej je vsa njih morála ta: »Vêdi se, kakor ti je zapovedano, da ne bodeš kaznovan.« Sicer

ste pa takisto v XIX. stoletji v svojih velikih vojašnicah in tudi drugje gojili načelo brezozirne, slepe pokorščine, ki je bila često nasprotna krščanskim zapóvedim. Ondaj je tudi vstal marsikateri govornik in pisatelj, ki je učil brezverstvo, tajil neumrjočnost človeške duše in zahteval, naj se veronauk odpravi iz šole: »Vera ali nejevera bodi vsakomur prosta, in z verstvom naj se bavita jedino rodbina in cerkev.« Sedanji rod pak je odpravil vero, cerkev in rodbino; zatorej tudi ne pozná duvalizma med potrebama za časno in za večno življenje, kateri sta se pri vas često križali navzlic vaši verski moráli; in tudi ne duvalizma med posvetno in cerkveno oblastjo, kateri sta tolikrat prišli do očitega boja med seboj. —

Plahtalič je želel videti še drugih naprav. V tem zapazi, da je odšel spremljevalec, četovodja triglavskih zrakoplovcev. Vsi ga gredó iskat, in bistro okó Plahtaličevo ga skoro uzrè v drugem oddelku, oddaljenem deset kakih kilometrov. Bil je to oddelek za žensko mladino, ograjen z višjim zidom nego otroški in moški oddelki. Četovodja je ondu neviden prebivalcem tistega oddelka, viden pa našim potnikom sedèl v visoki travi in ves zamaknjen zrl v venec osemnajstletnih, lepoličnih mladenčic, ki so pojoč plesale kolo v senci velike lipe. Plahtalič ga potrkne na ráme, četovodja pa se oglasi: — Glejte te divne prikazni! Nam so podobne, vender si ne morem domisliti in nikoli se mi ni sanjalo, da morejo takó krasna bitja vzrasti pod našim nebom! Glejte kakó se gibljejo te stvarce, in žive so, kri in mesó imajo, govoré naš jezik in s kakó milim glasom, celó pojó, kakor nisem čul še nobene ptice. Takó me žene srce do teh mičnih lepot, da ne morem povedati. Vi, gospod, imate brezkončno oblast, podelite mi dovoljenje, da ujamem in s seboj odnesem dve ali tri teh veselih, živih igračic! —

Plahtalič prav resno odgovorí razvnetemu mlademu možu: — Prijatelj, mirujte! Ne kàr dveh ali treh, saj je z jedno sámo često dôkaj težave. Ali tudi jedne vam ni takó lahko dobiti. Če ste jako spretni v svojem poslu, če ste ga vedno poslušno opravljali, če ste trdnega zdravja in velikih duševnih zmožnostij in če v knjigi, katera se piše o vašem življenji ali o številki, katero ste nosili na svoji krinki, ni zabeležene nobene graje ali kazní; onda vas izvestno izberó, da pridete pred obličje takim prikaznim; mi jih imenujemo ženske. Onda se neko jutro vzbudite v lepi hišici, kakeršne dosedaj niste videli. K vam pristopi takšna prikazen, kakor jih sedaj gledate, in vam ljubeznivo odklene krinko za vratom. Potlej bodeta v tisti hiši samá prebivala oba brez krinke; vi pa bodete gospodar in imeli pravico, ženski, ki bode

vaša zvesta tovarišica in služabnica, ukazovati, kakor so vam dosedaj ukazovali drugi ljudje. —

— Kaj je to pravica? Te besede ni v naših slovarjih. Pojasnite mi jo, blagi gospod. —

— Besedo »pravica« je prav lahko raztolmačiti, dejanski in istinski jo pokazati pa jako težavno. Sicer vas zanimlje samó moževa pravica. Kaj je ukazovati, kaj slušati, to znate. Moževa pravica do žene je ta, da mož ukazuje, žena pa sluša ali ne sluša, kakor ji ugaja moževo povelje. Smé se pa mož tudi ravnati po ženini volji. — Če torej dobite tovarišico, bodete jo imeli nekaj mesecev, potlej vam bode izbrana v zameno za prejšnjo druga, tretja in takó dalje, morda lepša, morda hujša, morda nova, morda jedenkrat ali večkrat prejšnja. To izbiranje, katero bi vam bilo brez dvojbe pretežavno, bodo imeli na skrbi ravnatelji tega zavoda. Da se pa teh različnih ženskih bitij ne naveličate, bodete vsak dan tudi pridno delali. Sléharni dan ob gotovi uri pojdeta iz svoje hišice vi in žena. Ona vam priklene krinko, vi pa nji tančico. Vi bodete v šoli in delavnici učili take dečke, kakeršni ste bili nekoč samí; vaša žena pa bode opravljala malo deco in učila na ženskem oddelku. Takó vam bode življenje teklo in potekalo jednostavno in brezskrbno. Imeli bodete svojo hišo, dobivali vsakdanjo hrano, in skrbeli bodo vaši vodje, da ne ostanete brez ženske tovarišice. Celó skrbí za otroke bodete oproščeni. Vi in vaše ženske namreč nikoli ne zveste, ali so tisti otroci, ki jih dobivate v vzrejo in vzgojo, vaši ali tuji. Svoje hišice in šole ne ostavite nikoli več, ker se ne rabi za nobeno drugo delo, kdor je dobil žensko tovarišico in je uril mladino v šolah in delavnicah. Med tem velikim ozidjem prebijete nekaj let do neznanega dné, katerega vam odločijo vodje teh zavodov, in tedaj se nekega jutra več ne vzdramite. Električka káp vam in vaši tovarišici hipoma ustavi sapo in utripanje srca. Précej potlej vaju odnese zrakoplovec v drug kraj in oddá tvornici, kjer vajini trupli razkrojé in sestavine porabijo po svoji umetnosti. Vaše mesto v hišici tudi précej zavzame drug mlad človek, ki vas nikoli ni poznal, in tam bode nadaljeval vaše življenje, dokler tudi njega ne zadene električka káp. . . Ali bi vam ugajalo takovo življenje, gospod četovodja? —

— Oh, gospod, in še kakó! Ne morem si domišljati večje radosti, nego po končanem ukazanem delu gledati to krasno, živahno igračico, kakó mi bode plesala, in poslušati, kakó bode ljubko govorila in pela. Gospod, moja domišljija je preslaba, da bi si upodobil to veselje. —

V tem je Samorad Rudovaru omenil, da se mu zdí jako čudno, ker ni videl nikjer mladine s telesnimi hibami, nikjer pohabljencev, nikjer znakov neozdravnih boleznij. — Rudovar se pohití s pojasnilom:

— Občevanje z drugim spolom je dovoljeno samó takim ljudem, ki so telesno in duševno kolikor možno razviti in so se vsekdar vêdli ne samó brez graje, temveč izvrstno. To občevanje je dovoljeno tudi samó v najkrepkejših letih. S tem se pleme očito izboljšuje. Saj niste videli še nikoli takó visokih krepkih ljudij in takó lepih ženskih obrazov. Tudi v šoli in delavnici ste opažali, da deca tega rodú, kar se tiče duševnih zmožnostij, daleč preseza deco iz XIX. stoletja. V takem razmerji se prav malokdaj porodí dete s telesno hibo. Ako pa se to vender pripetí, ako pri otroku pozneje zapazijo neozdraven nedostatek, onda se tak siromak usmrti, in o smrti ne zvésta ne oče ne mati. Jednako, toda bolj neusmiljeno, ravnali so že stari Spartanci, katere so vam v šolah tolikanj hvalili. Sedanji rod se ravná strogo po načelu, da ne smé sesti k obedu, kdor ne more delati. Jednaka je tudi usoda starčkov, kadar jim odrekó mišice ali duh ali vid in sluh. Človek, ki je doslužil svoje življenje, kàr čez noč izgine v kemiško tvornico. —

Samorad dé nató: — Še vedno se ne morem prepričati, da bi ti barbari s človekom, z najdražjo stvarjó, ravnali lepše nego mi s tovorno živino. Ti velikanski prostori so zgolj ostudna človeška kobilarna. Nesrečna država, kjer ne poznajo Bogá, kjer robske krinke nadomeščajo obitelj in rodbino in kjer mladine ne smejo vzgajati tisti, ki so nánjo navezani po krvi in prirodni ljubezni! Kakšna mora biti vest in moralnost, kjer se življenje začnè brez materinske ljubezni in končá z ukazanim umorom? —

Naglo odgovorí Plahtalič namesto Rudovara:

— Ne sodite prenaglo! Ali niste že za XIX stoletja od države zahtevali vseh možnih in nemožnih rečij, kadar so vam pohajale? Ali niste vselej klicali države na odgovor, kadar se je ponesrečil vaš trud? Ta ideal ondaj zahtevane države je sedaj uresničen. Kmetovalec je zahteval državne pomoči ob velikih uimah. Take uime se po statistiških zakonih ponavljajo redno. Toda poljedelec ob obilosti ni deval na stran za dôbo lakotno. Sedaj država sáma prideluje, sáma vse hrani in oprezno varčuje za bedna leta, ki nam nikdar ne bodo prizanašala. Nekdaj je delavec prestopal od dela do dela; kadar ni mogel dobiti dela ali bolje zaslužka, kadar je opešal, kadar je ohromel, kadar je obubožal po zapravljivosti; takoj je zahteval, naj država živí njega in kopo otrók. Sedaj je vso to skrb prevzela država ter vsakomur

odloči delo in vsakomur delí vsakdanji kruh. Zahtevali ste, da vsakdo, ki je hodil v šole in se kolikor toliko izučil, tudi dobí primerno službo, da bode užival sad svojega učenja. To je sedaj tudi urejeno. Vsakdo se učí celó brez troškov in vsakdo dobí svojemu znanju primeren zaslužek. Toda ondaj ste prezrli najvažnejšo reč: zahtevali ste za svojo stran neomejeno slobodo in pravico, za državno stran pa neomejeno dolžnost. To pa se ne more zvršiti, ker si država ne smé izpodkopavati sáma svojih stebrov. Sedanja država je pravici podložnikov priteknila svojo pravico, rekoč: »Ker po neizprosnih zakonih prirode in pridelovanja morem pripraviti samó gotovo mero živeža na obedno mizo, zatorej ne morem dopustiti, da bi državljani k mizi nastavljali slobodno število gladnikov in za vsakega zahtevali skledo in živila v nji.« Država računja: »Toliko imam živeža, toliko državljanov; toliko jih letos odpade — toliko in toliko se torej smé letos zaroditi novih državljanov in ne več.« Zgodovina pa učí, da se ljudje samí in zlasti takó zvani proletarci ne morejo vzpeti do tiste zmernosti, da bi omejili zarajanje otrók; zatorej je vlada sáma vzela v roko vse zarajanje in vso vzgojo otrók ali prihodnjih državljanov. To se godí prav strogo in se drugače ne dá izvêsti. Saj je star zgodovinski zakon, da mora državna sila ravnati strogo in brezozirno, kadar je za občo blagost treba zatreti razdorne strastí in njih učinke. Videli niste bruna v očesi XIX. stoletja, kadar je ondaj evropska država rekla: »Letos potrebujem toliko in toliko vojakov, toliko najkrepkejših móž se odtegne koristnemu delu, toliko roditeljev oddá svojih sinov, toliko ženâ svojih móž, toliko gladnikov bode pogrešalo rednikov in pomočnikov.« Dali ste tiste vojake, in če je naneslo naključje, poslali ste jih tudi na vojsko v krvavi boj, v srci žalostni, na jeziku navdušeni. Nikar se torej ne spotikajte ob pezdir v očesi sedanjega veka in nove države, ki pravi: »Toliko in toliko potrebujem otrók; te bodem vse sáma preredila, vzgojila, izučila in preskrbela z živežem za vse žive dní. Vojakov pa ne potrebujem in vojskovala se ne bodem.« Čudno se vam zdí, da sedaj ne vidite blaznika ali hromaka in da država takega nesrečnika naglo umorí, ko se zapazi pohaba. Vi, usmiljenejši vek, pustili ste ga, da je počasi umiral ob vidno nedostatni pomoči; in trpeti je moral vrhu tega vso duševno muko, vsa preziranja in vse surovosti tistih, ki bi mu morali biti usmiljeni. Tej državi očitate brezbožnost, ker nikjer ne vidite bogočastja. Pri vas je bilo na videz drugače. Tudi med vami je bilo brezbožnikov več, nego šteje vseh prebivalcev sedanja Evropa. Nekaj je bilo očitih, nekaj omahljivih nejevernikov in mnogo takih, ki so vero samó hlinili pred svetom. Brezbožniki so bili celó med

oznanjevalci božje besede. Ali je dalje tem barbarom imponiralo, da ste imeli v preomikani Evropi toliko nasprotnih ver, dočim mora biti resnica samó jedna? To vse so poudarjali in poskušali napósled zdelovati brez bogoslužja in brez vseh evropskih ver. Tudi sedanji morali se ne smete rogati. Pri vas se je pač lepó učila vera in morála; toda statistika kaže, da je bil ta uk prenedostaten. Koliko je bilo kaznovanih hudodelnikov, koliko nekaznovanih, koliko gabnih, podlih značajev, ki ste jih morali šteti med poštenjake; kakó ste morali tolikrat na zanemarjeni in razuzdani mladini opažati kalí bodočih hudodelstev? Vaša moralna pravila so bila bolj teoretiško težílo za pamet nego vodílo za življenje, zakaj v praksi ste se ravnali po pravilu, katero nam priča statistika: »Vêdi se takó, da se ogneš človeški kazni, ker ta se ne oprostí in se zvrší takoj; božja kazen pa je daleč in predno te zaseže, utegne se ti oprostiti, ako se spokoriš.« Sedanja barbarska država se je poprijela prakse in statistike, ne pustivši ljudem izbere med morálo in nemorálo. Ona térja od ljudij samó pokorščino, in ni ji do tega, ali je pokorščina nje podložnikov prostovoljna ali prisiljena. Vé pa dobro, da je vsaka zapovedana pokorščina neprijetna. Zatorej je toliko nadziranja, zató so tiste krinke, ki ločijo človeka od človeka, in zató se tudi takoj kaznuje vsaka nepokorščina, ki izvira iz zlobnega namena Pozná pa ta rod jedino smrtno kazen, ker ne verjame vašim teorijam, da se more hudodelnik izboljšati z ječo. Vi ste bili sevéda slobodni, verni in moralni, sploh v teoriji najpopolnejša družba človeška. Ako pa sad svoje popolnosti — kakor ga kaže statistika in vaša zgodovina — primerjate sadu popolne neslobode tega rodú, kakšno sodbo pač izrečete? —

Samorad odgovorí žalosten: — Moj rod imej vse človeške slabosti, moj rod je venderle človeški rod. Ta rod, v katerem je zatrta vsa človeška čud, pa se je pogreznil na stališče naše živine, katero krmimo, da nam dela, in pitamo, da jo s pridom zakoljemo. Prosim, odvedite me skoro kamorkoli drugam iz tega gabnega kobilišča! —

V tem pogovoru se je Rudovar nekam izgubil kakor prej četovodja. Plahtalič, ki to zapazi, opomni šaljivo: — Izvestno je starega učenjaka tolikanj pomladil tisti lek, ki podaljšuje življenje, da je šel gledat, kaj delajo tiste prikazni, ki se jim je ravnokar tolikanj divil naš četovodja Rudovaru pa utegne ta poskus spodleteti prav neprijetno, zakaj vzel sem mu nevidnost, da nam ne more pobegniti predaleč. Pojdimo za njim! —

Beseda o ženskem oddelku zopet razvname četovodjo, in s prosečim glasom se obrne k Plahtaliču: — Dovolite, blagi gospodar, da

preženem tega odurneža od tistih krasnih bitij in ga ostro kaznujem za to predrznost! Védité, gospod, da nisem navaden podložnik nove države. Drugače sem vzgojen, nekamo na pol evropski, in važne pravice imam, na primer, nositi zlato krinko z biseri, navadno pa biti brez krinke. Potomec sem tistih evropskih učenjakov in državnikov, ki so azijskim osvojiteljem naše Evrope pomagali urediti državo in ji osnovati primerne zakone, česar vsega novi barbari niso znali. Nekov moj praded je bil mogočen nemški državnik, čegar slava je daleč presezala meje njegove domovine. Rudovar méni, da sem mu služabnik, ali v dostojanstvu sem daleč nad njim, in moja posebna naloga je, da opazujem vse stopinje tega nevarnega človeka. Smem ga celó usmrtiti, ako imam povod za to. Odslovita ga! Jaz vama lahko pokažem in pojasnim več nego on; zakaj meni je vse očito, njemu pa so prikrite vse državne tajnosti. Da spoznata mojo odkritosrčnost, povém vama, da je otroval svojega nekdanjega prijatelja Slovogoja, ko mu je dal piti vrhu Triglava, in da namerja ubiti tudi vaju. Ako dovolita, usmrtim ga še to uro, da vama ne bode več stregel po življenji in ne dlje z grdimi svojimi očmí skrunil tistih divnih bitij. — Izvolita me torej vzprejeti za kažipota po tej državi; v zahvalo mi pa naklonita katerokoli teh krasotic. —

Piahtalič se na glas nasmeje in izreče prijazno hvalo za svarilo gledé hudobne nakane Rudovarove; opomni pa, da sta on in Samorad začarana proti strupu in rani, in ukaže spremljevalcema, naj gresta za njim. Ustavijo se v drugem kraji ženskega oddelka na visoki jelki. Od ondod opažajo, kakó se Rudovar razletava nad velikim vrtom liki prežeč jastreb in se potlej naglo spustí k tlòm v visoko grmovje, tam odpaše zrakoplovni stroj, pogladí si lasé in obleko ter ubere pot proti samotnemu drevesu, pod katerim sedí lepa mladenka, zamišljena v knjigo. Predrami jo Rudovarov poklon in pozdrav. Déklica zakričí na ves glas in zbeží proti bližnjemu poslopju. Na mostiči čez umetno jezerce mora srečati Rudovara. On razpnè roke, kakor bi jo hotel objeti. Ona pa krepko sune vánj, da se opoteče ob mostni ograji in se z ograjo vred prekopicne v hladno strugo pod mostom. Dočim se Rudovar v vodi loví za kosove polomljene ograje in glasno kolnèč pleza po bregu, pripoveduje déklica trem zagrnjenim osebam, opravljajočim stražniško službo, da jo je zalezovala in na mostiči lovila neznanska ostudna nakazen, ki je komaj podobna ljudem, in da jo je déklica vrgla v lavo pod most. Tiste tri ogrnjene osebe poiščejo to pošast in povabijo najdenega mokrega in blatnega Rudovara, katerega se ne bojé kàr nič, v prostorno sobo, da bi se tam preoblekel in

okrepčal. Na migljaj Plahtaličev se prestavijo tudi naši opazovalci v tisto dvorano.

Ogrnjene osebe Rudovara prav prijazno posadé na umetno sestavljen stol zadi dvorane, potlej pa naglo odidejo. Rudovar poskuša vstati, vender sedí na stolu, kakor bi bil pribit. Četovodja povzame:

— Dovolita, da o tem stolu, ki vama je gotovo neznan, izpregovorim nekaj besed. Ta stol, sestavljen od mnogih kovin, izumil je nemški učenjak, ki je s svojo učenostjo vred prestopil v službo novih evropskih gospodarjev. Iznajdeni stol je bil tudi vzrok smrtni kazni izumiteljevi; ta smrtna kazen pa je neovržen dokaz, da je iznajdba izvrstna in zanesljiva. Učenjak-izumitelj je namreč na tem stolu nekaj izpovedal, česar bi sicer ne bil razodel nikomur, in to razodetje mu je prizadelo smrtno kazen. Če sédeš na ta stol, takó se te prime, da se ne moreš premekniti. Potlej ti dadó nekaj piti, nastavijo elektriške in magnetiške toke, in v tebi prestane volja, da bi kàj zamolčal, kar véš in misliš, in kàj drugače povedal, negoli pametuješ, sodiš ali namerjaš. Tvoja usta torej govoré suho resnico na vsa vprašanja, in tvoji odgovori, ki se razločno čujejo in vestno zapisujejo, ti so istinsko zrcalo tvojega življenja, tvojega značaja in sploh vsega duševnega delovanja. Ko izpraševanje prestane, dadó ti zopet nekaj piti, in več ne véš besede, ki si jo izgovoril ali katero si bil vprašan. To je stol očite izpóvedi. Takih spiritističkih stolov imamo prav mnogo, in vsakdo med nami vé, kakova so njih svojstva. Zatorej se tudi vedno ogibamo laží, zavisti in prepovedanih namenov, da nas ne izdá ta stol, kadar nam je nánj sesti za očito izpóved. Kdo vé, kakšna bi bila sedaj Evropina podoba, da je bil tisti stol izumljen pred petsto leti! — Rudovar še ne pozná svojstev tega stola, na katerega je priklenjen, vender . . . —

— Vender bode moral za nekoliko trenutkov govoriti čisto resnico o vsem svojem življenji in o vseh nakanah svojih! seže Plahtalič v besedo. Toda svetujem vama, ne udeležujta se te očite izpóvedi. Obema bode neprijetna. Vender storita, kakor vama drago. —

Četovodja odgovorí, da hoče poslušati, ker bode čul zanimljive novice, in tudi Samorad reče, da ostane ondu, ker resnična povest dejanj, ki se zvršé čez petsto let, more ga samó poučiti, ne pa žaliti.

V tem hipu stopi v dvorano pet častitih, jako starih žen; bile so brez tančic.

Plahtalič dé Samoradu: — To so mordá poslednje ženske evropskega kolena. — Četovodja pa srepó in po stráni pogleduje te nove prikazni in polglasno vpraša Plahtaliča: — Kakove stvarí pa so to?

Podobne so ónim krasnim bitjem, toda teh grdoba proti ónih lepoti je kakor noč proti dnevu. —

— To so stare žene, odgovorí Plahtalič. Bile so pred nekaj leti mlade in krasne kakor tiste, ki ste jih gledali kolo plešoče. Tudi vi se postarate; oslabí vam vid in sluh, sključi se vam hrbet, in nagrbanči se obličje. —

— Oh, žalostno! Da bi tega ne bil videl! Torej taka je starost! Vedno sem mislil, da je človek kakor mecesen ali smreka v logu: tem krepkejši in častitejši, čim starejši je. O takšni grdi, slabotni starosti dosedaj nisem védel ničesar. Oh, kakó se izpremení lepa ženska! —

— Tudi te ženske so častite, in spoštovati jih morate. — Med njimi je vaša mati. — Ko gledate te blage obraze, ali se vam ne budí v srci posebno čustvo: prirodna, neizbrisna ljubezen otrokova do svoje matere? —

— Neznane besede mi govorite, gospod! Nikakor ne morem pojmiti, kaj je mati, kaj ljubezen. Nikoli nisem čul ali videl kàj takega. Nihče iz našega rodú ne pozná osebe, ki se zôve mati; nihče ne pozná ljubezni. Mi poznamo samó glad in žejo, pokorščino in delo. Gledal sem v lice vsem petim starkam, toda do nobene ne čutim najmanjšega zanimanja; in če mi posadite nasproti vse te žene zaporedoma na stol očite izpóvedi, onda bode vsaka po vrsti povedala, da čuti do mene prav takó malo kakor do vas. O vsem tem pa hočem premišljati. Nekov notranji glas mi to veleva z nepremagljivo silo. Starost, onemoglost, mati, ljubezen! Srce me sili v premišljanje; ali táko premišljanje mi je prepovedano. Pred menoj je strašni stol, ki razkrije vse. Ali mi je še možno uiti smrtni kazni? Ali nisem grešil že preveč, ko sem samó želel misliti? —

V tem so ženske sédle za mizo, pripravile pisno orodje, dale Rudovaru požirek nekovega soka, pritrdile razne žice na stol in na Rudovarovo teló ter pripele nekaj posebnih žic v telefonsko zvezo z osrednjo vlado, kakor je to pojasnil četovodja. Potlej najstarejša ženska Rudovaru prečita pisano vprašanje, on pa zamiží ter govorí razločno in počasno:

— Nenavadnega človeka ste ujele v svojo oblast, ve zvijačne, stare grdóbice, in zeló se pokesate, kadar mi vrnete prostost. Porodil sem se okolo dvesto let pred vami in upam, da se bodem življenja veselil še ondaj, ko bode že davno porabljen kolomaz, ki se izcvrè od vaših teles. Nekdaj, ko so drugačni in boljši ljudje vladali tej zemlji, bil sem učitelj na visokih šolah, in bilo ni kemika in prirodoznanca v Evropi, ki bi smel reči, da me preseza v slavi in učenosti.

Te slave nisem zaslužil toliko jaz kolikor moj sprednik na učiliški stolici. Bil je oskromna slovenska duša, jaz pa sem mu bil v svoji mladosti pridejan, da njemu, staremu možu, pomagam pri učenji, pri raziskavah in poskušnjah prirodnih sil in tvarin. Mož je svojemu življenju, posvečenemu zgolj učenosti, zastavil posebno, skoro nedosežno nalogo. Umoval je, da se stara človek zató, ker prihaja z leti v život nekaj snovíj, ki kvarijo življenje, in ker mu ne prihaja nekaj snovíj, ki vzdržujejo življenje. Raziskaval je to preobilico na jedni in nedostatnost na drugi stráni ter napósled preumil tvoriva, ki naj se umetno pridadó človeku, da se v životu kvarne snoví zatirajo, hranilne snoví pa obnavljajo. Tako bi se življenje podaljšalo za nedogledno vrsto let. Ko so bila tista tvoriva teoretiški zasnovana, lotil se je učenjak praktiškega sestavljanja in dobavljanja takega leka. To so bile dolgotrajne, težavne poskušnje, in pri vseh sem sodeloval tudi jaz. Pri teh poskušnjah in raziskavah sva našla marsikaj važnih, prej neznanih prirodnih sil in kemiških spojin, ki jih nisva iskala; napósled pa sva vender premagala vse raznádeje, dvojbe in ovire ter sestavila zaželeni lek, ki se je popolnoma ujemal s teoretiško formulo. Moj učenik je bil zadovoljen sam s seboj, in to je bilo vse. Jaz pa sem slutil, koliko važna je ta iznajdba in kakó sčasoma preobrazi vse zdravilstvo in vse družabno življenje. Živo se mi je sanjalo, kakó bi zaslul in neizmerno obogatel, da je ta iznajdba moja. No, moj učenik je bil star in že bolj na ónem svetu; in prišla bi mu bila vsa slava že prepozno. Nikoli ni dal ničesar tiskati, zakaj vedno je pilil in mislil v oskromnosti svoji, da še ni zadosti učen. Tudi svoj lek je hotel objaviti šele za nekaj let, zakaj prepričati se je hotel s strogimi poskušnjami na svojih starih kostéh in na drugih, da ga iznajdba ne vara. Meni pa je bilo do slave in bogastva, bil sem mlad in nisem mogel čakati. Torej sem poskusil nov lek — a ne tistega za podaljšavo življenja — na svojem učeniku. Takó sem bil po okoliščinah prisiljen preseliti v večno življenje možá, ki se je vse žive dni trudil, da podaljša časno življenje svojega rodú. Sedaj je bila iznajdba moja, in moji so bili vsi zapiski preučenega možá, ki je umrl brez slave. Naglo sem potlej plezal kvišku na lestvi slave in učenosti ter bil končno imeniten učenjak, ker sem imel dober spomin in spretne roke za učenost svojega učenika. Po mnogih pokušnjah, ki so se vse izvrstno obnesle, objavil sem, kakov lek sem iznašel. Rabil sem ga uspešno pri mnogih ljudeh, sevéda za drag denar. Ponudil sem iznajdbo na pródajo, toda kupce je plašila visoka cena. Nasproti pa so uprav tedaj, ko sem se menil oženiti, zavistni zdravniki zagnali hrup, da so v mojem leku strupene

spojine in da sem najnevarnejši mazač in slepar. Moj lek je bil prepovedan, jaz pa vesel, da me niso vteknili v ječo in da so mi vzeli samó profesorsko službo. — Dober znanec mi je bil, blaga duša, jezikoslovec Slovogoj, ki pa je imel napako, da se je hudo sprl z vsakomer, kdor ni hvalil njegovih jezikoslovskih muh. Ta moj prijatelj je pred nekaj leti svojo učenost, katere nihče ni hotel poslušati, svoje abecede, ki se nikoli niso pisale, in svoje slovnice o jeziku, ki se nikoli ni govoril, odnesel v nekovo zakotje med visokimi gorami. Pridružil sem se mu za nekaj let, ko sem videl, da azijski divjaki, ki ne čislajo nobene učenosti, s kruto roko podjarmljajo in si osvajajo državo za državo v Evropi. Iz doline sva se umeknila v nekovo goro, kjer sem našel primerno bivališče za taka dva učenjaka. Tam sem potlej po naključji zapazil, da planinski orli mojemu leku sličen sok dobivajo v redki cvetici, rastoči na tistih gorah. Ob tem soku sva živela in se ž njim pomlajala nad dvesto let. Kaj ne, častite stare kostí, takov sok bi vzprejele kàj vesele, da si preobrazite gubé na licih v mladostno cvetje in da vam zarojí življenja žejna kri po otrplih žilah? Toda meni ni do vas. Moje namere leté gorostasno više. Slovogojevih slovniških teorij sem se naveličal do sita, šel sem do barbarov, ki so se v tem že nekoliko olikali, in prišel do vašega vesoljnega gospodarja. Pokazal in dokazal sem tam svoja čuda, in bila so spodobno vzprejeta. V plačilo nisem prejel denarja, ker tega ne poznate; vender veliko je moje plačilo. Sedaj sem gospodarjev doglavnik, vsa Evropa mi je pokorna, samó vrhovni gospodar ne; a tudi ta je v moji oblasti, ker sem mu razodel o svojem leku samó toliko, kolikor meni koristi. Tudi on bode živel samó toliko let, dnij in ur, kolikor mu jih odmerim jaz. Pekla me je le jedna skrb. Prijatelj Slovogoj, ki jedini vé pridobitev mojega soka, mora umolkniti. Ker pa gotovo molčé jedino mrliči, moral je umreti. Pil je moje kapljice, vinu primešane, in sedaj molčí. Nad dvesto let sem mu netil življenje, katero ni hasnilo niti njemu niti človeštvu. Imel sem torej pravico ustaviti takovo umetno življenje, imel pa sem tudi dolžnost, táko svojo tajnost obvarovati možnega izdajstva. Zató mi je tudi dolžnost, v večno molčanje prisiliti dva sumnjiva ovaduha, katerima je Slovogoj gotovo izblebetal mojo tajnost. Nekaj nadprirodnega imata na sebi, vender se mi bode posrečilo, da ju dobim v pest, kakor se mi je doslej posrečilo vse, če ne prej, pa pozneje, saj imam časa, tega najdražjega človeškega blagá, v izobilji. Potlej bodem krotil barbarsko drhal po vsi Evropi in Aziji; tisto azijsko budalo, katero se bode nazivalo vsemogočni gospodar, pa bode poslušno orodje v moji roki. Sedaj me

je zopet volja, da se oženim, da zaplodim svoj rod in imam koga, ki mu smem oporočiti tajnost svojo. Pogledati sem torej račil med vašimi krasnimi ujetnicami, da si izberem nevesto po svojem ukusu, in ne takšne, kakor se izbirajo vašim možem. V tem ste me danes ovrle. Drugoč me ne bodete več ovirale, ako bode imel ravno ta zavod čast mojega prihoda . . .

Odkod je moj rod, hočete tudi védeti. Da nisem azijsko budalo, kaže duhoviti moj obraz; in če povém, da sem plemenitega kolena, tega ne umejete. Moji dedje so bili slovanskega rodú. Nekdo si je po blagi radodarnosti, katero mu je dopuščala velika imovitost, pridobil dedno plemstvo. Plemiči so se potlej pomadjarili. Od nizkega slovanstva jim je ostalo samó ime, in nekdanje vroče slovansko rodoljubje se je obrnilo v črt do vsega, kar nosi slovansko srce. To je bila za tiste dôbe navadna reč. Plemenita rodbina je počasi obubožala, kar je tudi navadna reč. Vi ne poznate plemstva, torej ne pojmite, kakó bridko čuti življensko breme zaveden vnuk slavnih in bogatih baronov, kadar mora s preprostim plebejcem tekmovati za vsakdanji kruh. Da bi lože nosil to breme, ostavil je moj oče domovino svojo in šel po svetu s trebuhom za kruhom. Na tem žalostnem in tolikokrat brezuspešnem romanji zvé, da je nekov njegov prednik, ondaj ne še plemenit, založil precejšnjo vsoto na obresti, takó da se bodo obresti izplačevale, kadar glavnica doseže izvestno vsoto. To izplačevanje se začnè za malo let. Dobivali bodo obresti ubožni potomci tistega ustanovitelja, jeden ali več, kolikor bode ubožcev. Pri tej ustanovi pa je bil natvezen tesnosrčen, a strog pogoj, da mora biti vsak uživalec te ustanove porojen na slovenski zemlji od slovenske matere in da mu mora biti materin jezik slovenski. Krvavelo je očetu vroče madjarsko srce; ali ustanova je bila bogata. Šel je med Slovence, med dobre ljudi, in dobil pri imovitem, poštenem Slovenci — prav pri očetu Slovogojevem — službo in kruh. Za malo časa se oče poroči z devico iz kmetske hiše. Jaz sem se potlej porodil v kmetski hiši na slovenski zemlji, in slovenski me je naučila kmetska slovenska mati, ki ni védela, da je njen mož baron; zakaj oče je zamolčal svoje plemstvo, da je menj bridko služil preprostemu kmetu. Ustanova je dospela do izplačevanja obrestij. Oče je dokazal, da je madjarski baron in pravi potomec tistega slovanskega ustanovnika, ki je bil plebejskega rodú. Skoro sem pridobil uživanje ustanove do prve svoje stalne službe. Letno plačilo je bilo toliko, da sva se z očetom preselila v mesto in da sva mogla živeti po baronskem stanu. Mati pa je ostala pri svojih kmetskih roditeljih, kjer je dobivala od očeta in

pozneje od mene potrebnih novcev za svoje oskromne potrebščine. Šolal sem se dobro, naučil se tudi prav dobro očetnega madjarskega jezika. Opustil pa sem materinščino in čimdalje bolj sem črtil ta jezik in národ, ki mi je dal neplemenito mater; saj to sovraštvo ni bilo prepovedano v ustanovnem pismu. Toda minilo je, ko sem videl umirajočega poslednjega Slovenca. Tudi jaz sem poslednji potomec baronov Veseljenkov; moj praded, ki je založil ustanovo, pa je bil Stojan Veselin, vlastelin v Kraljevci pri Sotli . . . —

— Bežimo od tod! zakliče Samorad. Stojan Veselin je bil moj oče! —

— Prepozno je! odgovorí Plahtalič mirno. Spominu na poslednjega pravnuka svojega ne uidete, najsi splavate tudi na zadnjo zvezdo v svetovnem prostoru! —

Samorad je izginil v tem hipu.

(Dalje prihodnjič.)

Spomini.

Da zabim neprijazno
Sedanjost, sreče prazno,
V dní prêšle zrem nazaj:
Pregnanec sem iz raja,
A vedno v duši vstaja
Adamu mêni raj!

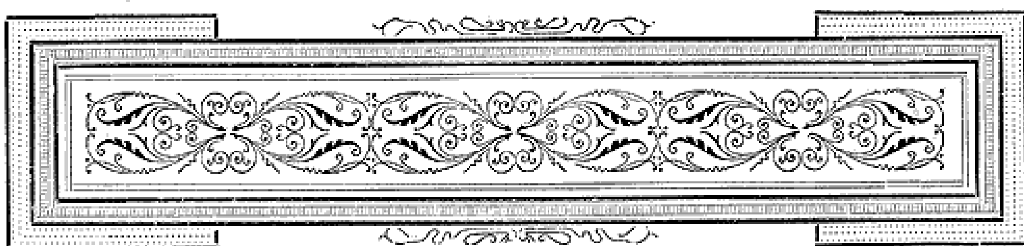
Kakó sem dní nekdanje
Vesele sanjal sanje,
Mladenič brez skrbí!
Kakó srcé je mrlo,
Kadàr okó mi zrlo
Dekletu je v očí!

Prijatelje udane,
V veseli družbi zbrane,
Nahajala nas noč;
Kozarci so zvenčali,
Glas srcu mi dajali,
Domovja čast pojoč.

Za sliko slika vstaja,
Spominov roj brez kraja,
Če v bivše gledam dní;
V gomile globočine
Ponesem té spomine,
Ko smrt me dohití . . .

y.

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

X.

Samorad zopet sameva, ne da bi si dlje želel Plahtaličeve družbe. Nosi in izpreletava se nad dolinami in jezeri slikovitega Korotana, brez trdnega namena, brez jasne želje in brez zanimanja záse in za krasno zemljo pod seboj. Nepopisno utrujen si želí spanja; toda zaspati ne more, ker nima telesa. Iznebiti se želí léva s človeško podobo, ali zopet se ustraši brezčasja in brezprostorja. Odloči se torej dalje begati po praznini nad zemljo. Plava najprej nazaj proti Triglavu, želèč, da se vrne v sedanjost, v XIX. stoletje.

Stopi na Triglav. Ali tam vidi samó sveže cvetice, ki krijó grob Slovogojev, in orle, ki mirno čepé okrog gomile. Odtod splava proti dômu. Vender tudi tam ne vidi sedanjosti, ampak med logi in travniki razvaline znanih mu gradov in tržišč. Vrnitev v sedanjost mu je torej zabranjena. Priskutila se mu je nova Evropa razvalin in poživinjenih robov; zató se napoti v Ameriko, da bi videl, ali se res ameriška bodočnost razvija po evropskih načelih, kakor je nedavno trdil továriš Plahtalič. —

Ta želja se mu izpolnjuje. Iz prva plava proti zapadu takó urno, da ne vidi zemlje pod seboj. Po malem pa polega ta burnost, in Samorad razločuje pod seboj zemeljsko površino. Zanimlje ga bohotna hrastova šuma, sredi nje lena, kalna reka z mnogimi strugami in med temi strugami in soparnimi mužami razvalina mesta v velikanskem razmerji. Nehoté se spustí med te podrtine in séde na vrh razpokanega zvonika, s katerega lahko opazuje razsežno prežalostno okolico, ki je vsa mrtvotiha, brez sledú človeškega bivanja.

Dočim premišlja, katero mesto nekdanje Evrope je to razdorišče, bliža se mu starček častitega obličja. Na pisanem turbanu ima dijamant, ki se leskeče kakor solnce; odet je v zeleno svileno haljino in za rdečim širokim pasom nosi starinsko orožje z umetno okovanimi ročniki, ki so obsuti z biseri in dragimi kameni. Starček pristopi in se nemo prikloni, prekriživši roke na prsih.

Samorad ga gleda ves zavzet. Kàr se spomni, da ga je že videl, ali pred malo dnevi ali morda pred nekaj stoletji na razvalinah mesta Babilona — ako tista prikazen po trditvi Abadonovi ni bila zgolj sanja.

Starček dé prijazno in sočutno:

— Blagost ti, tožni duh iz zapada, ki hodiš semkaj žalovat po razpadu Evropine slave in veličave! —

Samorad odgovorí:

— Nisem duh, ampak živ človek iz devetnajstega stoletja; nimam pa telesnega života, ker sem svojega posodil nadzemeljskemu duhu. Dovolite, da vas pozdravim blagega znanca! Prijazno ste me vzprejeli na razvalinah starega Babilona in me spremili v sijajno dvorano babilonskih kraljev. Ondu sem ugledal Semiramido kraljico. Ko pa sem ji pritiskal poljub na ustnice, razpršilo se je vse okolo mene in padel sem na tlà v Parizu v ječi, na pol razstreljeni. —

— Spominjam se tega sestanka pred nekaj stoletji in opraščam vam tisto predrznost, da ste hoteli poljubiti slavno mojo kraljico. Davno je že temu, in mnogo ste morali prebiti od ondaj, kakor se vam bere na obrazu. Hudo ste kaznovani, ko morate sedaj v Evropi gledati vse to, kar ste nekoč opažali z Nimrodovega stolpa. Saj ste celó podobni sedanji Evropi. Njeno kakor vaše teló je v oblasti azijskega duhá. Vi pa ste zgolj senca in prazen spomin kakor vsa slava nekdanjih evropskih gospodarjev te zemlje. —

— Kdo ste vi, blagi duh? —

— Nekoč vam tega v svoji žalosti nisem hotel razodeti. Sedaj je žalost minila. . . Genij sem Vélike Azije in bivam sedaj slučajno tukaj, da primerjam razvaline vašega Pariza podrtini svojega Babilona. Tukaj okolo se namreč prostira razdorišče mesta Pariza. Ali se še domišljate orjaških razvalin babilonskih? Ali še pomnite, kakó sem vam tedaj prerokoval, da bode Babilon celó v svojih razvalinah veličastnejši, nego je ta groblja blatnega Pariza? Izšlo se je, kakor sem prerokoval. —

— Oh, blagi duh, prežalostne spomine mi budite! —

— Takó je, prijatelj moj! Nihalo na uri svetovne zgodovine je krenilo na našo stran. Sedaj je Azija gospodarica in vrača Evropi

tisočletne krivice. Za nekaj stoletij se to nihalo zopet vrne na vašo stran, in ponavljalo se bode takovo nihanje semtertjà na stoletja in stoletja; vender ne večno. Zakaj naše zgodovinske dôbe so proti večnosti krajše od jednega nihaja na uri. —

— Res žalostne prizore morajo gledati moje oči, zavêdene po krutosti nadzemeljskega duhá, ki je vedno trdil, da mi bode služil in stregel! —

— Pustiva tistega duhá! Morda vam jaz odprem veselejše prizore. —

— Oprostite mi izpóved, da gledé na to, kar sem dosedaj videl v novi Evropi, ne pričakujem količkaj veselega prizora! Videl sem ljudi brez slobode s krinkami na glavah in gledal vzgojo po načelih, ki se protivé vsem človečanskim nazorom. Država, postavljena na takov temelj, ne more biti srečna. —

— Prijatelj, ne govorite o sreči! Kdo je srečen? Ali ne samó tisti, kdor se ogiblje sreče? Kakó si mislite srečno državo, dočim zgodovina take ne pozná? Sploh se na našem planetu vse izpreminja, suče, obrača, in nič novega ni pod solncem. Danes je na vrhunci robstvo in krinka, jutri zopet sloboda in prosta beseda. Danes vzgaja deco robska država, jutri prosta rodbina ali pa nihče. Človeštvo ne izumrè, pa se tudi ne poboljša ne po tem ne po drugem načelu. —

— Bodočnost me ne zanimlje več. Izvolite pa odgovoriti perečemu vprašanju, kakó je mogla Evropa zagaziti v takov nečuven poraz? Za mojih dnij je bila vsem učenjakom-zgodovinarjem verska resnica, da rodovi iz daljne Azije ne utegnejo več, kakor ob zvršetku starega veka, uničiti evropske omike in prosvete, stoječe na temelji krščanstva. —

— To so bile meglene teorije. Jaz vam pokažem istinita dejanstva in njih učinke. Samó izvolite stopiti z menoj v predor gore šentgotardske. Ondu je središče elektriških zvez, najmenj iz tretjine sedanje Evrope, in veliko hranilišče listín in elektriških posnetkov. Tam utegnete čuti govore, razzvenele pred stoletji, prav takó, kakor so se ondaj govorili; in ponové se pred vami obrazi, položaji in kraji v vsi nekdanji resničnosti svoji. Takisto bodete lahko opazovali iz dalje vso sedanjost. Ne bode vam žàl, če me spremite. Rad vas učim, in časa imam za vas tudi sto let, ako me hočete in smete poslušati. —

Naša breztelesnjaka ostavita mužnati gozd, v katerem se pogrezajo in razkrajajo ostanki divotnega Pariza, in se bližata velikanom visoke Švice, katerih sivi vrhovi in ledena polja še vedno neizpremenjeno strmé proti jasnemu nebu. Stopita na goro šentgotardsko in v

predor, ki je nekdaj rabli železnici. Po kratki hoji v tèmi se jima odprè krasna, z vijolasto in rumenkasto lučjo razsvetljena otlina, katere prostornost daleč preseza vse jednake zgradbe iz devetnajstega stoletja. Tù notri se bavi množica ljudij v krinkah in brez njih z opravki, katerih rokodelstvo in namen sta Samoradu popolnoma nova. Toda opazovati mu ni môči; ves truden séde v naslanjač, in takoj ga objame nekakova nezavest brez sánj. Ko se za nekaj časa vzbudí čil in okrepčan, povzame starček:

— Rekli ste tam na pariškem gradišči, da je bila vaša evropska zádruga in prosveta zgrajena na trdni skali krščanstva. Tudi jaz poznam krščanstvo, saj je prišlo iz Azije, matere vzvišenih idej. Res čuda je ustvarila ta vera v zapadu; ali počasi ste se naveličali krščanstva, in napósled je bilo državam in posameznikom samó gosta zavesa, za katero ste se čimdalje bolj odtezali krščanskim načelom in zapóvedim. Iz stare zapóvedi ste naredili novo: »Rabi svojega bližnjika, kakor bi bil samó záte na svetu!« Kakor so posamezni ljudje zagazili v nenasitno sebičnost, takó so tudi države zanemarjale vzvišene ideale blagosti in pravice; in počasi se je slabil njih značaj v nestalnost zmotrov, v zavistno tekmovanje za slučajnimi koristimi in v vedno pripravljen napad národa proti národu. V tej nestalnosti brez plodnih velikih načel so največ odločevale umetno narejene parlamentarne večine. Te so ustanavljale zakonite naredbe po svojih nazorih. Te naredbe so trajale, dokler niso drugačne večine po drugačnih nazorih osnovale novih postav. Takó se je porajalo mnogo nezadovoljnikov in splošno nezaupanje v obstoj zakonitih položajev. Osebna oblast vladarjev je bila omejena po ustavah, in državniki, ki so upravljali državo v vladarjevem imeni, morali so se ozirati na glasove takó zvanih národnih zastopnikov in na takó zvano javno mnenje. Blagost državi, kjer se zmerno rabi sloboda, ne da bi se kršila pravica, kjer so državniki razsvetljeni in se zavédajo visokih zmotrov svoje države, kjer so národni zastopniki slobodno voljeni in vestni v svojem pozivu in kjer javna glasíla oznanjajo prave, istinite misli in želje národove! Toda take državne dôbe so bile kratki jasni dnevi med brezkončnimi nočmí in viharji. Zakaj vsaka država je sestavljena od posameznikov, in če posamezniki slobode ne rabijo zmerno, če niso pravični in nepristranski, če so se izneverili krščanskim nazorom, onda tudi ne moremo zahtevati, da bi bila celota vzvišena in vzorna nad posameznimi deli. Takó je često glas raznih parlamentov, v katerih je časih odločevala slučajna ali umetna večina, nasprotoval mnenju in zahtevam državljanov. Novine, ki so bile največ orožje in orodje posameznih strank

in denarstvenih mogotcev, niso bile glasnice pravega javnega mnenja; temveč umetno so narejale in zavajale javno mnenje po naročilu. Tolikanj radodarna priroda je čudno skopa z genijalnimi možmí; in če se porodí genijalen mož, delujejo proti njemu človeške razmere, zavist in bojazen takó silno, da smemo zmatrati za epohalen dogodek, če stopi genijalen državnik na državno krmilo. Bilo je tudi v poslednjih evropskih dôbah genijalnih državnikov, ali vsak je bil kàj skoro izpodrinjen. Zavist tekmecev, krik nasprotne stranke in obča bojazen pred novimi idejami, vse to mu je izvilo krmilo iz rok. Vedno dobro pa so državno umetnost pogodili gladki možjé navadne čelne visokosti, ki se, kar se tiče njih zmožnostij, niso dvigali nad sredomernost, dasi so mrli za občudovanjem samega sebe. Taki možjé so bili strankam ugodni. Ogibali so se namreč vsake velike ideje, nobena stranka se jih ni bala, vsaka pa je pričakovala koristij od njih, ker so omahovali od stranke do stranke in se nagibali sedaj tem, sedaj drugim koristim, danes takó, jutri drugače, ako so sploh mislili na jutri. — Takó so države počasi zagazile v brezdejansko, brezmiselno vsakdanjost, in vsihale so jim vrline kakor človeku, medlečemu od starosti.

Nič ugodnejši niso bili vzajemni odnošaji evropskih držav. Ob zvršetku XIX. stoletja ste sklicavali ljudske shode, ki so zahtevali splošno razorožitev, snovali ste društva, ki so težila na to, da se meddržavni prepiri rešujejo po mednárodnih sodiščih, in vsi skupaj ste pričakovali, da vas velika evropska vojska otmè bremen oboroženega mirú. Neizvêdne ideje, prazne sanje! Kakó naj se zvrší splošna razorožitev, kadar država državi ne verjame, da se vsaka razoroži hkrati, resnično in popolno. In naj se tudi vse razorožé, vedno še bode bolj obljudena, bolj omikana in bogatejša država močnejša od menj razvite sosede in tej še vedno nevarna. Mednárodno sodišče bi bilo pač za prepire, v katerih gré za sámo pravico. Toda za pozno Evropo so bila bolj važna vprašanja, tičoča se državnih koristij. So pa take koristi, ki se dosežejo samó na kvaro druge države, ali take, katerih druge države ne dopusté iz zavisti ali tekmovanja. To so vprašanja moči in sile, in takih ne reši nobeno razsodišče za zeleno mizo, ampak samó kri in jeklo na bojišči . . . Slučaji, usodni slučaji, katerih nihče ni slutil, zanetili so grozovito vojsko, kakeršne do tedaj ni poznala zgodovina: vender za njo ni nastopila dôba, v kateri bi si národje oddehnili in opomogli. Sklenil se je pač mir, toda sebična korist drugih držav, ki so si ondaj, ko se je sklepal mir, prisvojile besedo, nenasitnost premagalčeva in neusmiljena ponižava premagane države

so v mirovne pogoje vsadile kalí prihodnjega razpora, in toliko da je bil mir slovesno oznanjen »za večne čase«, že se je hlastno pripravljalo na novo vojsko.

Dočim so države tekmovale v vojnih silah in v iznajdbah novih braníl in gonobíl, odkladajoč vse druge naloge omikane države vsak dan od danes do jutri, vzdihali so državljani pod bremeni, katera so jedva premagovali, uporabljujé vse duševne in gmotne sile. Napósled pa opeša vsaka moč. Zemlja, kolikor je bila umetno in skrbno obdełana, izsesala se je. Izdelki tvornic in rokodelstva se niso mogli razpečavati, ker je domá rastoče uboštvo oviralo prodajo, v stranskih deželah pa je bilo tržišče zaprto, nekaj po tekmovanji deželâ, ki so prodajale ceneje, nekaj po tamošnjih domačih izdelkih. — Posamezniki so obubožali, zatorej je tudi državam nedostajalo pomočkov. Takó so prišle države polagoma pod tajno, a čutno oblast lastnikov velikega premičnega imetka. Ti denarstveni mogotci so tudi v državljanskem imovinskem razmerji rabili svoj razdorni vpliv. Načeloma so bili sevéda ravnopravni drugim državljanom, kakor sta tudi maček in lev jednega plemena, dejanstveno pa pravica v mogočnih rokah deluje vse drugače kakor v šibkih. Takó so ti mogotci potegnili v svoje roke plodnejša zemljišča in premogokope, boljše tvornice in prometna podjetja. Kadar pa nihče ni mogel dlje ž njimi tekmovati, odločevali so ceno živíl in drugih potrebščin, delili blagost in imovinsko pogubo, narekovali javno mnenje, in države so ob troških izsesavanih državljanov morale delovati na korist teh ošabnih lastnikov premičnega kapitala, povsod vplivajočega, nikjer ugrabnega in vedno sebičnega.

Posamezno ljudstvo v takem razmerji ni moglo uspevati. Nravstven vzornik ne more biti, kdor gleda dan na dan razuzdanstvo in krivičnost. Zadovoljstva tam ni, kjer je večina ubožna, in bogata samó neznatna manjšina, katera si je bogastvo nakopičila, zlorabèč svojo slobodo ter imovinsko stisko držav in državljanov. Takó je počasi izginila domovinska ljubezen, ker domovina je kruh jemala, ne da bi ga dajala. Sploh je bilo vse takó kakor ondaj, ko je Bog naročil očaku Noetu, naj si steše ladjo.

Takšno zunaj še nekoliko sijajno, znotraj pa nepopravno in trhlo razmerje evropsko smo opažali tam v daljni Kini tem radostneje, ker smo se bali Evrope, dokler je uspevala v rasti prebivalstva, bogastva in vojne sile. Evropa ali ostala Evropa pa se je bala Rusije, katera se je počasi razvijala na neizmernem, rodovitem prostoru in je jednako težila na Evropo kakor na južno Azijo. Oprezna skrb za svojo korist, evropski denar in evropsko orožje, vse to nas je napotilo, da smo

se zvezali z Evropo za napad na nevarno Rusijo. Mi smo pritisnili od vzhoda, Evropa je udarila od zapada, in podrli smo Rusijo. Držèč se starih azijskih načel, pobili smo ogromno množico ljudij po vsi Rusiji. Ko pa je minil prvi strah in trepet, tedaj smo milostno krotili zasvojeno Rusijo, takó da so se ljudje skoro sprijaznili s prevratom in z novimi azijskimi gospodarji. Bili so namreč zopet siti in varni zunanjih sovražnikov in pozabili so národno svojo dinastijo, ponos národne države in vso tisočletno zgodovino. V Rusiji smo naselili preobilico domačega kitajskega prebivalstva — pridne, zmerne, varčne ljudi. Zemlja je bila rodovita, bogastvo in število prebivalcev nam je naglo raslo, in takó smo brez težave delovali na razvitek vojne sile, dočim je v ostali Evropi čimdalje bolj pešala zemlja, pojemala množina in vrlina ljudij in se je povsod javljala trohljivost občih odnošajev. Predno je zapadna Evropa spoznala velikansko svojo bedastočo, da je v razdor Rusije poklicala na pomoč čile kitajske rodove in predno je od Amerike dosegla pomoč, katere je moledovala proti nam, stopili smo naprej za korak, katerega nam je narekovala skrb za naš obstanek, in osvojili smo si tudi ostalo Evropo bolj s strahom in z izdajstvom nego po zmagah na bojišči. Ljudstvo gladnikov in sužnjev nas je vzprejelo kakor davno zaželene rešitelje. Neusmiljeno smo podirali mesta in gradove, grozno smo morili. Obči strah, ki je obhajal ljudi, bil je temelj njih pokorščini.

Ko je bila vsa evropska celina v naših krepkih rokah, ni se nam bilo več treba ozirati na običaje in spomine stare Evrope, temveč bilo nam je do bodočnosti, da obdržimo pribojevani svet, da odpravimo možnost uporov in da Evropo, kakor nekako kitajsko naselbino, uredimo takó, da ostane vedno zavetišče preobilemu prebivalstvu matere Kine.

Že v XIX. stoletji se je Evropa odlikovala po obilici učenjakov in književnikov. Sluli so zlasti nemški učenjaki, ki so izumili dôkaj globoko premišljenih teorij, kakó je vladati národom in državam. Tiste teorije se pač niso mogle uresničevati, odkar ni bilo evropskih držav, ali utegnile so biti dobro tvorivo. Naša vlada je torej sklicala najpremetenejše kitajske državnike in sloveče evropske učenjake iz sléharne stroke državnih ved. Ta zbor je po temeljitih obravnavah izumil državno upravo našega evropskega Kitaja, in ta uprava je gotovo vzorna, ker so jo osnovali izkušeni naši modrijani in izmed evropskih veleumov največ Nemci, katerih teorije so bile nekoliko slične našim nazorom. Oprijeli so se ti privojevani učenjaki naše države prav goreče in nam služili zvesto in učenjaški marljivo, čim smo jih pridobili

z visokimi naslovi in odlikami, kar nas ni stalo troška. Poglavite obravnave so se tikale vere in prostosti. — Kar se dostaje vere, določil je učenjaški zbor, da se odpravi krščanstvo, sicer pa smé vsakdo verovati, kar hoče. Krščanstvo se je prepovedalo, ker smo se že v starem Kitaji uverili, da načelno nasprotuje nepogojni vsemogočnosti države in brezozirni pokorščini državljanov. Zakaj pravilo: »Bogá moraš bolj slušati nego ljudi« ne ugaja našim nazorom. Ali tudi evropski učenjaki niso zagovarjali krščanstva. Nekateri namreč sploh niso imeli vere, nekateri so bili raznih ver, vsak o svoji trdèč, da je prava, in nekaterim je bila naravnost vzor tista država, v kateri se državno oblastvo nič ne ozira na verska čustva posameznikov. Da se moremo krščanstva otresti in ogniti, vzeli smo v roke vso sléharno vzgojo mladine. Uspeh je bil nagel in je presegel vse naše nádeje. Kar je bilo poloviti mladine, vteknili smo jo v nove zavode svoje, starina evropska pa je pomrla. Nista zamrla dva človeška rodova, in že je bila vsa Evropa kitajska in vzgojena po naših nazorih. Sevéda, v pomočkih nismo bili skopi in izbirčni; zatorej se nam je v nekaj desetletjih posrečilo, da smo raznárodili vse národe evropske, česar prej navzlic vsem naporom niso dosegli večji národje proti manjšim.

Kar se tiče vprašanja prostosti, zavrgli smo takisto evropske nazore in uredili državo po azijskem načelu vesoljnega robstva. Uvaževali smo v tem pogledu, da stane uprava z občim robstvom menj, da se državna vsemogočnost in neomejena oblast, za katero so se navduševali tudi evropski učenjaki, more izvêsti samó na podlagi obče pokorščine in da evropska prostost ni mogla ubraniti pogube vaših držav, dočim je naša stara kitajska država z azijskimi nazori preživela ves evropski srednji in novi vek. Naši državi na čelu je sevéda človek; ker pa ne poznamo Bogá, zató nam je človeški vladar Bog, in imamo ga za neumrjočega, vsevedočega in vsemogočnega. Nihče podložnikov ne smé izustiti, da mu je gledal v obličje, nihče slikati njega podobe, nihče izgovoriti njegovega imena. Upravo ogromne države vodijo mnogi državniki, kakor drugače ni možno. Kdo je med njimi višji, kdo nižji, nihče ne vé in ne smé vprašati. Vsem je zapovedana stroga zvestoba in odkritosrčnost. Mišljenje vsakega državnika pa se nadzira z nekim stolom očite izpóvedi, čegar delovanje ste že videli. Za vsako pregreho, za vsako kvarno nakano najviših državnikov in takisto najnižjih podložnikov pa stojí smrtna kazen, ki se izvršuje brez nobene milosti.

Ker je vlada vseh ljudij mati, vzgojiteljica in strahovalka, zatorej nimamo zasebne imovine, ne poznamo rodbine, dedovinskega nasledstva

in vzajemnih pogodeb, in še pojma nimamo o tem, kaj je pravo, kaj pravosodje. Nihče nima pravic, vsakdo ima samó pokorščino; zatorej smo pa tudi vsi jednaki, in državna oblast razpolaga z našim življenjem in z našo smrtjo popolnoma slobodno. Davkov nimamo, ker dela vsakdo za državo brez osebnih dohodkov; celó denarja ne poznamo, saj bi ga tudi ne mogli rabiti, ker nimamo nič prometa. Vidite, takó preprosto se vlada pri nas in takó malo časa je trebalo, da je v Evropi umrlo krščanstvo in se je iztrebila vsa sloboda!

Vender naša država ni jednostavna. Veliko rabimo učenjakov, dasi zdelujemo brez bogoslovcev, pravnikov in modroslovcev. Zadoščajo nam zdravniki, tehniki in upravniki. . . Zdravniki prirejajo živež za vse državljane, in to takó popolno, da ne potrebujemo lekaren. Pri nas ni boleznij in kuge, in ljudje so trdni še v pozni starosti; zakaj ne bi, ko ima vsakdo primerno hrano, zdravo teló ter obleko in stanovanje, vedno podložno zdravniškemu nadzorstvu. Zdravniki preiskujejo duševne in telesne zmožnosti vsakega državljana, družijo in razdružujejo naše zakone, oddajajo novorojence dojnicam, deco v primerne šole, mladino v delavnice in odločujejo, kdaj prestani življenje pohabljenca ali onemoglega starčka. Naši tehniki daleč presezajo američanske svoje továriše. Železnice smo odpravili, zakaj država jih ne potrebuje. Ne mogla bi jih pa tudi vzdrževati, ker so naši predniki porabili malone ves premog. Porabljamo pa vsako vodno moč in izkoriščamo, kolikor možno, elektriške sile. Kakó bi sicer mogli razsvetljevati svoje podzemeljske zgradbe, rabiti toliko vročine za razna izdelovanja in vzdržavati krdela redarstvenih zrakoplovcev in povsod razprežene telegrafske in telefonske zveze? Jako se tudi trudimo obnoviti plodovitost zemlje, katero so nam predniki ostavili vso izmolženo. Zasadili smo gozde ob morji in na gorah ter zajezili veliko rek. Naše pridne roke in naš um ter voda, luč in gorkota izpod neba, vse to Evropo zopet prenoví, da bode to, kar je bila pred tisoč leti. Sedaj sevéda Evropa ne more živiti toliko ljudij kakor nekdaj; in država mora skrbeti, da ni lakote in potrebe. Zatorej se pri nas leto za letom preračunja, koliko se smé nastopno leto naroditi novih državljanov, gledé na povprečno število usmrtitev in na pridobitev novih virov za hrano državljanov. Ta račun ni lahek, kakor ni lahka razvrstitev prebivalstva v opravila in okraje, da jih tukaj ni preveč in tam ne premalo, da se ne izdeluje neke potrebščine preveč, neke premalo in da se nikjer ne vgnjezdi nezadovóljstvo ali kaka posebna navada. Iz tega ozira se vam morda opravičujejo tiste krinke, ki jih nosijo ljudje, da ne poznajo drug drugega in da se ne morejo pogo-

varjati, ako niso pod nadzorstvom, posebe odločenim, da pazi na občevanje. —

Starček umolkne, Samorad pa méni:

— Oprostite, častiti genij, da izrečem nekaj pomislekov proti državni vaši osnovi. Zdí se mi, da tujci vašo državo še hitreje poderó nego ste vi Evropo. —

Starček odgovorí: — Priznati moram, da je tudi naša država kakor vsaka človeška reč nepopolna in podvržena smrti. Vender napada tujih národov in poraza se še dolgo ne bojimo. Evropa in največji del Azije je sedaj jedna zložna država, prijateljsko združena z ostalo sorodno Azijo. Napasti bi nas utegnili samó Američani iz Amerike ali iz Afrike; toda temu ni povoda. Vedno imajo prepire, vedno državne prevrate, zató ne morejo pripraviti velike napadne vojske. Republikam, kakeršne so ameriške države, tudi ni dana tista poželjivost po tujih deželah, katero so podedovale monarhije že iz časov Nimrodovih. Dalje je v Ameriki še dosti rodovite zemlje, dosti premoga, dosti prostora pridnim ljudem, prebivalcev pa še vedno premalo. Čemú bi z nevarnostjo iskali v tujini, kar se jim varno in obilo ponuja domá? Kakor praktični ljudje bi pa tudi spoznali, da si svoje močí, svoje blaginje ne povečajo prav nič, ako si osvojé našo državo. Naših ljudij ne rabijo, ker jih ne morejo privaditi drugačnemu delu in življenju; naših pridelkov ne potrebujejo, in naša hrana jim je strup. Nasproti pa mi ne potrebujemo njih izdelkov; njih kruha in mesá celó uživati ne moremo, ker nimamo zób. Ne čudite se temu! Naša hrana je vedno mehka, in ker zánjo ne potrebujemo zób, izpadejo nam, največ pa že otrokom ne zrastó drugi zobjé. —

Kakó pa naj pridejo Američani v naše zemlje? Ob morji je povsod gost les, poln zverine. Ceste ni nikjer, takisto ne hiše, ugodne za njih potrebe, ogleduhov in vodnikov ne morejo najti, ker nihče ne vé, kaj se nahaja dan hodá za njegovim začasnim bivališčem, kje so naša skladišča, kje je sredica naše močí in vlade. Pripetilo se je že često, da je priplula tuja ladja v naša prirodna pristanišča. Redarji-zrakoplovci so jo takoj zapazili in objavili. Odplula je na dotično mesto zrakoplovska četa in je z varne višave na ladje spustila steklene oble. Te oble se razleté na ladji ali na vodi in razširijo živ, tudi na vodi neugasen ogenj in omoten smrad. Takó pokončá ladje ogenj, ljudi pa strupeni smrad. Vse smo takoj uničili in nikogar nismo pustili, da bi povedal rojakom svojim, kakó so se pokončali njega tovariši. Takó še danes zmatrajo našo zemljo za deželo, s katere bregov se nihče ne vrne. — Če nas napadó z veliko silo, postavimo pa tudi mi

veliko brambo proti njim, premer znatno prederó v deželo. Naša zrakoplovna vojska bode sovražnike gonobila z elektriškimi streli, z ognjem in morečim plinom; gibala se bode brez opasnosti v zračnih višavah in srčno napadala tuje nasilnike, zakaj branila bode po srčnem nagibu sebeohrane krušno svojo mater ter se ne bode bojevala samó na povelje ali iz takó zvanega patrijotizma ob lačnem želodci kakor nasprotna vojska. —

Samorad méni: — Prav vaši podložniki, vzdihujoči pod krutim trinoštvom, ne bodo zvesti branitelji svoje države. Robovi so, in robovo orožje je izdajstvo. Slični bodo poslednjim evropskim domobrancem, ki so se tudi napadovalcem udali na milost in nemilost, pričakujé, ako ne poboljška, vsaj izpremembe svoje usode. —

— Motite se, prijatelj! nadaljuje starček. Vam je bila država malik Moloh, kateremu ste žrtvovali život in imetje, tožèč, da vam preslabo vrača vaše žrtve. Vam je bila država idealna vsota národovih močíj, predstaviteljica njega slave in prosvete. Toda kdor je gladen in ubožen, ne ogreva se več za državo, ki mnogo jemlje in malo daje; kdor je sam oslabel, ne zanaša se na moč združenih oslabelcev; in za slavo in prosveto národovo se ne zanimlje prepalo ljudstvo, kateremu celó ni več do osebnega poštenja. Mi ne delujemo z ideali. Pri nas je prva: siti želodec. Zatorej so naši siti državljani zadovoljni in ne modrujejo o možni izboljšavi svojega stanú. Mi smo tudi vsi jednaki, in nihče izmed nas ni videl boljšega življenja od svoje brezskrbne vsakdanjosti. Vaši državljani pa so vse dni gledali razliko stanov, in gladniki — nezadovoljniki — negovali so v svoji prostosti tisoč neizpolnjivih željâ ter zajedno obupavali o neprehodnosti potov, ki naj držé do sreče. Izdajstvo je bilo pri vas prirodno; pri nas bi bilo nezmiselno, ker nihče izmed nas ne more od njega pričakovati najmanjše koristi. Očitate nam robstvo. Robstvo je samó tam, kjer sta sluga in gospod. Te razlike pri nas ni. Robstvo je bilo pri vas, najobčutnejše robstvo! Težak, sluga, rob je robotal na vse pretege za majhno mezdo in ne vedoč, kje bode obedoval jutri. S kakimi čustvi je gledal potrato in razkošje svojega gospodarja, ki si je prigrabil milijone z lokavostjo svojo in z žulji svojih težakov? Najhujše pri tem pa je bilo, ker so vašemu robu vsak dan trobili na ušesa, da smo vsi bratje, in da ima uborni težak prav toliko pravic kakor bogatin in da mu je takisto odprta pot do milijonov, potrate in razkošja kakor milijonarju. Dobiti je izvestno tudi pri nas nezvestobe ali nepokorščine, toda taki slučaji so redki, in kazen je pregrehi za petami. Toda malokdaj pride do kazni, ker vsakdo vé, da ji ne

uide, ako se je pregrešil. Da se bojé kazni, to je najjačje varstvo proti zločinstvu. —

— Menim, da prav s svojimi naglimi kaznimi brez kazenskega zakonika ustvarjate velike krivice. —

— Nikakor! nadaljuje starček. Vi ste v pravicah in v pravosodji vedno poskušali, vedno izpreminjali, delali izjeme in pridržke, kakor da vas peče vest ali da nečete izvrševati prava vselej nepristransko. Izumili ste celó porotna sodišča kakor zaščitje proti možni pristranosti državnih sodnikov in bobnali ste, da je to velika slobodnostna pridobitev, dasi ima državna oblast pravico, ob gotovih slučajih porotna sodišča nadomestiti z izrednimi sodišči in zločinca postaviti pred porotno sodišče, katero ni pristojno gledé na mesto storjenega hudodelstva. Učakali ste tudi porotna sodišča, takó sestavljena, da se je v porotniškem mnenji bolj izražala strankarska strast ali národna mržnja nego pravno čustvo. Pri nas se sodi drugače in nepristransko. Kaj je kaznjivo, vé že vsakdo po svoji vzgoji, in ne potrebujemo za to pisane knjige. Sodno ravnanje pa je jako jednostavno. Velik nemški učenjak nam je izumil stol očite izpóvedi, kar pa ni tezalnica, ker mi ne poznamo torture nekdanje omikane Evrope. Človek, sumnjiv zločina, posadí se na takšen stol in pové na vsa vprašanja čisto resnico. To izpóved poslušajo trije možjé, izžrebani sodniki, ali po telefonu ali iz očíj v očí. Sodniki tudi sedé na takih stolih, torej izrekó sodbo po vestnem svojem prepričanji. Če prisodijo na kazen, tedaj se zločinec takoj usmrtí z elektriko, ne da bi ga še odvezali od stola. Ako pa je oproščen, izpije nekov sok, da pozabi vse, kar je govoril; in odveže se od stola. Tudi sodniki izpijó po sodbi tisti sok, da pozabijo zločinca, zločin in sodbo . . . Izvolite pogledati tjà v nekdanji Korotan, ondu zapazite dva človeka, ki sta nedavno prebila smrtno kazen. —

Dočim se pripravlja žica za ta pogled v daljo, pripoveduje starček, da se trupla navadnih obsojencev pošljejo v kemiške tvornice, kjer jih razkrojé in koristno porabijo kakor vsa druga človeška trupla, ker mrliči se ne pokopujejo. Nenavadni zločinci se pa javno izpostavijo. — Vsak takšen zločinec je sam svoj kip. Vi ste stavljali spomeníke slavnim, zgodovinskim osebam, da ste se bahali ž njimi. Mi jih stavljamo zločincem, da so v svareči vzgled. Obsojenčevo truplo se odprè in potlej se s posebnim strojem napojí tekočine, katera se skoro strdí kakor kamen. Ta kamen, pristni obsojenčev stas, postavi se na podnožje, v katero je vdelana bronasta plošča, ki naznanja, kaj je kip zakrivil. —

Samorad pogleda skozi temno okence na konci pripete žice in takoj ugleda dva človeška kipa. Obraza sta bila kakor živa, samó očí so osteklele.

Prvi kip ima napis: $\frac{\text{L. 18. 4. X.}}{\text{IV. 5. 9. I.}}$

Želel je slobodno misliti.

In na drugem se čita: $\frac{\text{X. 81. 5. VII.}}{\text{D. 170. 2. III.}}$

Dvojil je o neumrljivosti našega vladarja.

Prvi kip hrani okamenele ostanke vodje zrakoplovni četi, drugi pa učenjaka Rudovara. Obe osebi poznamo iz prejšnega poglavja. Vzgrožen gleda Samorad ta spomenika in miluje poslednjega svojega pravnuka. Genij Vélike Azije nadaljuje:

— Vi ste kaznovali samó hudobno dejanje, pustivši božji pravici kaznovanje zlobnega naklepa. Mi ne priznavamo Bogá, zatorej nam ima država božjo oblast in pravico kaznovati tudi zlobne naklepe: zatorej sta ónadva okamenela. Zakrivila sta najzlobnejši, najnevarnejši zločinstvi: zločinstvi, kateri sta naperjeni proti obstoju in bistvu naše države. Kjer veljá splošna pokorščina, kjer ima državna oblast misliti in skrbeti za vse in za vsakogar; tam ni prostora slobodnim mislim, tam se misli jedino to in takó, kakor je zapovedano vsakomur. To je takó dosledna reč, da se ne smete čuditi, če smo zraven krščanstva prepovedali tudi vso umetnost, vse pesništvo in modroslovje, vso zgodovinsko in govorniško vedo. Mi nimamo leposlovja, ne poznamo nekdanje vaše splošne omike, in našim matematikom bi se zdelo smešno meriti tek nebeških zvezdâ ali se ukvarjati z vprašanjem, je li se suče zemlja okolo solnca ali solnce okolo zemlje. Slobodno modrovanje bi nam izpodkopalo vso državno osnovo: saj ne smemo dopuščati, da bi kdo drugače mislil nego delal, namreč prvo slobodno, drugo neslobodno, ker skoro potem bi ljudje zahtevali slobode tudi v dejanji. — Takisto je zločinstvo, naperjeno zoper bistvo naše države, dvojiti o neumrljivosti našega vladarja. Ker ne poznamo nadzemeljskega gospodarja nad človekom, prisvajamo popolnoma dosledno božja svojstva svojemu pozemeljskemu vladarju in verovati moramo, da je on popolno bitje, obdarovano z neumrjočnostjo, vsemogočnostjo in vsemodrostjo. Kdor misli, da je naš vladar človek kakor mi drugi, ta čini pravo veleizdajstvo. Sicer ste nekaj jednakega poznali že v stari Evropi. Ondaj ste pač z ustavami omejevali osebno oblast svojih vladarjev, toda vladna uprava vam je bila vsemogočna, neumrjoča,

in težko bi bil pri vas ušel kazni tisti, kdor bi trdil, da celotno poslovanje državne uprave ni nezmotno. —

— Vaša država trapi bistvo človekovo, razvoj in blažitev duhá; torej ne more imeti stalnosti. —

— Mi ne trapimo duševnih močíj, mi jih samó urejamo, da vsakdo služi celoti in da se ne ustvarjajo sredobežne sile. Kam ste vi zabredli s svojim prostim razvojem duševnih darov? Poglejte pa nasproti našo mater, kitajsko državo! Poznali ste jo nekoliko že v XIX. veku. Katera država se je mogla tedaj meriti ž njo, kar se tiče starosti in števila prebivalcev? Naša sedanja država pa je osnovana strože nego stara kitajska. Mi smo za nje ustanovitev porabili vse izkušnje domačega Kitaja in vso učenost osvojene Evrope; mi imamo izdatnejših, naprednejših pomočkov za svojo ohranitev in ne toliko nevarnih tekmecev kakor nekdaj Kitaj, ki je sedaj z nami prijateljski zvezan. Do nedogledne bodočnosti se nam ni bati napada in poraza od nikogar. Vender se pogubí tudi naša država, in po Evropi, katero smo zasadili z gozdi in izpremenili v rodovit raj, zopet zagospodari evropsko pleme, ki bode uživalo plodove našega truda in naše varčnosti. Zgodí se to pozno, vender zgodí se pač. Nič stalnega ni pod solncem, katero tudi ni večno. Tudi naša država se mora pokoriti zakonu vseh človeških naprav. Postarali se bodemo in umrli, in tiste prirodne sile, ki delujejo na to, da iz trohnobe zaklije novo življenje, razdrobé tudi naše carstvo. Vsako bitje nosi v sebi kal smrti. Smrtna kal evropskim državam je bila sloboda; našo državo zamorí prav to, kar jo sedaj vzdržuje: robstvo. V robski pokorščini zamrè počasi vsa volja in opeša ves razum. To pešanje duševnih sil prestopa in se množí od rodú do rodú. Jednotno vladanje po neizpremenjenih načelih in delitev vsega delovanja med posamezne izvežbance, ne da bi se roka in duh kdàj bavila z drugim opravilom in ne da bi človek kdàj užival nenavadnih razvedríl, to dvoje pa činuje na to, da posamezniki več ne vzmorejo napredka in novih iznajdeb in da vsa državna uprava okostení. Med državljani se javlja topoglavost, blaznost; množé se samoumori. Državni stroj pa celó v navadni vsakdanjosti ne zdeluje, kakor bi moral in kakor je posloval nekdaj; v nenavadnem slučaji pa odreče vse poslovanje. Takó pridemo do splošnega poraza . . . Takova je človeška nrav! V sredi, v zmernosti ne ostajamo, ampak begamo od skrajnosti do skrajnosti in ondu zagazimo do robóv, ki nas strmoglavijo v prepad. Videli smo vaše države, osnovane na temelji krščanstva in slobode, videli smo, da ste ostavili krščanstvo in da vas je sloboda vseh proti vsem, sloboda, izvêdena do skrajnosti, zavêdla v prepad. Posnemati nismo

smeli vaših vzgledov; morali smo poiskati nasprotno stališče. Zgradili smo torej državo na temelji materijalizma in robstva ter zabredli v nasprotno skrajnost. Lepó se dá učiti zmernost: »Sustine et abstine«: Pokorščina ne smé zatreti slobodne volje in misli: Sloboda ne smé ubraniti podrejanja posameznikov pod višji zakon in ozira na jednake pravice in koristi bližnjika: Državam kakor državljanom je treba idealnosti, povzdigati morajo duhá kvišku in krotiti sebične strastí, ker človek ne živí za nasičevanje nenasitnih strastíj, in država ni zgolj národ v orožji. Vsakdo pozná resnico takih naukov, toda ravná se po starem reku: »Video meliora proboque, deteriora sequor« . . . Kadar je mera polna, tedaj nas strahuje nadzemeljski vladar, najsi ga priznavamo ali ne, in kaznuje národ z národom, skrajno slobodo s skrajnim robstvom, Evropo z Azijo, Azijo z Ameriko in obratno. Takó se vrtí kolobar človeške usode od stoletja do stoletja, in kar je danes na vrhunci, to se nagne jutri nizdolu, da zopet vstane. Takó je naša svetovna zgodovina svetovna sodba: večno strahovanje, večno se ponavljajoče človeške zlobe in bedastoče, danes takó, jutri drugako, bistveno pa vedno jednako — ker nič novega se ne zgodí pod solncem! —

To izrekši se starček razprší v sivo brezlično meglilo. Samorad pa zrè začuden prédse in sanjavo premišljuje, ali je bil ta starček oseba ali prikazen kakor morebiti nedavno na razvalinah babilonskih? Ali so bile njega besede, katere takó spominjajo Abadona, iskreno mnenje ali mameče slepilo? Dočim takó omahuje, jame se megla gostiti in iz nje vzrase človeški stas, ves podoben Samoradu, kakeršen je bil pred štirimi leti v cvetji in zadovoljstvu zlate mladosti.

Samorad se preplaši in zakliče: — Kdo si, zlobni duh, ki me trpinčiš, očitajoč mi nedolžno moje lice iz dôbe vzorov in blagih željâ? —

Prikazen odgovorí: — Nisem zloben duh, ako ti očitam dôbo, ko še nisi poznal kesa in obupa . . . Bil sem ti zvest spremljevalec po dejanski zemlji in ob breztelesnem beganji v sanjavi bodočnosti. Često sem te svaril, toda bil si gluh in se nisi oziral náme. Zopet te hočem opominjati; toda vrniva se najprej v istinitost XIX. stoletja in posetiva mojo in tvojo rôdno hišo. —

Samorad gleda očito vesel domači dvorec, ki še vedno kaže blaginjo in ukusni red svojega gospodarja, drevje, upognjeno pod ovočjem, trsje, polno zažetega grozdja, kozolce, natlačene s snopovi, in povsod vesele obraze ter vidni blagoslov božji. Na misel mu pride

huda ura ob požaru njega pristave, katero vidi danes nepoškodovano. To vse ga nekamo vznemiri, da vpraša mladeniško prikazen:

— Povej mi, spremnik, kdaj sem poslednjič gledal svoj dom? —

— Čas merim kakor ti — odgovorí prikazen. Če ti ne véš dneva, meni tudi ni znan. Sicer pa nama gré za bodočnost, da živiš in ne umiraš samó kakor ves ta čas, ko so te vezale spone Abadonove. Moč imam do zlega duhá in opominjam te, da se mu odrečeš in zahtevaš nazaj život in prostost. —

Toliko da prikazen to izusti, pristopi Abadon, kakor bi bil vzrasel iz tal. Tudi Abadon ima Samoradovo lice. Samorad se zopet ustraši svojega obraza. Kakor je lice, katero mu očita mladeniška prikazen, zdravo, bodro in sočutno, takó je tisto, katero nosi Abadon, strastno — medlo in utrujeno — pokoja želječe, in Samorad bi gotovo slastno segel po prvem lici, ako bi smel voliti. —

Abadón uprè togotne očí v prikazen; ta pa se ne gane, ampak govorí obrnjena k Samoradu:

— Najprej védi, da ta zlì duh, ki se je sedaj prismradil semkaj, nima moćí do mene in tudi do tebe ne, dokler mi pustiš, da govorim s teboj. Torej odprì besedam mojim ušesa in srce! Jokati moram po tebi, kakor so nekoč po očaku Jobu jokali njega prijatelji! Jobu je ostal zdrav vsaj duh; tebi pa ni ostalo nič. Svoj život si zamenjal za ta ostudni meh, od katerega še senca ni tvoja, ampak Abadonova. Tvoja volja ni več moška, ampak liki jesenski list, ki ga prenaša veter od grma do grma. Tvoj um pa deluje takó, kakor da sta opešala ves spomin na tvojo nekdanjo zavest in vsa razsodnost. Moreš li odgovoriti, čemú motriš meglene obraze nastopnih stoletij, ki te nič ne pekó, in zapiraš očí jasni sedanjosti, v kateri živeti in delati je tebi dolžnost? Ali si zadobil količkaj tiste obljubljene koristi za svoje dejansko življenje, ko si gledal črkobéra Slovogoja, brezznačajnika Rudovara in na razvalinah evropske prosvete človeške pátvore, poživinjene po azijskem trinoštvu? Ali si se kdàj v peklenski svoji obmani vzpel do sodbe, da je vsa ta bodočnost, ki je mikala tvoje očí, zgolj premišljeno sleparstvo? Ali si se kdàj zavédal, da si utopljen, izgubljen, če jadraš dalje s tem vetrom na svojem čolniči brez krme? Ne želim, ne pričakujem tvojega odgovora; sam bodem odgovarjal. Razgrniva sliko tvojega življenja — ako se smé življenje imenovati takó brezvoljno brezumno opotekanje — od danes nazaj do tistega dné, ko te je Abadon potegnil iz Save; razmotriva tvoje bedastoče in tvoja potovanja, in potlej pridem morda do zadovoljstva, da nisem govoril gluhim ušesom. —

Kaj si videl in čul iz dôbe po XIX. stoletji? Zgolj zlobo in bedastočo, vojsko bratov proti bratom, splošno dirjanje v prepad, poraz svojega národa in vse Evrope, zatem robstvo, kakeršnega doslej ne pozná zgodovina človeška. Vse si videl peklenskočrno, brez najmanjše iskrice nebeškega ognja. Sestavno si se uvajal v tisti Abadonov pesimizem, ki je žalostna, sramotna maroga našega veka, gonoben zločin in podla bedastoča. . . Član si človeške zádruge in naudan si bil blagih upov in namenov. Kazalo se ti je, kakó se človeštvo napósled požívini, in predočeval se ti je podli značaj poslednjega tvojega potomca: to vse z namenom, da sam ne čislaš življenja, da se ti življenje priskuti kakor naloženo breme in da bode dovršetek vse tvoje omike, vseh tvojih blagih naporov značaj, kakeršnega si videl na Rudovaru . . . Člán si majhnega národa, ki se vztrajno borí za svoj obstanek in za svojo čast. Kazalo se ti je, kakó je prepadel v smešnost in podlost in napósled uničil malone samega sebe: to vse z namenom, da se iznebiš ljubezni do rôdne zemlje in se otreseš tistega prirodnega čustva, ki te veže na rojake tvoje. Takó dosledno si se pojil s pesimizmom, da si verjel prizore, ki nasprotujejo zakonom prirode in večne pravice ter vsem pojavom zgodovine človeške. Takó te je sestavno vzgajal tisti duh, ki te izvestno ni zastonj otél iz savskih vrtincev. Otél te je záse, za svoje kraljevstvo, katero ti je nedavno slikal tolikanj peklensko; in sedaj te vzgaja záse, da bodeš nekoč propovednik njega blagovesti — razčlovekujočega pesimizma. Plahtalič, Slovogoj, Rudovar in tisti genij Vélike Azije, katerega si našel na razvalinah mesta Pariza, vsi so bili zgolj prikazni Abadonove, kakor je laž tisočera, resnica pa jedna; laž prikupna in vabeča pod krinko resnice, dočim je resnica preprosta in trpka. Najprej si nosil obroč na vratu — sramotno znamenje robstva; potlej pa si zabredel še globočje, zamenivši svoje teló za ta prazni lev. Tvoj lev je pristna slika sedanjega pesimizma. Zavêdeni po napačni vzgoji, slečete dejanskega človeka, ustvarjenega po božji podobi, zavrgši svojo krepost in zaupanje v samega sebe, svoje verstvo in národnost, in hkrati oblečete lev Abadonove podobe: brezbistven lev domišljave in skepticizma, lenega fatalizma in plašljive brezupnosti. V tak lev potlačeni, pač čutite svojo ničnost in sodite potlej, merèč ves svet po sebi, da je človeštvo prokleto v ničnost in da so ljudje na zemlji res samó zemeljski metež, kakor ti je nekoč laskavo očital novi tvoj bog Abadon.

Takó omamljen si gledal skozi Abadonove naóčnike in iz njegovega leva človeško zgodovino minulih in bodočih časov. Čuda torej ni, da si videl slikano vse mračno na mračno, zgolj človeški prepad

in poraz in nikjer vesele nebeške luči. Vender je neovržna resnica, da človeštvo napreduje in da se blaži. To resnico nam razodeva prav statistika, na katero se je sklicaval Abadon in se sklicujejo takó radi pesimisti, dokazujoč prepad človeške zádruge. Statistika, ta najnovejša veda, ki je dokazala čudovito rednost takó v pojavih prirodnih slučajev kakor v činih proste človeške volje, veda, ki kakor pristna fotografija istinsko razkriva vse razmerje človeške zádruge, ne dopuščajoč olepševalnega slikanja ali Potemkinovih vasíj; ta statistika nam pač podaja važni nauk, da so bedastoče in zlodejstva ne samó učinki strastíj in napak posameznih ljudij, temveč takisto posledice splošnega stanja človeške družbe v dotični dôbi. — Toda nuja nam tudi važnejši in tolažilni nauk, da vsak napredek v državnem redu in v splošni omiki, vsaka poboljšava v pridelovanji in v občílih, vsaka nova koristna iznajdba blagodejno in stalno činuje na človeško zádrugo, in to v vseh ozirih in mnogo hitreje in jačje, nego smo pričakovali. Nič ne ostane samično in brez posledic. Ne tôpi, strašljivi fatalizem, temveč živa, blagodejna poboljšljivost človeške družbe odseva iz matematiško gotovih podatkov statistiške vede. Ta veda nam kaže, da za izboljšanje človeštva ne potrebujemo novih kazenskih prepóvedij ali novih verskih zapóvedij, temveč jedino napredovanja povsod načete splošne izobražbe in razumnosti. Sploh nam podaja statistika tolažilno gotovost, da napredujemo z omiko vred, da se človeška zloba manjša, da se lajša gmotna beda nižjih stanov in da se množí splošna materijelna in ideelna imovina.

Vi, mladeniški pesimisti z nazori umirajočih starčkov, poudarjate, da človeštvo hira in da se stara zlasti Evropa. Res se staranju in razpadanju po dovršeni dôbi svojega razcvita in svoje moči národje takisto ne morejo izogniti kakor ne posamezni človek. Tudi duh vsega národa ali národa kakor celote nima življenja brez mejâ. Kadar je doseženo najboljše, mora nam ugajati slabše, ker se vedno poraja novina, in kadar je dospel národ do vrhunca, mora se napotiti nizdolu, ker ne more ostajati; pot nizdolu pa je navadno hitrejši od pota vkreber. Sploh se ne more nobena človeška naprava ali namera izvêsti do skrajnih posledic, ker vsega človeškega početja se drží zmota in greh in vsakemu zemeljskemu bitju je že pri postanku vcepljena kal prihodnjega prestanka. . . Toda pota božje previdnosti so nezasledna; ako pa jih izkušamo zasledovati, moramo v človeški usodi iskati tudi večne pravice in večne ljubezni božje. Zatorej se nihče ne smé predrzniti do pesimistiške trditve, da je človeštvo že dospelo do poslednje dôbe svojega zemljevanja. Koliko tisočletij so

po zemlji lomastili ihtijosavri in njih svojat, predno so se pogreznili v kredo! Ti, človek, božja podoba, pa si ne upaš záse pričakovati vsaj toliko tisočletij, kolikor jih je bilo danih tisti golazni in nakazni? Vera te učí, da je po padu prvega človeka minilo štiritisoč let, premer je prišel obetani Spasitelj, da nam odveže prokletstvo izvirnega greha. Ali ne dvojiš o božji pravičnosti in ljubezni, ako pesimistiško trdiš, da bode dôba, v kateri se more človeštvo udeleževati duševnega preporoda po krščanstvu, krajša, nego je bila dôba tožnega čakanja na učlovečbo božjega sinú? Pomisli dalje, koliko národov še čaka oznanjevalcev božje blagovesti; koliko je še divjakov in samojedov (človekožerov), ki so tudi pozvani k splošni prosveti; koliko je še poravnati očitih zgodovinskih krivic, kakó malo je še ljudij na zemlji za te velikanske prostore in kakó neizmerno je bogastvo in koliko je živíl, katera hrani zemlja, še nenačetih! In ta naša zemlja nam še celó ni znana po vseh rodovitih pokrajinah — kamoli obdelana. Če preudariš vse to, moraš pesimiste zavrniti z upravičeno sodbo, da človeštvo še ni pri kraji, ampak vedno še v prvi dôbi svoje zgodovine. Ako smemo vzporejati celotno človeštvo posameznemu človeku in značaju njega dôb, onda smemo z drugimi besedami reči, da nas čaka še velika nedogledna mladeniška in moška dôba svetne zgodovine, predno se človeštvo jame starati in prepadati v vseh tistih bedah in grehotah, o katerih nam prerokuje Sveto pismo. Potlej stoprav pride »dan Gospodov«, »dan sodbe in povračila«. — »Prvine se raztopé, in zemlja zgorí z vsemi stvarmí na nji.« In kdaj se to zgodí? »Tistega dneva in tiste ure ne vé nihče, tudi krilatci v nebesih ne, nego jedini Oče.«

Pesimisti prav radi vzporejajo našo dôbo upadajoči in medleči dôbi rimske države v starem veku. To je neosnovana vzporedba, strašljiva pretirava obrabljenega reka, da se ne zgodí nič novega pod solncem. Prav nezmiselno je, s tistim merilom kakor stare čase meriti tudi popolnoma predrugačeno pozorišče in na vse drugačnih temeljih osnovane položaje sedanje dôbe. Stari vek je ječal pod robstvom in malikovalstvom. Sedanji omikani svet ne pozná robstva in ga odpravlja, koderkoli se širi evropska omika. Ta omika prešinja počasi vse in se razteza neustavno. Skoro spoznamo vso zemljo, kjerkoli morejo bivati ljudje, in vsi ljudje bodo deležni omike in napredka. Vedno več zemeljskih zakladov se bode našlo in razkrilo, vedno več površine bode podano pridnim rokam, umno poljedelstvo in obrtnost napredujeta, trgovina se širi, občila med národi se boljšajo in raztezajo. Povsod je napredek, in njega pridobitkov so deležni vsi omikani ná-

rodje. Imovina stojí na temelji dela, varčnosti in pravne varnosti, in ne več kakor nekdaj na plenitvi in vednem strahu pred izgubo. Celó nižji stanovi, ki so stopili na mesto nekdanjih robov in tlačanov, imajo mnogo več potrebščin nego nekdaj in živé ob njih ugodno in pravnovarno kakor še nikoli. Med omikanimi národi ni več možna splošna lakota, toliko so se izboljšale trgovinske zveze, in toliko bolj zadoščajo občíla. Takisto se razvijajo in spopolnjujejo mednárodne zdravstvene naprave, in obvarovani smo tistih strašnih kug starega in srednjega veka. Blaginjo in omiko starega veka so podrli vztočni barbari; tudi tebi se je kazalo, kakó so sinovi ostarelega Kitaja v robstvo vkovali moderno Evropo. Kàj takega sedaj ni več možno. Vsa zemlja bode skoro poznana, tudi stari Kitaj se ne bode mogel več zapirati vplivu evropske omike. Naša prosveta, države, osnovane po evropskih načelih pravne varnosti in uredovanega gospodarstva, širijo se čimdalje bolj po vsi zemlji in stopile bodo v pravne mednárodne zveze med seboj. Neosnovan je torej strah, da bi še kdàj barbari porušili evropsko kulturo; nasprotno pa je velik dobiček za vse naše nastopnike, da podedujejo vso našo omiko, vse iznajdbe in tudi vse imovinske pridobitve svojih prednikov. Pomisli poslednjič še krščanstvo! Sedaj kakor nekdaj ima vnetih oznanjevalcev, neustrašenih mučencev in neustavno se širi po vsi zemlji, blažèč srca in krotèč strastí ljudem in národom ter nudèč vsakemu človeku milote in tolažíla, kakeršnih ne vzmore nobeno malikovalstvo, nobeno modroslovstvo in nobeno slepílo Abadonovo . . . Ni torej res, da se ne godí nič novega pod solncem, ampak očito je, da napredujemo po stezah vere in nravnosti, omike in slobode kvišku k idealnim zmotrom, in sicer tolikanj, da se kàj takega dosedaj ni zvršilo pri nobenem národu, kolikor jih pozná zgodovina naše zemlje. —

Ti, sinko majhnega, mehkega národa, ki si gledal lepo svojo domovino pokrito s šumami in najlepša svoja mesta v podrtinah, ki si videl, kakó je umiral poslednji Slovenec, izvestno se bojiš, da se tvoj národ stisne in izpodrine ob splošnem napredovanji večjih národov, kateri mu ne bodo dopuščali posebnega razvijanja, bojiš se, da se potopí v drugih národih kakor tvoja Sava v tujem Dunavu! Bojazen tvoja ni upravičena ne pred Bogom ne pred zgodovino človeško. Pred Bogom ne, ker te je ustvaril, ker ti je podaril tvoj lepi jezik in lepo domovino in ti ni odrekel pravic, podeljenih drugim národom. Božjo pravico imaš torej do življenja, kakor krožijo okolo solnca po svojih tirih veliki in mali planetje in drobni planetoidi. Pred človeško zgodovino ne, ker ni preminil še noben versko in nravstveno

krepak národ, kakeršen je izvestno tvoj, dokler je čuval vernost in nravnost, ti svoji najvišji blaginji.

Žarki vesoljnega napredka budé veliko pleme. Slovan stopa sedaj na dan; in če mi vstajamo, tedaj je ónih strah, ki so vstali, dokler smo mi spali. Zatorej se postavljajo proti nam in se krčevito držé položajev, katerim je, dasi so bili krivični, stoletno priposestovanje nadelo videz pravice. Hudo peče gotovo tudi tebe, da nas porogljivo prezirajo, ker si v desetletjih nismo nabrali toliko idealnega bogastva kakor drugi v stoletjih; da nas zaničljivo potiskajo na stran, ker smo mladí in majhni; da nam odrekajo marsikaj, kar je drugim slobodno; da je marsikdo čutil pristranost, kjer je pričakoval jednakopravja; da nekaterniki zmatrajo slovensko tvojo zavest za greh, ki se ne odveže ne na tem ne na ónem svetu; da se ponekod togoté zaradi češčenja naših svetih blagovestnikov, ki sta nam oznanjujé sveto véro, utemeljila tudi slovstvo; in da razni skriti in očiti klevetniki umetno izkušajo buditi nezaupnost državne oblasti proti zvestim národom; in morebiti si že z marsikaterim rojakom vred, ki je bridko trpel posledice svoje slovenske zavesti, vzdihnil: »Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor«! Vender ne boj se vsega tega in ne posnemaj strašljivcev, ki se odtezajo národnemu delu, ker ni prijetno! Vsi ti sovražni pojavi, ki se porajajo in gojé proti nam, vsi so prirodni in se ponavljajo vselej, kadar k obedni mizi, kjer sedé trije, priséde četrti, ki zahteva svojega pravičnega deleža in se ne dá odpraviti z ostanki, namenjenimi prosjakom. Človeška čud je taka, da radi izgrešimo pot pravice in pametnega mišljenja, kadar nam je poudarjati pravico drugih proti nam; in najbolj zapiramo očí pravici in resnici, kadar moramo dajati iz rok, kar bi radi obdržali, dasi je bila naša posest krivična.

Omika bode blagodejno činjevala tudi v tem pogledu. Po nji se zavémo svoje vrednosti in skupnih koristij z bratovskimi národi. Samozavest in vera v sebe nas bode jačila in jeklenila pri trnjevem delu in vztrajnem naporu za národne blaginje. Teh pa se bodemo zvesto oklepali, ker bodo pridobitve našega truda in ne samó milostni darovi. Če smo vsak posebe jeklen značaj, onda smo vsi skupaj nepremagljiva trdnjava. Dokler smo takšni, imamo važno prednost pred večjimi národi, kateri že dolgo uživajo tiste pravice, za katere se mi še borimo. Mí vztrajamo in smo krepki, dokler delamo v znoji svojega obraza; óni pa razkošno uživajo pripodedovane blaginje, katere jih niso stale truda, in se mehkužijo v brezskrbni varnosti. Omika pa bode vplivala tudi na naše nasprotnike. Spoštovali in uvaževali nas bodo, odkar se spoštujemo samí, in potihnili bodo vsaj nekateri

tistih klevetnikov, ki sedaj pljujejo toliko ogrde na nas. Vremena se bodo razjasnila, in končno dospemo tudi mi korakoma do zmotra, katerega nam je zastavila večna pravica in ljubezen.

Nekovo posebno svojstvo je podeljeno nam Slovanom, ki svoje sedanje domovine nismo pridobili največ z mečem v roki kakor večina drugih národov. Tudi najhujši protivniki nam ne odrekajo blagih duševnih vrlin in posebne rôdne idealnosti. Dobrotna roka, ki vodi človeško usodo, prebudila je slovanski národ pozno za drugo Evropo in ga prihranila za posebne zgodovinske namene, v katerih se na korist človeške zádruge uveljavi rôdni značaj slovanski; in nemara je res, kar pojó naši pesniki-preroki, da so Slovani, ki samó »bran« poznajo in še imena nimajo za napadovalni osvojevalni boj, dasi jih je Bog ustvaril »kakor listja, trave«, izvoljeni, zasnovati in izvêsti mir in spravo med vsemi omikanimi národi.

Nam Slovencem pa podêli Bog to milost, da napredujemo samó korakoma, da si pridobimo vsako postanko z naporom in žilavim delom in da nam ne padajo v naróčaj darovi, ki se radi pogubé, kakor so se prejeli brez truda. Mlad národ smo še in potrebujemo stroge vzgoje za svoj obstanek in za dosego častnega mesta med národi. Krilati rek »ὁ μὴ δαρεὶς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται« veljá takisto za národe kakor za posamičnika. Samó naporen napredek, prosveta in pravica, ki jih pridobivamo in čuvamo ob národovem znoji, osreči nas, sicer prezgodaj počijemo in zaspimo. V tem pa pride sovražnik in zaseje ljuljiko med pšenico. Vzgled opazujete prav sedaj lahko v kranjski vojvodini. Ondu je Slovencem nekaj let politiško solnce sijalo mileje nego ostalim slovenskim pokrajinam; zató pa se je národ vspaval v nekovo leno zadovoljstvo. V tem se je v »národu-svetniku« ustanovila nova politiško-katoliška ali katoliško-politiška stranka, katera načelno mrzi národnost ohranjujoče napore starejše národne stranke, ne da bi delovala proti potujčevanju našega národa ter bije svetovni, stari boj konservatizma proti liberalizmu, kakor da korači naš mali národ Evropi na čelu in bi bil izvoljen dobojevati ta boj in potolči tiste liberalce liki pastirček David, ki je usmrtil velikana Golijata. Da le ne bi nikdar opazovali še tega, kakó drží pot od národnega mišljenja do protislovenskega delovanja skozi vrata tega novega nadnárodnega društva! Vender dosti o tej epizodi slovenske zgodovine, ki je vender koristna, ker kranjsko slovenstvo zopet budí in tesneje druži k prepotrebnemu delu za národni obstanek . . .

»Zora puca, bit će dana«! Kažejo se znamenja, da duh bratoljubja in pravice, prešinjen po krščanskih vzorih, zopet veje nad ev-

ropskimi državami in da pojemajo časi, ko so se delili národje in delile dežele po volji zmagovalčevi, ko je preminila marsikatera manjša država, ker je bila večji na poti, in ko se je v jedni in tisti državi večji národ čutil žaljenega na svojem veličastvu in oškodovanega na svoji imovini, ako je tudi manjši národ zahteval svojih prirodnih in pisanih pravic. Ni ga národa, ki se takó trdno oprijemlje svoje posesti, in koristi kakor Angličani. Vender glej, prav ta národ spoznava stoletno svojo krivico proti irski deželi; in Angličani, ki nikakor nimajo priímka viteškega národa, bodo toliko plemeniti, da prej ali slej tudi poravnajo svojo in svojih očakov krivico. To je pravi liberalizem! Vsak važni korak na stezi pravice, pristnega liberalizma in napredka v katerikoli večji evropski državi pa neizogibno vpliva na ostale države, katere niso več kakor nekdaj druga od druge ločene s kitajskimi zidovi . . . Vedno je bil srdit boj med sebičnimi koristimi in vzvišenimi idejami. Človeška zgodovina je napolnjena s takimi boji, toda kri, prelita v njih, bila je plodonosna za národe kakor rosa za travnike; zakaj za slučaj, za kratke dôbe so pač zmagovale sebične koristi, stanovito nadvladale pa so napósled ideje. Takó je zmagala vsaka vzvišena, človeštvo osrečujoča ideja, naj se je tudi morala najprej posvetiti s krvnim krstom . . . To je časovni napredek, ki se ne dá ustaviti ne s tajitvami ne s topovi; to je zmaga krščanske ljubezni, kateri je vzor »jedna čeda, jeden pastir«. Takó tudi nam nekoč, vender gotovo, nastopi dan národnega vstajenja, in uresničijo se preroške besede našega Stanka Vraza:

»Svi narodi braća, svi su božja čeda,
na njih jedno nebo i jedan Bog gleda;
i kô jedno sunce nad svimi izhodi,
jedno stoj i vladaj pravo nad narodi!« —

Duh umolkne. Ko pa vidi, da Abadon še vedno na stráni stojèč srepó gleda plahega Samorada, takoj zopet povzame:

— Opral sem počrnjeno sliko bodočnosti Evrope in tvojega národa. Teže mi bode oprati tudi tebe. Atom si v človeški množini, ki se vedno poraja in nadomešča, vedno druži in giblje, kakor bi bila večna. Samó atom si. Toda če vrabec ne pade raz streho brez volje božje, onda si tudi ti dôkaj vreden za Bogá in za človeštvo. Vreden si tem več, ker se je zlì duh toliko zanimal záte, da te je otél nepremišljenega samoumora in da te sedaj vzǵaja za posebne peklenske koristi, dasi je pekel po njega trditvi že prenapolnjen. Kakšen je njegov namen, takoj razvidiš, ko presodiva dosledno tvoje napredo-

vanje na stezi pesimizma. Najprej ti pa mora biti do tega, da se odpovéš duhu laží in temote . . . —

V tem hipu stopi Abadon med duhá in Samorada ter šepne temu na uhó:

— Najprej se spomni sodbe svoje in Cvetánine; potlej, če hočeš, poslušaj tega sanjača! —

Ta opomin Samorada toliko presune, da milo pogleda duhá in mu velí, naj prestane govoriti. Duh se razjoče in izgine Samoradu, rekši: — Nesrečni Narobe-Črtomir! Še jedenkrat ti hočem odpirati preslepljene očí; ali gorjé ti, če pridem prepozno! —

Zmagovalec Abadon pa zakliče za duhom: — Še je Samorad moj in — v sponah, ki ne odpadejo na gole sanje in besede! Še bode gledal svet skozi moje naóčnike in se napajal moje modrosti! —

(Dalje prihodnjič.)

Utrinek.

Odkar mi je okó uzrlo
Najlepšo izmed vseh zvezdâ,
Za vse mi je srcé umrlo,
Le k nji pošilja broj željâ.

A hipno zvezda se utrne,
Izgine mi izpred očij,
Srcé pa žalost mi zagrne,
Duh moj bojí se temnih dníj . . .

Breda.

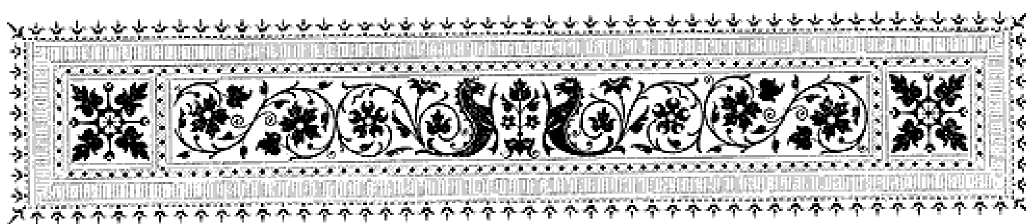
Triolet.

Ko v svet šumeči sem zašèl,
Otožen gledal sem ljudí vesele,
Mladenke hladen gledal sem razcvele,
Ko v svet šumeči sem zašèl
Srcá krasote vse mi niso vnele,
Po tebi bolj sem hrepenèl,
Ko v svet šumeči sem zašèl,
Otožen gledal sem ljudi vesele.

Več ne primerjam te ljudem;
Odkar poznam svetá podlosti
In tvojega srcá kreposti
Več ne primerjam te ljudem.
Srcé mi pólje od radosti,
Da tebe ljubiti le smem —
Več ne primerjam te ljudem,
Odkar poznam sveta podlosti!

Doran.

Abadon.[1]

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Dalje.)

XI.

Stopimo v svetišče zemeljske pravice, kjer človeški sodniki po časnih zakonih odločujejo o življenji in prostosti, o pravici in imovini svojega bližnjika. Na vzvišenem prostoru velike svetle dvorane sedé za dolgo, zeleno pogrnjeno mizo trije sodniki, resni, póstarni gospodje z zlatimi ovratniki, in poleg njih sedita pri svojih mizicah na desni stráni državni pravnik, na levici pa mlad zapisnikar. Pred vzvišenim prostorom so v dveh klopéh zbrani izžrebani porotniki, dvanajst móž iz prostega národa, ki niso vajeni blestečih govorov in bistroumnih dokazov, pa vender želé po zdravi pameti rednih možgán razločiti resnico od laží in bistvo od videza. Nasproti porotnikom na levi stráni pred vzvišenim prostorom je sédel za nepogrnjeno mizico zagovornik, prileten mož v navadni črni obleki; zamišljeno zrè sedaj na obtožno klop med seboj in porotniki. Blizu dve tretjini prostorne dvorane pa je napolnilo radovedno občinstvo, največ ženskega spola.

Na obtožni klopi je odkazan sedež gospé Cvetáni Pavličevi. Obleka ji je črna, obraz bled in miren, vsa podoba sočutna in častita. Dva orožnika stojita za njo.

Zapisnikar je glasno in jasno prečital zatožni spis, v katerem se gospé Cvetáni Pavličevi očita, da je s pomočjo Samorada Veselina zavratno umorila gospoda Petra Pavliča, svojega možá. Predsednik jo priljudno vpraša, kaj bi odgovorila na obtožbo. Cvetána dostojno vstane in pravi z mirnim glasom, kakor udana v usodo svojo, da ji vest ne očita ničesar in da pred Bogom in pred ljudmi ni kriva smrti gospoda Petra Pavliča.

---

[1]) Na str. 593., vrsta 16. naj v odstavku: „večno strahovanje, večno se ponavljajoče človeške zlobe“ vejica izostane.

Predsednik jo mirno opomni, da je pred preiskovalnim sodnikom priznala svojo krivdo in da je sploh najugodneje za nje usodo, če tudi danes govorí čisto resnico. Cvetána pa nadaljuje: — Tudi preiskovalnemu sodniku sem iz početka govorila resnico, trdèč, da sem nedolžna; in pričakovati sem smela, da najdejo moje besede vero . . . Čemú mi je bilo moriti gospoda Petra Pavliča, ko sem se ga mogla iznebiti pred poroko s suho besedico; saj me ni nihče silil v zakon, niti me smel siliti! Čemú naj ga morim uprav pri obedu vpričo toliko svatov, ko bi ga bila lahko umorila prej ali slej neočito in nesumnjivo? Kaj mi je bilo do tega umora, saj se mi vender ne more očitati lakomnost po tujem imetku? Dôkaj imam imovine, sama ne vém, koliko, vender izvestno sem jako bogatejša od Petra Pavliča. Prav nič mi ni bilo do smrti svojega ženina, in našel se ni za to noben nagib; vender, meni nedolžnici se je verjelo menj nego varavim osebam, ki so se nádejale očite koristi od moje obsodbe. V dolgih dnevih in črnih nočéh samotnega zapora me je premagoval obup o človeški pravici, trapil me gnjev na ljudi, o katerih poštenosti sem se prevarala, in stopala mi je pred očí sramota, ki me bode vse dni preganjala ob sumnji, vedno se mladeči in šireči, dasi me sodišče morda oprostí. To vse me je takó prevzelo, da sem si zaželela zameniti sramotno življenje za rešilno smrt. V tej želji sem se udala laži in priznala krivdo, meni namišljeno. Tudi sedaj si želim smrti, in bodisi na vešalih. Nečem pa umreti z lažjó na duši; zatorej sem danes slovesno izpovedala, da sem nedolžna. Ustreženo mi bode, če slavno sodišče verjame vse, kar priča proti meni, in veselim se groznih vešal, ker me otmó svetá, na katerem mi ni več prebiti . . . Samó to sem še imela na srci; odslej ne bodem odgovarjala na nobeno vprašanje. —

Toliko da se Cvetána bolj zgrudi nego séde na tožno klop, že pristopi mlad gospod smelega, samozavestnega lica. Bil je Abadon v podobi sozatoženega Samorada Veselina.

Dostojno se prikloni in nepozvan izusti: — Čital sem po naključji, da je draga mi Cvetána hudo obtožena in da sem tudi sam zapleten v obtožbo. Dospel sem naravnost iz Amerike, kamor sem bil odpotoval, ne ker bi se bal obtožbe, katere pač nisem pričakoval, ampak iz ukaželje, da si ogledam svetovno razstavo. Hitel sem, kar sem mogel, in prišel nisem prepozno. Še mi je možno rešiti nedolžnost Cvetánino in poštenje svoje. —

Predsednik strogo pogleda prišleca. Ta se pa ne dá premotiti, nego nadaljuje: — Slavno sodišče izvôli oprostiti, če govorim nemara nespodobno. Tukaj gré za življenje in poštenje dveh oseb, ki sta si

svestni svoje nedolžnosti. V takem položaji pa ne moremo vsekdar ohraniti ravnodušnosti in pretehtati vsake besede, predno uide čez zóbe. Jaz sem Samorad Veselin. To izpričajo poklicani svedoki, in poznajo me tudi nekateri gospodje porotniki. Obtožba mi je znana. Sinoči sem jo prečital pri gospodu zagovorniku in danes lahko odgovarjam nánjo. Ne tajim, da sem bil tisti usodni večer najprej skriváj in potlej očito pri ženitovanji, dasi ni v preiskavi čisto nič pojasnjeno, kakó sem mogel pred malo urami v Savi utoniti daleč od Pavličevega dóma, kakó sem prišel skozi zaklenjena vrata na dvorišči med svate in kakó sem bil malone v tisti trenutek zopet daleč na svojem dômu, kjer so me hoteli prebosti za volkodlaka. Videl sem, kakó je vinjeni gospod Pavlič pil črno kavo in kakó ga je skoro potem prizadela kap. Opazoval sem vse to prav dobro, zakaj bil sem menda jedini trezni moški izmed vse družbe. Povedati bi mogel celó, iz katere skudelice je Peter Pavlič pil svojo kavo, dasi je pilo črno kavo več gospodov in so bile vse čašice blizu jednake. Toda meni se bode verjelo še menj, nego se je verjelo nedolžni Cvetáni. Pojasnila bode pa vse glavna obtežilna priča: Peter Pavličeva sestra. Danes bode govorila čisto resnico, vidèč mene pred seboj. Izpovedala bode, da je sama v splošni zmedi po Pavličevi smrti iztikala po njega spalni sobi. Tam je našla odprto drobno steklenico s tekočino, katera ji je dišala nekamo sumnjivo. Znane so ji take vonjave, ker pozná nekaj lekarniških tajnostij; saj varí in meša zdravila, kadar se nje mož, ki je lekarničar, kratkočasi na lovu. S strupenim vonjem vred so ji v glavo šinile tudi strupene misli, katere ji je zdajci zanetil pohlep po ostalini Pavličevi. Ta žena se je potlej pritihotapila k čašicam, iz katerih so svatje pili črno kavo, in izmed njih je vzela nekovo čašo, v kateri je bilo še nekaj kave in neraztopljenega sladkorja. Vlila je vmes nekaj kapljic tistega nazvistrupa ter v varno skrivališče spravila to brozgo in tikvico najdene tekočine. Takó je bilo iztaknjeno otroválo. Poiskati je bilo še podajnika tistega otrovála. Za tega sem bil jaz najpripravnejša oseba, ker se bavim s kemijo kakor malokdo, in ker so me sploh imeli za Cvetáninega zaročenca do malo dnij pred nje poroko s Petrom Pavličem. To se je zlobni ženski tudi posrečilo. Tisti večer mi je umrla mati. Gospá jo je šla jutrodan kropit, saj sta bili nekdaj znanki. Prišla je pri tej priliki v mojo delavno sobo in si tam utrgala kos nekega mojega načrta, ko ji nihče ni gledal pod prste. V tisti kos mojega črteža je potlej zavila tikvico dozdevnega strupa v skrivališči na Cvetáninem dômu, ker ondu ji tudi nihče ni gledal pod prste. Ko je bilo takó vse v redu, poslala je blaga gospá svojega

možá k sodišču, zakaj v svoji rahločutnosti ni hotela sama ovaditi svoje jetrve. Sodni navod je takoj dospel na lice zločinstva, in vse se je ujemalo z ovadbo, ker je pri hišni preiskavi posredovala rahločutna gospá. Sedaj se pa še bolj ujema, odkar je Cvetána, po duševnih mukah omamljena, napósled obstala vse, kar so ji pokladali na jezik . . . Kar sem si drznil razodeti slavnemu sodišču, potrdi ta priča do pičice, dasi dobro vé, da s tem obtoži sama sebe. —

Na povelje predsednikovo takoj stopi v dvorano tista gospá, ki smo jo v drugem poglavji te kolikor toliko resnične povesti nazvali prekosavsko zalvo Cvetánino. Ošabna gospá je pristopila v bogato nakičeni črni opravi. Ko pa stopi pred sodno mizo in poleg sebe zapazi Samoradovo lice, preobrazi se ji takoj zavest zmagovitosti v skesano odkritosrčnost. Vse potrdi, kar je ravnokar razodel Abadon-Samorad. Nejevoljen šepet zašumí med poslušalci, osuplo se spogledajo sodniki in porotniki, državni pravnik pa resno vpraša gospó, kaj jo je napotilo, da danes vse preklicuje, kar je prej izpovedala pod prisego, in ali se zaveda posledic takovega ravnanja?

Gospa odgovorí, ne da bi se kàj obotavljala:

— Ko sem videla mrtvega brata pred seboj, pokalo mi je srce od žalosti, da ne bodem ničesar dedovala za njim. Ta žalost me je tolikanj omamila, da sem se udala hudobnemu naklepu in si ohranila srčnost za njega zvršitev. Sevéda me je pekla vest, ko sem čula, da gré Cvetáni za glavo; vender svoje ovadbe nisem popravila, zakaj bala sem se, da pridem potlej sama v ječo in da mi splava tridesettisoč gotove dedovine po vodi, če povém resnico. Včeraj me je posetil neznan gospod in zahteval z menoj govoriti tajno reč. Povedal je ves dogodek nadrobno, kakor se je res vršil. Vse sem tajila, ali mož me je motril takó strogo in presunljivo, da sem napósled priznala vso resnico. Mož dé nató ravnodušno: — Za svojim bratom pričakujete dedovine tridesettisoč forintov. Toliko je pač ne bode, ker pri vsaki dedovini nekaj odletí. Vender vam takoj odštejem tridesettisoč in povrhu še desettisoč; to pa s tem pogojem, da jutri pri završni obravnavi govorite o Cvetáni čisto resnico. To storite tem gotoveje, ker se sicer z menoj vred proti vam oglasi še drug svedok, kateri vam je dosedaj takó neznan kakor jaz. Ta veljak vé vso dogodbo popolnoma in tudi skrivàj posluša najin pogovor. — Mož mi je naštel obljubljeno vsoto in odšel, ne vém kam. Takó se je v meni zopet obudila poštena vest, in danes govorim čisto resnico. Cvetána je popolnoma nedolžna. Samó jaz sem delala krivico v svoji slepoti. Z menoj, šibko, grehu podvrženo žensko, pa ravnajte usmiljeno! Ko-

likor me pa kaznujete, glave mi ne vzamete, in napósled mi vender ostane podarovanih štiridesettisoč forintov. —

Gospá dogovorí, in predsednik ji oznani, da bode izpraševana še pozneje. V tem naj jo sodni sluga odvêde v posebno sobo.

Abadon-Samorad zopet izpregovorí:

— Kakor se mi je posrečila obrana gledé na poglavito pričo, takisto ugodno se mi izide gledé na otrovno pijačo. Usojam si slavnemu sodišču podati steklenico tistega dozdevnega otrovála in seznam kemijskih prvin, ki so spojene v tisti tekočini. Ta tekočina je nova in moja iznajdba. Strup ni, ampak jačilen lek za stare ljudí, pijača, ki ne škoduje nikomur. Veščaki so ta lek razkrajali po starem kopitu in našli v njem, česar so iskali, namreč prusko kislino. Kàj takega se često pripetí veščakom. Žàl, da so po zakonu dozdevno nezmotni. Jaz pa hočem dejanski in znanstveno dokazati, da so v tej tekočini ne samó snoví pruske kisline, temveč tudi druge snoví, katere so prezrli ob površni preiskavi. Vse te snoví skupaj pa niso ne po ukusu ne po učinkih slične pruski kislini, ampak novo, dobrotno zdravilo, katero sem že često pribavil prijatelju svojemu Petru Pavliču in drugim znancem. Veščaki v kemijski stroki takoj potrdé mojo trditev; samó dovoljeno mi bodi, da jim na tej novi in njim popolnoma neznani sestavini pojasnim, od česa se napravlja in kakó se potlej razkrajaj, da se dobé, premerijo in pretehtajo vse snoví in prvine moje iznajdine. Ali tudi brez veščakov se utegne slavno sodišče uveriti, da dozdevni strup ni strupen. —

Rekši seže Abadon-Samorad bliskoma po obe steklenici na sodni mizi, namreč po tikvico, ki stojí na mizi od preiskave proti Cvetáni, in po jednako tikvico, katero je danes sam podal sodišču v početku tega govora. Sodniki kàr otrpnejo za to nečuveno predrznostjo; toda predno more predsednik izustiti zasluženi ukor, že zagovornik iz jedne in prvosedeči porotnik iz druge tikvice potegneta krepek požirek. Abadon-Samorad jima, olikano se kretaje, vzame steklenici iz rok in ji z glokokim priklonom postavi nazaj na sodno mizo ter prosi dovoljenja, da izpregovorí še majhno opazko. Potem nadaljuje:

— Izvôli mi slavno sodišče oprostiti toliko predrznost, da sem na način, kakeršnega kazenski postopnik ne pozná, dokazal resničnost svoje trditve. Gospod porotnik ob moji desnici je použil požirek tistega strupa, ki se je našel v spalnici gospoda Petra Pavliča in v ostankih črne kave; gospod zagovornik je izpil tisti strup, katerega sem danes predložil slavnemu sodišču. Nijednega gospoda ni zadela usoda Pavličeva; temveč oba izvestno potrdita, da po tem požirku

ne čutita nikakove bolesti ali slabosti, pač pa dobrodejno oživljanje. Spoštljivo prosim, naj tudi veščaki pokusijo oba ta leka, da bode dokaz še sijajnejši. Tudi vi, častiti gospod predsednik, račite pokusiti to vodico in takoj bodete izvolili čutiti, kakó jačilno in mladilno deluje na živce. —

Predsedniku se bere na obrazu, da iz težka zadržuje srditost zbok take izzivalne predrznosti. Vender ohrani ravnodušje.

Abadon-Samorad mora odstopiti. Odvedó ga sodni sluge na povelje v posebno célico.

Sedaj nastopita dva veščaka. Gledata, duhata in pokušata tekočino v obeh steklenicah in preumita seznam snovíj, katerega je Samorad-Abadon ravnokar podal sodišču. Strokovnjaka jednoglasno izjavita, da je vodica v obeh steklenicah na prvi pogled prav nedolžna, da pa je bila tekočina, najdena v ostankih kave in v spalnici gospoda Pavliča, kakor vesta za trdno, bistveno drugačna.

To mnenje preseneti sodnike in poslušalce. Nató se oglasi odvetnik, rekoč: — Preiskava se je zvršila takó strogo in pravilno, da bi se prej smelo dvojiti, ali je gospá, danes sedeča na zatožni klopi, tista, katera je bila privedena v preiskovalni zapor, negoli izreči mnenje, da je strup, kateri se je danes gospodom strokovnjakom podal v presojo, drugačen od ónega, kateri je bil zasežen v Pavličevi hiši. Gledé na tisti dozdevni strup je izključena vsaka sumnja; in kakor zagovornik iskreno pomilujem, da sta si veščaka takó nedopustno olahkotila težavni svoj nalog, ako se ga račita iznebiti takó, da zanikujeta, česar poleg sodnih listín ni smeti zanikavati. Nisem kemik in prirodoslovec, vender naj izrečem iskreno svoje priznanje kemijskemu znanstvu in izkušenosti gospoda Veselina; zakaj že sinoči me je opozoril, kakšno sodbo izrekó veščaki, zavedajoči se domnevane svoje nezmotnosti. Razodel mi je gospod Veselin, da je bilo leku, najdenemu pri Pavličevih, primešano vonjavo eteriško olje. To pa je sčasoma izpuhtelo, ker je bila steklenica večkrat odmašena, sicer pa zamašena z navadno pluto in ne, kakor bi moralo biti, s steklenim zatikom, kakeršen je bil prej na steklenici. Izročil mi je na tem listu imé tistega parfêma in v tej stekleničici tudí nekaj njegovih kapljic. Tri kapljice naj se kanejo med lek, in takoj zadobí prvotno vonjavo, slično pruski kislini, in prejšnji grenkasti ukus. List in parfêm podajam slavnemu sodišču ter prosim, da se zločinstva sumnjiva tekočina iz nova preišče po drugih veščakih, ker dosedanjim je bila nje sestavina prenova. Dovoli naj se tudi, da pri tej preiskavi sodeluje obtoženi gospod Veselin, izumitelj tega leka. Končno naj še opomnim, da

sem na tem mestu pred slavnim sodiščem izpil ta lek, popolnoma uverjen, da ni strupen, in da proti možnemu otrovanju nisem rabil nobenega pomočka. Gospoda veščaka mi morata sama potrditi, da bi sedaj ne stal na tem mestu zdrav in trden, ako bi bila v steklenici, iz katere sem pil, pruska kislina; in da proti takó silnemu in naglemu otroválu ni nasprotnega strupa, ki bi me takoj raztroval. Moja zagovorniška gorečnost pa tudi ni takó strmoglavasta, da bi, branèč tuje življenje, zaigraval svoje. —

Zagovornik še ne séde, kàr se oglasi prvosedeči porotnik, ne izprosivši si besede: — Da zmaga pravica zoper zlobo in nevednost, bodi tudi meni, preprostemu krojaču, a danes gospodu porotniku, dovoljeno izreči, da je tista strupena vodica takisto meni teknila prav dobro. —

Predsednik vpraša nejevoljen: — Kakó ste se pa vender vi — krojač, kakor pravite — tolikanj ojačili, da ste izpili sok, o katerem ste po okoliščinah morali soditi, da vas utegne takoj usmrtiti? —

Porotnik ga zavrne: — Tudi mi, preprosti krojači, nismo brez srčnosti, zlasti kadar gré za pravično reč. Ta gospod Veselin, ki je ravnokar stal tukaj pred mano, ponujal mi je včeraj ta strup, da ga pokusim. Pokušal ga je sam brez vidnih posledkov, in napósled sem ga pokusil tudi jaz. Za to pokušnjo mi je gospod plačal pettisoč forintov. Takó sem pridobil lepo vsoto denarja in hkrati prepričanje, da je ta lek prav koristna iznajdba. —

— Kaj vam je rekel gospod, ko vam je dajal tisto vsoto, dôkaj veliko za vaše razmerje? —

— Nič drugega nego to, naj kakor porotnik uvažujem takisto vse okolnosti, ki govoré za nedolžnost obtožene ženske, kakor okolnosti, ki govoré za njeno krivdo. To sem mu obljubil. Da bodem takó ravnal, to sem danes tudi prisegel. Podarjena vsota mi torej ne bode omajala poštene vesti, dasi sem ubožen krojač. —

Predsednik opomni z resnim naglasom: — Ali vam ni očitala vest, da ne smete vzprejemati darov gledé na častni svoj porotniški ured? —

— Oprostite, gospod predsednik! Dar sem prejel zató, da nepristranski opravljam svojo službo. Vi ste se pa danes zarotili svoji soprogi, nam porotnikom takó zasukati posnetek obravnave, da bode zatoženka naslikana bolj črna, nego je res; sicer vam milostiva gospá ne kupi novega svilnatega klobuka. To sem čul na svoja ušesa, in kar pravim, to je res! —

Porotnik počasi séde, nesoč samozadovoljive poglede nad sodniki in poslušalci. Predsednik ostro pokara brbljavega krojača. Drugi porotniki kličejo vsi vprek, da so tudi oni prejeli drage darove, da bi pravično sodili. Poslušalci mrmrajo in glasno govoré. Državni pravdnik govorí s povzdignjenim glasom, da se širi po dvorani čuden, omotičen sopar, ki opojno vpliva na možgane porotnikov, dà, celó na predsednikove živce, in da ni možno obravnavati dalje. Sodni vratar, ki naglo prisopiha pred sodno mizo, pa izjavi, da je ravnokar v sodno hišo stopil nadsodiški načelnik.

Seja se prekine. Sodni stražniki vzemó Cvetáno - médse in jo odvedó. Sodniki odstopijo. Porotniki se razidejo. Poslušalci pa tiščé k vratom, grdo tožèč, da se jim je pokazil dan, ki je obetal toliko zanimljivostij. V dvorani ostanejo samó stoli, mize in klopi kakor vselej, kadar se završé kazenske obravnave. No, danes je notri ostalo nekaj novega. Na temeni visoke železne peči stojí po konci literska čutarica od zelenkastega stekla, zamašena s steklenim zamaškom in zapečatena. Na videz je prazna, tičí pa v nji pravcati gospod Samorad Veselin. Gledal je že nekoč ljubljeno Cvetáno raz peč, zakaj bi je danes ne s prav takšnega sedišča? Ondaj je bila Cvetána v nevestinem sijaji in pred njo je bilo odprto nebó srečnega zakona; danes je vdova, obtožena zavratnega umora, in pred njo se odpira pèkel sramote in grozne kazni. Ondaj je bil Samorad sloboden, v sanjah krasne bodočnosti in svest si pomoči mogočnega Abadona, danes pa čuti prav tistega duhá kruto mogočnost: teló mu je vzeto, in tisti lev, na katerega mu je navezana duša, tičí v tej čutari, da se ne more geniti. Slobode svoje se mora bati, ker tudi nad njim visí krvnikov meč in teralice ga iščejo v domovini in tujini. Tiste sanje o krasni bodočnosti pa so se izpremenile v prokletstvo kèsa in obupa. —

Naj povém, kakó je prišel Samorad v stekleno ječo. Čitali smo na konci desetega poglavja, da je Samorad odklonil nadaljno svarjenje duhá, ki mu je pokladal na srce, naj se odreče Abadonu in njega pogodbi. Ko blagi duh odide, prisede Abadon prijazno k Samoradu pod oreh, in izpregovorí:

— Sanjavi duh, ki te je ravnokar nadlegoval, ličen je prav tebi. Ti si gledal površino svoje domovine za poznih stoletij in tratil dragi čas, brezosnovno motrèč novo državo azijskih rodov, ki nekoč ustrahujejo grehotno Evropo. Za kazen te nepremišljene radovednosti si videl okameneli kip najpodlejšega človeka, ' in ta je pravnuk tvojih pravnukov. Tvoj svarilec pa ti je polnil ušesa s trditvami, da svet napreduje in da bodo nastopna stoletja blažja in srečnejša od seda-

njega. Pokazati sevéda ni mogel ničesar, dasi je trdil, ka je jakši od mene. Toda še toliko ni imel oblasti kakor moj Plahtalič in tisti genij Vélike Azije, ki sta ti svoje trditve kolikor toliko dokazovala z živimi podobami. Čudaka sta ti in tvoj svarilec. Evropske omike napredek ali pogibelj v poznih stoletjih vama je tolikanj segel do srca; tvoja blagost, tebi najbližja stvar, pa te ni zanimala prav nič, in pridobil nisi niti nauka niti koristi, odkar si se iznebil telesne teže. Ta tvoj svarilec te ni obogatil še za jedno idejo ali izkušnjo ne, samó od mene te je odvračal, védel pa ni, kdo me bode potlej nadomeščal . . . Ne misli, da te hočem trpinčiti, ako ti predočujem vsoto tvojih dosedanjih bedastih činov, ali — kakor človek pravi takó lažnjivo kakor blagorečno — sedanjo tvojo usodo. Nečem ti očitati, kar se ne dá popraviti; ampak poučiti te moram o tem, kar ti bode na razvalinah minulosti v srečo za prihodnje dni; obuditi moram v tebi zanimanje za tvojo osebo sámo. Ti pa odloči, kaj ti bolj hasne, ali moj pozitivni nauk ali tistega sanjača negativno svarilo . . .

Nekdaj se je malo potrebovalo za človeško blaženost. Človek je bil blažen, če ni ničesar zahteval od sreče, če je izmed človeških potreb poznal samó prirodne in nujne, če je krotil svoje želje in se vedno ravnal po tem, da življenje ni uživanje, ampak vedno pripravljanje na neizogibno smrt. Dolgočasna blaženost, ki je zgolj negacija, vedno zatajevanje samega sebe! In ako bi vsi živeli po Prešérnovem reku: »De sréčin je le tá, kdor z Bogomílo up sréče únstran grôba v pèrsih hráni«, skoro bi izginil ves človeški rod in nadzemeljski duhovi bi morali pogrešati zabave s tragikomedijo, ki se igrá na odru človeške zgodovine. Takove starokopitne teorije o človeški blaženosti so bile morebiti na srci tvojemu svarilnemu duhu, ko te je odvračal od mene. Toda človeška blagost v sedanji dôbi splošnega napredka in procvita zahteva nekaj več in vsaj nekaj pozitivnega in bistvenega. Odpreti ti hočem oči, kakó ti je doseči táko istinsko blaženost. Ti pa sodi in potlej odloči . . . Temelji tvoje blagosti, kakor vsega tvojega bitja, ti so osebni in zunanji. Osebni temelj si ti sam, ves, kar te je: »Zdrava duša v zdravem telesi.« To je najvišja blagost na zemlji, ki daleč preseza vse druge dobrine. Jaz in moji duhovi ti bodo v tem neprecenljivo koristni. Mi poznamo boljše leke za brambo proti smrti nego tvoj Rudovar; branili te bodemo bolečin in opasnih slučajev ter negovali tvoj život, da ti nekoč v poznih letih smrt ne bode jadna ločitev od svetá, ampak brezbolesten prestanek življenja. Mi ti bodemo takisto bistrili duhá, odpirali vire modrosti, kakeršnih ne podá človeška knjiga in izkušnja, in te naslajali z zabavami, katerih ne za-

sledujeta stud in žál, to je z zabavami vede in spoznave. Takó bodeš resnično blažen. Zadoščal bodeš samemu sebi, in tvoje duševno obzorje bode gorostasno vzvišeno nad težnjami in marnjami povprečnih človeških hodničnjakov in krtinoplezalčkov . . . Zunanji temelj tvoje blaženosti je vse, kar je zunaj tebe, s čimer moreš vladati in razpolagati: to je tvoja imovina in zlasti denar. Človek ima veliko potreb; tebi je odkazano življenje med svojci, med omikanimi ljudmi, in njih šegam, celó predsodkom se ne moreš odtegniti. Ako sedaj po Dijogenovem vzgledu iščeš modrijanske svoje blaženosti v sodu brez dnà in ljudij, vrednih tvoje družbe, s svetilko za belega dné, gotovo te vtaknejo v najbližjo blaznico. Dobavljati si moraš vse potrebščine za svoj život, za obitelj, za zahtevke svojega stanú, za navadni blišč, za prijetnost in ugodnost. Za to vse potrebuješ denarja. Samó denar se more vsekdar izpremeniti v predmet tvojih raznih potrebščin, ki se vedno menjavajo. Denar rabi za vse potrebe in je torej najboljše blagó, dobrina sáma na sebi. Bogastvo ti je zaščitje proti bedi in nezgodam, ki preté od vseh stranij. in proti težavam starosti, ko jame pešati duševni kapital. Kdor je ubog, mora neusmiljeno čutiti »trojno gorjé« pesnika Simona Jenka; bogatin pa je prost vseobče človeške tlake. Vsako jutro smé reči: »Ta dan je moj, gospodar sem svojih močíj in vrlin ter smem slobodno javljati svoje misli in svoje prepričanje.« No, moji duhovi so ti tudi v tem oziru prevažni pomočniki. Res imaš že nekaj imovine in tudi nekaj ved, ki ti pridobivajo bogastvo. Ali to vse je malenkost proti temu, kar ti bodo sipali moji duhovi v naróčaj. Napotili te bodo na plodonosne iznajdbe; pri podjetjih, kjer gré za velike imovinske vsote, narekó ti, kdaj je denar vtekniti in kdaj umekniti, odpró ti bogate žile premoga in dragih kovin v zemeljskem drobu in razkrijó ti zaklade, nakopičene iz davnih časov. Takó bode osebna tvoja blaženost ojačena in obstražena z velikim bogastvom . . . To oboje bi zadoščalo za blaženo življenje; vender človeška nrav, ali pravše, slabost, zahteva še nečesa več: nekaj prav za prav nepotrebnega in celó često kvarnega. Saj véš, kakó se vsakdo v srci veselí tuje hvale, najsi ni zaslužena; in kakó ga peče tuja graja, najsi je upravičena. Opazoval si že, kakó je marsikdo žrtvoval velik del svoje osebne udobnosti in slobode in velik kos svojega imetka jedino zató, da si je pridobil priznavo in odliko — nestalno, izpremembno sodbo — drugih ljudij, često malovrednih vrstnikov. Ta nepotrebna potrebščina je čast in slava, da ne govorim o poštenji. Zakaj poštenost ima vsak človek, vsakdo jo do cela priznava vsakomur, in paziti je samó na to, da je ne izgubiš ali prevrneš v

sramoto z nepoštenim dejanjem. Čast in slava je nekaj posebnega — v resnici nečimerna reč, vender glavno živílo prirodnemu človeškemu svojstvu gizdavosti, oholosti in napuha. Saj celó tisti ni brez napuha, kdor se ponaša s ponižnostjo ali z zaničevanjem ljudske hvale. Bolj brezpameten nego blažen je res, kdor svoje blaženosti ne išče v sebi, nego zunaj sebe in kogar bolj osrečuje ljudsko mnenje nego zavest svoje vrednosti; zlasti če pomisliš, kakó neosnovano je često ljudsko mnenje, kakó narejajo táko mnenje često bedaki in podli značaji in kakó rado in brez dokazov se verjame vsaka ogrda tvoje osebe, dočim se mora vsaka tvoja vrlina strogo dokazati, premer jo verjamemo. Vender, tudi to brezpametno svojstvo se mora utolažiti, da je človek srečen! . . . Čast: visoko dostojanstvo, imenitni naslov, red ali križec na prsih, to vse veljavi možá, to blestí v očéh velike množice, katera sodi, da je res odličnjak, kdor je odlikovan. In ta množica nikoli ne vpraša, kakó mrzlo ali toplo srce ti bije v odlikovanih prsih in kakó podle misli ti lazijo v ponosni glavi. Sósebno redovi so izvrstna iznajdba vpričo starih časov, ko so se zasluge plačevale in usluge darovale s težkim, suhim zlatom in velikimi graščinami. Tudi do teh raznih častíj ti odpró moji duhovi razna pota. Bogastvo, katero ti bode dano, častno je že sámo na sebi in za plezanje kvišku prikladnejše nego velike duševne zmožnosti. Z velikim bogastvom se utegneš pridružiti denarstvenim mogotcem, delovati z denarno silo in vplivati na národe in njih vlade po načinih, kakeršne uporabljajo takovi denarstveniki, in celó po bolj prekanjenih, kakeršnih te naučé moji duhovi. Vedno še veljá rimskega Juvenala slôvo: »Dat veniam corvis, vexat censura columbas«; vedno še leží svet na tleh pred zlatim teletom kakor v starodavni dôbi, in v priznanje tega malikovanja ti bodo naslovi, odlike, celó plemstvo, ne da bi trebalo, da se pojudiš. Ako te bode mikalo, udaš se tudi državniški umetnosti. Ondu ti bode poleg bogastva pomagalo tudi to, da nisi veleum. Mož visokih duševnih zmožnostij je premalo gladek, presamosvoj. Jednako zmožni ga črtijo kakor tekmeca in ga tudi izpodrivajo z neplemenitimi pomočki. Menj zmožni ga zavidajo, ker se bojé preziranja; in velika duševna zmožnost jim je predrznost, ki se mora zavračati. S sijem bogastva, s prijatelji, katere ti pridobiva tvoje zlató, z laskavo priljudnostjo, ki stane samó prazne besede, in z oskromnostjo, ki prikriva tvoje duševne zmožnosti, lahko splezaš do častí in dostojanstva velikega, vplivnega možá; in če zatajiš ideale svoje mladosti ter prirodno ljubezen do svojega jezika in národa, hvaljen bodeš kakor razsvetljen vzornik; zakaj vzpel si se do višjega človečanskega obzorja in očistil

svoje mišljenje od tesnosrčnega neplodnega sanjarstva. Če bodeš parlamentarec, naučé te moji duhovi govoriti dvojnoumno, da bode prav na dve strani, in brezbarveno, da bode najbolj prav tebi; in če bodeš visok državnik, narekovali ti bodo breznaglasne in nejasne govorice, s katerimi bodeš odeval svoje misli, in na jezik ti polože o pravi priliki diplomatiški dovtip, ki se izpremení v »krilat rek«, ako bode hladilen kakor limonada in ne žgoč kakor blisek iz ust veleumovih . . . Kdor ima čast, želi si tudi slave. Slava biva visoko nad častjó in se pridobiva jedino s čini, ki se ne pričakujejo od navadnega povprečnega človeka. Poštenje in častí ti prestanejo s smrtjo, slavo pa smemo imenovati nesmrtno, in najdlje traja slava, katero doséžeš stoprav po smrti. Nahaja se pa tudi puhla slava, in res je, kar je dejal modrijan, da je marsikdo slaven, dočim je zaslužil drug, da bi bil slaven. In res je, kar je rekel drug modrijan: »V svetišči slave bivajo nekateri mrtvi, ki niso bili notri, dokler so živeli, in nekateri živi, katere pa največ iz svetišča odnesó, kadar so umrli.« Slavo pridobiš z izrednimi čini in z izrednimi umotvori. Pri obeh pridobitvah so ti moji duhovi na razpolago. Velikanske dobrodelne ustanove, epohalne iznajdbe, na primer živeža, kakeršnega si videl v novi evropski državi, ali cenega kuriva od vode ali od ujetih solnčnih žarkov, ali iznajdba stroja, s katerim se v vojskah ljudje pokončujejo grmadoma, najdba nove prirodne sile: to vse so slavni čini. S takimi čini najprej dospeš do slave, ker vsakdo lahko spozná njih dobroto in veličavo. Še v življenji se ti ovije lovorika okolo čela in postavi bronast spomeník; dasi je tak spomeník kočljiva reč. Zavisten kritik nemara poreče, da si spomeník sam plačal, ali pa, da so ljudje zatorej takó hiteli s spomeníkom za tvojega življenja, ker so se bali, da ga ne dobiš po smrti. Záte je taka slava, katero čutiš že v življenji, boljša; nekaj imaš od nje. Vender višja je slava iz slavnih umotvorov. Prva slava počasi gine. Tvoja ustanova ostane, tvoja najdba ali iznajdba bode še imovina in dobiček vseh ljudij; ustanovitelj in izumitelj pa se pozabi, ako imena ne ohrani zgodovina. Druga slava pa živí, dokler je ohranjen slavni umotvor, kakor na primer sluje Homer še danes, dasi ni gotovo, ali je sploh kdàj živel. Taka slava doletí samó genijalno glavo, kakeršne nimaš. Tudi moji duhovi niso umetniki, ker umetnost je zgolj človeška last; tudi niso modroslovci, ker svoje praktične modrosti, katera je nadčloveška, ne morejo urediti v sóstav, kakeršen bi prijal človeškemu razumu. Vender ti pomorejo tudi k tej najvišji, neumrjoči slavi. Moji duhovi poznajo slovstva vseh jezikov in národov. V jezikih, menj znanih še omikancem, v pozabljenih knjigah, v plevah neslavnih

pisateljev ti poiščejo izborne, visoke misli. Te misli, davno povedane, toda za omikano Evropo nove, bodo tvoji izvirniki. Taka zlata zrna bodo moji duhovi razbrali, nanizali, razklepili na dolgo in široko, kakor se sploh ravná z zlatom, in okrasili z divnim reklom in zlogom. Saj véš, da je glavna reč, kakó kàj poveš, in ne, kaj povéš . . . Tvoje delo izide kàr v dveh, treh jezicih. Moji duhovi bodo zatrobili slavospev, moji kritiki bodo prevpili zavidljivce, ki nalašč hvalisajo slabe umotvore, da zatemnjujejo resnično dobre, takó zvani omikani krogi, ki največ mislijo po tujih razlogih, in zlasti tisti knjižji molji, ki čitajo vedno in toliko preveč, da ne morejo nikoli prebaviti književne svoje hrane, strmeli bodo o izvirnosti in globini tvojih mislij in o krasnem, plemenitem jeziku, s katerim se dičijo. Takó bodeš zvečer legel spat, in ko jutrodan vstaneš, onda si slaven veleumnik! Nič ne dé, ako pozneje, želèč prekositi samega sebe, spišeš kàj slabšega ali prav slabega. Kadar je tvoja slava ukoreninjena v ljudskem mnenji, nihče ne bode takó predrzen, da bi, trgajoč tebi lovorov venec raz čelo, izpostavljal samega sebe kamenjanju tvojih hvalilcev. Potomci bodo sicer bolj nepristranski sodniki od naših vrstnikov, in nekoč po tvoji smrti utegne vstati strog učenjak, ki neovržno dokaže, da si posnemal srako, ki se je šopirila s pavjim perjem; ali tudi to nič ne dé. Spal bodeš tedaj pod hladno gomilo, in najsi na nji zanamci razgrajajo še toliko, tebe ne predramijo . . . Takó ti podelim zdravje telesa, modrost in učenost, neizčrpno bogastvo, sijajne častí in večno slavo: vse najvišje blagosti človeške. Povrhu ti dovolim zopet piti vode in se odrečem tistim štirim uram tvojega spanja. Ti mi za vse to ne oddaš ničesar, samó svečano mi še zatrdiš, da ne bodeš več poslušal tistega sanjavega duhá, ki je hotel razrušiti najino družbo. To novo pogodbo bodeva dogovorila in svečano potrdila, kadar bodeš zopet cel in svoj duh v svojem telesi. Sedaj ti je pa na voljo dano trezno premišljati, predno se odločiš; zakaj jaz ne silim, celó niti ne prigovarjam . . . Vém, nekaj te ustavlja, da bi segel po mojih darovih. To so malenkosti; žàl, prav ob malenkostih se često spotikajo vzvišene težnje. Tvoje malenkosti so prirodna ljubezen do národa in slučajna ljubezen do Cvetáne; zgolj ljubezen, katera je najhujša nasprotnica blaženosti vsakega zemljana. Vsaka ljubezen je neopravična žrtva človekovih koristij, takó tudi národna. Svoj národ, svoj jezik ljubiš z vsem idealnim ognjem, in kaj ti vrača národ za to ljubezen, najsi je požrtvovalna? Nemara ne več nego z žalnimi izkušnjami pridobljenega dokaza, da so vse človeške zveze realne in da vse težé za gmotnimi koristimi. Sebi najbližji, najpotrebnejši, jedino

zvesti pomočnik si vedno ti sam, in zatorej si sam sebi vedno več vreden nego vsi tvoji slučajni rojaki. Čemú torej ta gorečnost do jednega samega národa? Ako si to ljubezen ohladiš v srci, bodo te nekaterniki, namreč zavedni narodnjaki, pač grajali in celó zaničevali; vender, če si visok dostojanstvenik in bogatin, zaničevanje tvojih rojakov ne bode sezalo gôri do čaščenja tvojih hvalilcev in do vpliva tvojih prijateljev. Ako ti je pa taka nižavna mržnja nekaterih narodnjakov venderle menj prijetna nego njih hvala, onda si tudi lahko pomagaš. Dočim se leskečeš v visokosti in v odlikah, čuti se národ samega sebe čaščenega, da ima takovega sina, ako se lē o posebnih prilikah — nikar ne prečesto — milostno ozreš na svoje rojake in jim oprezno podariš drobtinico z bogate mize svoje. Tvoji rojaki, dobre duše, zapojó ti takoj slavospev iz radostno iznenadejanih src, in njih hvaležnost visoko prekosí tvojo dobrotnost. Takó moreš, ne ponižavši sebe, doseči z majhnimi pomočki velik uspeh pri svojih rojakih. In ljubezen do Cvetáne? Bodisi. Ženstvo je lepo, ali posamezne ženske so venoče cvetice. Imej Cvetáno; ljubi jo takó idealno, kakor še noben pesnik ni opeval ljubezni; vender se ne bodeš mogel izogniti spoznanju, da Cvetána ni ideal, ampak ženska. Kadar se je naveličaš, kadar ti bode na poti v tvojih težnjah do častí in slave, onda ti tudi pomorejo moji duhovi, in to po imenitnih vzgledih takó, da se zakonu ohrani vsa čast, tebi pa vsa prostost v tvojem delovanji. — Ko govorim baš o Cvetáni, naj ti povém, da se bode jutrodan odločevala nje usoda. Ščitil in branil jo bodem pri končni obravnavi, kakor imava besedo. Vém, da bi ti po tolikem času zopet rad videl Cvetáno, in tega veselja ti ne morem odreči. Utegneš pa pri obravnavi učiniti táko bedastočo, da razdereš ves moj trud. Zatorej naredim takó, da bodeš Cvetáno sicer gledal z lica v lice, da bodeš čul in videl vse, kar se bode godilo, da se pa sam ne bodeš mogel ne geniti ne oglasiti, dokler ni obravnava zvršena. Takó mora biti, da je v prid tebi in Cvetáni. —

Po tem dolgem govoru, ki pa je bil daljši, nego se tukaj čita, ker je Samorad na to očito priporočanje kosmatega materijalizma in golega egojizma trdil marsikatero nasprotno misel, zvršil je Abadon brez odloga vse, kar je namenil bajè v Samoradovo korist. Potegnil je iz žepa čutaro, segel po Samorada, potlačil ga k tlòm, stisnil ga s pestjó in zmašil v steklenico. Ko to trdo zatakne in zapečati, prenesó jo služni duhovi takoj na visoko železno peč v obravnavni dvorani.

Takó je prišel Samorad včeraj v stekleno ječo. Danes pa je bil najpaznejši poslušalec nenavadne obravnave, ki se je ravnokar prekinila takó iznenada. —

Ko so Cvetáno odvêdli in se je dvorana počasi izpraznila, zaželel si je tudi Samorad' slobode ter klical Abadona in služne duhove, toda zaman. Za kake pol ure prideta dva sodna slugi dvorano snažit in okna odpirat; bila sta očanca Kajetan in Avguštin.

— Kàj takega še nisva učakala, kar opravljava to hišo, pravi Kajetan továrišu. Gospoda predsednika je prizadela taka omotica, da smo ga komaj oživili. Sedaj se bode vender dal vpokojiti, skrajni čas je že. No, prava sreča je, da ni prišel nadsodiški načelnik, kakor so bili zagnali prvi hrup! —

— Čudno je pa vender, odgovorí Avguštin, da je Binkoštnik, ko je ob navadni uri gledal skozi okno, prav razločno spoznal načelnika, da ga je potlej videl tudi v veži, da ga pa ni videl nihče drug. Povsod so ga iskali, povsod vpraševali, ali nihče ga ni videl, in vsi pravijo, da se sedaj zdravi nekje gôri na Koroškem. —

— Vender skoro pride. Ali bode to grom in strela! Toda midva se ne bodeva tresla, kakor se tresejo drugi že sedaj! —

— Ali si videl, kakó sta ušla ónadva naši pravici? —

— Sevéda sem videl, saj sem stal na dvorišči nasproti vélikim vratom. Tisti Veselin je izginil, nihče ne vé, kakó in kam, ko je stopil iz dvorane. Potlej so stražniki, kakor po navadi, v vežo privêdli tisto gospó Pavličevo, ne slutèč ničesar hudega. Pred vélikimi vrati je stala tista kočija, v kateri se je bil po trditvi Binkoštnikovi pripeljal nadsodiški načelnik. V veži pri vratih sta stala dva možá, oblečena kakor strežnika; trije možjé, oblečeni kakor uradni sluge, pa so tiščali občinstvo nazaj in delali prostor za izprevod gospé Pavličeve in stražnikov. Odkod je prišla ta petorica, ne vé nihče. To so bili bržkone preoblečeni razbojniki. Ko pride gospá k vratom, vstane kakor iz tal tisti Veselin. Strežniki in preoblečeni sluge primejo stražnike od zadí, da se ne morejo geniti. Veselin in gospá smukneta skozi vrata v kočijo. Lopovska petorica vrže stražnike ob tlà, skoči skozi vrata in jih zaklene od zunaj. Kakó so vratarju izmeknili ključ, ne vém. Predno smo potlej dobili drugi ključ, kar v splošni zmedi ni bila lahka reč, izginili so vsi lopovi, Bog vé kam. Tisto lepo kočijo s črnimi konji in s črnimi strežniki, kakor jo je Binkoštnik popisal nadrobno, videli so ljudje hkrati na štirih raznih krajih hitečo iz mesta. Zunaj mesta pa ni bilo sledú o taki kočiji. Sedaj so udarili na brzojavno žico, pa ne verjamem, da bode kàj uspeha. Nekateri pravijo, da je tukaj delovalo veliko denarja; jaz pa pravim, da je prišel sam zlódej po ónadva, ker neče, da bi umrla skesanega srca na naših vešalih. Gotovo sta že v peklu! —

Slugi še razmišljata o tej dogodbi, potlej se lotita snaženja. Kajetan méni, da bode nekaj grošev stavil v loterijo. Avguštin se srdí, da vse vedeževalke in vse sanjske knjige za take izredne slučaje ne vedó povedati pravih številk, vender bode stavil tudi on. Samorad na peči pa pričakuje, da se zapazi njega steklenica; ali zime tedaj ni bilo. Kdo bi se torej oziral na peč?

Samorada do drugega jutra nihče ni motil v sanjavem dolgočasovanji. V drugo jutro je bila zopet obravnava. Sodniki, javni obtožitelj, zagovornik in porotniki so bili nove osebe, poslušalci pa od prejšnjega dné. Obtoževani so bili Samoradovi hlapci, ker so tisti večer po svatbi in smrti Petra Pavliča namerjali usmrtiti svojega gospodarja. Skesani možjé, sicer poštenjaki, opravičevali so se, da so imeli samó volkodlaka pred seboj; da jim je bila prava dolžnost umiriti truplo svojega gospodarja, da bi ne hodilo nazaj med ljudi; in da se truplo vpokojí samó takó, ako se mu prebode srce. Vender so bili hudo obsojeni na žalost Samoradovo, ki je menil, da niso zaslužili kazni, ker jim je vraža toliko zmešala možgane, da v svoji nakani niso mogli spoznati hudodelstva.

Dvorana se zopet izprazni. Kajetan in Avguštin novič nastopita z metlo in brisalko. Govorila sta, da se o Veselinu in gospé Pavličevi ni še nič pozvedelo, in zopet se nista ozrla na peč in na steklenico na nji.

Porotne obravnave so trajale še nekaj dnij. Na zatožno klop sta sedla tudi zakonska Ivan in Bara Jaroslavič, zatožena, da sta gorenjskemu tovorniku prikrivala najdenih tisoč forintov njegovega denarja. Ivan Jaroslavič, sicer jako poštena duša, opravičuje se, da ničesar ni našel, ničesar prikrival, da je pa moral molčati, ker mu žena Bara kàr zbolí od razdraženosti, ako ji kàj oporeka. To potrdijo vsi sosedje. Bara se opravičuje živahneje, in vidi se ji, da je ženska krepkih živcev. Okrajšan posnetek nje besedovanja je tá-le: — Ta tovornik, ki ima lice takó pošteno, srce pa takšno, kakeršno pozná samó Bog, ni prav nič oškodovan. Listnico, katero sem mu pokazala, vrgel je sam na cesto; saj je bila takó malo vredna, da bi se niti mladi cucki ne hoteli igrati ž njo. Res mu denarja nisem dala tisti večer. Da sem mu ga vrnila takoj, ko sem ga našla, gotovo bi mi ne bil dal niti solda najdenine; saj ga dobro poznam. Hotela sem to reč objaviti pri sodišči, da dobim svojih sto forintov. Zjutra potem je bila dražba Ivanovega posestva. Šla sem k sodišču, da otmem možev dom sebi in svoji deci in da tovorniku vrnem najdeno vsoto. Ali je bila krivica, da sem najprej skrbela záse in za deco in da sem od tovornikovih

denarjev za varščino pri dražbi vzela tistih sto forintov, ki mi pristojé po postavi? To bi bila storila vsaka mati! Précej po zvršeni dražbi bi bila na sodno mizo položila ostalih devetsto goldinarjev, ki gredó tovorniku nazaj. Toda prehitel me je, in jaz sem takoj, ne odlašajoč, ne tajèč, dala iz rok ves denar. Čemú sem vzela s seboj vseh tisoč forintov, ako nisem imela poštenega namena, da dam iz rok, kar ni moje? . . . Kakó drugače pa je mene oškodoval ta mož, ki ima takó pošteno lice? Mojega Ivana dom je bil cenjen na tisoč forintov, vreden je bil pol več. Ta tovornik ga je izdražbal za slepih tristoinpetdeset goldinarjev, ko jaz nisem smela dalje dražbati. Nekdo je hotel potlej sodno ponuditi višjo ceno. Tovornik mu je stisnil sto forintov v roko, da je miroval. Samó za slive je iztržil štiristo forintov, sedaj pa je prodal zemljo za dvanajststo. Moj mož mu je pa še vedno dolžan okolo sto forintov, ker terjatev s kupom tristoinpetdeset forintov ni bila popolnoma pokrita. To je tudi v nebovpijoča krivica! Stari dolg je bil že trojno plačan pred dražbo. Plačevala sva obresti po deset od sto, potlej malone jednoliko za dobroto, da je obetal čakati; prodajati sva mu morala vsakoletni vinski pridelek po ceni, kakor jo je naredil sam, z namečkom, kakor ga je zahteval sam; in pri računu nama je vselej utrgal, kolikor se mu je zljubilo. Sedaj sva moj Ivan in jaz v ječi, najina deca ob beraški palici, ta poštenjak pa ne bode kaznovan. —

Nič niso pomagale besede in solze. Ivan in Bara sta bila obsojena. Smilila sta se Samoradu tem bolj, ker je bila uprav njega radodarnost vzrok njiju nesreči. —

Minilo je nekaj dnij brez obravnav, in še vedno se ni nihče ozrl na steklenico vrhu peči. Celó strogi, nad vse natančni gospod predsednik ni pogledal na peč, kadar je po svoji navadi hodil v dvorano vohat, ali nemara ne kadé tam smodek mladi pravniški vajenci, kar jim je bilo ostro prepovedano. Nova obravnava, toda ne pred porotniki, podala je Samoradu kratek pretrgljaj v mnogodnevni jednoličnosti. Ali tudi ta obravnava, kakor vse dosedaj opisane, pomnožila mu je samó žalost in gnjev. Sédel je na grešniško klop Cvetánin vratar Miško, zatožen, da je gospodu Petru Pavliču ukradel uro žepnico. Miško je govoril po pravici, da mu je tisto dragoceno žepnico podaril gospod Veselin in da on sploh ni mogel krasti, ker je ves dan, ko so bili drugi pri poroki in pri pivu, vrataril v svoji célici in ondu celó obedoval sam záse in proti navadi drugih dnij. Odgovorilo se mu je, da so tudi gospoda Veselina šele po smrti Pavličevi videli v dvorci in da ga nihče ni videl poleg gospoda Pavliča. Napósled se

pa še oglasi javni obtožnik: — Ako ti je Veselin podaril takó drago žepnico, gotovo bi ga jutrodan po svatbi ne bil izdal orožnikom. Takó nehvaležen vender nisi! —

To je odločilo, in Miško je bil ostro obsojen, na žalost Samoradovo, ki je bil kriv tudi te obsodbe. Rad bi bil Samorad zvédel, ali bodo kaznovani tudi tisti svatje, ki so v svatovski dvorani cekine pobirali v svoje žepe, dočim so drugi mrtvega Pavliča oživljali, in tisti lopovi, ki so mu zapalili pristavo. Toda te rečí niso prišle na vrsto.

Peto jutro po Miškovi obsodbi so se požigali listi nekega zaplenjenega časopisa. Stari sluga Kajetan, véšč temu poslu, zakuril je grmado v peči obravnavne dvorane. Gospod predsednik pa je, kakor mu vest ni dopuščala drugače, osebno nadziral požiganje prepovedanih besed in strogo pazil, da ne uide košček grešnega popirja strahujočemu plamenu. Ko slastno gleda v ogenj, ki uničevalno izvršuje ukaz sodne oblasti, začuje se iz dvorane močen pok in cvenketanje ubitega stekla. Predsednik strogo pogleda, Kajetan odhití v dvorano. Tam uzrè pri peči kosce raznesene steklenice in možá, ki si razteza in vzravnava ude. Kajetan, nekdaj srčen vojak, skokoma plane na sumnjivega tujca. Tujec mu izgine izpod rok, Kajetan telebne na tlà in si hudo rani nos ob steklenih čepinjah. Na ta ropot stopi tudi predsednik v dvorano in začuje iz ust preplašenega in krvavečega sluge, kakšno peklensko čudo se je zgodilo. Predsednik strogo opomni, da je Kajetan zató videl pošast, ker se je zopet napil žganja. Toda stari Kajetan ne požrè take graje, ampak se naglo odreže: — Da dobivam táko plačo kakor gospod prezident, pil bi muškatélico, ali ob svoji ubogi mezdi si smem privoščiti jedva malo žganja. Pa kaj bi tisto — meni je ušel človek ali duh, ki je morebiti nedolžen; učenim gospodom pa sta izpod rok izginila dva morilca! —

Molčé kurita dalje predsednik in Kajetan, Samorad pa plava visoko v zraku proti domačemu Zagorju, hvalèč našo dôbo, da še ni odpravila konfiskacije časopisov. Tam v Zagorji najprej poseti domači dvorec. Vse je zaklenjeno, in na klicanje se ne oglasi živa duša. Znani ljudje, ki jih ogovorí na cesti, niti ga ne vidijo in ne slišijo. Potem se napoti na Cvetánin dvorec, da tam pozvé veselih ali žalostnih novic. Ko stopi na dvorišče, začuje živahno pikapokanje mlatičev na skednji in ugleda, kakó se valí dim iz grajskega dimnika. Pohití v dvorec. Vse sobe so zaklenjene. Pohití v kuhinjo. Ogenj je pogašen, in človeka, ki je moral ravnokar pískre pristavljati k ognju, ni môči priklicati. Gré na skedenj. Tam ležé snopje in cepci na tleh, pa nijeden mlatič se ne prikaže in ne odzove glasnemu klicu.

Uvidevši neuspešnost vseh naporov, séde Samorad v perivoji za dvorcem v senco košatega drevja, kjer je nekoč s Cvetáno sedeval srečne srčne ure; in tam se brezvoljno udá mislim in slutnjam, ki so ga trapile vse dni po Cvetánini kazenski obravnavi. Vsi vémo, da Samorad takisto ni iznajdljiv v mislih, kakor ni trden in preudaren v svoji volji; vender moram povedati vsaj nekaj, kar mu je rojilo po glavi. Čimdalje bolj je bil uverjen, da je Abadon namenoma takó vplival na obravnavo, da Cvetáne napósled niso smeli ne obsoditi ne oprostiti. Čemú je podaril nje zalvi veliko novcev, ko jo je mogel drugače prisiliti, da izpové resnico? Čemú je storil to stoprav zadnji dan pred obravnavo? Čemú je dal pri obravnavi dozdevni strupeni vodici drugačno vonjavo, nego je bila ob zasledbi namišljenega zločinstva, da je takó zmotil veščake? Čemú je podmitil porotnike, kateri bi bili itak oprostili Cvetáno z mirno, pošteno vestjó? Zakaj se je javil sodišču kakor Samoradova oseba ravno med obravnavo in ne prej? Zakaj je iztrgal Cvetáno iz rok sodne oblasti ravno med obravnavo, ko bi bil vender lahko počakal nekaj ur, da jo potlej odvêde takšno, kakor jo je prej, ali pa kakor nedolžno oproščenko? Gotovo je, da hoče zlì duh Abadon tudi s Cvetáno igrati takó, kakor igrá ž njim, Samoradom. Nje usoda mora viseti med obsodbo in prostostjo, da bode Abadon ubožico lože prisilil v varavo pogodbo, katere se potlej ne bode mogla rešiti. Nemara pa je Abadon, zlorabèč Samoradov život, njega glas in lice, Cvetáno ukanil celó tolikanj, da ona sedaj domneva, ka je njen rešitelj iz ječe in spremljevalec po neznani tujini pravcati Samorad! —

V tej strašni slutnji zarotí Abadona, naj ga takoj odvêde pred obličje Cvetánino. Toliko da izgovorí, že se dvigne v zrak in splava za solncem. Dolgo je plaval, kje in kam, ni mogel razločiti. Zdí se mu, da je obstal v teku in da mu prijeten glas šepeče na uhó: — Takoj ugledaš Cvetáno prosto, zdravo in veselo. Oprezno se ji pojavi, da je ne presenetiš! — Nató se Samorad počasi spušča iz višave in pod seboj razločuje velikanski šum razsežne reke. Spomnil se je slik in opisov ter spoznal, da se nosi nad svetovno-imenitnim nijagarskim slapom v Severni Ameriki. Onda vidi na skrajnem robu velikanske, navpične in izpodmlete pečine dve osebi, ki imata uprav na tej skali najlepši razgled na najveličastnejši slap naše zemlje. To sta Abadon v Samoradovem životu in Cvetána, ki ukusno opravljena iz veselih lic blaženo zrè sedaj v grmado valov, ki se drevé v peneči, grmeči prepad, sedaj v lice svojega ponosnega spremljevalca, ki ima očí malone jedino za krasno svojo družico. —

Ta prizor omami Samorada. Vzkipí mu vsa nekdanja ljubezen, in v žilah mu zavrè besen srd na Abadona. Bliskoma se spustí iz višave in se zgrudi pred Cvetáno na kolena, kličoč: — Cvetána, usmili se, pozabi! Tvoj Samorad te prosi! —

Cvetána vzdrhtí, boječe se oprime Abadonovega rámena in zakliče: — Ostavite naju, sicer gospod Veselin takoj ustrahuje vašo predrznost! —

Samorad vstane in strastno zakriči: — To ni Veselin, to je peklenski duh Abadon; jaz sem tvoj Samorad Veselin! —

Cvetána méni, da ima blaznega človeka pred seboj. Abadon pa stopi v stran in izpregovorí breznaglasno: — Ta človek govorí resnico, milostiva gospa! Jaz sem duh iz peklà v Samoradovem telesi. Ta spojina sence in duhá pa je pravi Samorad. —

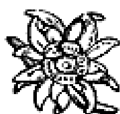
Cvetána obupno zakričí in se zažene v prepad. — Samorad skoči za njo, ali puh iz brezdna mu odnese breztehtno teló kvišku, da takó skozi vrtince soparov in pen, vrvečih pod njim, niti ne more uzreti valov, ki so váse vzprejeli truplo Cvetánino.

Dolgo je bil Samorad kakor nezavesten in igrača sopotov in vrtincev, ki so ga dvigali in sukali nad valovjim grobom nesrečne Cvetáne. Napósled ga Abadon potegne k sebi, postavi ga na trdna tlà in mu pravi srdito:

— Kar si učinil danes, preseza vse dosedanje bedastoče tvoje. Bilo bi najbolje, da izgineš v nič. Ali to bi bila prevelika dobrota záte; zatorej ostani človek, kesaj se, obupavaj in nizaj zlodejstva na zlodejstva, bedastoče na bedastoče! Cvetáno si otél, kakor vidiš, samega sebe, otél pa je nisi — mene! Obsojena je ona, ker nekoč nisi bil obsojen ti; in sedaj pride meni v oblast — ona namesto tebe, ali — pred teboj. Telesa tvojega ne potrebujem dlje, zakaj več ne bodem branil Cvetáne; in ostavljam te, ker je bil ves moj trud s teboj prazna tlaka. Nikar pa ne misli, da si s tem rešen dolžnostij najine pogodbe! —

Abadon se razprší v zrak. Samorad zopet začuti kakor nekdaj bolesten drhtáj po vseh udih in v tem hipu je zopet v svojem življenju: morebiti kakor kaznjenec, nazaj pritiran v ječo, iz katere je ubegnil, morda kakor izgubljeni sin, ko je zopet prestopil prag očetnega dóma! —

(Konec prihodnjič.)

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje **Nejaz Nemcigren.**

(Konec.)

XII.

Leta 1893. se je dičila Severna Amerika s Kolumbovo razstavo, v kateri je prekosila dosedanje svetovne izložbe stare Evrope. Nepričakovano velika množica radovednih in ukaželjnih omikancev iz Evrope je romala gledat to divno podjetje v Chicagu: v mestu, katero je kakor čudo našega premogovega stoletja američanska iznajdljivost, odločnost in vztrajnost ustvarila v močvirnih puščavah ob michiganskem jezeru. Na prostrano novo zemljo brez srednjeveških razvalin, brez vojništvenih bremen in brez grmadnih državnih dolgov se je selilo tudi premnogo krepkih sinov bogate Evrope, katerim se je jelo odrekati krilo in živílo na domači zemlji. To so bili nekaj taki, ki so se nádejali, da v Ameriki najdejo nova domišča, in nekaj taki — zlasti iz vinorodnih pokrajin slovenskih in hrvaških — ki so šli srečo lovit ónkraj vélike vode samó za nekaj časa, toliko da razbremené evropska svoja domovja od lihvarskih dolgov, narejenih v dôbi, ko še nista trtna uš in strupena rosa zemljiščem jemali pridelkov in vrednosti. —

Nekateri takovi rojaki so si opomogli. Nekateri so od silnega napora ali od gladú legli v grob, katerega domačini nikoli ne bodo kropili in kitili. Največ pa je bilo takih, katerih ni toliko domotožje kolikor žalostna spoznava, da niso našli, kar se jim je obetalo, nujno opominjalo na odhod domóv. Končano delo na polji, nenavadno veliko trgovinskih porazov, bližnje zaključje svetovne razstave in mržnja domačih težakov proti inozemskim, vse to je činjevalo, da se je odslovilo mnogo evropskih delavcev.

Prve dni meseca oktobra 1893. leta je bila na velíkem trgu v Chicagu tolpa nad tisoč takih Slovencev in Hrvatov, odstavljenih od dela in kruha. Živo so se pogovarjali slovenski in hrvaški vse vprek, pretresujoč najnujnejše življensko vprašanje: kakó bodemo odslej tešili glad, kje se bodemo greli to zimo, ob čem bode živela naša deca v Evropi: v domovini, katera nam je takó daleč in brez denarjev nepristopna? Na preprosti klopi pod drevesom, katero je že trosilo jesensko listje, poslušal je te nesrečnike mlad gospod, po lici njih rojak, in sodèč po obrazovih potezah, ne menj gladen nego tolpa okolo njega.

To je bil naš znanec Samorad Veselin. Smilili so se mu bedni rojaki; spomnil se je, da ima na vratu čudotvoren obroč in da bi z jedno besedo mogel oblagodariti vse te nesrečnike. Ali spomnil se je hkrati, koliko je že učinil nesreče, denar trosèč. Naglo vstane, da ga izkušnjava ne zavêde v radodarnost, in se napoti proti stranskim ulicam.

Ko stopi nekaj korakov, pride mu naproti naš znanec Ivan Jaroslavič, dobrosrčno ga pozdravljaje. Jako se Samorad preseneti, ko vidi tega možá v Ameriki. Nedoumno čudna pa mu je novica Ivanova, da ni bil nikoli nič dolžan gorenjskim tovornikom in da on in Bara nikoli nista našla tisoč forintov. Ivan je v Ameriki že vse leto. Jutrodan pa se vrne v domovino, ker je bil toliko srečen, da si je prihranil denar za vožnjo nazaj. — Pozdravi Zagorje in Bizeljsko! izusti Samorad, stisne Ivanu roko in se naglo izgubí med šetalci, da ne bi Ivan videl solz v njega očéh. Samorad se pehá med naglo vrvečo množico in jedva pazi, da ni stlačen, pohojen, povožen. V tej gneči ga nekdo krepko prime za rame. Bil je nekdanji oskrbnik Plahtalič.

Naglo seže Samoradu pod pázduho in ga odvêde daleč, baje proti kraju obširnega mesta. V dôkaj zapuščenem perivoji sédeta na samotno klop. Tam Plahtalič pripoveduje, da je še tisto noč, ko sta se v Parizu izgrešila med tolpo gladnih ponočnjakov, odpotoval nazaj v Monako, kjer je za nekaj dnij doslužil Abadona in od njega dobil veliko denarja za mnogoletno službovanje. Potlej se je takoj preselil v Chicago in sedaj je tukaj tolmač pri svetovni razstavi, ker govorí jezikov kakor malokdo. Hkrati tudi svojim rojakom Slovencem preskrbuje službe in pošilja denar njih ženam domóv, sedaj jim pa največ piše po denar za vrnitev v domovino. Sploh je v takih ugodnostih, da ne bode stradal na stare dni.

Samorad ga nasproti opomni na njiju skupno potovanje po bodoči Evropi, na Slovogoja in Rudovara. Toda Plahtalič ne vé o vsem

tem potovanji ničesar, temveč trdi, da more vsak dan svojega bivanja v sedanjosti dokazati z verojetnimi listínami. Samorad mu potlej pové vse svoje dogodbe do obupnega skoka Cvetáninega v pogubne valove, in nadaljuje: — Abadon mi je vrnil teló in obleko. Obleka je bila kakor nova; teló pa se mi je zdelo nekamo ostarelo in oslabelo; tudi moj duh se v njem ne čuti več takó domá kakor pred zamenom za lev. Ko me je Abadon ves srdit ostavil, hotel sem še jedenkrat skočiti za Cvetáno v prepad; vender premagal sem se. Z nekaj zlati, ki sem jih našel v žepih, dospel sem v Chicago. Tukaj sem iskal zaslužka, kakor sem védel in znal. Odrekali so mi ga ali odkladali vedno od danes do jutri. Zlati so pošli, na pisma v Evropo ni odgovora. Prodati sem moral uro žepnico za četrtino vrednosti, in sedaj pride na vrsto poslednja dragocenost, ki jo imam: prstan velike vrednosti. Podarila mi ga je Cvetána za srečnih dnij. Nádejem se za ta prstan toliko iztržiti, da se prepeljem v Evropo. Tam se javim sodišču, ki me išče . . . Ali me res išče? . . . Kar sem danes doživel z nekim Jaroslavičem in z vami, podira mi tolikanj vero v resničnost mojih spominov, da se mi vse meša po glavi. Ne verjel bi, da sem v Ameriki, a tega ne morem tajiti; ne verjel bi, da živim, toda glad me opominja na življenje; celó tega bi ne verjel, da sem občeval z Abadonom, ali pereči obroč na vratu me vedno spominja nánj. Zgolj pred ugankami strmim in sam sebi sem največja zastavica. Kaj naj počnem, gospod Plahtalič? —

— Svetoval bi vam po svoji izkušnji, dé Plahtalič zaupno. Pobogajte se z Abadonom! V sedanjem mučnem položaji vam ne kaže drugače. Trd gospod je sicer, kruto sovraži človeški rod, vender mož beseda je in rad nam prizanese človeške napake. Služil sem res hudo, toda take dobre penzije, kakeršno imam sedaj, ne bi bil dosegel v nobeni službi človeški. Popolnoma sem sloboden, celó spokoriti se smem, ako me bode volja. —

— Niso mi znane zaveze vaše pogodbe, odgovorí Samorad, zatorej jih ne morem primerjati svojim. Vam pa je moja pogodba znana, in povedal sem vam vse, kakó je ravnal Abadon z menoj. Izvestno mi pritrdite, da me je sestavno varal in zavajal v pogibelj. Vse mi je vzel, celó Cvetáno, zaradi katere sem se baš udal v pogodbo ž njim. Ali morem pričakovati, da mi bode mož beseda odslej, ko dosihdob ni bil nikoli? —

— Dragi prijatelj, Abadona ne smeva soditi po kratkovidnih človeških nazorih. Vse, kar se vam zdí prevara, vzemite za izkušnjo. Abadon vas mora izkusiti, kakor se izkuša vsak novák; on mora

videti, kakó trdni ste in koliko se vam smé nakladati, predno na vas zida in opira, kar vam je namenil na korist. —

— Jaz pa pravim, da imam že dovòlj take izkušnje; zatorej se postavim na svoje noge. —

— Kakó hočete to zvršiti? V Ameriki ne morete, v Evropi ne smete. —

— Prav v Evropo si želim nazaj. Ondu naj me kaznujejo, ako sem zaslužil kazen; ako ne, pa si operem poštenje in srečen bodem kakor nikoli ob Abadonovem povodci. —

— Pomislite, prijatelj, kaj ste gledali, dočim ste bili v steklenici priča kazenskim obravnavam! Ali vas ni strah tolikanj negotove človeške pravice? Pomislite i to: Abadon, ki je dosedaj tolikanj ugodno deloval za Cvetáno, toda iz vzroka, nama neznanega, ni dogotovil ničesar, utegne vso stvar takó zasukati, da bodete gotovo obsojeni in pogubljeni; to tem lože, ker ni več Cvetáne in se vsa krivda zvrne na vas. Ako si v duhu obnovite vso obravnavo, spoznate pač, da je to prav zeló možno. —

— Ali morete razjasniti, blagi gospod, zakaj je Abadon s čudnim svojim ravnanjem pri obravnavi zaprečil nad vse verojetno oprostitev nedolžne Cvetáne, zakaj jo je odtegnil sodbi in jo potlej vodil po Ameriki, kakor bi bil jaz njen spremljevalec? —

— Marsikaj sem že videl in izkusil, gospod, ali v Abadonovem vedenji ne najdem nič sumnjivega. Cvetáne niso mogli takoj pri prvi obravnavi oprostiti; to bi bilo proti sodnemu redu. Morala bi v ječi čakati do druge porotne seje. Bila je pa že prej predolgo v zaporu; zatorej ji je Abadon zgolj iz dobrote naklonil slobodo in razvedritev. Nabralo se je tudi že pri prvi obravnavi toliko gradiva za oprostitev, da bi bila Cvetána pri drugi obravnavi oproščena, dasi ni bila navzoča. Toda o tem ni več govora; ubožica je prebila življenje! Bežati je morala v Ameriko, ker ji v Evropi ni bilo varnega mesta. Abadon je imel vaš život, katerega je izvestno potreboval pri obravnavi. V vašem telesi se vender Cvetáni ni smel izdajati za peklenskega duhá. Videz jo je miril in ji zdravil dušo. V vašem telesi je Abadon posnemal vašo nrav, in spoštoval je Cvetáno kakor sveto, nedolžno bitje. Tudi vi bi ne bili ravnali drugače. O poštenji vaše neveste torej ne smete dvojiti, ako jo resnično ljubite. Pomislite še: Abadon bi gotovo ne bil dopustil, da stopite pred Cvetáno, ako je ž njo namerjal kàj vam ali nji kvarnega. Takó vam pravim, da ste samó vi z nepreudarno svojo prenaglico zakrivili Cvetánin samomor. Svarjeni ste bili, predno vam je bilo stopiti prédnjo, in premisliti bi morali, da Cve-

tánini živci vzpričo dolgega zapora niso še prišli v pravi red in da razgled na slap, na vabeče valove, ki drevé drug drugega v nižavo, liki življenje v večnost, mami človeka že sam na sebi . . . Kakor stojí razmerje, ne preostaje vam drugega nego se pobogati z Abadonom. —

Samorad nagne glavo in se globoko zamisli. Plahtalič pa molčé opazuje, da nastopa mrak in hlad in da se pohajkujoča svilena gospôda že umika prteni, toda podjetnejši drhali, kateri noč nemara bolj ugaja nego dnevna svetloba. Opomni torej Samoradu, da pozná ne daleč odtod poštenega dragotinarja. Ta bode vestno povedal, po čem da kupi ali v zastavo vzame dragoceni prstan. Samorad sname prstan, in Plahtalič ga odnese, rekši, da se v dvajsetih minutah vrne k tej klopi, potlej pa gresta na njega dom obedovat in po obedu v nemško gledališče. —

Samorad se zopet udá premišljevanju nedoumne minulosti in prežalostne sedanjosti. Ne sedí še takó pet minut, ko se mu približa lepa, mlada gospá v spremstvu póstarne ženske in strežnika. Samorad spozná lepo gospó za tisto vdovo Ljudmilo, s katero je nekoč ljubeznivo govoril v salonih menjača Padelesa. Mlada gospá uzrè tudi njega. Radostno vzklikaje speje k njemu, objema in poljublja ga ter hití govoriti: — Našla sem te, hvala Bogú! V tolikih skrbéh sem bila záte in bala sem se že, da si se ponesrečil, ljubi moj mož! —

Samorad strmí, izmika se ljubeznivim objemom in kliče: — Nimam častí biti vaš mož, milostiva gospá! Občeval sem pač z vami nekov večer v Parizu, ali jedva se spominjam tistega večera. —

— Ali si blazen, Samorad moj, da več ne poznaš svoje Ljudmile? —

— Res mi je zmedena vsa glava; vender to vém za gotovo, da nisem bil nikoli vaš mož. —

Ljudmila in nje mati sédeta v velikih skrbéh k Samoradu in pokušata z ljubeznivimi besedami vzdramiti njega spomin. Iz njiju besed nas morebiti zanimlje jedva to le: Jutrodan po prvem sestanku v Parizu je baje Samorad zasnubil Ljudmilo, in praznovali so veselo zaroko. Srečna zaročenca in Ljudmilina mati so se skoro odpeljali v Ameriko, da se tam nastanijo. Ljudmilin oče pa je odpotoval na Dunaj, da tam s Samoradovim pooblastilom prodá vso njegovo imovino, podedovano po očetu in materi. Oče je prišel potlej za njimi v New-York, in vsi so bili veseli lepe kuphine za prodano imovino, dasi je bila za polovico manjša, nego je pričakoval Samorad. Takoj potem sta se poročila. Kakor je bil Samorad pred poroko ljubezniv,

takó je bil potlej neprijazen in malobeseden. Po več dnij ga ni bilo domóv, in nihče ni mogel zvédeti, kje in s čím se bavi. Napósled je odpotoval, češ, da gré po Ameriki pozvedovat, kakó bi se otele tiste velike vsote, katere je nekoč vteknil Ljudmilin oče v ameriške železnice. Pred petimi dnemi pride pismo, da se mu potovanje ni posrečilo in da ga Ljudmila, ako ga hoče še videti, ta dan in to uro dobí v tem perivoji v Chicagu. Odšli so na pot Ljudmila, mati in oče, da se nastanijo v Chicagu in da Samorad morda tukaj dobí dobrega zaslužka, ker novci, iztrženi za njega imovino, poidejo kàj skoro . . . Sedaj pa se je treba vrniti v hôtel, zakaj mrači se in tod okolo se plazijo sumnjive osebe.

Samorad se obotavlja in rotí, da se ni nikoli poročil z Ljudmilo in da nikoli ni dal nje očetu pooblastila, naj zapravi njega svojino. Ljudmila prosi in vije roke. Njena mati pa vstane in obsiplje Samorada s tolikimi obrékami, da jo moramo zmatrati za vzor vsem taščam. Ko je očitanje najognjevitejše, pa se Samoradu od druge straní približa druga lepa, mlada ženska, ki naglo séde k njemu in se strastno oprime njega levice, katera je še prosta. Ta ubožneje oblečena ženska je tista nazvivdova Darinka, katero smo s Samoradom vred opazovali v Monaku in pozneje tudi pri Padelesovih v Parizu. Z Darinko pristopi tudi póstarna ženska. Ko ta spremljalka vidi, kakó se od óne straní Ljudmilina mati obréguje na Samorada, obudí se tudi nji slja posnemati vzorno taščo in jezik se ji izproži. Tudi Darinka ne molčí.

Iz besedovanja obeh naj posnamem samó toliko, da bi se bila Darinka v New-Yorku poročila z visokim dostojanstvenikom in da je Samorad, prišedši v Ameriko, to poroko razdrl, slepèč Darinko z bogastvom in z ljubeznijo. Nedolžna, neizkušena Darinka mu je verjela in udala srce in roko. Skoro po poroki je spoznala, da mož nima prave ljubezni do nje. Često je izostajal podnevi in ponoči ter se potlej grdo togotil, če ga je žena opominjala. Napósled je šel popolnoma od nje, in Darinka bi bila umrla od gladú, da ni prodala vsega do najpotrebnejših rečíj. Iskala ga je po časnikih in napotila se je v Chicago, da ga morda tukaj najde. Sedaj ga je našla in ne izpustí ga več iz rok. —

Zaman se Samorad izvija rokam razvnete Darinke in zaman se rotí, da se tudi ž njo ni poročil nikoli. Mladi ženski sta vsaka na jedni stráni, trdo se ga držèč, jokali in prosili, in starki sta mu hoteli razpraskati obraz. Napósled se pa starki sporečeta in malone spopadeta. To dá Samoradu toliko duška, da svojima usiljevanima ženam

odkrito pové, da nima službe ali dóma, niti drugega imetka razven obleke na sebi in da si nocoj ne more kupiti niti kosa kruha; torej jima prav nič ne hasne, ali je njiju mož ali ne. Pomen teh besed, prav verjetnih gledé na Samoradovo zunanjost, razumela je Darinka takoj. Vstala je in kričala v množico pohajkovalcev, da zahteva svoje pravice. Če ne bode ta mož njen, ne imej ga tudi óna druga. Možaki naj pristopijo, naj začujejo nje tožbo in naj takoj kaznujejo možá, ki je imel hkrati dve ženi, kateri je obe osleparil in ji sedaj obe zatajuje. Kàr na to drevó naj ga obesijo! — Na vpitje obdivjane Darinke res tolpa možakov neprikupne zunanjosti obstopi Samorada in ženske. Možem se zná na obrazih, da bi jim ne bila napačna zabava, ako obvisí ta nepretežki mladenič na pripravni veji nad svojim sedežem, in že stopi podjeten capin na mizo pred Samoradom ter s krepkim glasom kliče svoje továriše in jim razklada, kaj je učinil ta inozemski postopač z dvema poštenima mladenkama v naši Ameriki, kjer je toliko premalo žensk, da si marsikateri poštenjak še jedne ne more prisnubiti. — Kaznujmo tega zločinca po domače v strah in vzgled vsem inozemskim kruhoborcem! —

Samorad je bil ves potrt in je že pričakoval trenutka, da se na njem zvrši američanska lynch-pravica; kàr pristopi od zadi junaški orjak v opravi mestnega redarja in z revolverjem v desnici. Ta zapové z mogočnim glasom mir, prime Samorada čez pas in ga krepko in odločno odnese iz okroga te opasne tolpe. Nihče se ni lotil samozavestnega orjaka.

Ta mož odnese Samorada iz perivoja na hojeno cesto; tam ga postavi na noge, seže mu pod pázduho in ga odvêde proti hiši preprostega in malovabečega lica. Vender se Samorad razveselí te hiše, ko nad okni pri tleh prečita na veliki deski z debelimi, kričečimi črkami naslikan napis v slovenskem jeziku: »Gostilna pri poštenem Kranjci«. V veži te gostilne se mestni redar posloví od Samorada in mu velí v čisti hrvaščini: — Spoznajte me za rojaka Primorca, ki vas je v Parizu ovadil redarskemu oblastvu zaradi ponarejenega bankovca, ki pa ni bil ponarejen, kakor se je potlej osvedočilo. Dlje sem vas že opažal in še o pravem času spoznal, da sem vas otél nagle lynch-sodbe. Tudi tukaj sem v redarstveni službi za razstave, potlej pa se vrnem v Pariz k ženici svoji. Ne čudite se, da sem vedno redar. Hrvat sem od dobrosrčnega národa, in mi smo že često marsikaj oteli v silah in nadlogah ter opravljali nesebičnó redarstveno službo od turških bojev sèm do najnovejše dôbe. V Parizu sem vam delal morebiti krivico. Odplačal sem vam ravnokar nekaj svojega dolgá. Ča-

kajte me do zjutrà v tej gostilni. Jutri vam poplačam še nekaj. Vém, da ste brez novcev, torej oprostite, da vam tukaj ponudim dva dolarja. Več nimam pri sebi. Jutri bodem pri denarjih. — Samorad izreče srčnemu rojaku iskreno zahvalo, da mu je otél življenje, odločno pa se brani ponudenih dveh dolarjev. Nekdo stopi iz gostilne v temno vežo ter opomni pol slovenski pol hrvaški: — Pri meni se dolarji ne odklanjajo. Ako jih nečete, pa jih dajte meni, prijatelj! — Primorec pa odreče: — Če jih neče, kdor jih potrebuje, ne dobí jih, kdor jih ne potrebuje — in se izgubí na cesti med šetalci.

Mož, ki ni prejel zahtevanih dolarjev, prijazno odvêde Samorada v gostilno. Bila je to srednjevelika soba brez pivcev, razsvetljena z majhno, brlečo petrolejevo svetilko. Krčmar »pri poštenem Kranjci« spozná svojega gosta takoj za starega znanca Samorada Veselina, ta pa krčmarja za nekdanjega vseučiliškega vrstnika Živka Tratilka. Neprijetna iznenada obema! —

— Anti si zaigral svoje novce v Monaku? vpraša Živko Tratilek.

— Vse sem zaigral, samó novcev ne, odgovorí Samorad žalostno.

— Oj, ti srečni človek! Pri meni je baš narobe. Vse imam, samó denar sem zaigral. Nocoj sem še v tej hiši, ubog in lačen, da mi pajki predejo po želodci. Jutri me gospodar postavi pred káp; vender še bodemo ptiči, če imaš kàj drobiža? —

— Dobiti bi bil moral še nocoj dôkaj novcev. Ali poseglo je nekaj vmes, da moram čakati jutra, pravi Samorad in pove dalje, kakó je dal Plahtaliču dragocen prstan, da ga vdenari. Predno pa se je vrnil Plahtalič, napadli sta Samorada dve tuji ženski, in capinska drhal bi ga bila obesila, da ga ni otél blagi Primorec.

— Kdo pa je tisti Plahtalič? vpraša Tratilek radovedno.

— Véš, to je tisti suhi, póstarni gospod, ki je bil s teboj vred v Monaku in oskrbnik dvorcu ruskega kneza, kjer sem prenočil in dobil tebe. Govoril je tudi slovenski. —

— Oh, že se poznamo! Tista suha južina je bil strežnik kakor jaz, po rodu Furlan, sicer pa velik slepar. Tudi dvorec ruskega kneza ni bil drugega nego zloglasna zakotna igralnica. No, če ima ta Plahtalič tvoj prstan, onda z Bogom novci in Plahtalič! Vedi, ta človek je premeten zmikavt in nevaren vsem žepom, samó mojim ne! . . . Vender ne žaluj, ne obupuj! Sédi za mizo! Uboga sva kakor nekdaj Job na gnojišči; in če nimava jesti in piti, pa se grejva ob spominu veselih dnij in pasiva se ob načrtih boljše bodočnosti! —

Samorad séde za dolgo mizo in se čudi, da v gostilni ni gostov, dočim je sedaj za razstave toliko tujcev v mestu, da marsikdo rad

plača po dolar samó za trd stol, da more na njem presloneti dolgo noč. Ali Tratilek odgovorí: — To je posebna smola, ki se me vedno drží. Opremljen s tvojim denarjem sem prišel zopet na Dunaj. Toda z učenjem ni šlo več. Sličen sem bil továrišu modroslovcu, ki se je toliko let učil grščine, da je napósled pozabil grški alfabet. Moral sem torej z Dunaja in šel sem preko Budimpešte, Belega Grada in Trsta v Ameriko do Chicaga, nadejaje se, da se tukaj naredi kàj denarja. V zakup sem vzel to gostilno, v katero so prej zahajali sleparji, tatje, lamači in drugi katilinski značaji. Ti ljudje imajo sedaj za razstave zlate dneve in ne hodijo v tokó preprosto beznico. Da privabim gostov, kupil sem to desko, na kateri se košati napis »Pri poštenem Kranjci«. Prišel je k meni marsikdo izmed priseljenih rojakov, toda nihče nad jedenkrat. Oglej si sobino opravo in zdajci vidiš, zakaj. Težke debele mize so pribite k tlòm, takisto klopí k stenam. Na mizah so kositarne skledice trdno vdelane v mizje vdolbine. Kozarci od pocinjenega železa tičé vsak v svoji luknji, in sléharni je z močno železno verižico priklenjen k mizi. Potiplji pod mizji rob! Na poličici so žlice, noži, vilice, vse visí na močnih železnih verižicah. To je beznica za lopove, in vzel sem jo v zakup, ker drugačne niso bile na ponudbo. V taki gostilni pa naš Slovenec ne vztrpí, najsi je še takó oskromen. Nocoj mi poteče zakup, ker nisem plačal zakupnine naprej, in zjutrà se dostojno, kakor sem vajen, umaknem neznanemu nastopniku. To noč bodeva prebedela. Gostilničar sem sicer, ali postreči ti nimam z ničimer negoli s svežim zrakom, nekaj časa z lučjo, potlej pa s temò. Prebito bode dolgočasno, ko nimava nič za usta! . . . Vender, našel sem nekaj — velikanska ideja! Čemú mi bode jutri deska s »poštenim Kranjcem«! Takoj jo zadrobižim, in dosti bode jedí in pijače. —

Kakor bi trenil, skoči Tratílek na okno, vzpnè se skozi nje in sname desko raz čavlje; potlej plane na cesto in se izgubí z desko na rameni v tèmo. Ne mine četrt ure, in že je na mizi obilo smodek, kruha in mrzle pečenke ter liter močnega žganja. Gladnika sédeta k večerji, in čudno škrabotajo verižice na vilicah in nožih, ko si zakladata lačna usta.

Ko se takó hlastno krepčata, naglo vstopi človek srednjih let. Bil je prav lično opravljen, vender takšnega lica, da se ga ustrašiš, ako ga srečaš na samoti. Ta človek se postavi pred Samorada in mu zakliče z odurnim glasom:

— Dobil sem vas, gospod Samorad Veselin, in ne ubegnete mi več iz pestíj! Kaj me gledate, kakor da me več ne poznate? Takoj

me spoznate in pomnili me bodete vse žive dni, če je kàj pravice na svetu. Vaš sorodnik sem, dasi vam je zibelka tekla v tolstem Zagorji, meni pa daleč doli na skopih bregovih Jadranskega morja. Prav to sorodstvo je vzrok, da sem največ nesreče prebil baš zaradi vas: ne zató, ker se bogatin neče spominjati ubogih svojcev, temveč zató, ker jih celó preganja. Bil sem v Odesi v dobri politiški službi. Ondaj je vaš nekdanji váruh mojo mater — vašega očeta sestričino — terjal za star dolg, katerega je bil vaš oče pravoveljavno odpustil. Ta daritev se ni mogla več dokazati, torej se ni verjela. Prišlo je do tožbe in napósled do sodne prodaje materinega dóma. Da se mati otmè, pošljem zadostno vsoto v ruskih rubljih. Bile so tedaj v moji domovini nekove borbe in spletke, in po časopisih je bilo dôkaj hrupa »o potujočem rublji«. Tamošnje oblastvo je moj ruski denar zaplenilo, in predno je bila dokazana materina in moja nedolžnost, prodali so materin dom na sodni dražbi za slepo ceno. Okoristil se je pri tem nekov Žid. Mati mi je skoro potem umrla za žalostjo. Ko sem vse to zvedel, odposlal sem tamošnji vladi ostro pritožbo. Posledica mojemu odporu je bila, da me je ruska gospôda odslovila iz službe, češ: rabiti ne more človeka, ki je tolikanj nespreten politiški uradnik, da pošilja v inozemstvo rublje namesto inozemskega denarja in da še s pritožbami nagaja tujim vladam. Šel sem iz Odese naravnost v Pariz. Ondu sem dobil važno policijsko službo, bolj težavno, menj mastno; vender sem si opomogel in se oženil ter srečno v zakonu prebil nekaj let. Prišli ste v Pariz vi, gospod Veselin, in za vami ali nemara zaradi vas nekova gospica Darinka, lepa, živahna ženska. Znanka mi je bila iz detinskih let, in vnela se je med nama ljubezen toliko brezpametna kolikor nepremagljiva. V omami te rastoče strastí sem se naveličal težavne službe v Parizu in vedno opozarjan na razstrelbe in dinamitovce, izumil sem strašen načrt. Zavaroval sem si življenje za visoko vsoto. Zakonski svoji družici sem povedal, da bode v malo dneh razstreljeno policijsko poslopje uprav tam, kjer je moja službena soba. V moji uniformi bodo našli razmesarjeno truplo in porekó uradno, da je moje. Ali to ne bode moje truplo. Ko se to zgodí, naj si dá žena osvedočiti mojo smrt, potegne naj zavarovano vsoto in naj gré za mano v Ameriko, kjer je bodem čakal na izvestnem kraji pod novim imenom »Nikon Ubeg«. To je bil dogovor z ženo. Drugačen je bil s krasno Darinko, katero sem bil iz raznih razlogov vzprejel v policijsko službo. Nje naloga je bila, da omreži človeka, meni kolikor možno podobnega, in ga zavêde v mojo služabno sobo; tam naj mu obleče uradno mojo uniformo ter ga omami z omotno pijačo.

Potlej bode tam shranjeni dinamit brez nevarnosti záse užgala z navito uro, ki izproži samonét ob izvestnem času. Kadar se razstrelba posreči, pa takoj odrineva proti Ameriki preoblečena, preobražena in pod tujim imenom. Tisti večer, ko je bilo vse to namenjeno in pripravljeno, bili ste vi pri denarstveniku Padelesu v gostéh. Tam sem bil tudi jaz z Darinko in opozoril sem jo na vas, ker ste mi jako podobni. Omreževala vas je, kakor je védela in znala, in izšlo bi se bilo vse točno, ako bi ne bila odločno izrekla, da vas neče za žrtvo, ker ste ji rojak in ker ste ji podarili dôkaj novcev; te pa bodeva potrebovala v prvih dneh svojega bivanja v Ameriki. Vaš prijatelj, plemeniti Plahtalič, jako plemenita duša, ki je imel tudi obresti pri tej igri, pa je Darinki baje povedal, da nosite na sebi nekov amulet ali talizman, ki bi naredil, da se samonét ne izproži. Darinka in vaš Plahtalič sta našla drugo žrtev za moj naklep, in ondaj, ko sem vas zasačil v Primorčevi gostilni, bil je nova žrtva, vaš namestnik, že zaprt v moji uradni sobi. Omamljenega z opijem so ga trapile orijentalske sanje, dočim mu je bila poslednja ura že navita in na nji nastavljen smrtonosni kazalec. Jedno uro še mu je bilo živeti, ko smo vas dovêdli v policijsko hišo. Povedali ste mi tisti večer, kdo ste; zatorej sem vas dal zapreti v nadstropji nad svojo sobo, da se osvetim za krivico, katero ste storili moji materi. Razstrelba se je izvrstno obnesla — toda ne popolnoma, zakaj prizanesla je vam. Ko dospem z Darinko v Ameriko, že vas najdem tam in ne morem razumeti, kakó ste se oteli iz razvalin in kakó ste prehiteli mene in Darinko. Za nekaj dnij mi je ušla Darinka z vsemi novci: kam in kakó, to najbolje veste vi, gospod Veselin! Ali to še ni vse. Jeli ste me preganjati. Izvežban sem v trgovinskih vedah in policijskih tajnostih, dober risar in fotograf sem ter popolnoma véšč hrvaškemu, laškemu, nemškemu, ruskemu in francoskemu jeziku; vender nikjer nisem mogel doseči stalne službe. Jedina nádeja mi je bila, da skoro pride žena in prinese zavarovano vsoto, katero je že potegnila, kar so povedala pisma, poslana Nikonu Ubegu. Napósled pa pride pismo, da je moja žena zvédela, kakó se Nikon Ubeg v Ameriki postavlja z nekovo sumnjivo Darinko; zatorej žena rajši ostane v Parizu in si ondu izbere poštenega domovinca; saj je vdova in mlada, zavarovana vsota pa tudi ni majhna. Nihče drug me ni zatožil pri ženi nego vi, ker samó vi ste po Darinki zvédeli tajnost. S tem ste me uničili . . . Sprl sem se s človeško družbo. Prej sem zasledoval in lovil sleparje, lamače in dinamitovce; sedaj sem se pridružil nekdanjim svojim sovražnikom, da jih z umetnostjo, pridobljeno v policijski službi, branim zasledo-

vanja. Takó se živim še dôkaj dobro, dokler traja razstava. Tudi vaš Plahtalič je v mojem krdelu in uprav on mi je povedal, kje naj vas iščem. Smem vas takoj usmrtiti, ne da bi se bal kazni. Pa nečem. Meni življenje toliko preseda, kolikor je vam nepotrebno, in v Ameriki sva; zatorej se bodeva dvobórila po američansko. —

Samorad se zaklinja in rotí, da od tistega večera v Parizu, ko je bil napósled odvêden v ječo, do nocoj ni videl ne tega gospoda ne Darinke. Ali Nikon Ubeg se ne dá pregovoriti, ampak potegne iz žepa črno in belo kroglico, dene obe v klobuk Tratilkov in zapové Samoradu, bodalce nádenj zavihtivši, naj potegne jedno kroglico iz klobuka . . . Samorad potegne črno kroglico . . . Nató zarohní Nikon Ubeg: — Torej se usmrtiš sam, črna duša! V dvanajstih urah se mora to zvršiti, sicer te moji pomagači spravijo iz svetá. Nikar ne misli, da uideš mojim pestém! —

Tujec naglo odide. Pod okni se začuje burno govorjenje več ljudij, in Samorad, bojèč se novih napadov, naprosi Tratilka, naj zaklene gostilno. Toda Tratilek pravi, da tega ne smé zaradi strogega redarstvenega nadziranja, in se zopet udá prejšnji veselosti ter jédi in pijači. Samorad se pa ne dotakne jedí in žgane pijače, nego si želí samó vode, zakaj trpinči ga huda žeja; hkrati pa se spomni, da ne smé piti vode. Živko Tratilek ga potolaži: — Kaj bi mislil na vodo, dokler imava dovòlj žganja! Žganje je na mizi, voda je sicer tudi blizu tikoma za hišo, toda ni za pijačo, nego samó za to, da kdo utoni v nji. Na smrt pa ne misliva, kaj bi se bal trenutka, ki nekoč mora priti? Ne trpinči se še sam, dočim te že drugi preveč! Misli rajši na življenje! V teh dvanajstih urah, ki jih bodeš še živel, doletí te morda iznenadna sreča. Saj te zjutrà poseti tvoj rojak, ki ima nekaj denarja. Kolikrat se je že razbila in potopila moja ladja, toda vselej so me še valovi vrgli na rešni breg! Ali si ti menj vreden negoli jaz? Torej razjásni se in loti se žganja! To ti je najboljše zdravilo proti žalosti, zlasti ko nimava drugega. Če nečeš piti, pa si zapali smodko in pripoveduj mi svoje dogodbe, da si okrajšava noč, ki nama bode še dolga. —

— Povej ti svoje! odgovorí Samorad. Moje so prežalostne in neverjetne. —

— Moje pa so predolgočasne, zavrne ga Živko Tratilek.

Nató začujeta iz temnega kota pri peči prijazen glas: — Če nečeta vidva pripovedovati, pa dovolita meni. Morda povém nekaj zanimljivih novic. —

Osuplo se oba ozreta v kot, kjer sedí neznan mlad človek, ne da bi védela, kakó je prišel v sobo. Tratilek ga pozove, naj prisede k jedi in pijači. Tuji mladenič pa se ne gane iz omračja pri peči, in ko mu dovolita govoriti, povzame:

— Kakó mi je ime in kje sem se porodil, nima pomena. Najbolje je, ali pravše, najbolje bi bilo, da vsakdo veljá, kar je, ne gledé na ime in rojstvo in da se vsakdo rabi, kakeršen je in ne kakeršen bi moral biti. Roditelji so mi bili imoviti in pošteni. To poštenost naglašam, ker sem tolikrat čul in čital: »J. J. je bil sin ubogih, a poštenih roditeljev«, dočim se pridevek o poštenosti navadno opušča, kadar je J. J. sin bogate obitelji. Ne zdí se mi pravilno, da se poštenost nekamo pridomišlja pri bogastvu, a za izjemo zmatra pri uboštvu. Pogled v življenje nas učí narobe, da ubožcu, čegar področje je majhno, vsakdo gleda na prste, in da ubožca ob oskromnih njegovih potrebah navadno ne vabi izkušnjava, da bi se odtezal stezi ravne poštenosti; zakaj bil bi brez imetka, ako izgubí jedino svoje bogastvo: mirno vest. Nasproti pa je bogatinovo področje veliko, potrebe so mu obsežne in rastoče; in uprav bogastvo s svojim vplivom in z mamečim pohlepom po vedni množitvi je vsakdanja izkušnjava, ki te neprestano miče v nenravnost. Zatorej se očita takó rado bogatinom, da so po krivih potih prišli do bogastva. Mojim roditeljem se ni očitalo kàj jednakega. Oče mi je sedèl na velikem podedovanem posestvu, poleg katerega je opravljal veliko trgovino, takisto podedovano; mati mi je bila blaga, omikana gospá. Oče je marljivo in razborno vodil gospodarstvo od zora do mraka. Prav takó je tudi mati uvaževala, da je čas naše najdražje blagó, zakaj ne dá se nadomestiti z ničimer, védela pa je tudi, da žena in mati tega dragega nenadomestnega časa ne more rabiti bolje nego za vzgojo svojih otrók. Jaz sem ji bil jedinec, bodro, živahno dete. Ne pomnim, v kateri dôbi sem se naučil čitati črke in številke, takó zgodaj me je mati naučila vsega tega in še mnogo več. Vender mati moje nadarjenosti ni hvalila očito in znala je vselej govorico takó zasukati, da me tudi drugi ljudje niso hvalili vpričo mene. Često je povabila deco iz vasí, moje vrstnike, na naš dom. Onda smo se prosto igrali, in mati nas je ljubeznivo vodila ter skrbno pazila na to, da sem bil vseh dečkov najuljudnejši in da nisem razkazoval večjih svojih ved ali udobnostij gospodskega dóma. Odtezala me tudi ni družbi odraslih ljudij. Tam pa sem moral molčati, in gledala je na to, da nisem zinil brzoustne šaljive besede, kakeršno otroci radi povedó, kadar jih nos srbí, da jih potlej poslušalci, časih celó roditelji, pohvalijo, kakó so duhoviti. Ako

pa mi je ušla napačna beseda, naredila je mati, da sem odšel v svojo sobo, ne da bi bil kdo zapazil, kdaj in zakaj. Tam me je pokarala, toda nikoli vpričo drugih ljudij, in poučila me je, kakó naj se drugoč vêdem ob taki priliki. Zgodaj me je naučila strahú božjega; navadil sem se spoštovati starčke, ljubeznivo ravnati s siromaki in prijazno občevati z vsakomer. Največja skrb materina je bila, da mi blaží srce in naudá vsespočetno otroško dušo s krščanskimi nazori. Še sedaj ne morem pozabiti, kakó mi je narekovala molitev, kakó me je učila sklepati ročice — vedno se mi je zdelo, da moli pobožneje negoli jaz. Kakó sem bil često vesel hvaležnega pogleda ubožca hromaka, kateremu sem pol boječe pol srčno prinesel materin dar na domači prag! To je bila zlata moja dôba, ko še nisem posedal na šolskih klopéh. Ondaj mi je bila šola vsa pisana zemlja, knjige vse, kar je zanimalo zvedavo detinsko glavo od Bogá nad zvezdami do črvička v prahu, in to knjigo mi je čitalo materino okó, in razlagalo z blagimi nauki materino srce. Ne vém, kdo je bil bolj vesel, ali jaz matere ali mati mene, in kdo bolj srečen?

Potlej so mi dali domačo učiteljico, in hodil sem nekoliko v selsko osnovno šolo. V tej šoli sem vse znal najbolje, in učitelj me je hvalil med vsemi najbolj. Domá me je učiteljica vežbala v šolskih naukih, v nemščini in francoščini, celó po klavirjevih tipkah sem moral raztezati prstke. V vsakdanji moj čas je nastopil nekov red in za igro in prosto zabavo je ostajalo malo ur. Tudi za materine nauke je bilo menj prilike od nekdaj, ali kakó rad sem poslušal mater, saj je govorila vse presrčneje in umevneje nego hladna učena učiteljica! Za osnovno šolo je nastopila gimnazija. Ostal sem na očetnem dômu, in pridejali so mi k učiteljici tudi domačega učitelja. Ta dva sta razdelila moj čas médse, tekmovala sta, kdo me bode bolj olikal, in čas za igre in za občevanje z materjo se mi je prikratil še bolj nego prej. Nastopila je dôba, ko so mi tlačili vsakojake nauke v glavo, vzgoja srca in značaja pa je zaostajala — in to samoumevno, saj pri vsakoletnem privatnem izpitu nisem bil vprašan, kaj je v srci, ampak le, kaj je v glavi. Čutil sem nekakšen dolgčas po materi, dasi sem jo videl vsak dan, in zdelo se mi je, da mi nekaj nedostaje, dasi sem dobro napredoval v vseh predmetih. Rad sem se učil, vender mi je bilo učenje nekamo praznotno in suhoparno. Morebiti zató, ker so me vzgajali, kakor pitamo gosí in pure jeseni, da so tolstejše. Tudi pri meni se je gledalo samó na tolščo: na veliko vednosti v glavi; za zdrave krepke mišice, za trdne kostí ali za značaj in za prosto, živo gibanje mladega duhá ni skrbel nihče razven matere v tistih

malih urah, ki so nama ostale po učnem redu. To je trajalo štiri leta na očetnem dômu. Ko sem uspešno završil četrti gimnazijski razred, ponesreči se moj oče. On in njega prijatelj, vlastelj iz soseske, vozila sta se čez veliko reko ob povodnji in utonila. —

— Dovolite, gospod, seže mu Samorad v besedo, da vas vprašam, ali je slučaj ali namen, da pripovedujete moj životopis? —

Tuji mladenič nadaljuje: — Resnično pripovedujem svoj životopis, in veselí me, da vas zanimlje, čim nahajate v njem sliko svoje mladosti. Toda prosim, ne motite me, ako morda najdete pozneje še katero podobnost med svojim in mojim življenjem ter pomislite, da se veliko mladine vzgaja po jednem načinu, zató je tudi lahko možno, da so prav jednaki usodni slučaji odločevali moje kakor vaše življenje. Naj torej povzamem povest. Po nagli smrti očetovi se je težko breme velikega gospodarstva naložilo na rame materino, in jaz sem namesto očeta dobil tujega sovaruha. Mati je namerjala nekaj prodati, nekaj dati v zakup in se z menoj preseliti v veliko mesto, da bi se ondu izšolal pod njenimi očmí in imel za pomočnika pri učenji dobrega sošolca. Sovaruh pa je menil: »Mati ostani domá, zakaj imovina se mora ohraniti; deček pojdi sam v mesto, toda ne v javno šolo, ampak v zasebno vzgajališče. Za mladeniče, ki lahko plačujejo, je dôkaj izvrstnih takovih zavodov.« Obveljala je varuhova volja, in vzprejet sem bil v sloveč zavod. Nastopila je nova dôba, ki je trajala štiri leta višje gimnazije. Prejšnja leta je bila moja vzgoja osebna, odslej je bila zadružna. Vsi gojenci smo nosili jednolično opravo; takisto jednolična je bila vsem tudi vzgoja po strogem domačem in učnem redu kakor Prokrustova postelja. Kdor izmed učencev je bil slab ali nagajiv, s tem so se naši učitelji bavili posebe. Jaz sem bil z dóma vajen pokorščine, reda in marljivosti, torej z mano ni bilo posebnega opravka, ker brez tega sem zadobival propisano mero učenosti in se gibal med mejami hišnega reda. Prinesel pa sem s seboj tudi svoje mladeniške sanje in nazore, želje in sodbe. Za ta moja svojstva, sploh za razvitek moje pojedine osebe ni bilo mesta v hišnem redu. Zdelo se mi je, da sem preziran, ko sem bil med najboljšimi učenci, in da sem takó zeló osamel, ko ni bilo nikogar, da bi poravnal svojstvene moje nazore in želje, ako so bile napačne, ali jih pospešil, če so bile dobre. Med stotino živahnih vrstnikov sem bil sam svoj vodnik, sam sodnik svojega srca. Čimdalje bolj je bila mučna ta samotnost; in da jo preženem, pribežal sem h knjigam. Čital sem vse vprek, karkoli se mi je dovolilo in kadarkoli mi je čitanje dopustil hišni red. S tem sem res pregnal čustvo osamelosti, in knjige

so mi bile družice in zabava — toda ne v korist. Pristopilo je namreč k rednemu šolskemu ukú toliko neuredovanega berila, da moj duh ni mogel prebaviti vsega po vrsti. — V šolskih klopéh se je slej kakor prej skrbelo za duševno tolščo, z berilom domá pa sem malone pokvaril tudi to tolščo. Spomin sem imel izvrsten, pametoval sem malone vse, ker sem čital pazno in slastno; ali često se mi je zdelo, da ne morem urediti nabranega gradiva v svojih možganih in da v njih nedostaje prostora za izvirne moje misli in sodbe.

Pač, bil je prostor, toda v možganih mi je bilo vse nanošeno kakor v prodajalnici stare železnine in vse v neredu kakor v izborni knjižnici, kadar potres na jeden kup vrže vse knjige, ki so bile prej razvrščene na raznih policah. Skoro sem čutil, da sem se polagoma navadil samó to izreči za plod svojega mišljenja, kar sem si izposodil iz knjig. Takó se mi je polenila mislenost, oslabela je moč slobodno misliti; in spoznal sem, da mi je svojelastna sodba čimdalje menj gotova in stanovita. Pa že sem bil toliko zavêden, da se nisem izpreobrnil. Ne da bi uril svojo mislenost in razsodnost, iskal sem le še napornejе po vsakeršnih knjigah tujih mislij in nazorov. Bili so učitelji, ki moje izredne vednosti, nakopičene iz knjig, nerabljenih v šoli, niso cenili in so prédme stavljali součence, ki so menj čitali, nemara celó menj védeli negoli jaz, toda so znanje svoje pridobivali s svojim umovanjem. Črtil tem take učitelje kakor tesnosodne in pristranske. Vzor so mi bili drugi učitelji, ki so hvalili moj spomin, neutrujeno mojo marljivost in vednost, ki preseza običnо mero moje dôbe.

Dovršivši gimnazijo, védel sem res veliko, ali še več sem si domišljal. Ponosen na večinoma izposojeno in neprebavljeno vedo, preziral sem svoje vrstnike; ošabno sem obsojal vse, kar se ni ujemalo z mojimi nazori; govoril sem o vsaki réči brzoustno in nadležno; vsakomur sem usiljeval nezmotno svojo sodbo, in kdor mi je kàj prerekel, ali se drznil dokazovati, da se motim, njega sem uvrstil med »profanum vulgus«. Žalostno je mati opazovala sumnjivi vzlet mojega duhá. Nasproti sem pa jaz mater miloval, da je tolikanj zaostajala v duševnem delovanji, dočim sem jaz napredoval nedosežno za njen razum. Še na misel mi ni prišlo, da je hudo izgrešil pravo stezo, kdor več ne more umeti matere svoje . . . Takó mi je glava pokvarila srcé. In kje je ostal značaj? — Saj nisem bil živodušen mladenič, nego suh herbarij namesto svežih prirodnih cvetic: neurejena zbirka nezanesljivih posnetkov — »de omni re scibili — et quibusdam aliis«, namesto lahkokrilih mladeniških nazorov in nebotičnih namenov.

S takim duševnim imetkom in svojstvom sem vstopil na vseučilišče in takšen sem ostal ondu. Dočim so si moji znanci, ne zanemarjaje knjig, bistrili nazore in si jeklenili značaj ob živem, polnem človeškem življenji, tičal sem jaz v sobi in v priljubljenih knjigah takisto brez osnovane zméri kakor na gimnaziji. Najbolj me je mikalo prirodoznanstvo, zlasti kemija; uglabljal sem se tudi v matematiko in v strogo modroslovje, bavil se celó s tehniškimi in montanističkimi vedami. Pri teh raznih ukih mi je bila učenost sáma na sebi jedini namen. Zakaj bil sem mlad, strokovne vede so mi ugajale, in podedovano bogastvo me je opraščalo vseh skrbíj. Ni mi bilo torej treba dogotoviti studij v izvestnem času ali se baviti z vedami, ki naj mi pozneje dajó vsakdanji kruh. Ko sem takó zapravljal zlati čas in brezčrtežno iskal novih učenostnih resnic, prišla je staroverska resnica, prejeta od matere in na gimnaziji, do nasprotja z novimi nazori moje učene glave. Začel sem dvojiti, in kdor dvoji o verskih naukih, ta je že izgubil vero.

Vender iznebiti se nisem mogel tistih prvih naukov, vtisnjenih najglobočje v detinsko dušo. Večkrat me je večerno zvonjenje spominjalo, kakó srečen sem bil nekdaj, ko me je mati učila moliti, in rekel mi je notranji glas: »Sedaj nisi srečen!« Res nisem bil srečen. Iskal sem sreče v učenosti; toda kakor v nji nisem našel prvotne resnice, takó tudi nisem mogel najti blaženstva. Samega sebe sem zmatral sicer za popolnega človeka, ali celotno človeštvo se mi je zdelo nesrečna slabotna množ, žrtva trpljenja in smrti. Iskal sem razvedritve, ne da bi se udal razkošju in razuzdanosti, toda nisem je našel brez nastopnega kesa in dolgočasja. Veliko sem potoval ob počitkih in opazoval vseobče človeško življenje. Posledica temu opazovanju je bila, da nisem mogel rešiti vprašanja, zakaj sem našel največ veselja in petja med ubožci, največ udanosti in nadeje boljših dnij med bolniki in največ zadovoljstva in ljubezni ondu, kjer sem, soděč po zunanjosti, slutil bedo in strastí; jaz, popoln, imovit človek na vrhunci izobražbe, pa sem nesrečen? Anti nemara res nevednost oživlja in veda morí? . : . Sam s seboj popolnoma nezadovoljen sem se pogreznil v vrlinomorno svetožalje, tolažěč se, da tudi razsvetljeni pesniki trpé bol vsega človeštva . . . Oh, kolika razlika med mojim svetožaljem, izvirajočim iz napačne vzgoje, in med svetožaljem veleumnih pesnikov, doumljenim iz vzvišenega opazovanja solzne doline človeške! Jaz sem čutil svetožalje kakor mèdel bolnik; pesnik čuti svetožalje kakor sočuten lečnik ob bolnikovi postelji. Na svojem dômu sem se tedaj malo bavil. Mati mi je pač prigovarjala: »Ostani domá, rabi svojo učenost pri domačem

gospodarstvu; leta so mi vzela moč, in več ne morem zdelavati sama.« Jaz pa sem trdil, da mi imovina ne more izginiti, učenost pa beží od mene, ako je vedno ne ponavljam in ne pridobivam, in še dolgo ne bodem toliko učen, da bi smel biti zadovoljen sam s seboj. — Domá mi je bilo vse takó malotno, okorno in tesno, kakor bi moral zopet leči v zibelko detinskih let. —

Takó sem se dolgočasil nekaj tednov domá pri materi in se baš odpravljal na potovanje v inozemstvo; kàr mi zasinejo v srce gorki žarki prve ljubezni. Vlastelj, ki se je bil ponesrečil hkrati z mojim očetom, ostavil je lepo imovino nedaleč od mojega dóma in prelepo jedinko. Bila je blizu pet let mlajša od mene. Do nje dvajsetega leta sem jo videl malokdaj, ker je bivala največ v mestu pri sorodnikih. Slučajno se snideva pri neki veselici v bližnjem trgu, menda ni še leto odonda. Zdí se mi, da sva se takoj vnela drug za drugega, kakor nekdaj Romeo in Julija v znani žali igri Skakespearovi. Razveselila se je moja mati, da se ji izpolni mnogoletna nadeja, in takisto so bili zadovoljni sorodniki moje ljubice. Najbolj in nepopisno pa sva bila vesela midva, ko sva se ljubila iskreno in brezmejno in me je prevzela vera, da bivajo ideali tudi na zemlji in da se mi odpira dosedaj neznan svet, novo življenje in blažena bodočnost. Skoro sem jo zasnubil, in slovesno sva se zaročila. Zdajci pa je začel nevestin varuh, katerega prej nihče ni vprašal, pregovarjati in posvajati, češ, da sem premlad, presanjav, premalo praktičen. Mož je bil sicer dober človek, jednako pošteno in varčno je upravljal imovino moje neveste kakor svojo, toda malo je bil omikan, in jaz sem bil njemu preučen. Zatorej sva si bila nasprotnika, in ker so bili nevestini sorodniki na moji stráni, pokazal sem mu večkrat, kakó ga črtim. Zaresno sem bil razjarjen na tesnosrčnega možá; on pa je mirno trpel mojo jezo, in to me je razburjalo še bolj. Napósled je dal mojo nevesto izreči za polnoletno, češ, da se iznebí vse odgovornosti gledé na nje nepremišljeno ljubezen. Vender jeza na varuha me ni minila, tem menj, čim je on, neomikan dedec, trdil, da bi bil on sam boljši ženin, negoli jaz, sanjavi knjižji molj.

Često igrá slučaj važno nalogo, in spotaknemo se ob kamen, ko smo se baš umeknili brunu, ki je pretilo glavi. Kake štiri tedne pred določenim poročnim dnevom mi je mlad cigan, katerega so moji ljudje že večkrat zasačili na tatvini, kradel neka posebna jabolka v ovočnjaku. Cigani so v mojem zavičaji práva deželna nadloga; nihče jih ne mara, vsakdo pa se jih bojí. Strahoval sem dečka s pasjim bičem, cigančék pa mi je zažugal, da ga bodem pomnil vse žive dni. Pristavec, ki je stal poleg mene, opomni, da se mi cigani osvetijo.

Jaz pa se nisem bal, zakaj poslopja so bila zavarovana proti ognju, konjski hlevi pa so imeli umetne ključanice. Kake tri dni po tem dogodku sedim v orehovi senci pred svojim dvorcem in štejem dneve do poroke, ki mi tekó toli počasno. Prédme stopi umazana ciganka in stiska v naróčaj na pol nago in očito bolno dete. Zasmili se mi in podarim ji nekaj drobiža. Ženska me lokavo zahvali in se ponudi, da mi vedežuje iz roke. Bodisi, mislim si, imej ženska svoje veselje. Ženska se ozrè na dlan moje desnice in se hipno ustraši prav očividno ter hoče oditi. Radoveden sem in trdo vprašam, zakaj se je ustrašila. Ona odgovorí: »Nevesta se vam je izneverila. Nje bodoči mož bode takoj tod mimo jahal črnega konja.« Glasno se zasmejem in jo odpodim. Vranec je tukaj prav redek konj, in takisto redka prikazen je jahalec na samotni cesti pred mojim dvorcem. Mahoma začujem konjska kopita, ugledam prav črnega vranca, in na vranci sedí nekdanji varuh moje neveste, mož, o katerem nisem nikoli čul, da zná jezditi. Prijazno me je pozdravil, toda bral sem mu na obrazu nekaj, česar na njem nisem opazil še nikoli. Zdelo se mi je, da se mi roga. Vse to me je osupnilo in malone razburilo. Nisem vražen, vender iznebiti se nisem mogel ciganknih besed. Šel sem v dvorec, tam sem stopal po sobi in ves v živem spominu na ciganko, na vranca in na varuha nisem mogel zasnuti redne misli. Težko sem čakal določene ure, ko se popeljem na posete k nevesti. Hlapec napreže, ukažem mu naglo voziti. Dospem v nevestin dvorec pred navadno uro. Vratar mi pové, da gospice ni domá; šla je v vas v siromašno kočo, kamor so jo nujno prosili. Mislim si, blaga duša je šla tolažit bolnika in mu darit okrepčál. Grem ji naproti po znanem kolovozu, in skoro jo zapazim na gomilastem griči sredi ravnega polja pod šatorom, odkoder se razgrinja diven razgled daleč na okolo. Hitim k nji naravnost čez njive. Zgane se, ko me zapazi, lica so razvneta, in solze ji silijo iz očíj. V skrbéh sedem k nji, nevesta se glasno razjoče in se zgrudi na moje rame. Razburim se, ker ne morem raztolmačiti tega joka, in tolažim, mirim, prosim; sam ne vém, kaj sem govoril. Iz nevestinega joka in ihta jedva razločim pretrgane besede: »Ni ubožnejše sirote od mene! Nesrečna ljubezen! Sedaj vém, zakaj sva si tolikanj podobna, zakaj me je vedno nekaj vleklo k tebi, predno si slutil mojo príjazen, in zakaj se je obema pri prvem sestanku vnela takó goreča ljubezen! Vso skrivnost mi je razkrila tam doli v vasi umirajoča ženska, moja nekdanja dojilja. Vedi torej, tvoja sestra sem, in gorjé, ne smem biti tvoja žena! Vzemi v zakon gospico, katero kaže ta-le podobica (v roko mi je podala fotografijo obema znane mladenke). To devico si nekoč iskreno

ljubil, in ona še vedno záte gorí in mrè. Ona ni tvoja sestra in ker je uboga, dam ji jaz za doto polovico svojega imetka in tebi v zakon ves sestrin blagoslov. Z drugo polovico pa pojdem v samostan, a v mislih bodem vedno pri tebi, kakor ne more pozabiti sestra jedinega brata.« — Nevesta je brezupno zrla k tlòm, jaz pa sem trdil, da nisem nikoli ljubil druge device nego njo; da ona ni moja sestra, da to nikakor ni možno in da se je proti nama naperilo peklensko kovarstvo. Gotovo je to zasnoval nje nekdanji varuh! — Spomnil sem se v tem hipu, kakó se mi je rogal pred jedno uro. Nevesta mi je dejala: „Dojilja je govorila vpričo več ljudij. Res ali ne res — ljudje bodo govorili in s prsti kazali za nama, da sva mož in žena hkrati brat in sestra. Rajši se pogreznem živa v zemljo, nego da začujem táko ogrdo! Vedno pošteni moj varuh pak . . .« — . . . »je sedaj tvoj ženin,« pristavim naglo, nekaj mislèč na ciganko, nekaj razdražen po trdih besedah. A takoj me je spekla vest, da sem izustil to besedo. — Cvetána uprè v mene nebeške svoje oči. V nje pogledu sem bral osup, žál in jad. To je bil pekel záme! . . . —

— Nehajte, gospod! zakliče Samorad za mizo. To je zgolj moja povest! —

— Oprostite! — odgovorí tujec odločno. Malo besed imam še dodati. — Omračilo se mi je pred očmí, kri mi je zavrela v glavo, in ostavil sem nevesto, sam ne vém, kakó. Naglo sem pobegnil k vozu, ki je stal pred nje dvorcem, sédel sem spredi k hlapcu, sam vzel povodce v roke in gnal potlej konje na vso moč, dasi je hlapec pregovarjal, da se vsi pobijemo. Najprej sem vozil proti dômu, potlej sem krenil na drugo stran, da na Kranjskem posetim znanca, katerega nisem videl že tri leta. Ne vém več, kaj sem mu imel povedati takó nujnega, in to baš tisti dan. Pridrevimo se do brežiškega broda, kjer prevažajo čez Savo. Treba je bilo nekoliko čakati, ker brodnikov ni bilo na brodu, ko so baje tačas južinali na svojem dômu. To priliko sem hotel porabiti, da se nekoliko skopljem v Savi, kakor mi je bila tedaj vsakdanja navada. Zeló mi je bilo vroče, in naglo sem skočil v valove. — Več se ne vém spomniti. Tukaj prestane mojega življenja resnična povest, in tukaj se je začela tvoja bajka, moj Samorad Veselin! —

— Oh, kakó sem nesrečen! zakliče Samorad. Srce mi zastaja, in tišči me nekaj na glavo, kakor da se pogrezujem v zemljo in da padajo zvezde náme! Odjenjaj, duh, in ne trpinči me! Béži, béži, nesrečni spomin! —

— Ne béži sam pred seboj, povzame tujec sočutno. Jaz nisem tuj duh, temveč del tvojega duhá: tista boljša polovica, katere ni

mogel osvojiti zli duh Abadon; tista polovica, katera je ohranila blage nauke in večne resnice, ki ti jih je v dušo vtisnila tvoja in moja mati. Jaz sem glas tvoje vestí. Vsakdo ima vest sam v sebi; ti pa si mene izločil iz sebe, ko si sklenil pogodbo z Abadonom. Spremljal sem te tudi potlej po tvojih blaznih potih, ali moja moč je pešala, in sedaj umiram, ko ne bivam več v tvojih prsih. Svaril sem te nedavno. Koliko žalosti meni in koliko kesa sebi bi bil prihranil, da si me slušal ondaj! Nocoj te svarim poslednjič, umirajoč . . . . Ako me slušaš, tedaj si otet; ako ne, umrem. Z menoj ti umrè glas vestí, in ostane ti jedino tisti del duhá, ki je podan Abadonu. Potlej bodeš ves z duhom in telesom priverižen rob peklenske oblasti brez oporeke, ker jaz se ne bodem več oglasil. Deležen bodeš tiste blaženosti, katero ti je Abadon obetal proti temu, da ne poslušaš mene . . . Moj namen ni, da te učím. Saj te je že dosti izučil Abadon. Samó nekoliko obnôvi v duhu, kaj si doživel z Abadonom in vzpričo njegove pogodbe, kaj si videl, s kom si občeval, kaj si prebil, in zdajci spoznaš, da si sestavno lezel v robstvo in brezvoljstvo. Kazal ti je celó krščanstvo, ideale, blaga načela, in baš v tem se je očitovala najhujša njegova zloba; ker hkrati ti je podiral mostove do teh idealov in do prave blaženosti ter te uverjal, da jih zbok nedostatne kreposti ne moreš doseči. Vse to je bila premišljena dejanska šola pesimizma, ki vêde do prevrata, da prej ali slej obupaš sam o sebi.

Ko ti je Abadon vzel prejšnjo osebnost, ko ti je strl vso blago voljo in te vkoval v spone, ondaj ti je končno podal slepèč nauk o blaženosti, s kakeršno razpolagajo on in služni mu duhovi. Vedno zdravje! Življenje, zdravje ti je dolžnost, a ne pravica. Vedno ti pretí bolezen. S čim se bodeš tolažil in blažil v trpljenji? In končno pride smrt. Proti nji si se čudil Rudovarovemu leku, po katerem bi bil človek sam gospodar svojega zdravja in življenja. Ako si pa sam gospodar svojemu življenju, ali ga nimaš takisto pravice končati, kadar hočeš, kakor je usmrtil Rudovar Slovogoja? . . . To je završetek pesimizma — samomor!

Potlej duševno zadovoljstvo, vzlet duhá nad človeško sredomernost! Kam dovêde neomejena spoznava in veda ter ogledovanje samega sebe v modroslovstvu? V brezkrajen kolobar. Kdaj dospeš takim težnjam do meje, naj se vzpneš celó do Slovogojevih let, in kje zadobiš vero, da je tvoja modrost vzvišena nad človeško zmoto? To ti je vse liki vedno debelejši svinčen šlém, ki glavo čimdalje bolj obtežuje, ne da bi jo ščitil. Abadon sam ni bil dosleden. Dva učenjaka ti je kazal: Slovogoj je zabredel v smešnost, Rudovar v podlo zločinstvo. Kazal ti je, da je človeštvo podano vseobči bedi, ker je zapustilo načela krščanstva. Ali je

pa tebi za pravo blaženost priporočal količkaj krščanstva? Napósled bodeš pa vender, ko dospeš na vrhunec učenosti, moral vprašati: Od kod in kam? Kaj je zemeljski namen človekov? Odgovor na to ti bode, da si izgrešil svoj poziv, da si zapravil svoje življenje — sploh obup v sponah Abadonovih brez utehe, brez otetja — ker jaz se več ne bodem oglasil!

Hvalisal ti je bogastvo. Bogastvo sámo na sebi ne daje užitka, pač pa podjarmlja človeškega duhá pod oblast minljivih stvaríj. Že stari Horacij je rekel: »Crescentem sequitur cura pecuniam.« Tudi je vse bogastvo samó relativno, in modri Salamon pravi: »Marsikdo je bogat, vender nima ničesar; marsikdo je ubog, pa ima veliko bogastvo«. Ali nisi največ dobrovoljstva in čistega veselja našel pri ljudeh, katere s svojega stališča zmatraš za siromake? Ali nam ni iz bogastva izvirajoče skopuštvo najpodlejša strast?

Čast in slava! Kakšno ti je obetal Abadon? O poštenosti, o nravnosti, o zadovoljstvu, kakeršno podaja mirna vest, o vsem tem je jedva zinil; pač pa je na vsa usta hvalil zunanje častí brez častí v prsih in slavo, pridobljeno brez truda ali celó s sleparstvom. Takó te namerja osrečiti, da ti nasiti napuh, lakomnost in nečimernost. S čim pa te potlej obvaruje spoznave, da je vse to puhlo? In kadar se vsega tega naveličaš, kadar se dovéš, da te ljudje na videz slavé, v srci pak zaničujejo, kakó bodeš ondaj preganjal praznoto, gnus in kes? Razjedala te bode prevéra, da si žrtvoval človeško dostojanstvo in tratil prekratko življenje brez koristi, brez istinitega užitka. Za to bol pa Abadon nima leka, ker kazal ti je, da se ne moreš več vzpeti do krščanskih nazorov. Nastopilo bode torej, kar je posledica pesimizmu: topoglavost, blaznost, obup. Da uničiš življenje, ki ti je bilo teža brez koristi in ti je napósled samó predmet kesu in obupu, Abadon morda podá nov pomoček, ali te morda prekamení, kakor si videl Rudovara: tistega Rudovara, ki je bil vseh nravstvenih nakaznij, kolikor ti jih je Abadon izbral za pokvaro tvojih nazorov, najgabnejši zlódej in hkrati — ne brez namena — tvoj potomec.

Ne bilo bi prišlo do tega, da je bila tvoja vzgoja, odkar si bil odtegnjen materinemu nadzorstvu, pravilna, ali da si nisi na jedno rame nakladal preveč, na drugo premalo. Učil si se brez osnove in brez zmotra. Osnovan, po črteži napredovalen uk, čegar plodove vzprejmeš váse, da se ti izpremené v sestavino mislij in sodstev ali sploh v neločljivo tvojo svojino: takov uk je človeku potreben, ker mu pomnoží duševno imovino. Tvoja ukobér pa je bila liki bér v prosjakov koš in nakladanje tistih ved na glavo, katerih niso mogli prebaviti možgani. To pa tlači in ovira v gibanji. Hkrati si pozabil, da človek

ne more živeti vse dni liki v retorti, da mora priti med svet, med razne ljudi in da si je v ta namen treba ustanoviti in ojekleniti značaj. Posledica temu je bila brezvoljnost, negotova mislenost in sodnost. Ta duševni nedostatek si moral neprijetno čutiti, občujoč z ljudmi, ki so po tvojih mislih menj učeni, in to so bili malone vsi; zakaj, kdor je zaljubljen sam v svojo učenost, ne pripozná duševne zmožnosti nad svojo. Mislil si torej, svet me ne umeje, in zatekel si se zopet k tistim knjigam, ki ti obtežujejo um, ne da bi ga bogatile — kakor se pijanec vrača k opojni pijači, da si uteši živce, pokvarjene po opoji. Več nisi bil sam svoj; izgubil si vero v sebe, da bi mogel doseči človeški namen; otrpnila ti je krepost, da bodeš kdàj vrl člen človeške zadruge; in ni se ti vzbudilo tisto blago častiželje, ki ne išče ljudske hvale, temveč činov, ki so samí na sebi častni. Samotaril si sredi človeške zadruge, kateri se ne moreš in ne smeš odtegniti. Samotaril si — sam sebi vesoljnost — sam sebi nezgóda — in takó ti je usehnila ljubezen do človeštva, čegar beda je po tvojih nazorih neutešna, do národa, kateri te ni posebe prosil pomoči, do svojcev, kateri te ne čislajo dovòlj, in napósled celó do matere svoje, katera te več ne umeje. Po taki vzgoji si se ves prilagodil težnjam in zmotru tistega Abadona, ki je po ošabnih svojih besedah vodilni genij našega veka. Bil si že davno njegov, in bilo je samó čakati prilike, da se obelodani njegova oblast do tebe.

Nastopila je prilika: naudala te je ljubezen do Cvetáne z vso silo prve ljubezni onda, ko je bila tvoja duševnost vsa pohabljena in ti je bilo preobraziti vse nazore, da se usposobiš za človeško zadrugo in da resnično osrečiš nevesto svojo. Anti še pomniš, kaj ti je Abadon pravil o usodnem koraku v zakonski stan? In kaj je bila tvoja ljubezen? Zgolj nova, koperneča strast, ki ostrmí pred najmanjšo oviro, zgolj sladka, boječa sanja, ki omedlí pod najtanjšo meglico. Pokazala se je meglica; prekipel si, zabledel — in Abadon te je potegnil iz savskih valov. Pravil ti je, zakaj te je otél. Verjemi mu, saj je sam povedal, da je duh laží in prevare! Dejanski mu ni bilo mnogo do tebe, ko te je dvignil iz vrtincev — saj si bil že prej njegov; ampak do tistih mu je, ki mu jih utegneš pridobiti. Takšen, kakor si sedaj, bodeš mu izvrsten vabnik na lovišči sedanjega veka, kadar bode nastavljal mreže pesimizma. Sedaj si liki blesteče ivje na drevesi vrhu gore. Abadon potrese to drevó, in ivje bode plaz, ki se zadreví v dolino rastoč in širèč se ter podere s seboj v přepad vse, kar more zajeti.

Abadon ti je prepovedal, da bi se doteknil vode. Zakaj? Ko si bil prvič oblit z vodo, vzprejet si bil v krščanstvo in odpovedal si se

hudiču in njega napuhu, ki velí: »Eritis sicut Deus.« Vender udal si se pozneje zlemu duhu in dobil si v znak robstva neodtezen obroč na vrat. Ta obroč se ti more odprati baš z vodo. A samó to ni zadosti. Pregnati moraš Abadona tudi iz srca; to pa bode teže, zakaj ojačiti bode treba oslabelo voljo. Vender se moraš dvigniti in se navzeti notranjega krščanstva, po katerem sedaj koperní vse človeštvo: notranjega krščanstva, katero se ne kaže samó na lici, ampak javlja v delih pravice in ljubezni. Brezkrščanstvo je tebe zavêdlo v sedanjo bridkost; Evropo, ako se ne izpreobrne, pa zavêde v položaj, ki bode sličen bodoči evropski državi, kakeršno ti je predočeval Abadon, sevéda vse pretirajoč po svoji navadi in ne svarèč, ampak, da utrdi tvoj pesimizem, varavo kažoč, kakó se Evropa nikoli ne more vrniti k načelom krščanstva. Vender, vrnila se bode, in moraš se tudi ti. Moj namen ni, da te učim, da ti dokazujem; ampak zapovedujem ti pokorščino . . . Očiti pojavi, katerim se ni mogel najti priroden vzrok; bistveni učinki, katerim nihče ni mogel preumiti činitelja, spominjali so od nekdaj človeštvo, da nad nami biva neka višja, človeku nedoumna sila. Bogove si je samojed vpodobil od lesá in ilovice, Homer jih je zamislil kakor vsemogočna, nanebna bitja s človeškimi svojstvi; Fidija je Zena izobrazil od zlatá in slonove kostí, in modrijan si ga sestavlja po človeški mislenosti kolikor toliko popolno, kakeršne so njegove misli. To vse je malikovanje! Ti pa moraš priznati osebnega Bogá in zmatrati za nedvojbeno resnico, da se nam je takó razodel, kakor nam narekuje vera. Tej veri moraš ukloniti ošabno svojo modrost in učenost; upogniti se moraš zakonom, ki ti zapovedujejo samozatajbo in ponižnost, in zmatrati moraš za nezmotno resnico, česar ne moreš doumeti s pomočki človeškega modroslovja. Stóri to, in nova modrost, novi nazori ti razsvetlé um, resnično bodeš blažen in užival bodeš tisti duševni mir, katerega ti je Abadon vzel v podobi spanja! Ukazujem ti, svarim te, milo te prosim, slušaj me! Malo trenutkov imaš še. Torej izreci odločilno besedo, ali hočeš ostati v sponah peklenske sile — da se pogrezneš, ali se hočeš podati zapóvedi Tistega, čegar imena Abadon sam ne more izreči brez trepeta — da se dvigneš v odrešenje? Ali Abadon — ali krščanstvo; druge rešitve nimaš! Slušaš me pa tem lože, ker je Abadonova sila pretrgala vse vezí med teboj in svetom . . . Pretí ti smrt od gladú ali od razbojnikov v Ameriki — na vešalih v Evropi; vzeto ti je pošteno ime in vsa podedovana imovina; umrla ti je mati, in Cvetáno, zaradi katere si se žrtvoval Abadonu, pokopali so nijagarski valovi. Torej . . . —

— Oprostita opombico! vmesne se Živko Tratilek. Davi sem čital v časopisu, da je neka gospá, najbrže vajina Cvetána, oteta iz nijagarskih slapov. Skočila je v brezdno, valovi so jo priplavili k bregu in vrgli na skalne prage pod vrhovi izpodmletih stranskih sten. Gospá se je tam zavédela in po tistih znanih podmolih nad reko srečno ušla slapovjemu območju. Napósled so jo zapazili dobri ljudje in oteli. Takó sem čital v časniku. —

Kàr se odpró vrata. V sobo stopi živa Cvetána, prihití k Samoradu in mu presrčno seže v roke. Samorad je toliko omamljen, da se jedva zavé iznenadnega prizora. Cvetána ga bodrí s prosečo besedo: — Poglej me, spoznaj me, tvoja Cvetána sem, čudno oteta! Prišla sem póte, da se otmeš tudi ti gladú in sramote. Slušaj me, Samorad! Abadon, tvoj pokrovitelj, razodel mi je vso skrivnost. Dotakni se nevidnega obroča, ki ga nosiš na vratu, in oba sva oteta in brezkončno srečna! —

Samorad gleda krasno prikazen in se drami kakor iz težke sanje. — Kam naj se rešiva, draga Cvetána? vpraša polglasno. Saj ni záme na vsi čiharni zemlji varnega prostorčka! —

Toliko da to izgovorí, že se oglasi svaritelj izza pečí:

— Ne poslušaj, Samorad, zavêdne izkušnjave! To je Abadonovo vabilo. Rešiti sebe in Cvetáne ne moreš drugače negoli po moji zapóvedi. Gostilničar, prinesi vode! Vode! Vode! —

Na opetovani klic po vodi prideró v sobo neznani ljudje razbojniških obrazov, med njimi Nikon Ubeg, Darinka in Ljudmila ter obstopijo mizo, za katero sedí Samorad.

Cvetána, vsa drhteča, zakliče Samoradu: — Naglo, naglo primi za obroč, skrajni čas je! —

Nikon Ubeg dvigne dolg jatagan proti njemu, rohnèč:

— Nikamor se ne ganeš odtod; tukaj se pogubiš! —

Darinka izdere bodalce in dé s hripavim glasom Nikonu Ubegu:

— Dovôli, da jaz poderem rušilca najine sreče! —

Ljudmila kričí in prosi: — Prizanesite mojemu možu, ki je zblaznel! Ta tukaj — (na Cvetáno kazaje) — je kriva vse nesreče! To usmrtite! Moj mož je nedolžen! —

Svaritelj za pečjó zahteva vedno glasneje: — Vode, vode! —

Živko Tratilek pa stopi pred mizo ter zapové mir:

— Danes sem jaz tukaj gospodar! Počakajte barem toliko, da vam napravim luč, predno se vsi pokoljete. —

Luč v svetilki je res malone ugasnila. Živko Tratilek pa izlije ostanek žganja iz steklenice v mizno skudelico, razbije petrolejevo svetilko in vrže plameneči stenj v žganje. Zelenkasta medla luč švigne visoko proti stropu. Vsi obrazi so kakor mrtvaški in pošastni, in vsa tolpa za trenutek osupne ob tem pogledu.

Samorad počasi vstaja. Nikon Ubeg vrže bodalce prédenj na mizo, zapovedujoč: — Zabôdi se takoj, kukavica! Ako ne, pil bode moj jatagan tvojo kri! —

Samorad prime bodalce in gleda z bridkim nasmehom gladko ostrino. Že ga stisne v pest in obrne ost na svoje prsi; vender omahuje in dviga drugo roko k vratu. Kàr plane svarilec izza peči, dvigne se za mizo k Samoradu in ga trdo objame čez obe roki. Nikon Ubeg dvigne jatagan proti svarilcu, takisto Darinka bodalce proti Samoradu, Ljudmila pa z brzokresom, ki ga je izdrla sosedu iz rok, pomeri na Cvetáno. Cvetána omedlí in se zgrudi. Padajočo ujame na roke Abadon, ki zdajci stojí sredi te tolpe, vseh pošastnih obrazov najgroznejša pošast. Vsi ostrmé, boječe se ozirajo na prišleca, in roke z orožjem upadajo. Na cesti pred sobo se začuje hrum ljudij in ropot vóz, ki se ustavljajo uprav pred hišo. Nikon Ubeg in továriši molčé ter se boječe spogledujejo. Samorad si je v tem malce oddehnil. Uprè očí na Cvetáno, ki sloní nezavestna v naróčaji Abadonovem. Nje obličje vabi s čarobno lepoto; in zdí se Samoradu, da je nad njo razlit nebeški sij in da nje solzorosne, na pol odprte očí milo prosijo: — Dotakni se obroča! —

Samorad zopet dviga roko k rešnemu obroču, ali prestreže ga svarilec, ki mu šepne na uhó: — Odreci se, skrajni trenutek je! — Toda Samorad polglasno izusti: — Poglej Cvetáno! Nimam močí! Pomôzi mi ti, blagi duh! —

Na te besede se svarilčevo teló prime Samoradovega, in obe telesi se združita v jeden život. Razbojniška tolpa se preseneti in se umakne od mize. Cvetána se zavé, prime Samorada za roko in mu jo dviga k obroču na njega vratu. Abadon ponosno stopi k mizi. V tem hipu uzrè Samorad na Cvetáninem vratu obroč, ki je sličen obroču na njega vratu, in na Abadonovi roki tisti prstan, katerega je bil nocoj oddal Plahtaliču, da ga iztrži. —

Odločil se je Samorad. — Rahlo potegne svojo roko iz desnice Cvetánine in izusti z zamolklim, vender odločnim glasom: — Zdravstvuj, Cvetána! Ne bodem se tebe deležil s kraljem kobilic! — in proti Abadonu: — Poberi! . . . Druga beseda mu obtičí v grlu, zakaj obroč na vratu mu zadrgne sapnik kakor tedaj, ko ni smel stopiti v dvorec

svoje matere. Abadon se skloni na mizo in se odurno grohoče Samoradu v obraz, s prstom kažoč na obroč, ki vedno tesneje zadrguje in smrtno davi. —

V tem so se zunaj na cesti postavili mestni gasilci, da pogasé neobični plamen v naši gostilni. Okno se zdrobí, in iz nastavljene ceví bruhne krepak voden curek na strop.

Samorad začuti goste, hladne kaplje po obrazu, zadrgeče, omahne in omedlí. — — —

Bilo je lepo jesensko jutro, ko se je Samorad prebudil in zavédel v domačem dvorci. Pri postelji sedeči pobratim dr. Kres mu govorí: — Prebolel si hudo vročnico, ne smeš pa še govoriti, da se ne vznemiriš. V očéh ti berem mnogo vprašanj. Nemara utegnem odgovoriti vsem. Ljuba mati je zdrava. Nádejem se, da bodeš smel že jutri videti Cvetáno. Gospod Peter Pavlič, ki je sedaj tukaj, ponese ji takoj poročilo, da si se osvestil in otél nevarnosti. Ciganka, ki ti je vedeževala takó usodno, bil je tisti ciganček, katerega si bil pred nekaj dnevi strahoval. Nazvi-dojilja, ki je lagala Cvetáni, bila je njegova mati. Peter Pavlič jo je zasačil še tisti večer. Cvetánina prava dojilja pa je tebi stregla v bolezni, v kateri se je záte jako trudil tudi tvoj sošolec Živko Tratilek, ki je sedaj brat milosrčnik. Bil si že nekaj dnij neobično razburjen, in prav tedaj, ko ti je našemljeni ciganček vedeževal, hitel je Peter Pavlič na prošnjo Cvetánino po bližnjici mimo tvojega dvorca k meni, da se takoj tisti dan ob tvoji navadni uri pri Cvetáni sestanim s teboj in premotrim tvojo razburjenost. Toda prišel si prenaglo, in videl sem te stoprav ondaj, ko so te brodniki oteli iz Save. Bil si že ves v bolezni in blaznosti.

Pojave čudne, bolestne tvoje blodnje sva zapisovala jaz in Cvetána, ki je tolikanj medlela pri tvoji postelji. — »Forsan et haec olim meminisse juvabit«. — Bodi ti preboleno dušebolje liki vinsko vrenje. Oprôsti to pripodobo, ker baš sedaj smo v veseli trgatvi. Sladki sok vinske trte v sodu izpremení slajo in podobo; in dočim kipí in se greje in kisa, vse iztrebi iz sebe, kar ne smé ostati v vinu. Takó bodi tudi ti, kadar te osreči sveta zveza s Cvetáno, čistega, krepkega, stanovitega značaja liki naše sloveče vince, ki razveseljuje srce! . . .

Še nekaj. Razborna Cvetána je opomnila, de je povod umobolnosti morda tičal v tvoji knjižnici. Zakoj često si ji pravil, da prespiš preveč časa in da za življenje štejejo samó tiste ure, ki si jih prebil v koristnem delovanji, kar je gotovo res. — Ko pa si povedal, s čim

si se bavil, onda ti je očitala, da bi bilo bolje spati nego tratiti toliko ur z brezuspešnim in brezzmoternim modrovanjem. Povabila je torej starega knjigobrska Nemcigrena v tvojo knjižnico; in ta je ondu našel premnogo duhomornih bacilov. Kakor sem ti jaz lečil život, takó je on razkuževal tvojo duševno čumnato in odpravil iz nje knjige, na katerih je bila zasluga umetnega knjigoveza večja od zasluge pisateljeve; knjige, pri katerih bi bil ozir na pisatelja in takisto na občinstvo zahteval, da jih je pred tiskom prečital strog umolečnik; knjige, v katerih se resnica išče, liki je v ribniški pravljici mož iskal izgubljenega konja v daljni dolini, dasi je védel, da se pase v bližnji; knjige, ki sljavo parajo človečanske rane, ne da bi jih celile, in katere podirajo naše ideale in nazore ter stare temelje človeške zadruge, ne vedoč, kaj naj zgradé na razvalinah — sploh vse mnogovrstne izrodke kipečih možgán in negodnega slavohlepja našega nervoznega veka!

Vse te knjige je zaklenil v velik zaboj in na pokrov je zapisal vzklik iz svetega Avgustina izpóvedij:

Surgunt indocti et caelum rapiunt; et nos cum doctrinis nostris sina corde, ecce, ubi volutamur? —

KONEC.

Uveli list.

Odtrgal piš je list z drevesa,
Odnesel ga čez dol in plan;
In daleč del ga od domovja
Na tujo zemljo sred polján.

Povej mi, drobna moja pesem,
Kàj nisem lističu jednak?
Moj dom tam doli daleč, daleč,
A jaz v tujini siromak!

Srcé mi hrepenenja gine
Po naših dolih in bregéh;
Kopní mi dan na dan silneje
Po nji, po nji na tujih tléh!

Rádinski.

